

ЛЬВІВСЬКИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

Ministry of Education and Science of Ukraine
Ivan Franko National University of Lviv

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка

MODERN TRENDS IN SCIENCE: INTERDISCIPLINARY APPROACH

СУЧАСНІ ТРЕНДИ В НАУЦІ: МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД

Proceedings of the I International student and postgraduate
scientific and practical conference

Збірник матеріалів I Міжнародної студентсько-аспірантської
науково-практичної конференції

Lviv, Ukraine, May 9, 2024

м. Львів, 9 травня 2024 р.

LVIV
2024

ЛЬВІВ
2024

Редакційна колегія:

Ростислав Клімов (*голова редколегії*), Ігор-Іван Проців (*секретар редколегії*), Ілья Гафінець, Світлана Зінькова, Роман Романюк.

Рекомендовано до друку Радою Наукового товариства студентів, аспірантів, докторантів та молодих вчених Львівського національного університету імені Івана Франка (*протокол засідання № від 2024 року*)

Матеріали друкуються в авторській редакції. Відповідальність за вміст публікацій, точність наведених фактів, інших відомостей покладено на авторів. Наведені авторами думки та висновки можуть не збігатися з точкою зору редакційної колегії.

Сучасні тренди в науці: міждисциплінарний підхід : збірник матеріалів І Міжнародної студентсько-аспірантської науково-практичної конференції (м. Львів, 9 травня 2024 р.). – Львів, 2024. – 236 с.

У збірнику подано науково-дослідні роботи студентів, магістрів та аспірантів, апробовані під час І Міжнародної студентсько-аспірантської науково-практичної конференції “Сучасні тренди в науці: міждисциплінарний підхід”, організованої Науковим товариством студентів, аспірантів, докторантів та молодих вчених Львівського національного університету імені Івана Франка у галузях суспільних, гуманітарних та природничих наук.

Для науковців, викладачів ЗВО, аспірантів, студентів і всіх тих, хто цікавиться сучасними трендами в науці та використанням між-дисциплінарного підходу.

УДК 001.2-043.86(06)

© Наукове товариство студентів, аспірантів, докторантів та молодих вчених Львівського національного університету імені Івана Франка, 2024

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ “ГУМАНІТАРНІ НАУКИ”	11
Бабинець І. І. СЕРПНЕВИЙ ПУТЧ 1991 Р.....	11
Біденко А. С. ІСТОРИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТЬ МАСОВОЇ ТА ПОПУЛЯРНОЇ КУЛЬТУР.....	17
Галяс І. Б. РОЗВИТОК ЕТНОЛОГІЧНОЇ НАУКИ В УКРАЇНІ	18
Дейнека М. О., Фечко І. І ІСТОРИЧНІ РЕЦЕПЦІЇ У ФАНТАСТИЧНИЙ МЕДІАФРАНШИЗИ “ЗОРЯНІ ВІЙНИ”	22
Квасневський А. С. НЮРНБЕРЗЬКИЙ ПРОЦЕС: ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОЇ ЗАКОННОСТІ.....	26
Лазарчик В. В., ОСНОВНІ ЗАСОБИ ЗМІЦНЕННЯ РИМСЬКОГО ПАНУВАННЯ В БРИТАНІЇ (II–III СТ.)	31
Лендел М. І. ВИНИКНЕННЯ, ДІЯЛЬНІСТЬ І ІСТОРИЧНА ДОЛЯ ОРДЕНУ ТАМПЛІЕРІВ	37
Маняк В. О. DEUS EX MACHINA: ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ НА СЛУЖБІ В ІСТОРИКА	43

Мельник Т. І. РОЛЬ БАТЬКІВ ТА ГРОМАДИ У ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ	49
Місецька Р. В. ПОЛЯКИ В РАДЯНСЬКІЙ ПРОПАГАНДІ В МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД	54
Наровський М. В. МІГРАЦІЯ УГОРСЬКИХ ПЛЕМЕН УКРАЇНСЬКИМ СТЕПОМ	60
Палаш А. А. ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ РОМАНУ ДЖОНА ТОЛКІНА “ВОЛОДАР КІЛЕЦЬ”	66
Пилипчук В. П. ЦИФРОВА ГУМАНІТАРИСТИКА ТА ПАПІРОЛОГІЯ.....	72
Проців І.-І. В., Романюк Р. С. ПОЄДНАННЯ АРХЕОЛОГІЇ ТА ФІЗИКИ: ВИКОРИСТАННЯ МАГНІТОМЕТРА В ПОШУКАХ АРХЕОЛОГІЧНИХ ПАМ’ЯТОК	76
Mgr. Tresa L. THE CONFLICT BETWEEN THE RIGHT TO TERRITORIAL INTEGRITY AND THE RIGHT TO SELF-DETERMINATION AND THE ANNEXATION OF CRIMEA.....	81
Роуканич Н. М. КУМРАНІСТИКА: ПОНЯТТЯ ТА ІСТОРИЧНА ЦІННІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ	86
Сербенюк А. О. GENTE RUTHENUS, NATIONE POLONUS. НАЦІОНАЛЬНА САМОІДЕНТИФІКАЦІЯ КНЯЗЯ ЄРЕМІЇ ВИШНЕВЕЦЬКОГО	91
Смірнов Т. В. ПЕРІОДИЧНІ ВИДАННЯ ЯК ДЖЕРЕЛА ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ ПОВСЯКДЕННЯ	98
Чорней Ю. А. ЧОМУ ДОСІ ІСНУЄ КЛАСИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ОНЛАЙН ПЛАТФОРМ ДЛЯ НАВЧАННЯ	102
Шворак А. Я. РІЗНЕ БАЧЕННЯ ІСТОРІЇ ЗАКАРПАТТЯ	105
Шмілю Д. П. ДУХ ГЕГЕЛЯ КРИЗЬ ПРИЗМУ КОНЦЕПЦІЇ КОНЕКТОМУ	109
СЕКЦІЯ “СУСПІЛЬНІ НАУКИ”	115
Апостолова С. Б. ЖІНОЧИЙ СЛІД У МОНАРХІЯХ БЛИЗЬКОГО СХОДУ	115
Байла Н. Є. ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ В ЗУНР (1918–1923 РР.).....	122
Бегаєн В. С., Станичак Є. Я. ПРОФЕСІЙНЕ ЕМОЦІЙНЕ ВИГОРАННЯ: ПОГЛЯД НА ПРОБЛЕМУ	126
Богдан В.-Ю. В. ВПЛИВ ІНДУСТРІАЛЬНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ НА ЛЮДСТВО	130
Бойко В. О. ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ БАКАЛАВРСЬКОЇ ОСВІТИ ПРОГРАМНОЇ ІНЖЕНЕРІЇ В УНІВЕРСИТЕТАХ УКРАЇНИ	135
Борцайкіна О. А. ВІДНОВЛЕННЯ ДІЛОВОЇ АКТИВНОСТІ СУБ’ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ТА ДЕРЖАВНІ СТИМУЛИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ	141
Войтович В. А. НОВІТНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ РОЛІ РЕГІОНАЛЬНИХ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ	146

Гавришко В. І.	
ВПЛИВ ПРОЗОПАГНОЗІЇ НА СОЦІАЛЬНЕ ЖИТТЯ ІНДІВІДА	150
Гафінець І. В.	
КУРИЛЬСЬКІ ОСТРОВИ В КОНТЕКСТІ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЇ В УКРАЇНУ	155
Герасимова М. В.	
ВПЛИВ НА “КОЛЕКТИВНЕ НЕСВІДОМЕ” НА ПРИКЛАДІ РОСІЙСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ	159
Дзюба Г. В.	
ПРОБЛЕМИ ПОХОДЖЕННЯ АБОРИГЕНІВ ЗА АНТРОПОЛОГІЧНИМИ ДОСЛІДЖЕННЯМИ	164
Дзюба І. С.	
ВПЛИВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА ХАРАКТЕР ТА ДИНАМІКУ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ	168
Железнік М. Р.	
ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН У РЕСПУБЛІЦІ ХОРВАТІЯ	172
Зем’янська М. С.	
ДОСЛІДЖЕННЯ ПОШИРЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ПОЗИТИВНИХ, НЕГАТИВНИХ ТА НЕЙТРАЛЬНИХ ПЛІТОК	178
Зінькова С. В.	
ВИКОРИСТАННЯ КОНВЕРСІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ПОШУКОВІЙ ОПТИМІЗАЦІЇ ВЕБСАЙТІВ	184
Калько А. І.	
ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ В УМОВАХ ВІЙНИ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	188
Клімов Р. М.	
ЕЛЕКТОРАЛЬНИЙ СЕЗОН В РЕСПУБЛІЦІ МОЛДОВА – ЄВРОПЕЙСЬКЕ МАЙБУТНЄ ЧИ ПРОРОСІЙСЬКЕ МИНУЛЕ?	194

Малеш Поліна	
ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ЄС: ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ	198
Мирошник Анатолій Олександрович	
РОЗГЛЯД САМОТНОСТІ З ТОЧКИ ЗОРУ КОНСТРУКТУЮЧИХ ТА ДЕКТРУКТУЮЧИХ ПІДХОДІВ	204
Мокрецова Є. М.	
ВПЛИВ КОНТРСАНКЦІЙ РФ НА МІЖНАРОДНИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ АРБІТРАЖ	210
Належита К. П.	
МІФИ ПРОТИ ЛЮДЕЙ: АНТИЧНА ІСТОРІЯ В КОМП’ЮТЕРНИХ ІГРАХ	214
Новак Д. Є.	
ОСНОВНІ ТЕОРІЇ ПОХОДЖЕННЯ ПРАВА	218
Новосад В. Д., Феделеш А. В.	
SOME ISSUES OF THE QUALIFICATION OF ACTIONS PROVIDED FOR BY PART 1 OF ARTICLE 197–1 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE.	213
Погорілов А. А.	
ІНТЕРДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД ТЕОРІЇ АНТРОПОСОЦІОГЕНЕЗУ В СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ НАУКАХ	227
Процишин Л. Ю.	
В’ЯЧЕСЛАВ ЛИПІНСЬКИЙ – ФЕНОМЕН УКРАЇНСЬКОГО КОНСЕРВАТИЗМУ	230
Ралько А. І.	
КОРУПЦІЯ В КАПІТАЛІСТИЧНИХ ДЕРЖАВАХ	233
Смолінська А. В.	
ЦИФРОВІЗАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ	236

ЗМІСТ

Терехова А. І. АНАЛІЗ ДИНАМІКИ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ В УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	240
Федак С. В. БУЛІНГ ТА МОБІНГ: ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА.....	246
Шумський І. О. ТЕОРІЯ КАРТЕЛЬНОЇ ПАРТІЇ В КОНТЕКСТІ ЗАНЕПАДУ ПАРТІЙ	251
Ямкова А. Р. РОЗВИТОК МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ	256
Mgr. Szittyaiová M. WHO JUDGES THE JUDGES? LIABILITY OF THE COURT FOR THE PSYCHOLOGICAL HARM CAUSED BY THE CIVIL CONTENTIOUS PROCEEDINGS (SLOVAK NATIONAL PERSPECTIVE).....	225

СЕКЦІЯ “ПРИРОДНИЧІ НАУКИ”

Біланчук М. В. НАПІВПРОВІДНИКОВІ ГАЗОВІ СЕНСОРИ ДЛЯ СИСТЕМ МЕДИЧНОЇ ДІАГНОСТИКИ.....	264
Гузинець О. В. ВПЛИВ ІНДИКАТОРІВ НА МІКРООРГАНІЗМИ	269
Павленко А. О. ШЛАК МАРГАНЦЕВОЇ РУДИ НІКОПОЛЬСЬКОГО БАСЕЙНУ ТА ПРОБЛЕМИ ЙОГО ПОВТОРНОГО ВИКОРИСТАННЯ.....	273

СЕКЦІЯ “ГУМАНІТАРНІ НАУКИ”

Бабинець І. І.
*Ужгородський національний університет, м. Ужгород,
факультет історії та міжнародних відносин,
студентка 4-го курсу, 014.03: Середня освіта (Історія)
Науковий керівник: д.і.н., проф. Жулянич Н. М.*

СЕРПНЕВИЙ ПУТЧ 1991 Р.

Babynets I. I.
*National University of Uzhhorod, Uzhhorod,
Faculty of History and International Relations,
4th year student, 014.03: Secondary education (History)
Supervisor: Doctor of Historical Sciences, Professor Zhulkanych N. M.*

THE AUGUST PUTSCH OF 1991

Наприкінці 1980-х рр. перебудова в СРСР проходила доволі складно, тож у частини керівного складу виріла ідея силового розв’язання накопичених проблем. Спроби консерваторів перейти до активних дій і взяти соціальний реванш силою вилились в державний переворот 19–21 серпня 1991 р. [1, с. 42]

19 серпня 1991 р. політичні сили, які прагнули збереження Радянського Союзу здійснили спробу державного перевороту. Його ініціатори – представники вищого державного керівництва Радянського Союзу – заявили, що через нібито хворобу президента СРСР М. Горбачова його обов’язки виконуватиме віцепрезидент Г. Янаєв, а країною керуватиме Державний комітет з надзвичайного стану (далі – ДКНС). [8]

Три дні серпня 1991 р. стали останньою спробою зберегти Радянський Союз після майже 70 років існування. Поспіхом організований Державний комітет з надзвичайного стану не зміг стабілізувати ситуацію, більше того – прискорив розпад СРСР. Тодішні республіки, включно з УРСР, не підтримали переворот і використали його як можливість звільнитися від влади центру. Історики називають цей інцидент першим не програвеним шансом українців до здобуття незалежності. [7]

Події розпочалися в Москві та спровокували незворотні процеси в інших республіках. Б. Єльцин виступив проти путчистів, він заявив, що створення ДКНС було державним переворотом, а його члени – державні злочинці. У перший же день перевороту президент Б. Єльцин закликав громадян до опору, і жителі Москви почали збиратися біля будівлі Верховної Ради Росії, де зводили барикади, а частина військових у повному військовому спорядженні стала на бік законного уряду. Начальником штабу оборони Білого дому був Г. Куденко, український дисидент, який був членом Московського руху. [5]

Драматичним був перебіг подій і в Україні. Зранку 19 серпня 1991 р. перший віце-прем’єр УРСР К. Масик підписав рішення “Про створення тимчасової комісії для запобігання надзвичайним ситуаціям”, яке прийняв Кабінет Міністрів. Комісією очолив Є. Марчук – Державний міністр УРСР з питань оборони, національної безпеки та надзвичайних ситуацій. За кожним регіоном в УРСР були закріплені відповідні особи, які контролювали перебіг серпневих подій. Зокрема, міністр сільського господарства О. Ткаченко був закріплений за Вінницею, Житомирщиною, Черкащиною та Закарпаттям, а В. Бойко – міністр юстиції – за Київщиною, Херсонщиною та Хмельниччиною. [3]

Марчука Є. розмірковуючи про варіанти перебігу подій зазначає у своїх спогадах наступне: “Уявіть, що мені прийшла б до голови ідея очолити український ДКНС. Я не зміг би розпустити уряд, парламент, комісія працювала б в рамках уряду. Якби я навіть, чисто шизофренічно, захотів зробити український ДКНС, я просто не мав би інструментів для його створення.” [6]

Голова Верховної Ради УРСР Л. Кравчук у своєму виступі на головному радянському інформаційному майданчику – в програмі “Час” – дуже невизначено прокоментував переворот. За кілька хвилин свого виступу він не відповів, чи підтримує переворот чи ні. “Знаєте, як це не дивно, я скажу що сакраментальну фразу. Те, що сталося, мало статись. Може, не у такій формі, може, інші дії... Але залишатись у ситуації безладдя, коли центр не може управляти, а республікам владу не передавали – усе і мало перейти до такого плачевного стану”, – говорив Л. Кравчук 19 серпня 1991 р. Згодом, в 2012 р. у ексклюзивному коментарі для Радіо Свобода Л. Кравчук відкинув критику про те, що він, на відміну від Б. Єльцина, поведився жадливо під час серпневого путчу. У перші дні перевороту І. Юхновський і низка інших депутатів зажадали від Л. Кравчука скликати позачергову сесію Верховної Ради. Незважаючи на зібрані депутатами 150 підписів для скликання сесії, на вимогу Л. Кравчука, зібрання не відбулося допоки не з’ясувалося, що США не визнали Державну комісію з надзвичайного стану. [7] Верховна Рада збиралась на екстрене засідання в суботу 24 серпня 1991 р. о 10 ранку. Низка делегатів, включно з лідером Народної Ради І. Юхновським, виступили із засудженням подій у Москві.

Основними факторами, які вплинули на поміркованість Л. Кравчука було, як зазначав сам політик, в першу чергу бажання зберегти спокій в державі, без кровопролиття. Насправді ж, Л. Кравчук був “старим партійцем” і звик чекати вказівок із центру. А в серпневі дні ситуація була неоднозначною. Ключову роль відіграв і низький рівень поінформованості українців про Серпневий путч на відміну від керівництва РСФСР, яке було завжди перебувало курсі подій. До того ж УРСР не проголосила офіційно надзвичайний стан, що дозволяло Л. Кравчуку займати вищезгадану позицію, тоді як Б. Єльцина спонукало до активних дій оголошення надзвичайного стану в Москві та Ленінграді. Голова Верховної Ради УРСР не мав впевненості, що більшість українського народу не підтримає ДКНС і вийде на барикади, як це зробили росіяни; чи деякі військові частини, які розташовані на території республіки не стануть на сторону змовників як це вже зробили керівники Київського,

Прикарпатського, Одеського військового округу та командир Чорноморського флоту. [1, с. 50]

До того ж у регіональні парткоми було розіслано шифrogramу ЦК КПРС із вимогою вжити заходів щодо участі комуністів у організації ДКНС в республіці. Проте, вже 20 серпня 1991 р. перший секретар ЦК КПУ С. Гуренко виступив із заявою, у якій він фактично засуджував ДКНС. [4, с. 47]

Відразу, 19 серпня 1991 р. Народний Рух України закликав співвітчизників не підкорятися волі заколотників, створювати структури активного опору, вдатися до всеукраїнського страйку.

Спроба перевороту провалилась, проте він став одним з поштовхів до розпаду СРСР та проголошення незалежності України. 23 серпня 1991 р. група народних депутатів встановила в сесійній залі Верховної Ради УРСР синьо-жовтий прапор. [2] 24 серпня на позачерговій сесії ВР УРСР було проголошено державну незалежність України. Прийняття “Акта про державний суверенітет” відбувалося в умовах, коли під дією зовнішніх чинників суверенітет республіки опинився перед реальною загрозою. “Виходячи із смертельної небезпеки, яка нависла була над Україною у зв’язку з державним переворотом в СРСР 19 серпня 1991 року, продовжуючи тисячолітню традицію державотворення в Україні, виходячи з права на самовизначення, передбаченого Статутом ООН та іншими міжнародно-правовими документами, здійснюючи Декларацію про державний суверенітет України, Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки урочисто проголошує: Незалежність України та створення самостійної української держави – України” – йшлося в офіційному документі. [10]

На Всеукраїнський референдум, що відбувся 1 грудня 1991 р. було поставлено питання: “Чи підтверджуєте Ви акт проголошення незалежності України?”. За незалежність України проголосувало понад 90 % українців. [9]

Отже, серпневі події 1991 р. спричинили серйозні зміни у державному та суспільному житті держави, безперечно посиливши центробіжні тенденції в СРСР. До кінця жовтня 1991 р. офіційно

проголосили про свою незалежність дев’ять радянських республік. Цей процес став не лише одним з переконливих свідчень фактичного краху перебудови в СРСР, а й важливим фактором наступної остаточної дезінтеграції Радянського Союзу.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бойко О. Д. Україна: від путчу до Пуці (серпень-грудень 1991 р.). Ніжин: Аспект-Поліграф, 2006. 221 с.
2. Вишневська А. Серпневий путч 1991 р.: як пройшли три дні перед проголошенням Незалежності України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://politics.novyny.live/avgustovskii-putch-1991-goda-kak-ptoshli-tri-dnia-pered-provozglaseniem-nezavisimosti-ukrainy-10056.html> (дата звернення: 05.05.2024)
3. Кіп'яні В. Путч у Москві у серпні 1991 року. Як реагувала Україна. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.istravda.com.ua/articles/2011/08/19/52905/> (дата звернення: 05.05.2024)
4. Кузьменко Ю. Серпневий путч 1991 р. та його вплив на партійно-радянську номенклатуру УРСР. Український історичний журнал. 2011. № 4. С. 41–54.
5. Лук’янюк В. Серпневий путч. Цей день в історії, 12 травня 2012. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.jnsm.com.ua/h/0818M/> (дата звернення: 05.05.2024)
6. Марчук Є. “Якби я чисто шизофренічно захогів зробити ГКЧП...” [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.istravda.com.ua/digest/2011/08/12/51759/> (дата звернення: 05.05.2024)
7. Полянська Я. Серпневий путч 1991 року: як Україна використала шанс на Незалежність. Радіо “Свобода”, Політика, 2016 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу до статті: <https://www.radiosvoboda.org/a/27932236.html> (дата звернення: 05.05.2024)

8. Привалко Т. Про вирішальні серпневі дні 91-го. Історична правда. 2018 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.istravda.com.ua/articles/2018/08/20/152808/> (дата звернення: 05.05.2024)
9. Серпневий путч 1991-го: як помер СРСР – і відродилася Україна. Радіо Свобода. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.5.ua/amp/suspilstvo/serpnevuyi-putch-1991-ho-riat-dniv-koly-pomer-srsg-i-vidrodivlasia-ukraina-222073.html> (дата звернення: 05.05.2024)
10. Декларація про державну незалежність України. Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР) , 1990, N 31. С. 429.1

Біденко А. С.

*Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
філософський факультет,
студентка 2-го курсу, 034: Культурологія
Наукова керівниця: доц. Дарморізі О. В.*

ІСТОРИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТЬ МАСОВОЇ ТА ПОПУЛЯРНОЇ КУЛЬТУРИ

Bidenko A. S.

*Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of Philosophy,
2nd year student, 034: cultureology Academic
Supervisor: docent Darmoriz O. V.*

HISTORICAL ANALYSIS OF CONCEPTS OF MASS CULTURE AND POPULAR CULTURE

З ХХ у глобальному суспільстві трапилися докорінні зміни, пов’язані з розвитком масового виробництва, доступності Інтернету, розповсюдженням соціальних мереж, капіталістичної та корпоративної економіки. Центральним для цієї доби стало визначення “масової культури” або культури масового споживання. Український науковий контекст цієї сфери все ще найчастіше перебуває під впливом радянської доби, що спричинило змішання термінів “масової культури” та “популярної культури” та ізолювання від наукової традиції Заходу. Це дослідження має на меті зробити короткий огляд розвитку цих понять та порівняти з українським вжитком.

Поняття “масова культура” дуже неоднорідне та зі своїх початків дещо розмите. Зasadничою для формулювання підходу до вивчення й осмислення масової культури довгий час за кордоном, так і до тепер в Україні була насамперед Франкфуртська школа, а особливо доробок Т. Адорно й М. Горкгаймера, хоча зачатки цієї ідеї можна прослідкувати й раніше, наприклад, у деяких ідеях Ж.-Ж. Руссо,

І. Гегеля, О. Гакслі та зокрема в роботі Х. Ортеги-і-Гассета є “Бунт Маса” (1929) , у якій він формулює проблему сучасної Європи: він вважає, що висушення мас на передній план суспільного життя уніфікує все життя, “розчавлює все відмінне, незвичайне, індивідуальне, кваліфіковане й добірне” [4, с. 19–21].

Співзвучними є аргументи Адорно та Горкгаймера в книзі “Діалектика Просвітництва” (1944) : ті вважають, що формування культурної індустрії уодноріднюють культуру, пригнічують особистісні потреби, індивідуальність, спонтанність, відмінність тощо [9, с. 95–96]. Однак є фундаментальна різниця між їхньої теорією та Ортеги-і-Гассета – вони звинувачують у цих процесах не масу, а культурну індустрію та її, на їхню думку, авторитарний характер, який і перетворював суспільство, а особливо прихильників продуктів культурної індустрії, так званого “легкого мистецтва”, на “культурних дурнів”.

Адорно, зокрема, переймається питаннями естетики у культурній індустрії – товарна природа сповнює музику простотою, вульгаризацією, відсутністю мистецької есенції, яка натомість замінюється лише товарною природою пісень [7]. Учений також вважає, що сучасне телебачення набагато сильніше впливає на свідомість, розвиває ідеї конформності та конвенціоналізму, абсолютизує реалізм та стереотипізацію і вбиває особистісну уяву [6]. Варто зазначити, що Адорно та Горкгаймер насамперед використовували термін культурна індустрія, хоча й “масова культура” в текстах зустрічалася. “Культурна індустрія” є центральним поняттям для їхнього доробку.

У 70–80-их роках відбулася нова хвиля студій масової культури – вже під егідою терміну “популярна культура”. На думку Майкла Деннінга, ця зміна особливо яскраво помітна у роботах Стюарта Голла та Фредеріка Джеймсона, особливо в їхніх двох есеях “Реіфікація та утопія в масовій культурі” та “Нотатки про деконструкцію ‘популярного’”. Для цих двох вчених популярна культура вже не тільки ідеологічна, але й утопічна, і не є ані формою соціального контролю, ані класового розділу, але спірною територією

між культурною індустрією, державними культурними апаратами та підлеглими класами [8, с. 4–5]. Наступив постмодернізм, де переорієнтовалися всі минулі значення, формати, повідомлення й критики. “Справа в тому, що масова культура переомогла; більше нічого немає. (...) Великі повноваження телерадіомовлення та масових видовищ є другою натурою [цього часу]”, – пише Деннінг [8, с. 8].

Новий термін “популярна культура”, а також супровідні “комерційна культура” чи “народна культура”, підкреслював більше не масштаби культурного споживання, як було з “масовою”, а розташування цієї культури серед “усього народу”, “усіх споживачів” (populus – з лат. народ).

Пізніші теорії популярної культури можна групувати, за формулюваннями П. А. Тайлора і Я. Л. Герріса, на “культурний популізм” (чи, радше, культурний оптимізм) та культуру критики масових медіа. Масові медіа з 80-их перебирають на себе більшість уваги, позаяк розвиток Інтернет-технологій починає докорінно змінювати культурний ландшафт. Так, перша школа починає вивчати партисипативні культури, або культури співучасті, перформативність аудиторій, семіотичну свободу користувачів, інша ж – маніпулятивні техніки та впливи телебачення та Інтернет-контенту, ідеологію нової економіки та нового спілкування [10, с. 5].

Ці два напрямки, оптимістичний та критичний, закордоном активно розвивають дотепер. Натомість у вітчизняному науковому дискурсі, протягом 2000–2010-их років лише тривав процес демаркації явищ “масової” та “популярної” культури. С. Русаков, наприклад, пов’язує масову культуру з розповсюдженням технологій масового виробництва й застосує для свого трактування ідеологічні рамки теорії “двох культур” (протиставлення масова – елітарна культури). У ній масова насамперед уявляється низької якості, стереотипною, комерціалізованою. Популярну культуру ж він уявляє як культуру, що приймає розваги як простір критичного переосмислення, рімейк як перебудовування сенсів, інтерактивні культурні практики як спосіб досягнути буття та є відкритою до

нового [4, с. 326–327]. Т. Лютій проводить схожу лінію між високою та низькою, де масова поміщається у сферу останньої через своє конвеєрне виробництво та сімїотичне сурогатство. Для нього маскульт – це культура, що твориться масами для себе, а популярна є продовженням народної культури, яка виводиться ще з античності [3].

Український науковий дискурс або блукає між двох визначень одного явища, намагаючись для себе їх певним чином розмежувати, або ж урівнюють ці терміни, сприймаючи обидва негативно. Про це пише зокрема А. Гужва [1, с. 132]. У такому підході концептуальні рамки збігаються з тими, що були в діячів франкфуртської школи й критиків масового суспільства. Особливо розповсюдженим є використання у статтях книги Джона Сторі “Культурна теорія та популярна культура” (1994), третій випуск якої був у 2005 перекладений на українську мову. Ця книга перевидавалася дев’ять разів і є відомим підручником (reader) з теми, і хоча вона презентує огляд багатьох напрямків вивчення популярної культури, версія, перекладена на українську, насправді не включає усіх постмодернових теорій популярної культури, які Сторі додав в пізніші випуски книги. До того ж в оригінальній назві книги з першого випуску містила поняття “популярна культура” (popular culture), однак у перекладі Савченка термін було замінено на “масову культуру”. Спирання на єдине джерело трактування популярної культури, яке ж через інвазійний переклад перетворилося на зовсім інший для багатьох українських науковців термін, заважало повноцінно розвиватися студіям популярної культури на наших теренах.

Дружинець М. у своїй статті єдина відходить від традиції цитування Сторі. Вона згадує Мукерджі й Шадсона, чий збірник есеїв “Новий погляд на популярну культуру” (1991) все ще почасти не найбільш актуальний для сфери. Для неї, “терміни: ‘масова культура’ та ‘популярна культура’ [досі] не отримали принципово чіткого семантичного розмежування” [2, с. 280]. Вона також робить висновок, що повне розкриття характеру явищ сучасної культури є лише ілюзією та єдиний спосіб зафіксувати особливості масової культури

чи популярної культури – це індивідуальна точка погляду науковця [2, с. 286]. Такий підхід можна співвіднести з сентиментами метамодернізму, екзистенційним викликом розповсюдження явища “постправди”, однак я не вважаю такий підхід продуктивним для науки, особлива культурологічної, яка повинна прагнути аналізувати явища будь-якої складності.

Отже, українському контексту гостро не вистачає сучасних джерел з дослідженнями насамперед тем популярної культури та культури мас медіа, а також власного аналізу, етнографічних та соціологічних досліджень у цій сфері. Українські науковці були сильно залежні від російської традиції, часто марксистських чи неомарксистських теоретиків, а також більше роздумували над значенням самого терміну, аніж його практичним застосуванням. Закордонна ж традиція спочатку активно використовувала саме поняття “масової культури”, однак вже з початків об’єднувала їх з поняттями “культурної індустрії”, а згодом перейшла на розгляд популярної чи народної культури та окремо культури споживання чи масових медіа. Історично теорії змінювалися з відкрито негативних та критичних до більш оптимістичних та людиноцентричних, хоча дотепер існують як більш скептичні, та й популярістські осмислення. Сучасне різноманіття підходів соціологічного, структуралістського, постструктуралістського та інших спрямувань по-різному взаємодіють з популярною культурою, і культурологія має шанс проявити як насамперед інтегративний.

Список використаних джерел та літератури:

1. Гужва А. Політичний популізм і популярна культура. Філософська думка, 3. 2021. С. 125–137. URL: <https://doi.org/10.15407/fd2021.03.125>
2. Дружинець М. Масова культура: підходи до вивчення та напрямки теоретичного осмислення. Арт-платФОРМА, том 1, вип № 1. 2020. С. 277–292. URL: <https://art-platforma.kmaest.edu.ua/index.php/art1/article/view/20>

3. Лютий Т. Масова і популярна культура: проблема демаркації. Наукові записки НаУКМА. Філософія та релігієзнавство, 3. 2019. С. 85–99.
4. Ортега-і-Гассет Х. Бунт мас. Нью Йорк: видання ООЧСУ, 1965. 156 с.
5. Русаков С. С. Масова та популярна культура: спільне та відмінне. Гілея: науковий вісник. 2011. Вип. 49. С. 326–331.
6. Adorno T. W. How to Look at Television. The Quarterly of Film Radio and Television 8, no. 3, 1954. P. 213–235. URL: <https://www.jstor.org/stable/1209731>
7. Adorno T. W. On the Fetish Character in Music and the Regression of Listening. The Culture Industry: Selected Essays on Mass Culture. London: Routledge, 1981. 192 p.
8. Denning M. The End of Mass Culture. International Labor and Working-Class History, 37, 1990. P. 4–18. URL: <http://www.jstor.org/stable/27671856>
9. Horkheimer M., Adorno T. W. Dialectic of Enlightenment: Philosophical Fragments. Stanford, CA: Stanford University Press, 2002 [1944]. 305 p.
10. Taylor P. A., Harris J. Ll. Critical Theories of Mass Media: Then and Now. Open University Press, 2008. 245 p

Галяс І. Б.
*Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
 історичний факультет,
 магістр 1-го року навчання, 032: Історія та археологія
 Науковий керівник: професор Сілецький Р. Б.*

РОЗВИТОК ЕТНОЛОГІЧНОЇ НАУКИ В УКРАЇНІ

Halas I. B.
*Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
 Faculty of History,
 First-year Master's student, 032: History and archaeology
 Scientific supervisor: Professor Siletsky R. B.*

DEVELOPMENT OF ETHNOLOGICAL SCIENCE IN UKRAINE

Поява терміну “етнологія” в середині XIX століття виникла через необхідність теоретичного узагальнення та систематизації накопиченого емпіричного матеріалу щодо розвитку різних етносів. Спроби пояснити різновиди розвитку, такі як расові, психологічні та культурні особливості, викликали поширення різних концепцій та теорій у другій половині XIX століття, які згодом почали об’єднуватися в загальну етнологічну науку [4].

Розвиток теоретико-методологічної бази етнологічної науки розпочався у XIX столітті в рамках наукових шкіл, які активно формувалися у провідних європейських університетах. Першою відомою науковою школою в європейській етнології стала міфологічна школа, вплив якої був обумовлений ідеями німецького філософа Ф. В. Й. фон Шеллінга. Його творчість спрямована на системний аналіз міфології як універсальної символічної форми існування людства. За Шеллінгом, міфологія виступає як всезагальна висхідна форма мислення, необхідним історичним явищем та закономірним ступенем у розвитку людської свідомості. Вона є першою синтетичною формою духовної культури, яка включає в себе елементи всіх спеціалізованих видів культури майбутнього [4].

Дослідження ролі та значення наукових шкіл є важливим аспектом для розуміння розвитку етнологічних знань. Наукова школа, включаючи те, що стосується етнології, визначається як форма співпраці вчених, що має ряд специфічних характеристик, таких як значимість отриманих результатів, авторитет у певній науковій галузі, високий рівень кваліфікації дослідників, спільні наукові погляди та унікальні методи дослідження, наявність програмної концепції – все це складає основу для вирішення наукових завдань, наукового лідерства та впізнаного стилю наукової діяльності в конкретній галузі [5].

У вітчизняній історіографії ще з часів М. Грушевського відрізняють два типи наукових шкіл. Перший – це академічні школи, які формувалися навколо видатних учених-засновників у певних навчальних чи наукових закладах. Другий тип – об’єднання дослідників за певним науковим напрямком, незалежно від конкретного університету чи наукової установи.

У сфері етнологічної науки переважно відомі школи другого типу. Починаючи з університетських кафедр, ідеї та концепції наукових шкіл швидко виходили за межі однієї установи, розповсюджуючись на різні міста та країни. Таким чином, українські дослідники асоціюються з еволюціонізмом, міграційною теорією, французькою соціологічною школою тощо. Однак вони також розробляли власні теоретичні підходи до етнологічних явищ, які мали регіональну специфіку та були суттєво впливовими через видатних дослідників [8].

Лідери та засновники наукових шкіл відіграють ключову роль у формуванні їхньої співдружності вчених. У науці приділяється значна увага вивченню ролі наукових лідерів, оскільки вони визначають магістральні напрямки розвитку науки [7]. Учений-лідер, який має свої унікальні ідеї та може вплинути на інших дослідників, стає наставником, який веде і надихає інших учених. Однак роль такого лідера є визначальною лише на початковому етапі формування наукової школи.

Українські етнологи працювали в умовах, що важко порівняти з умовами їхніх зарубіжних колег. Без власної держави, що підтримувала б етнологічні дослідження, наука в Україні мала обмежені можливості для розвитку. Особливо це стосується інтелектуального середовища Наддніпрянської України, яке перебувало під впливом політичного тиску та мало обмежений доступ до зарубіжних наукових видань [1].

Вчені-етнологи другої половини XIX – початку XX століття вклали значні зусилля у формування української етнологічної школи, яка прагнула досягти європейського рівня та активно функціонувала протягом 1920-х років, але сталінський режим знищив її. У Західній Європі та США історія етнологічних досліджень вивчається вже давно й інтенсивно. Проте українська етнологія залишається малодослідженою, і історія її розвитку містить багато невідомих аспектів. Зокрема, тема міжнародних зв’язків української етнології, впливу західноєвропейських наукових шкіл та напрямків, залишається маловивченою. Лише деякі аспекти цих питань були згадані в загальних працях з історії української етнології та етнографії, а також у біографіях видатних українських етнологів [2].

Сучасне дослідження історії розвитку етнологічних знань характеризується кількома тенденціями. По-перше, спостерігається зростання інтересу до вивчення становлення етнологічної науки в Україні, її інституційного середовища та збирання фольклорно-етнографічного матеріалу. Водночас зростає інтерес до наукових біографій українських етнологів, чия спадщина була довгий час забута або представлена у спотвореному світлі [3]. Обидві ці тенденції включають аналіз міжнародної співпраці вчених в Україні, а також вплив західноєвропейських наукових концепцій та теорій на українське етнологічне середовище. Ці питання втілюються в нових дослідженнях, які базуються на широкому спектрі джерельної бази, що включає монографії, статті, доповіді, рецензії, написані українськими етнологами другої половини XIX – початку XX століття [6]. Ці дослідження показують спроби вітчизняних авторів

відслідковувати світові тенденції в етнології та використовувати їх для вивчення українського етнографічного матеріалу.

Отже, можна зробити висновок, що розвиток етнологічної науки має складну та багатогранну історію. Спочатку відбувалося формування термінології та концепцій в XIX столітті, а згодом розгорталася активна діяльність наукових шкіл, які впливали на розвиток цієї галузі. Важливою частиною цього процесу є українська етнологія, яка, незважаючи на свої досягнення, все ще має досліджені аспекти свого розвитку, зокрема, у сфері міжнародних зв'язків та впливу західноєвропейських наукових шкіл. Сучасні дослідження звертають увагу на розкриття цих невивчених питань та виявлення їх важливості для розвитку етнології як науки.

Список використаних джерел та літератури:

1. Гілевич І. Українська етнографічна наука у першому повноєдному десятилітті та польові дослідження Полісся. Вісник Львівського університету. Серія історична. 2008. № 43. С. 34–53.
2. Глушко М. Дефініції і предмет студій в НТШ (кінець XIX – 30-ті рр. XX ст.). Народознавчі зошити. 2010. № 5–6. С. 707–712.
3. Гуслистый К. Стан і завдання розвитку етнографічної науки в Українській РСР. Народна творчість та етнографія. 1958. № 4. С. 3–15.
4. Кюїзенъ Ж. Етнологія Франції. Київ : Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології НАН України, 2007. 113 с.
5. Прігарін О. У пошуках матеріальної основи: історіографічні колізії етнографії сучасності. Ейдос. 2011/2012. № 6. С. 192–203.
6. Сапеляк О. Етнографічні студії в науковому товаристві ім. Шевченка (1898–1939 рр.) Львів : Інститут народознавства НАН України, 2000. 208 с.
7. Скрипник Г. Етнографічні музеї України: становлення і розвиток. Київ : Наукова думка, 1989. 301 с.
8. Скрипник Г. Етнокультурна традиція в контексті глобалізаційних тенденцій. Збірник наукових праць “Матеріали з української етнології”. 2008. № 7 (10). С. 3–7.

Дейнека М. О., Фечко І. І.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ,
історичний факультет,
студенти 4-го курсу та 2-го курсу магістратури, 032: Історія та археологія

ІСТОРИЧНІ РЕЦЕПЦІЇ У ФАНТАСТИЧНІЙ МЕДІАФРАНШИЗІ “ЗОРЯНІ ВІЙНИ”

Deineka M. O., Fecho I. I.

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv,
Faculty of History,
4th and 6th years students, 032: History and archaeology

HISTORICAL RECEPTIONS IN FANTASTIC MEDIA FRANCHISE “STAR WARS”

Важко знайти художній твір сучасної поп-культури, який залишив би більший вплив на американське суспільство, ніж культова космічна сага “Зоряні війни”. Серія складається з 9 основних фільмів, 2 спін-офи, низки анімаційних фільмів, мультфільмів та відеоогор. Офіційною датою народження проєкта вважається 25 травня 1977 р. Для нашого дослідження було проаналізовано основні фільми саги (оригінальна трилогія, трилогія сиквелів та трилогія приквелів).

Творцем всесвіту “Starwars” є один з найуспішніших голлівудських режисерів Джордж Лукас. Великий відбиток на особливості світу “Зоряних воєн” мав світогляд, який сформувався у його творця. З дитинства він виховувався у суворих методистських традиціях, а пізніше, в студентські часи, почав захоплюватися ідеями східних релігій – буддизму, даосизму та синтоїзму. Критики відзначають, що “Зоряні війни” частково посилюються на релігію, зокрема одною з ключових проблем сюжету є постійна боротьба добра та зла [4, с. 23]. Для створення образів режисер використовував не лише християнську, але й грецьку та індійську міфологічні системи. Сам Лукас говорив, що у “Зоряних війнах” він намагався поєднати всі основні проблеми, які репрезентують різні релігії [5, с. 3].

Як часто зустрічається у релігійних текстах, боротьба між Світлом та Темрявою могла закінчитися поразкою першої, якби не нове покоління богів. Тут можна знайти посилення на давньогрецьку міфологію – гігантомахію (боротьбу олімпійських богів проти титанів, яких було у підсумку скинуто. У випадку сюжету, який ми розглядаємо, схожа ситуація відбулась на прикладі джедаїв (Обі-Ван), які втрутилися та допомогли перемогти стороні Світла.

Сага рясно наповнена відсилками до історії Стародавнього Риму, образи з якого є особливо популярними в культурі США. Ключове політичне протистояння – між Галактичною Республікою (головний орган влади там, до речі, також називається Сенат) та Галактичною Імперією, є нічим іншим, як аллюзією до Римської республіки та імперії відповідно. Так, один з головних лиходій всесвіту – Палпатин, є втіленням образу першого Римського імператора Октавіана Августа. Імператор Галактичної імперії так само як його реальний історичний візаві, у боротьбі за одноосібну владу, вдавався до хитрих маніпуляцій, створення нетривких альянсів (як Другий тріумвірат) та виступав для прикриття республіканські інститути, які перебували в кризовому стані й досягав влади за рахунок набуття республіканських повноважень.

Взаємини всередині ордену Ситхів схожі на філософську гріду Стародавньої Греції: Сократ-Плагон-Аристотель. Сократ не був прямим противником демократії, на відміну від його учня Платона, який різко критикував суспільство афінської демократії подібно як ситхи намагалися знищити Республіку, підтримувану джедаями [2, с. 107–108]. Аристотель у світі “Зоряних воєн” втілений в образі Палпатина (Дарта Сідууса), який подібно до прототипу виступив проти свого вчителя і підготував ґрунт до повалення Республіки, фактичним знаряддям виконання цієї мети був Дарт Вейдер.

Образ Дарта Вейдера є прикладом того, як будь-яка людина, яка отримує необмежену владу змінює свої погляди та філософію [1, с. 181]. На самого Дарта Вейдера великий вплив мав його вчитель Палпатин, який подібний до Аристотеля за своїм образом. Давньогрецький філософ готував до правління Александра Македонського,

якому вдалось підкорити грецьку демократію та об’єднати майже весь відомий тоді світ. Палпатин навчав Дарта Вейдера, який в підсумку боровся за “відновлення порядку” в Республіці. Що цікаво, після смерті, як вигаданого героя, так й історичного персонажа, створені ними імперії розпались.

Варто згадати про використання у “Зоряних війнах” образу “обранця”, який має врятувати світ та відновити втрачену рівновагу. Джедаями на таку роль розглядався спочатку Енакін, а після його зради вже син Люк Скайвокер. Відомо, що образ “обранця”, “спасителя” є важливою складовою світових релігій, зокрема до цих мотивів часто звертаються у Старому та Новому Завіті, Корані тощо. Також пророцтва описують і про прихід несправжнього обранця (“Антихриста”). У Зоряних війнах таку роль виконує Енакін, який з доброї сторони переходить на темну та очолює її (знову відсилка на Антихриста). До речі, мати Енакіна, подібно Марії, не знала чоловіка, а сам Енакін, ще малим хлопчиком вражає всіх своїми здібностями (перемогою на перегонах – улюбленою забавою тогочасного суспільства), як Ісус вражав своїми знаннями в Храмі. Пошуки Квай-Гон Джинном “обранця” нагадують нам старозавітного Пророка Самуїла (помазав на престол царя Саула).

Щодо періоду Середньовіччя ми можемо знайти відсилку у вигляді джедаїв, образ яких був взятий з Ордену Тамплієрів. Як і хрестоносцями, джедаями керувала Рада з 12 осіб, головним з яких був Великий Магістр, який приймав основні рішення. Також, засновники “Зоряних воєн” взяли за приклад трагічний кінець Ордену тамплієрів, які були підступно знищені за наказом французького короля Філіпа IV (тут одразу аналогія схожа з наказом Палпатина № 66). Устрій та традиції джедаїв також були частково перейняті з японських самураїв та монахів Шаоліну [5, с. 2–3].

Кінофраншиза “Зоряні війни” утворювалася також під впливом актуальних на той час подій, які швидко ставали частиною світової історії. Це зокрема були й події В’єтнамської війни, проти якої виступала значна частина американців, вважаючи її несправедливо розв’язаною американцями. Дехто шукає паралелі між військами

Дарта Вейдера та американськими солдатами, а з іншого боку між повстанцями та в'єтнамськими партизанами [3, с. 7]. Дарт Вейдер разом зі своїми прибічниками часто використовував поняття “порядку” та “дисципліни” як необхідних рис для розвитку суспільства, що нагадує часто вживану риторику уряду США та побоювання деяких американців щодо можливого росту авторитарних, антидемократичних тенденцій. Звичайно, у наших реаліях також можна знайти образ “Імперії зла”, яка намагається будь-яким способом захопити вільні “планети”.

Отже, кінофраншиза “Зоряні війни”, створена Джорджем Лукасом, містить велику кількість образів взятих з історії, релігії та філософії різних епох. Наведені приклади, є одними з небагатьох моментів використаних у “Всесвіті зоряних війн”, про використання релігійно-міфологічних відсилочок, давньогрецької філософії, історії занепаду Римської республіки та встановлення імперії, середньовіччя та, навіть, подій XX ст. (ми навели приклад війни у В’єтнамі). Велика кількість знайдених історичних та релігійно-міфологічних образів у кіноепопеї “Зоряні війни” свідчить про її глибину та намагання авторів створити великий окремих вигаданий світ з власною філософією та системою цінностей, які будуть близькі та знайомі глядачам з різних культур та цивілізацій.

Список використаних джерел та літератури:

1. Campbell, J. (1991). The Power of Myth.
2. Decker, K. S. (2005). Star Wars and Philosophy.
3. Immerwahr, D. (2022). 21 the Galactic Vietnam: Technology, Modernization, and Empire in George Lucas's Star Wars. Ideology in U. S. Foreign Relations.
4. Kaminski, M. (2008). The Secret History of Star Wars. Legacy Books Press.
5. Klein, C. (2017). The Real History That Inspired “Star Wars”.

Квасневський А. С.,

*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці,
факультет історії, політології та міжнародних відносин,
бакалавр 2-го року навчання, 032: Історія та археологія
Науковий керівник: к.і.н., доц. Мінаєв А. В.*

НЮРНБЕРЗЬКИЙ ПРОЦЕС: ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОЇ ЗАКОННОСТІ

Kvasnevskyi A. S.,

*Yuriy Fedkovich National University of Chernivtsi, Chernivtsi,
Faculty of History, Political and International Relations,
2nd year student, 032: History and archaeology
Scientific supervisor: PhD, Associate Professor Minaev A. V.*

THE NUREMBERG TRIAL: PROBLEMS OF INTERNATIONAL LEGALITY

Деякі аспекти сучасної глобальної політики змушують істориків та правників зі всього світу шукати способи вирішення проблемних питань пов'язаних з діяльністю країн-герористів. Саме з цією метою дослідники звертають увагу на діяльність Нюрнберзького трибуналу, який став правовим вирішенням проблематики покарання не окремих діячів, а цілого політичного устрою. Досвід даного процесу надасть змогу встановленими чинними нормами законодавством притягнути до кримінальної відповідальності нових агресорів і урядів, що їх спонсорують, зокрема російський уряд, який причетний до порушення низки норм Міжнародного гуманітарного та кримінального права та має бути засуджений за особливою процедурою.

Всесвітній історії з давніх часів відомі римські триумфи, коли проносилися трофеї та проводилися полонені ватажки переможеної сторони, яких потім страчували. Не дивно, що саме така оцінка Міжнародного військового трибуналу пролунала з боку підсудних ще до початку судових засідань. Зокрема, один із головних нацистських злочинців Г. Герінг, отримавши копію звинувачення, написав: “Переможець завжди буде суддею, а переможений звинуваченим”. Таке розуміння Нюрнберзького прецеденту в

спрощеному вигляді зводиться до звичайного утвердження принципу сили, правового всевладдя переможців над переможеними. [2, с. 24] 8 серпня 1945 року представниками урядів країн-союзниць (Великобританії, СРСР, США та Франції) було підписано “Угоду про створення Міжнародного військового трибуналу” та прийнято Статут, що визначав принцип роботи та регламент організації.

Згідно зі статуттом, юрисдикції Міжнародного військового трибуналу за статтею 6, підлягали військові злочинці, що діяли на користь країн “Осі”: “The Tribunal established by the Agreement referred to Article 1 here of for the trial and punishment of the major war criminals of the European Axis countries shall have the power to try and punish persons who, acting in the interests of the European Axis countries, whether as individuals or as members of organizations, committed any of the following crimes”. [5] Як зазначив В. М. Іванов, що “Кримінальний кодекс України (2001 р.) вперше встановив в окремому розділі злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, встановивши кримінальну відповідальність за такі суспільно небезпечні діяння, як планування, підготовка, розв’язування та ведення агресивної війни, порушення законів і звичаїв війни, застосування зброї масового знищення та ін.” [2, с. 26]

Ідея законності, за допомогою якої велась боротьба проти нацизму, була б скомпromетована, якби запровадження системи демократії почалось поза правовою розправою над злочинцями війни. Крім того, авторитет міжнародного суду мав надати вираження суворого попередження для всіх тих, хто захотів би посягнути на міжнародний мир та безпеку в майбутньому. І нарешті, саме міжнародний суд, а не те, що називають “політичним актом”, був потрібний для того, щоб не тільки покарати злочинців війни, але й засудити власне систему нацизму; зауважимо, що останнє неможливо було здійснити у національних судах.

Дослідженням питань пов’язаних з діяльністю МВТ, його результатами з точки зору міжнародного права займалися, як українські, так і зарубіжні історики та правознавці. Серед дослідників варто відзначити тих хто був безпосереднім учасником роботи трибуналу, зокрема Р. Руденко, А. Полтораки, А. Трайнін та інші.

У своїх працях вони мовою документів описують процеси пов’язані з передісторією трибуналу, до прикладу були наведені офіційні заяви та декларації урядів держав-союзниць. Окрім того, автори доповнюють наявні джерела цікавими фактами на основі власних спостережень щодо процесу розслідування, організації роботи сторони захисту та звинувачення.

У зарубіжних наукових та публіцистичних джерелах містяться розгорнута оцінка Нюрнберзького процесу, на основі його документів відтворюється картина жахливих злочинів, скоєних німцями, стверджується, що покарання злочинців – це не лише правова проблема, а й проблема моральна, політична, необхідна складова у боротьбі за мир та демократію [3]. “Murder had no frontier. In Luxembourg over 1,000 citizens were illegally executed by the Gestapo: as many Danish subjects were shot and tortured. In Italy, the defeated ally of the Reich, 7,500 men, women and children, ranging from infancy to old age were done to death by the German soldiery at Civitella and in the Ardeatine Caves outside Rome.” [4], – зазначав англійський аналітик Р. Купер.

Історично першим є сприйняття Нюрнберга як традиційного оформлення перемоги. З цього приводу існують дискусії серед науковців з приводу правочинності МВТ. Найчастіше лунає критика стосовно того, що він був “судом переможців над переможеними”. Цей аргумент можна певною мірою вважати обґрунтованим, оскільки, як вже відзначалося, обвинуваченими на процесі були тільки німці, суддями були тільки представники держав-переможниць, а також під час процесу існувала домовленість не торкатися низки питань, розгляд яких поставив би в незручне положення самих суддів, зокрема пакт Молотова-Ріббентропа, дії британської армії у війні з бурями, бомбардування Дрездена, сегрегація в США. [1]

Що стосується вірогідності інших варіантів організації проведення суду над головними німецькими військовими злочинцями, то вони наряд чи були можливими в переможному, але буремному 1945 році. Не мало перспективи проведення такого суду в нейтральних країнах, передусім тому, що під час Другої світової війни справжня нейтральність і незаінтересованість їм не була властивою, а отже,

суд цих країн не міг бути відповідним органом розслідування справи гітлерівських ватажків. Відсутність у цей період німецького уряду та німецьких судів також виключала можливість здійснення правосуддя в місцевих органах правосуддя. Вся влада знаходилася в руках союзних окупаційних властей, і було абсолютно природно, що судові функції здійснювалися союзною адміністрацією. [2, с. 25]

Завдяки діяльності Нюрнберзького процесу, вперше у світовій судовій практиці, було здійснено аргументований та переконливий суд над міжнародними злочинцями. Зі зміною суспільних пріоритетів, коли громадськість ставить на перше місце верховенства права та загальнолюдські цінності, стало можливим об’єктивне і неупереджене дослідження комплексу питань пов’язаних зі скоєними злочинами під час Другої світової війни. Робота Нюрнберзького трибуналу заклала фундамент сучасного світового правопорядку та показала можливість людської спільноти здійснювати захист прав людини в контексті міжнародного гуманітарного права, а його рішення стали основоположними в сфері міжнародного кримінального права ХХІ ст. Нюрнберзький прецедент, мабуть, єдиний випадок в історії юстиції, коли глибокий зміст безкомпромісної та жорстокої формули цього постулату стали майже реальністю.

Список використаних джерел та літератури:

1. Іванов В. М. Нюрнберзький процес: історичне та правове значення (до 70-річчя Міжнародного військового трибуналу). Часопис Київського університету права. 2015. № 3. С. 24–28. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2015_3_7 (дата звернення: 29.04.2024).
2. Лебедева Н. Как готовился Нюрнбергский процесс. Международная жизнь. 1996. № 8. С. 99–108.
3. Cooper R. W. The Nuremberg Trial. London : Faber & Faber, 2012. 398 p.
4. The Avalon Project : Charter of the International Military Tribunal. Avalon Project – Documents in Law, History and Diplomacy. URL: <https://avalon.law.yale.edu/imt/imtconst.asp> (date of access: 29.04.2024).

Лазарчик В. В.,

Ужгородський національний університет, м. Ужгород,
факультет історії та міжнародних відносин,
студент 4-го курсу, 014.03: Середня освіта (Історія)
Науковий керівник: к.і.н., доц.
Алешкевич Я. А.

ОСНОВНІ ЗАСОБИ ЗМІЦНЕННЯ РИМСЬКОГО ПАНУВАННЯ В БРИТАНІЇ (II–III СТ.)

Lazarchyk V. V.,

National University of Uzhhorod, Uzhhorod,
Faculty of History and International Relations,
4th year student, 014.03: Secondary education (History),
Supervisor: Candidate of Historical Sciences, Associate Professor
Aleshkevych Y. A.

THE MAIN MEANS OF STRENGTHENING THE ROMAN RULE IN BRITAIN (II–III CENTURIES A. D.)

Острів Британія став об’єктом планомірного завоювання римлянами, коли сюди ступили війська імператора Клавдія (41–54 роки правління) у 43 р. після Р. Х. Надалі Імперія поширювала і зміцнювала тут свою владу. За часів принципату представників династії Антонінів (96–193 рр.) на острові був забезпечений відносний мир та розвиток, тому доба їхнього правління пізніше прозветься “золотою”. Третій представник цієї династії – імператор Адріан (117–138 рр.) відомий тим, що майже припинив завоюницьку політику та розпочав планомірно вибудовувати оборону та обмежувати Імперію кордонами. В Британії свідченням цієї політики постав оборонний бар’єр, що відомий нам як вал Адріана.

Такий засіб стримування північних варварів був найбільш характерним й для періоду II–III ст. Повстання британців на початку II ст. вимагало чітких кроків для забезпечення обороноздатності віддаленої провінції. Імператор Адріан з трьома легіонами у 122 р. розпочав будівництво знаменитого валу, що простягся на 128 км від

Бовнеса до Волсенда, укріплення проходило по лінії Тайн-Солвей, що є однією з найбільш вузьких частин острова [4, С. 169]. Оборонний бар’єр по суті був поєднанням міцних стін з фортецями, наглядними вежами та захисними воротами. Цілий комплекс фортів з безперервними валами та вежами, військовими дорогами та віддаленими постами, спланованими з неперевершеною майстерністю та імперською величчю [10]. Стіни у висоту сягали приблизно 4,5 м, а в ширину від 1,8 до 3 м. З півночі простягався рів у 8 м шириною, а 3 м в глибину. Східна частина була зроблена з каменю та бетону, а західна – з дереву. З південної сторони був досить високий насип із землі, що захищав укріплення з тилу. Адріанів вал спорудили за три роки.

Через двадцять років схожий план спробував перевірити імператор Антонін Пій (138–161 рр.), коли він, здійснивши похід на північ, спробував закріпитися на півдні Каледонії (таку назву в данину використовували для території Шотландії) в найбільш вузькому перешийку Британії. Вал Антоніна, що зводився з 142 р., був довжиною 60 км, від затоки Ферт-оф-Форт на сході до річки Ферт-оф-Клайд на заході. Уздовж цього бар’єру було збудовано більше 20 фортів, зв’язаних шляхами, що були сполучені з морськими портами на річках Клайд і Форт. Протягом наступних 200 років славнозвісні вали підтримували номінальну владу Риму на Британії. Та все-таки вал Антоніна був надто легкою мішенню для піктів, які проривали цю перешкоду, тому римляни до кінця II ст. були змушені його покинути. Справжнім кордоном знову став Адріанів вал. Напевно, що до цього моменту каледонці змогли об’єднати свої зусилля, бо доки були роз’єднані, то зазнавали поразок – в єдності була їх могутність [3, С. 29].

Послаблення імперії на початку кризи III ст. призвело до постійних набігів та плондрювання територій та оборонних укріплень. По справжньому реорганізувати оборонну систему на острові вдалось імператорові Септимію Северу (193–211 рр.). Ремонтні роботи були настільки масштабні, що в пізніші часи вважали, що саме він і збудував стіну, яку ми йменуємо Адріановою. Про це нам повідомляє античний автор Елій Спартіан: “Найбільша

слава його правління полягає в тому, що він укріпив Британію стіною, яка простягалася в поперек через острів і закінчувалася з обох боків океаном. За що отримав титул ‘Британський’” [5].

Мало які римські фортифікаційні споруди в Європі привернули більше уваги, ніж вали Адріана та Антоніна. Схоже, що обидві лінії завдячують своїм початком військовому генію полководця Агриколи. Та існує певна дискусія, чия саме роль є найвагомішою: Агриколи, Адріана чи Севера. Адріан, дотримуючись своєї загальної політики консолідації, а не експансії, зробив нижній перешийок головним, якщо не єдиним, кордоном. Тому, саме цьому імператору слід віддати честь будівничого даного бар’єру. Його ж ім’я відоме нам з табличок, які були розкопані під час археологічних досліджень. Власне, тому саме цей імператор закріпив загальну схему стін, фортець, веж, що обнесені валами, які стали перешкодою для північних племен [10].

Розглядаючи оборонні укріплення, варто згадати міські стіни, що досить активно, порівняно з Галлією, зводились на півдні Британії. Починаючи з I ст. після Р. Х., мури продовжували зводитись, досить неквапливо, до 70-х рр. III ст. Отже, постійна увага влади до зведення міських мурів, показує її занепокоєння ситуацією в Британії на протязі тій же Галлії, але водночас є й свідченням того, що римські міста в Британії мали фінансову можливість дозволити собі таке недешеве задоволення [9]. Досить помітною рисою, що відрізняла Британію від Північної Галлії, є те, що на острові постійно дислокувались військові сили – три легіони: два на заході в укріпленнях Вельсу, а один на півночі в Еборакумі, адже Імперія не покладала зусиль, щоб приборкати північні племена, а можливо й підкорити весь острів.

Військові експедиції, що іноді переростали в походи, стали ще одним засобом зміцнення римського панування. Протягом II–III ст. імператори неодноразово здійснювали експедиції до Каледонії. Найбільш відомі – експедиції імператора Антоніна 138–139 рр., в результаті чого римляни витиснули каледонців за річки Форт і Клайд, де була зведена стіна Антоніна. У 208 р. імператор Септимій Север рушив з величезним військом на північ. Римляни зазнавали важких втрат: римський історик Діон Кассій пише про загибель не менше,

ніж 50 тис. воїнів, але римляни не відступали, аж поки не дійшли до крайньої межі острова [6]. Каледонці погодилися на укладення мирних домовленостей, і Север, узявши під контроль Риму більшість Каледонії, повернувся 210 р. до Еборакума. Втім, каледонді продовжували турбувати римські кордони, тому імператор мав намір розпочати проти них нову кампанію, але 211 р. він помер і його плани пішли разом з ним. Він став першим римським імператором, що помер в Британії. І хоч його безжалісність не допомогла виконати поставлене перед ним Римом завдання – цілковито завоювати Британію, спустошення, принесене ним до Каледонії, мало бути жахливим [4, С. 172].

У 260 р. германські племена здійснюють спустошливі напади на Галлію, що призвело до втрати Римом контролю над Британією, Германією, Галлією та Іспанією, де була утворена Галльська імперія. Ліквідувати це політичне утворення вдалось військовий шляхом аж у 274 р. імператорові Авреліану (270–275 рр.) а імператор Проб (276–282 рр.) посилив контроль за обома берегами Ла-Маншу, збудував там ряд укріплень, які згодом були вдосконалені та отримали назву “Саксонський берег” [9]. Дані військові укріплення завдяки деяким аргументам – монументальний характер та свідчення про часті напади саксів, зазвичай розглядають як комплексну оборонну систему, що мала стримати германські набіги на Британію. Та існує й твердження, що це були переважувальні центри, що посідали Галлію з Британією [7].

Пліч-о-пліч з будівництвом фортець і доріг, розвитком торговельної інфраструктури відбувалась романізація південної Британії в царині мови й культури, ця політика стала найбільш успішною на острові, порівняно з іншими діями римлян. Логічно, що найбільш вдалим даний процес був у провінціях, які знаходились поближче до Риму – Італія, Галлія та Іспанія. Натомість провінції, які територіально розташовувались подалі від центру, зокрема Британія, хоч і зазнали його впливу, але тут він був не настільки сильним. Романізація супроводжувалася нав’язуванням римського права, латини, культури, римського способу мислення та життя. А

згодом сприймалася як “цивілізаційна місія Риму” по відношенню до варварів.

Найбільш ефективною формою романізації стало заснування римських міст, які виникали вздовж римських шляхів, на вигідних місцях, або там, де вже існували кельтські поселення. Найбільшими містами були: Лондініум (сучасний Лондон), Веруламіум (біля сучасного Сент-Олбанса), Камулодунум (сучасний Колчестер), Еборакум (сучасний Йорк). До кінця римського правління завоювані землі в Британії були поділені на чотири провінції, під кінець I ст. Лондініум став адміністративно-політичною столицею провінції та її торговим центром. Найпродуктивніший період розвитку римського Лондона охоплює роки I і II ст., а за ним іде неоднозначна доба, що поєднала в собі розвиток і занепад. У III ст. в Лондоніумі з’явився перший монетний двір, що констатує значення міста [1, С. 42]. З часу свого заснування Еборакум (бл. 71 р.) стає оплотом римського просування на північ. Постійна концентрація військової потуги та часте відвідування імператорами зробили його важливим пунктом на карті Британії. На поч. III ст. перейняв частину адміністративних функцій від Лондініума, а згодом став центром провінції Верхня Британія [8]. Сучасні закінчення англійських міст на “-честер” та “-кастер” вказують на своє римське походження від їх таборів та гарнізонів [2]. Загалом в Британії цього часу було близько 90 міст. Особливості розвитку римських міст Британії багато в чому залежали від складу населення та племінного оточення.

Протягом II–III ст. Британія освоєла економічну систему Імперії, яка була заснована на грошовому кругообігу і масштабній взаємопов’язаній торгівлі. У сфері культури домінують римські традиції, класичне мистецтво та декоративна умілість була засвоєна повсюди, однак, до прикладу, лише деякі з витворів мистецтва можна співставити з творами Галлії. Найбільший культурний вплив на британців після завоювання здійснила поява образотворчого мистецтва – скульптури, фресок, мозаїки [9]. Власне, II–III ст., крім певних лихоліть, можна вважати часом досить жвавого розвитку острова.

Таким чином, розвиток Римської Британії протягом II–III ст. можна розглядати в контексті використання кількох засобів посилення

римської присутності. Політика романізації, зведення та укріплення оборонних споруд, а також військові експедиції є побудовою “римського світу” на острові.

Список використаних джерел та літератури:

1. Акройд П. Лондон. Стисла біографія. Київ: Вид. група КМ-БУКС, 2022. 664 с.
2. Безпаленко А., Бондаренко В., Панін О. Історичні передумови зародження та становлення англійської мови у Великобританії (древньоанглійський період). URL: <https://nd.nubip.edu.ua/2005-1/05bambar.html> (дата звернення: 30.04.2024).
3. Галушко К. Ю. Країнознавство: Історія, географія, культура Англії у стародавню та середньовічну добу: навч. посіб. – 207 с.
4. Гоґейн Д. Історія кельтів. Київ: Видавництво Жупанського, 2011. 240 с.
5. Элий Спартиан. Жизнеописание Августов. Север. URL: <http://ancientrome.ru/antlitrr/t.htm?a=1475001000#se1=19:18,19:48> (дата звернення: 30.04.2024).
6. Кассий Дион. Римская история. Книги LXIV-LXXX. URL: https://royallib.com/book/kassiy_dion/_rims kaya_istoriya_knigi_lxivlxxx.html (дата звернення: 30.04.2024).
7. Cotterill J. Saxon Raiding and the Role of the Late Roman Coastal Forts of Britain. URL: <https://doi.org/10.2307/526729> (дата звернення: 30.04.2024).
8. History of York. URL: <http://www.historyofyork.org.uk/themes/the-end-of-roman-york> (дата звернення: 30.04.2024).
9. Kenneth O. Morgan. The Oxford History of Britain: 2021 edition. Oxford University Press, 2021. URL: https://books.google.com.ua/books?id=BR0gEAAAQBAJ&pg=PA1&hl=uk&source=gbs_toc_r&cad=2#v=onepage&q&f=false (дата звернення: 30.04.2024).
10. Ward J. Romano-British Buildings and Earthworks. URL: https://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Gazetteer/Places/Europe/Great_Britain/_Periods/Roman/_Texts/WARRBE/5*.html (дата звернення: 30.04.2024).

Лендел М. І.

ДВНЗ “Ужгородський національний університет”, м. Ужгород,
факультет історії та міжнародних відносин
студент 2-го курсу, 014.03 Середня освіта (Історія)
Науковий керівник – канд. істор. наук, доцент, Ліхтей І. М.

ВИНИКНЕННЯ, ДІЯЛЬНІСТЬ І ІСТОРИЧНА ДОЛЯ ОРДЕНУ ТАМПЛІЕРІВ

Лендел М. І.,

“Uzhgorod National University”, m. Uzhgorod,
Faculty of History and International Relations
2nd year student, 014.03 Secondary education (History)
Research supervisor – candidate. history of Sciences, associate professor,
Likhтей I. M.

ORIGIN, ACTIVITIES AND HISTORICAL FATE OF THE ORDER OF THE TEMPLAR

Орден тамплієрів був другим за часом створення (після госпітальєрів) військово-чернечим орденом на території Святої Землі, який проіснував з 1118 року і, фактично, до 1314 р.

Датою заснування ордену можна вважати період з 1118 по 1119 роки, його заснували 9 рицарів на чолі з Гуго де Пейном із Шампані (який потім і став першим магістром ордену) [2, с. 49].

Офіційно орден називався – “Тасмне рицарство Христове і Храму Соломона” [2, с. 49]. Назва тамплієри пішла від того, що Єрусалимський король Балдуїн надав рицарям притулок у себе в замку біля місця, де, за легендою, стояв Храм Соломона. Звідси й пішла назва – храмовники або тамплієри (від французького “temple” – храм) [6, с. 249].

На відміну від госпітальєрів, тамплієри не займалися лікуванням паломників. Головним їхнім призначенням був захист Святої Землі та допомога прочанам, на яких поблизу очікували сарацини (так християни називали мусульман).

Тут доцільно згадати про одного з найвизначніших діячів в історії ордену – Бернарда Клервоського, який був ідеологом і натхненником храмowników. Восени 1126 року Бернард Клервоський отримав листа від Єрусалимського короля Балдуїна II, в якому повідомлялося про створення нового ордену, рицарів якого Господь спонукав стати на захист держав хрестоносців [4, с. 65]. Король попросив Бернарда, щоб він своїм авторитетом допоміг тамплієрам здобути прихильність правителів європейських держав, а також посприяти визнанню нового ордену Папою. На той час Бернард Клервоський як абат цистеріанського монастиря у Клерво (графство Шампань у Франції) був авторитетним богословом і суспільним діячем [4, с. 63].

Важливою подією в історії ордену став собор у французькому місті Труа, який розпочався 13 січня 1129 р. [4, с. 71]. Головував на ньому Альбанський архієпископ Матвій і представник Папи Гонорія II. На ньому особисто виступили Гуго де Пейн і Бернард Клервоський. Результатом собору стало прийняття Первісного або Латинського статуту ордену (Латинський через те, що статут був написаний латиною), який складався з 71 пункту [8, р. 8].

У 1139 р. Папа Інокентій II видав буллу – *Omne Datum Optimum*. Відповідно до її положень, орден тамплієрів (за аналогією з госпітальєрами) став незалежним від всіх хрестоносних держав Сходу і підпорядковувався лише Папі Римському. До того ж було санкціоновано роль ордену як захисника церкви і християнської віри [9, р. 88]. Окрім цієї булли, Папи видавали й інші грамоти, які стосувалися тамплієрів. Так, у 1144 р. папа Целестин II видав буллу “*Milites Templi*”, відповідно до якої, тамплієрам дозволялося відновлювати діяльність церков, які потрапили під інтердикт. А в 1145 р. папа Євгеній III спільно з Бернардом Клервоським видали ще одну буллу – “*Militia Dei*”, в якій тамплієрам було підтверджено право обирати своїх священників і будувати ораторії для богослужінь [4, с. 90–91]. Це означає, що станом на 50-ті роки XII ст. тамплієри, по-перше, були вже дуже популярним і впливовим орденом, а по-друге, католицька церква дійсно вбачала в них захисників християнської церкви від невірних – мусульман.

Печатка ордену тамплієрів була виконана у формі диска. На ній було зображено двох рицарів ордену, які сканують разом на одному коні. Це символізувало братерство і бідність членів ордену (однією з найголовніших обітниць рицарів, які вступали до лав ордену, була саме обітниця бідності) [4, с. 91]. Також орден мав свій власний символ – білий плащ із червоним восьмикутним плащем [2, с. 49].

Подібно до госпітальєрів, очільником ордену тамплієрів був Великий Магістр. Його владу обмежував великий капітул. За проведення богослужінь відповідали брати-капелани; побутом і постачанням управляв сенешаль. За військову підготовку і дисципліну в монастирі відповідав Маршал Конвенту Храму. Існувала також посада хранителя одягу, який займався екіпіровкою тамплієрів. У структурі ордену були також шателени (які виконували функції командирів замків), командори Домів, командори рицарів; брати-рицарі, брати-сержанти та брати-казальєри (відповідальні за збереження ферм Ордену, що називалися казалії), які підпорядковувалися маршалу свого монастиря; туркопольєри – командувачі туркополів, до складу яких входили найманці із місцевих жителів; підмаршали – відповідальні за дрібне спорядження та його вантаження, доставку і ремонт; зброєносці, прапороносці, інфрмарій – керуючий лазаретом [5, с. 43]. Великий магістр мав майже необмежену владу над простими братами-рицарями. Він міг навіть віддати майно одного рицаря іншому.

Неабияку роль храмownики відіграли й під час хрестових походів та брали участь у кожній визначній битві XII–XIII ст. Так, тамплієри суттєво допомогли Людовіку VII під час Другого хрестового походу, грошима і військом [4, с. 132]. У 1153 р. тамплієри також брали участь в облозі Аскалону [8, р. 12].

Найбільш легендарною битвою доби хрестових походів для тамплієрів була битва 1187 р. біля струмка Крессон, що знаходиться поблизу Назарету. Битва завершилася цілковитим перемогою мусульманських військ на чолі з Саладіном, а мужність рицарів, які загинули при Крессоні, оспівано в легендах. Смерть Жака де Молле (не плутати з останнім Великим магістром ордену) увійшла в

християнський фольклор. Він став ідеалом хрестоносця, який прийняв мученицьку смерть. За словами тогочасних хроністів, після того, як було вбито всіх його побратимів, Жак де Моле залишився в оточенні військ мусульман, які запропонували йому здатися, проте він відмовився від цієї пропозиції та зі всією відвагою вступив в нерівний бій, один проти всіх. Він продовжив битися, аж поки “нарештї, забитий списками й камінням, але не підкорений, він опустився на землю і, сповнений радості, здійнявся на небо в мученицькому вінні” [4, с. 214].

Найбільше орден став відомим, завдяки своїй банкірській діяльності та будівництву фортець. Передусім слід наголосити, що ресурси для широкого будівництва тамплієри отримували від простих християн, які з певних причин не могли безпосередньо вступати в орден. Такі подарунки могли бути досить простими, наприклад, ящик дров, обладунок і т. д. або навпаки – надзвичайно щедрими (маєтки, церкви та великі суми грошей) [4, с. 92]. Володіння ордену були як у західній Європі, так і на території Святої Землі.

Орден першим в історії людства опанував банківські послуги – депозит і транзакції, чому сприяла військова міць ордену, що й викликало довіру з боку вкладників [3, с. 229].

Займатися грошовими операціями ордену дозволив Папа Римський. Якщо паломник або рицар хотів вирушити у Святу землю тамплієри давали кредит під заставу його майна. Сума відсотків за отримання кредиту становила 10 %. Це суттєво менше ніж 50 %, які пропонували, до прикладу, італійські або єврейські лихварі [7, с. 117]. Головна причина довіри до тамплієрів заможних верств середньовічного суспільства, монархів та римських понтифіків полягала, поза сумнівом, у їхній дисциплінованості [9, р. 114]. Саме банківська діяльність і відрізняла тамплієрів від інших військово-чернечих орденів [7, с. 118].

Після переломного 1291 р., коли християни втратили всі свої володіння на Сході, тамплієри переселилися на територію Франції [3, с. 229]. Тут вони стали латифундистами, тобто великими землевласниками. Крім того, вони, як і раніше, не підпадали під

юрисдикцію короля, а лише підпорядковувалися Папству. Ніхто не міг їх судити, оскаржувати їхні вчинки чи пограбувати [7, с. 118]. Це дуже сильно дратувало тодішнього короля Франції, онука Людовика IX Святого – Філіппа IV Красивого. Він скористався послабленням папського престолу і знищив орден тамплієрів [1, с. 100].

Фактично, причиною такого кроку з боку короля, стало те, що останній Великий Магістр ордену Жак де Моле відмовився надати Філіппові статус почесного рицаря ордену. Проте більше реальною причиною є те, що станом на початок XIV ст. орден тамплієрів мав у своєму розпорядженні близько 2 млн гектарів землі (більше землі було тільки у короля). Всі землі та багатства вабили короля, тож він вирішив знищити орден та заволодіти цими багатствами [3, с. 249]. Врешті-решт, Філіпп IV Красивий звинуватив тамплієрів в ересі та содомії. Монархові також не подобався обряд прийняття нових членів ордену та процедура сповіді [4, с. 406–407].

У п’ятницю, 13 жовтня 1307 року, розпочалися масові арешти всіх членів ордену на території Франції. Тамплієри майже не чинили опору. Цей день можна вважати початком кінця бідних лицарів храму Соломона [4, с. 409].

Юридично Орден припинив своє існування в 1312 році на підставі булли папи Римського Климента V [2, с. 49]. А в березні 1314 р. було спалено останнього магістра ордену Жака де Моле і його відданого друга Жоффруа де Шарне. Як свідчить один із хроністів, перед смертю Жак де Моле сказав: “Бог знає, хто тут не правий, а хто згрішив. Незабаром до тих, хто несправедливо засудив нас, прийде нещастя: Бог помститься за нашу смерть” [4, с. 454]. Так завершилася славетна історія найбагатшого і найвпливовішого військово-чернечого ордену Середньовіччя.

Список використаних джерел та літератури:

1. Балух В. О., Кокур В. П. Історія середніх віків: У 2-х т. Т. 2. Високе і Пізнє Середньовіччя: курс лекцій. Чернівці: ТОВ “Видавництво ‘Наші книги’”, 2011. 616 с.

2. Висоцька Г. В. Духовно-лицарські ордени в середньовічній Європі. Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу “Києво-Могилянська академія”]. Серія : Історія. 2016. Т. 274, № 262. С. 49–53.
3. Medium aevum; Середні віки. Підручник для історичних спеціальностей ВУЗів. / Л. В. Войтович та ін. Львів : “Тріада Плюс”, 2010. 502 с.
4. Джонс Ден. Тамплієри. Народження та загибель ордену / пер з англ. Харків: Віват 2022. 544 с.
5. Забзалюк Д. Є. Організаційно-правова структура духовно-лицарських орденів доби Хрестових походів у контексті становлення Орденського права. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. 2013. Вип. 1. С. 37–45. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvldvvs_2013_1_7.
6. Микулінський, Юрій. Становлення ордену тамплієрів і головні напрями його діяльності. Наука. Освіта. Молодь. Ч. 1. С. 246–247.
7. Рієр, Я. Г. На шляху до капіталізму: історія трьох корпорацій / Я. Г. Рієр // Навіщо нам податки. Держава як спільний бізнес: нариси / Столична правова фундація; за ред. Н. М. Ковалко, В. М. Мельника. – Київ: ТОВ “Якабу Паблішинг”, 2019. – С. 110–123. Режим доступу: <https://libr.msu.by/bitstream/123456789/10747/1/1792n.pdf>
8. Barber M. The Trial of the Templars. 2nd ed. Cambridge University Press, 2006. 408 p.
9. Haag M. The Templars: The History and the Myth: From Solomon's Temple to the Freemasons New York : HarperCollins, 2009. 384 p.

Маняк В. О.,
 Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці,
 факультет історії, політології та міжнародних відносин,
 бакалавр 2-го року навчання, 032: Історія та археологія
 Науковий керівник – к.і.н., доц. Кожолянко О. В.

DEUS EX MACHINA: ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ НА СЛУЖБІ В ІСТОРИКА

Maniak V. O.,
 Yuriy Fedkovych National University of Chernivtsy, Chernivtsi,
 Faculty of History, Political and International Relations,
 2nd-year student, 032: History and archaeology
 Scientific director – PhD History, Associate Prof. Kozholyanko O. V.

DEUS EX MACHINA: ARTIFICIAL INTELLIGENCE ON WORK OF HISTORIAN

AI-дослідження (Artificial Intelligence Research) як окрема галузь зародилися у другій половині XX століття. Та якщо у той період ІІІ був не більше, ніж просто калькулятор, то тепер – це система, яка здатна оперувати величезним об’ємом інформації, застосовувати майже повністю людський понятійний апарат і до того ж робити це краще, ніж людський мозок. Розвиток штучного інтелекту упродовж останніх 10 років став предметом жвавих дискусій між науковцями, митцями та представниками бізнесу. Попри скепсис, що витає довкола ІІІ, вчені з університетів та інститутів багатьох країн світу застосовують його можливості у власних дослідженнях. Здатність ІІІ накопичувати величезний об’єм інформації у короткі строки та висококваліфіковано опрацювати дану інформацію (переклад, реконструкція та атрибуція тексту) зацікавили дослідників історії та стали рушійною силою для цілої низки нових досліджень і відкриттів.

Наприкінці XX – на початку ХХІ століття відбувся перший етап залучення ІІІ до історичних досліджень. Низка провідних університетів у різних кінцях світу розпочали різні наукові проекти,

до яких були залучені історики, лінгвісти та фахівці IT-сфери. Метою цих проєктів було створення баз даних текстів написаних івритом, клинописом (різних варіацій), арамейською, давньосипетською та латинською мовами. Уже у 1997 році за ініціативи британського асиріолога та шумеролога, викладача Інституту Сходознавства (з 01.08.2022 р. – факультет азійських та близькосхідних студій) Дж. Блека розпочалась робота над проєктом Електронного текстового корпусу шумерської літератури (ETCSL), з 2001 року почала діяти Ініціатива CDLI (Cuneiform Digital Library Initiative), у 2004–2006 рр. виникли Пенсільванський словник шумерської мови (PSD) та база даних клинописних текстів університету в Чикаго. [1]

З 2010 по 2019 рр. спеціалісти у сфері IT та ІІІ займались напрацюванням теоретичної бази для проведення подальших експериментів зі штучним інтелектом, зокрема забезпеченням якісного перекладу, географічної та хронологічної агрибуції текстів, що були оцифровані та частково перекладені лінгвістами.

Першовідкривачами у цій сфері стали дослідники з Лабораторії інформатики та штучного інтелекту Массачусетського технічного інституту (MIT CSAIL), які влітку 2019 року презентували доповідь про використання ІІІ при дослідженні угаритської мови та лінійного письма В. Окрім дослідження вже відомих мов, якими є дві згадані вище, працівники CSAIL продовжують роботу з використанням ІІІ щодо дешифрування та реконструкції мов, що не мають зв'язків з нині існуючими мовами, якою є, наприклад, іберійська мова. Як зазначалося у статті від MIT News: “In future work, the team hopes to expand their work beyond the act of connecting texts to related words in a known language – an approach referred to as ‘cognate-based decipherment.’ This paradigm assumes that such a known language exists, but the example of Iberian shows that this is not always the case. The team’s new approach would involve identifying semantic meaning of the words, even if they don’t know how to read them.” [4] Тобто, завдяки дослідженням проведеним групою MIT CSAIL під керівництвом професора Регіни Барзілай (Regina Barzilay) в подальшому з’явиться можливість дешифрувати мови, які досі не були дешифровані,

зокрема лінійне письмо А, яке є найдавнішим видом письма на території Європи. Наразі команда науковців працює над подальшим розвитком можливостей ІІІ в даній галузі про що свідчить ціла низка статей, присвячених саме питанню лінгвістичних досліджень за допомогою штучного інтелекту – застосування NLP-методу (Natural Language Processing), дослідження “глибокого навчання” ІІІ. [4,5]

Наступний важливий проєкт пов'язаний з перекладом текстів з аккадської мови на англійську методом C2E (Cuneiform to English) і T2E (Transliteration to English). Розробкою проєкту займалися вчені з Ізраїлю – Гай Гутерц, Гай Гордін, Луї Саєнс, Омер Леві та Джонатан Берант. У травні 2023 року на електронному ресурсі наукового видання PNAS Nexus дослідники видали колективну статтю – “Translating Akkadian to English with neural machine translation” [9] (Переклад з аккадської на англійську за допомогою нейронного машинного перекладу). Автори детально описали процес відбору текстів, способи перекладу та їх результативність. Загалом для дослідження було взято майже 56 тисяч “речень” (автори вказують, що під словом речення мається на увазі відокремлений набір символів – слово, речення, набір символів, що мають значення). Такі речення складаються в середньому зі 118 символів (найменше 3 символи, а найбільше 227). За результатами дослідження ІІІ зміг досягти значних успіхів, навіть використовуючи мед C2E – сканування оригінального клинописного тексту чи його вручну переписаного варіанту із подальшою сегментацією на речення і змістовним перекладом. Результати дослідження, зокрема код програми-перекладача, розміщені на платформах Akkademia і Babylonian Engine. Автори сподіваються, що загальний доступ до інформації дасть змогу вільно досліджувати науковцям-сходознавцям вкрай необхідні джерела без зайвих зусиль [9].

Окрім двох вищевказаних проєктів значний вплив на подальший розвиток сходознавства та антикознавства здійснили дослідження карбованих сувоїв із Геркуланума та Помпеїв, а також реконструкції епіграфічних пам'яток на івриті та арамейській мові, що здійснюються на базі Університету Бен-Гуріона в Нетеві (Ізраїль). Хоча дослідження

сувоїв розпочалися ще у 2009 році за ініціативою професора Брента Сілза (Brent Seals), значних результатів вдалося досягти лише восени 2023 року, коли декілька студентів долучилися до проєкту EduseLab і Vesuvius Challenge та змогли, на основі зібраного матеріалу, відкрити світові перші слова із сувоїв. Люк Фаррігор і незалежно від нього Юсуф Надер “відкрили” слово *lorforas* – пурпуровий, окрім того сканування, яке провів Надер, дало змогу вченим припустити, що декілька слів поряд (зверху та низу) – це *anboota* і *ochoov*. Дослідження сувоїв триватимуть і надалі. За кожне досягнення у дешифруванні тексту сувоїв співзасновники проєкту Vesuvius Challenge надають грошовий приз у сумі 10 тисяч доларів. На сайті Vesuvius Challenge зазначається, що “If these words are indeed what we think they are, thisapyrus scroll likely contains an entirely new text, unseen by the modern world.” [6], тобто, у разі підтвердження дешифрованих слів та подальшого дослідження сувоїв, науковці відкриють світові до того невідомий твір.

Підсумковим на даний момент проєктом є “Emble”, творцями якого є вчені з Університету Бен-Гуріона. Проєкт має на меті реконструкцію частково пошкоджених пам’яток епіграфіки. Як зазначають видання Jewish News Syndicate та офіційне видання BGU (Ben-Gurion University): “Previously, epigraphists encountered a major challenge in reconstructing the missing parts of such valuable writings, and had to use time-consuming manual procedures to make out an approximation of the missing content. Through the AI technique, the damaged content, whether single characters, partial words, single complete words, or multi-words, can be reconstructed more efficiently. Students successfully tested the technology by taking hundreds of sentences from the Bible and applying them to corrupted inscription”. [2,3] Тобто, завдяки розвитку ІІІ історико-орієнталісти зможуть не лише зберегти зміст написів, а й забезпечити професійну реконструкцію тексту, не дивлячись на відсутність цілісного зв’язку. Результати проведених досліджень були висвітлені вченими у колективній роботі – “Emble: Reconstruction of Ancient Hebrew and Aramaic Texts Using Transformers”. Дослідження тривають, і як зазначив керівник проєкту

Марк Ласт (Mark Last) для видання “The Jerusalem Post”: “We can help historians who have devoted their lives to recreating these ancient texts as accurately as possible... Furthermore, I believe the model can be extended to cover other morphologically rich ancient languages” (Ми можемо допомогти історикам, які присвятили своє життя відтворенню цих стародавніх текстів якомога точніше... Крім того, я сподіваюся, що модель може бути розширена, щоб охопити інші морфологічно багаті стародавні мови). [8]

Таким чином, підсумовуючи викладене, хотілося б зазначити, що застосування ІІІ – це не новинка чи “тренд сезону” в історичній науці, це – результат довготривалої взаємодії спеціалістів гуманітарних і технічних наук, тисячі спроб і провалів. Дослідження джерел, що стосуються історії цивілізації Стародавнього Сходу та Античності з допомогою штучного інтелекту приведуть до нових відкриттів і проллють світло на раніше невідомі сторінки історії та збереження пам’яток, що руйнуються під впливом часу.

Список використаних джерел та літератури

1. *AboutCDLI*. CDLI. URL: <https://cdli.mpiwg-berlin.mpg.de/about> (дата звернення: 29.04.2024).
2. Artificial intelligence can rediscover illegible letters and words in ancient Hebrew and Aramaic inscriptions. תואבה תוכרובי ביאבה סיכורב – בגבב וירויג-יב תיטרבינוא. URL: <https://www.bgu.ac.il/en/news-and-articles/ai-can-rediscover-illegible-letters-in-ancient-inscriptions/> (дата звернення: 28.04.2024).
3. BGU students decipher ancient text using AI. A4BGU. URL: <https://americansforbgu.org/ai-bible/> (дата звернення: 28.04.2024).
4. Conner-Simons A. Translating lost languages using machine learning. MIT News | Massachusetts Institute of Technology. URL: <https://news.mit.edu/2020/translating-lost-languages-using-machine-learning-1021> (дата звернення: 26.04.2024).
5. Deciphering Undersegmented Ancient Scripts Using Phonetic Prior / J. Luo et al. Transactions of the Association for Computational

Linguistics. 2021. Vol. 9. P. 69–81. URL: https://doi.org/10.1162/tac1_a_00354 (дата звернення: 28.04.2024).

6. First word discovered in unopened Herculaneum scroll by 21yo computer science student. Vesuvius Challenge. URL: <https://scrollprize.org/firstletters> (дата звернення: 29.04.2024).

7. Nelson J. Researchers Are Breaking Ancient Language Barriers With AI – Decrypt. URL: <https://decrypt.co/147176/ai-ancient-language-translation-cuneiform-akkadian> (дата звернення: 28.04.2024).

8. Siegel-Itzkovich J. Beersheba researchers use AI to read illegible words in ancient Hebrew, Aramaic. The Jerusalem Post | JPost.com. URL: https://m.jpost.com/business-and-innovation/article-796140?fbclid=IwAR0cINCsvZPnRurjn5_LcpNCOjS327D5mbB5k3xTzi24jI2rB9067fm41Ac (дата звернення: 29.04.2024).

9. Translating Akkadian to English with neural machine translation / G. Guthertz et al. PNAS Nexus. 2023. Vol. 2, no. 5. URL: <https://doi.org/10.1093/pnasnexus/pgad096> (дата звернення: 29.04.2024).

Мельник Т. І.,

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, факультет педагогічної освіти, студентка 2-го курсу, 013: Початкова освіта
Науковий керівник – Турко Б. Б., кандидат педагогічних наук, асистент кафедри початкової та дошкільної освіти

РОЛЬ БАТЬКІВ ТА ГРОМАДИ У ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Melnyk T. I.,

Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Faculty of Pedagogical Education, 2nd-year student, 013: Primary education
Research supervisor – Turko B. B., Candidate of Pedagogical Sciences, Assistant of the Department of Primary and Preschool Education

THE ROLE OF PARENTS AND THE COMMUNITY IN THE PROCESS OF IMPLEMENTING INCLUSIVE EDUCATION

Сучасне суспільство розвивається поважаючи кожну особистість та прагне до підтримки принципів солідарності й безпеки людей. Його основною метою є створення “суспільства для всіх”, де кожна особа має можливість бути повністю включеною. Запровадження інклюзивного навчання забезпечує кожній дитині можливість отримувати освіту. Інклюзивна освіта є системою освітніх послуг, що гарантовані державою, і ґрунтуються на принципах недискримінації, уваги до різноманітності людей, ефективного залучення та інтеграції всіх учасників освітнього процесу [4, с. 28].

Родина відіграє ключову роль у соціальному та освітньому інтегруванні дитини з особливими освітніми потребами. Вона є одним із важливих факторів, який визначає “входження” дитини в систему суспільних відносин. Характеристика сім’ї, її активність у розвитку та освіті дитини, впливають на її психічний, фізичний, соціальний та культурний статус у майбутньому, а також на рівень

реабілітаційного та соціально-інтеграційного потенціалу, а також на готовність до інклюзивного навчання в освітніх закладах. Також слід зазначити, щоб інклюзивне навчання було успішним, необхідно працювати та залучати громади до діяльності шкіл, налагоджувати партнерські стосунки з місцевими, національними та міжнародними громадськими організаціями. Виділимо провідні функції сім’ї:

1. Відтворююча функція, яка відповідає за народжуваність, тобто забезпечує продовження роду.

2. Функція виховання показує нам, як відбувається процес виховання та які методи використовуються. Сім’я формує родинні цінності, свідомість дитини і саме таке виховання є більш емоційним за своїм характером, ніж будь-яке інше.

3. Господарсько-побутова функція в першу чергу пов’язана із суспільною трудовою діяльністю у сім’ї. Саме ця функція вчить відповідальності за свою роботу. Вона включає забезпечення родини, а саме: харчування, придбання та утримання домашнього майна, одягу та взуття, благоустрій житла, організацію життя та побуту, створення домашнього загишку [1, с. 58–59].

Спілкування та стосунки між батьками та дітьми відіграють важливу роль у процесі соціалізації. Такі стосунки мають позитивний вплив у дитинстві, коли діти формують уміння розрізняти, що добре, а що погано, розвивають почуття ширості та відвертості намірів. Вони можуть тривати усе життя та таким чином стають найбільш впливовими. Для таких дітей, чий контакт із зовнішнім світом є частково обмеженим через певні особливості, роль сім’ї в становленні дитини як особистості та громадянина є величезною.

Зазначимо, що без співпраці та допомоги батьків інклюзія неможлива, тому що саме вони приймають разом зі своїми дітьми або від їхнього імені будь-які рішення. Рідні батьки або опікуни – це перші вчителі дитини, які добре її розуміють та знають, чого вона потребує, її сильні та слабкі сторони, здібності, нахили й особливості розвитку та насамперед вони захищають її інтереси. Батьки стають членами освітньої команди, яка формує партнерські стосунки в тріаді “батьки-педагог-дитина”, яка є основою батьківської компе-

тентності [5, с. 57]. Ефективна співпраця в команді включає постійний обмін важливою інформацією вчителем, яка може впливати на освітній процес дитини. Це дозволяє педагогічним працівникам належним чином адаптувати навчальні можливості та вирішувати складні питання з повним розумінням ситуації.

Батьки мають знати, над якими навичками та поняттями дитина працює протягом навчального року, тому що вони також зможуть більше уваги приділити цим темам вдома, щоб підтримувати та вдосконалювати ці набуті навички. Вони повинні демонструвати, що досягнення школяра в навчанні є важливими для них.

За словами дослідниці Джуді Бапп, громада визначається як група людей, які будують стійкі відносини один з одним, щоб покращити себе і світ, в якому вони живуть [3, с. 19].

Зуважимо, що батьки, які виховують дітей з інвалідністю в громаді і є тією ключовою рушійною силою позитивних змін та прийняття їхніх дітей у суспільство. Активні дії у житті громади – це позитивна поведінка її членів, яка є спрямованою на розвиток та покращення функціонування громади, а також на реалізацію свого особистого самовираження та громадської позиції.

Родичі та близькі також можуть збагатити навчальний досвід дитини в сім’ї, включаючи їх у громадське життя. Це можна реалізувати через місцеві організації та програми або через участь у батьківських або дитячих групах. Діти з особливими освітніми потребами можуть користуватися різноманітними послугами, наданими соціальними службами, такими як психологічна підтримка, медична допомога, консультації психіатра, підтримка соціальних працівників та інші послуги, в залежності від індивідуальних потреб дитини. Їхня активна позиція може посприяти створенню та розвитку нових організацій.

Закон України “Про громадське об’єднання” є важливим правовим актом, який регулює діяльність громадських об’єднань. Він встановлює визначення “громадське об’єднання” як добровільне об’єднання фізичних осіб або приватних юридичних осіб з метою захисту та здійснення прав і свобод, а також задоволення різних

суспільних потреб, включаючи економічні, соціальні, культурні, екологічні та інші інтереси [2, с. 1–3].

Роль соціальних груп має неабияку підтримку та інформацію для таких дітей. Існує чимало некомерційних організацій, які спрямовані на підтримку сімей, де проживають діти з особливими освітніми потребами, пропонують різноманітні програми для батьків та дітей, а також надають іншу допомогу. Ця допомога включає різні послуги, від бібліотечних ресурсів, постійних зустрічей та інформаційних заходів до різноманітних консультацій.

В Україні існує розгалужена мережа громадських організацій, які були засновані батьками дітей з особливими потребами. Ці організації активно діють у різних регіонах України. До них відносяться, наприклад, Громадська організація “Товариство реабілітації жінок з інвалідністю та жінок, що виховують дітей з інвалідністю ‘АСОЛБ’, Громадська організація ‘Спілка батьків молодих осіб з інвалідністю ‘Перспектива’, Громадська організація ‘Особливі діти’, Громадська організація матерів дітей-інвалідів та осіб з інвалідністю ‘Серце матері’ у Кіровоградській області, Громадська організація дітей-інвалідів та молоді з ДЦП ‘Наша родина’, Благодійна організація ‘Одеська міська благодійна організація допомоги дітям з синдромом Дауна ‘Сонячні діти’, Громадська організація батьків дітей з інвалідністю ‘Богдан’ та інші” [3, с. 20].

Вважаємо доцільним зазначити, що громадські організації, створені батьками дітей з інвалідністю, вважають своїм основним завданням сприяння інтеграції та включення осіб з особливими потребами у суспільство. У своїй діяльності вони керуються принципами інклюзії, що відображаються у таких переконаннях: “Цінність особистості не визначається її здібностями чи досягненнями; всі люди можуть відчувати і мислити; всі люди мають право на спілкування і належну увагу; всі люди потребують підтримки та дружби однолітків; для всіх учнів прогрес досягається завдяки тому, що вони можуть робити, а не тому, що вони не можуть”.

Отже, чітка та постійна комунікація є ключем до успіху освітньої інклюзивної команди, яка включає в себе партнерство вчителів, учнів та їхніх батьків, а підтримка громади є важливим фактором покращення організації інклюзивної освіти. Відкритість і активна соціальна активність батьківських громадських організацій у захисті прав дітей з інвалідністю сприяють формуванню у суспільстві гуманістичних цінностей, а також визнанню та повазі до кожної окремої особи з інвалідністю та всієї соціальної групи.

Список використаних джерел та літератури:

1. Байрачна М. І. Функції сім’ї у сімейному праві України. Юридичний науковий електронний журнал. 2019. № 3. С. 57–60.
2. Закон України “Про громадські об’єднання”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#text>
3. Лещенко О. Г. Роль громадських організацій у соціальній інклюзії дітей з інвалідністю в Україні. Social and Economic Aspects of Education in Modern Society. 2021. – С. 17–21.
4. Миронова С. П. Нова українська школа: особливості організації освітнього процесу учнів початкової школи в інклюзивних класах: навч.метод. посіб. – Т: Астон, 2020. – 176 с.
5. Модель життєтворчості у сучасних соціокультурних контекстах. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/bitstreams/b31ab56b-d65b-4112-a249-07fbde184617/download>
6. Практика взаємодії з батьками дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному просторі: метод. посіб./уклад.: О. В. Коган та ін. Лисичанськ: ТОВ “ФОКСПРИНТ”, 2021. 80 с.

Місецька Р. В.

*Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
історичний факультет,
студентка I-го курсу, 032: Історія та археологія
Науковий керівник: кандидат історичних наук, доцент
Тичка Ганна-Меланія Ігорівна*

**ПОЛЯКИ В РАДЯНСЬКІЙ ПРОПАГАНДІ
В МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД****Misetska R. V.**

*Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of History,
1st year student, 032: History and Archeology
Supervisor: PhD, Candidate of Historical Sciences, Associate Professor
Tyshka Anna-Melania Ihorivna*

**POLES IN SOVIET PROPAGANDA
DURING THE INTERWAR PERIOD**

Дата 11 листопада 1918 року ознаменувалась в історії Польщі як повернення на політичну арену держави у вигляді Польської республіки, або пол. II Rzeczpospolita, коли Регентська рада у Варшаві передала уповноваження влади генералу Юзефу Пілсудському з метою зберегти спокій в країні. Внаслідок цього постало питання про розбудову основ польської держави та цінностей нації. Період з 1918–1926 рр. в польській історіографії визначається як об’єднання нації шляхом створення нового культурного та освітнього середовища, яке змогло консолідувати поляків, що перебували під різними політичними режимами, та початок інтеграції в нові умови в яких опинилась тодішня Європа. Нова геополітична ситуація не влаштуувала неоімперіалістів-більшовиків, де під червоним прапором має бути весь світ. Польща – перша країна, якій належить боротись проти “комуністичної чуми”, тому ненависть росіян до поляків стає доволі очевидною справою. [2]

Як зазначає Л. Алексієвєць, виникла нова ситуація в Центральній Європі, де перед Польщею постали нелегкі завдання – відстояти свою територіальну та етнічну цілісність та утвордження власної суверенності на міжнародній арені. Для країн Антанті незалежна Польща була вигідна в багатьох аспектах: для Франції Друга Річ Посполита була як задля послаблення Німеччини, так і задля захисту від більшовицької Росії. Англія в обличчі Д. Ллойда Джорджа, вбачала республіку як “браму” від більшовицького впливу в Європі, тому англійська уява про Польщу складалась через призму ставлення до Німеччини та Росії. Доля Польщі залежала від лідерів країн-переможниць, які використовували дані території у своїх інтересах. [1]

На відміну від Антанті, Росія як її колишній союзник мала на меті щось більше аніж використання Польщі у своїх зовнішньополітичних цілях – розширення масштабів революції та наживання на матеріальних ресурсах Польщі. Саме тому польсько-радянські відносини в міжвоєнний період завжди були доволі “натягнутими”.

Реалізація цих планів бере свій початок від радянсько-польської війни загартницька ціль якої через захоплення Польської республіки прорватися на Німецьку державу і поширювати ідею соціалістичної революції на Західній Європі. Втім це закінчилось поразкою для червоних, яку і досі не росіяни не можуть визнати поразкою. Саме ця війна поклала старт створення пропаганди більшовиків проти поляків, так і навпаки. Потужною зброєю вважали карикатуру, адже вона була єдиним джерелом новин для народу, тому обидві сторони використовували це як інструмент впливу, при чому польська сторона продвинулась в цій справі краще, ніж її ворог. Також відповідно на запитання чому карикатура була популярною може слугувати загальний рівень освіти серед громадян, адже картинкою легше передати зміст: тому застосовувались всі засоби – плакати, фільми тощо. [3]

В більшовицькій пропаганді поляк постає перед нами у вигляді шляхти, “польських панів”, “гців Антанті”, або “білополяків”, які

представляють загрозу існуванню соціалістичного режиму. Водночас пропаганда показувала Польщу “окаєним вироком Версальського договору”, яка насправді є не що інше, як маріонетка в руках західних імперіалістів. Не були обділені увагою і польські лідери: для німців і більшовиків Юзеф Пілсудський був непримиренним ворогом і жорстким суперником у дипломатичній грі. Як було вище сказано, що фільми це також потужний інструмент: першим фільмом зі звуковою доріжкою був “Перша кавалерійська”, який розповідав про бої 1-ї Кінної армії Семена Будьонного. Полководець тут показаний холериком, який постійно лає свого підлеглого, майбутнього маршала Едуарда Ридз-Шчигіли.

Тридцять років стали для Радянського Союзу підготовкою до нападу на сусідню країну, окремим складовим була інформаційна політика направлена на негативне висвітлення поляків. Визначним інструментом пропаганди для більшовиків завжди були викривлення історичних подій на свою користь. Багато письменників вимушені були писати як диктує влада. Одним з таких прикладів можна навести історичну п’єсу “Богдан Хмельницький” авторства Олександра Корнійчука 1938 року. Відважних козаків катують крвожерливі та злочинні поляки, але порятунком для героїчної України від ворожої РП виявляється братня допомога зі Сходу. Переяславська угода об’єднує обидва народи, що, як перекоонує присутніх сам гетьман Хмельницький, створює нескорену силу.

Польський дослідник Войцех Матерський зазначає, що перший етап польсько-радянських відносин є ідеологічним до 1923 року – це пов’язано з підписанням Ризького миру 1923 року, і після цього риторика більшовиків помітно змінилась: з “пса Антанти” до встановлення дипломатичних відносин між двома країнами. Сподівання на всевітню соціалістичну революцію відродилась у радянського керівництва з плином подій у Німеччині 1923 року. Саме в цей момент ми розуміємо наскільки сильно змінюються зовнішньополітичні цілі Союзу: від панування на континенті комунізму до зміцнення більшовицьких партій держав для досягнення пролетарського інтернаціоналізму через Комінтерн. Восени 1923 р.

Польща стала, мабуть, найважливішим напрямком радянської дипломатії. Це був один із небагатьох, якщо не єдиний момент за весь міжвоєнний період, коли Москва була готова багато чим пожертвувати заради угоди з Варшавою. Звичайно, важливий був не сам договір, а його контекст: очікуваний спалах революції в Німеччині. Ціною багатьох престижних, політичних та економічних поступок з боку Рад Друга Польська Республіка мала гарантувати лише один необмежений транзит продовольства до Німеччини. Без неї, на думку як Ради Народних Комісарів, так і керівників Комінтерну, шанси на перемогу німецьких комуністів вважалися мізерними. Одна з причин вкладання даного договору була проблема з нестабільним польсько-радянським кордоном, який змінювався з плином різних політичних режимів та політичних курсів. У другій половині 1920-х рр. радянський та польський уряди вжили низку заходів щодо посилення охорони державних кордонів і зміцнення його режиму. [4]

Польсько-радянські переговори, розпочаті з ініціативи Москви в липні 1925 р., стосувалися, зокрема, двосторонній пакт про ненапад, а потім і візит наркома закордонних справ Георгія Чичеріна до Варшави виявилися тактичною грою, сприйнята Московою як маневри, які зміцнили її переговорну позицію щодо Берліна. У другій половині 1920-х років Польща опинилася на задньому плані радянської політики на європейській арені. Ставлення до неї стало похідною від стану відносин між Московою та Берліном, а потім – Парижем та Лондоном.

Пропагандистська радянська машина не обминула і літературу: відомий роман письменника Олексія Толстого “Гіперболоїд інженера Гаріна” (1927), в якому яскраво висвітлені різні герої тих національностей, які є вороги Радянському Союзу-американці, німці, і поляки. В одному із епізодів, маємо змогу побачити конкуренцію між останніми:

– “Як ви думаєте, чи може вбивство Гаріна пов’язано з інтересами Польщі?”

– “Не думаю. Причина вбивства набагато глибше. Свідчення про роботу Гаріна потрапили в американський друк. Польща могла би бути тільки передавальною інстанцією”. [5]

Неможливо не згадати величезний доробок українського сатиричного журналу “Перець”, який був частиною цієї радянської інформаційної політики. Так, випуск № 2 за 1922 рік, сторінка присвячена темі Польщі авторства Василя Елана-Блакитного. У випуску йшла мова про польський державний устрій: пояснення структур сейму та його загальне значення, окрема увага приділялась питанням демократії та тому, що кожен має власну свободу. Виражається співчуття народу польському через трагедії, які упродовж історії вона пережила, і в кінці “Взагалі, держава хороша. Добросусідська. Цікавиться сусідським добром пильніше, ніж своїм. І зрозуміло стає, чого скрізь на широких просторах Речі Посполитої Польської більшість населення бадьоро співає: ‘Ще польська не згинє!’ і почувасться в тих співах надія...”. В даному уривку яскраво виражена показовість втручання Польської республіки у внутрішні справи Союзу, за думками самих більшовиків. Або випуск за 1923 рік журналу “Крокодил”, в якому зображений пан Сикорський з коментарем “Якщо ми перестанемо підтримувати малютку, то вона впаде і розіб’ється...”. Це є пряма відсилка на те, що Польща є однією з тих країн, яка цей мир вбиває, адже, відстоюючи своє існування і свою суверенність, Польська республіка порушує мирні угоди та дестабілізує мирний порядок.

Отже, полько-радянські відносини ґрунтувались на нелюбові один одного з причини територіальних претензій один до одного: зі сторони більшовиків – повернення володінь Російської імперії, що було втрачено в ході Першої світової війни, зі сторони Польщі – відродження Речі Посполитої в кордонах до 1772 року, саме тому республіка Пілсудського мала таку назву, яка включала у свої володіння території до Смоленська. Таким чином була передбачувана війна за територіальне панування в Східній Європі. Для цього в більшовицьких випусках різних журналів було висвітлено Польщу як маріонетку Версальської системи та що особливо притаманно для

комуністичної боротьби, висвітлення поляків як шляхусебто панів, які є об’єктом буржуазної революції. Зазнавши поразки, більшовицьке керівництво змінювало свою риторичку на міжнародній арені про Другу Річ Посполиту з плином подій, що розгорталось в Німеччині, тому ми чітко виділяємо, що відносини між Польщею та Росією в міжвоєнний період зі сторони більшовиків розглядаються через призму політичної та воєнної ситуації в Німеччині. Так, у 20-х рр. комуністичне керівництво жило надіями про створення пролетарського інтернаціоналізму. Коли спроби революції німецькими комуністами перетворились в ніщо, Москва мала визнати суверенність польської держави, підписавши з нею ряд договорів. Втім це не стало проблемою для негативного зображення західних сусідів: ми бачимо ряд карикатур, фільмів, романів, що є показником настроїв в тодішньому суспільстві. В 30-х рр. увага Москви переходить від Польщі до Німеччини, тому це була підготовка до війни в усіх сферах, в тому числі в інформаційній – прикладом для цього можуть послугувати свіжі випуски журналу “Крокодил” за 1939 рік, де поляки – це беззахисний народ без політичної єдності. В міжвоєнний період співіснування між Польщею та Росією було напруженим, відтіненим територіальними амбіціями та геополітичними іграми, що відображалось у пропагандистських машинах обох країн.

Список використаних джерел та літератури:

1. Алексієвський Л. Зовнішня політика міжвоєнної Польщі – основні етапи й напрямки її здійснення (1918–1939 рр.) / Л. Алексієвський // Наукові праці Кам’янець-Подільського державного педагогічного університету: Історичні науки. – Кам’янець-Подільський, 2003. – Т. 11. – С. 357–366.
2. Алексієвський Л. Польща в 1918–1919 рр. у вимірі сьогодення / Л. Алексієвський // Матеріали IV міжнародної наукової конференції молодих вчених “Україна – Польща: шлях до Європейської співдружності” (15–16 травня 2003 р.). – Тернопіль, 2003. – С. 11–17.

3. Парнетта О. Польша 1918–1923 pp.: усталення кордонів держави. Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. 2008. № 17. С. 138–144.
4. Wojciech M. Miejsce II Rzeczypospolitej w sowieckiej polityce zagranicznej. Przegląd Nauk Historycznych. Vol. 1, no. 1. 2002. URL: https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.hdl_11089_19880 (date of access: 04.05.2024).
5. Koziół T. Stosunki polsko-radzieckie w myśli politycznej narodowej demokracji (1918–1939) : zarys problematyki. Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu. Wydawnictwo UMK. 2015. Vol. 1, no. 7. P. 59–78. URL: https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.hdl_11089_19880.

Наровський М. В.

Ужгородський національний університет, м. Ужгород,
факультет історії та міжнародних відносин
студент 2-го курсу, 032 Історія та археологія
Науковий керівник – доцент, Ярослав Аleshkevych

МІГРАЦІЯ УГОРСЬКИХ ПЛЕМЕН УКРАЇНСЬКИМ СТЕПОМ

Narovsky M. V.

“Uzhgorod National University”, Uzhgorod,
Faculty of History and International Relations
2nd year student, 032 History and archaeology
Research supervisor – associate professor, Yaroslav Aleshkevych

MIGRATION OF HUNGARIAN TRIBES THROUGH THE UKRAINIAN STEPPE

Вивчення історичних переселень народів завжди було актуальним завданням для розуміння культурних, економічних та політичних динамік. Важливим регіоном, у контексті процесів міграції, будуть терени півдня України, враховуючи особливості географічного розташування та довготривалу історію різного роду кочових племен, за Україною закріпиться назва “Брама Європи”.

За таких умов, надзвичайну цінність становлять міграційні процеси угорців. Даний процес зіграв провідну роль у формуванні Центральної та Східної Європи, та розкриває у контексті глибокої взаємодії етнічних груп, процесів культурного обміну та геополітичних змін. Важливим етапом міграції, є періоди Леведії та Ателькузи, котрі розташовані на території степової частини України.

Частина стародавніх угорців приблизно 750 року була змушена залишити свої поселення. Вони переправилися через Волгу й осіли на заході, на течіях Дону. Частина угорців, що подалася на захід, вступила у тісні контакти з Хозарським каганатом. З початку угорсько-хозарських відносин, історія угорців в період другої

половини VIII – початок IX ст.. буде складовою історії хозарського каганату.

Територію проживання мадярських племен у складі Хозарського каганату Костантин Парфіроподний визначає, як поселення поблизу Хозарії, що зветься Лебедія (Леведія, назву поселення він обґрунтовував тим, що таке ім'я було в угорського ватажка – Лебедій (Леведій). Про первісну територію перебування мадярів у степах поблизу Хозарії Костянтин у 38 розділі свого трактату повідомляє наступне: “ [Знай], що народ турків мав древнє поселення поблизу Хозарії, у місцевості, яка називається Лебедія – за прізвиськом їх першого воєводи. Цей воєвода прозивався особистим іменем Лебедія, а за назвою достїнства його іменували воєводою, як і інших по ньому. Отже, у цій місцевості, вже названій Леведії, тече ріка Хідмас, яка йменується також Хінгілус” [2, с. 158–161].

На сьогодні гіпотези вчених щодо локалізації країни Лебедія охоплюють великий регіон: 1) між Доном і його притокою Хопром; 2) між Доном і Дінцем; 3) від низин Дону до Північно-Західного Причорномор'я; 4) між Доном, Дніпром та Дністром. Основною причиною відсутності чітко визначених кордонів Леведії, на думку дослідників, є зміна кордонів у процесі перебування мадярів у Північному Причорномор'ї.

Відповідно до того, важливе значення можуть мати дані розміри Леведії. Необхідно нагадати інформацію Костянтина, що від початку “турків було сім племен”. Якщо виходити зі спостережень Олександра Тортіки про загальну кількість кожного племені середньовічних номадів в 30–40 тис. осіб і відповідно враховувати загальну кількість воїнів племені як 10 тисяч, то є підстави говорити про те, що більше ніж 200 тисяч кочівників-мадярів, враховуючи їхню загальну кількість племен як 7 (8), мали проживати на досить великій території [3, с. 12].

В угорській історичній традиції, спробував окреслити кордони Леведії автор Угорської Хроніки Шимон Кезаї. В ній міститься легенда, що описує кочування угорців біля берегів Меотиди – Азовського моря. Угорський історик повідомляє, що коли, угорці

досягли Меотиди, то вони напали на “Беяра” [Булгара. – О. Б.], в якого відібрали жінок і дітей. Серед захоплених у полон були дві дочки місцевого вождя Дули, які згодом стали дружинами ватажків угорців Хунора і Магора [8, с. 164].

Спираючись на свідчення Костянтина, мадяро-хозарські відносини на початках (другої половини VIII ст.) характеризуються підлеглими – мадяри виступають як васали хозар. За вірну службу, Хозарський каган одружив вождя угорців Лебедія зі своєю дочкою (за іншою версією з дочкою одного з найзатятіших хозар). Одруження свідчить про високий рівень стосунків, саме воно відіграло визначальну роль у зміні статусу мадяр, як залежних племен, на повноправних союзників. Потреба зміни статусу була викликана тогочасною політичною ситуацією. І в період IX ст, мадяри будуть виступати союзниками хозарського каганату.

Важливою віхою в історії проживання угорців на даних теренах, буде їх конфронтація з печенігами. Це було викликано активним наступом печенігів, та їх прагненням форсувати Волгу і заселити степи Хозарії. Далі відбувається період протистояння хозарського каганату, його васалів та союзників проти печенігів. Значного дисбалансу в регіоні спричинила громадянська війна в каганаті, під час якої частина печенігів зуміла закріпитися на деяких, прилеглих до Волги територіях. Оскільки ця частина належала мадярам, це змусило мадярів компенсувати втрати територій, новою хвилею міграції на захід [7, с. 117–119]. Зрештою, станом на першу половину IX ст. угорці починають масово переселятися на західний кордон Хозарського каганату. Тепер угорці починають викликати занепокоєння у Хозарських каганів, оскільки племена мадярів не розкидані по різних частинах каганату, а зосереджені в одній області.

За таких обставин, мадяри починають мігрувати до Північно-Західного Причорномор'я, до нової країни – Ателькузи. В результаті шість племен мадярів форсували Дніпро та опинилися на нових теренах, де вже проживало одне мадярське плем'я. Ателькуза з давньоугорської перекладається як “Межиріччя”, на основі назви її географічне розташування визначають на захід від Леведії,

включаючи правобережжя Дніпра й Північно-Західне Причорномор'я. Західним кордоном угорських поселень в Ателькузі служили Карпати, за якими починалися території, що належать, за поняттями того часу, до Європи. На території Ателькузи розпочається процес централізації серед угорських племен та їх поява на Європейській арені.

Хозарські кагани, прагнучи посилити контроль починають планомірну політику щодо збереження контролю над племенами угорців. каган вирішив застосувати до мадярів традиційний інститут ельтебера з усіма наслідками – процедурами вираження лояльності та централізацією збору податків. Леведій нібито відмовився від подібної честі, воліючи поступитися титулом Алмушу, але рішення насправді приймала традиційна рада племінного союзу Хетумоґер (щоправда, під наглядом “людей кагана”), який обрав ельтебером сина Алмуша Арпада або, що більш ймовірно, враховуючи хронологію, самого Алмуша. Новий інститут безсумнівно справив серйозний централізуючий вплив на організацію мадярського союзу, заклавши основи майбутньої королівської династії. [2, с. 77]

У 862 р. у Вертинських анналах саме поруч із цим роком зазначено, що на державу франкського короля Людовіка II Німецького роблять набіги “невідомі вороги яких називають угорцями”. Не можна сказати точно, як потрапили сюди угорські загони, але можна реконструювати події в загальних рисах. У тому році проти короля Східно-Франкської держави підняв повстання його син Карломан, правитель східної провінції Остмарк (вона приблизно збігалася з територією сучасної Австрії). До Карломана приєднався і князь Моравії Ростислав. [4, с. 56].

У 862 р. мадяри несподівано фіксуються дуже далеко від Причорномор'я – вони брали участь у вторгненні до Австрії під час усобиці між імператором Луї та його сином Карломаном [5, р. 56]. Наступний зафіксований джерелами епізод вторгнення в Австрію стався в 881 р. Хроніка згадує під цим роком: “Перша війна з Унграми під Венісіо. Друга війна з Коварами під Кульміте” [6, р. II].

Саме на території Ателькузи угорці починають активну взаємодію зі слов'янськими етносами та новим слов'янським

об'єднанням, що нам відоме під назвою Русь. Після завоювання древлян на сході, князі Русі почали експансію на південь і південний схід. Князь Олег почав боротьбу проти уличів і тиверців. Обидві суплемінності до певної міри перебували під контролем мадярів. Літописець подавав зіткнення як війну між Олегом і східно-слов'янськими племенами, але ймовіріше за все, це були бойові проти кочовиків мадярів, котрі здійснювали грабіжницькі набіги на південні терени Русі та тримали у васальній залежності деякі слов'янські племена.

В історіографії традиційно передбачається, що з появою печенігів мадяри залишили Лівобережжя Дніпра та сконцентрувалися на захід від Дністра чи Південного Бугу, де опинилися у відносній безпеці. У 895 р., на прохання візантійського імператора Лева VI, мадяри навіть вторгаються до Болгарії, змусивши болгар підписати мирний договір із Візантією. Але у відповідь болгарський цар Симеон уклав союз із печенігами, і об'єднані сили болгар та печенігів завдали мадярам вирішальної поразки, витіснивши їх зі своїх місць проживання. До 896 р. мадяри вже остаточно переселилися до Карпатської улоговини [9].

Список використаних джерел та літератури:

1. Бубенок О. МАДЯРИ І ХОЗАРИ У ПІВНІЧНОМУ ПРИЧОРНОМОР'І. Українсько-угорські етуди. Вип. 3. / За ред. Л. В. Войтовича. Львів: Інститут українознавства ім. Івана Крип'якевича НАН України, 2019. 128 с.
2. Константин Багрянородный. Об управлении империей. 174 с.
3. Олександр Торіка. Історична географія та населення Великої Болгарії (630–660 pp.) : методика дослідження кочових суспільств середньовіччя. Авто- реф. дисс. ... канд. іст. наук. (Харків, 1999), 112. С.
4. Фодор И. Венгры: древняя история и обретенение Родины. – Пермь, 2014. – 132 с.
5. Annales Bertiniani 1883, р. 60

6. Bresslau H. *Annales ex Annalibus Iuvavensibus Antiquis Excerpti* / Bresslau H. // *Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum.* – Berlin, 1934. – Т. XXX. – P. L
7. Gyula Moravcsik. *Commentary. Constantine Porphyrogenitus. De Administrando Imperio. V. 2.* (London, 1962), 117–119; Михаил Артамонов. *История хазар.* (Ленинград, 1962), 341–343; Константин Цукерман. *Венгры в стране Леведии: новая держава на границах Византии и Хазарии ок. 836–889 гг.* Материалы по археологии, истории и этнографии Таврии. Вып. VI. (Симферополь, 1998).
8. Simonis de Keza. *Gesta Hungarorum. Historicae Hungaricae fontes domesticis Pars Prima Scriptores: 2.* (Lipsae, 1883), 55–56; Berze Nagy. *A czodaszarvas modaya. Ethnographia. Vol. 38.* (Budapest, 1927), 164; Владимир Шушарин. *Ранний этап этнической истории венгров.* (Москва, 1997), 198–199 с.
9. Kristó G. *Hungarian history in the 9th century* / Kristó G. – Szeged, 1996.

Палаш А. А.

Київський національний університет імені Т. Г. Шевченка, м. Київ
Філософський факультет,
бакалавр 3-ого року навчання, 052-Політологія.

ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ РОМАНУ ДЖОНА ТОЛКІНА “ВОЛОДАР КІЛЕЦЬ”

Palosh A. A.

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine
Faculty of Philosophy,
3rd year bachelor, C2–0312: Political science and civics.

PHILOSOPHICAL ANALYSIS

OF J. R. R. TOLKIN'S NOVEL “THE LORD OF THE RINGS”

Ми звикли говорити про політику в журналістиці, соціальних мережах чи наукових працях. Тоді навіть сучасній людині читати фантастичний роман Джона Толкіна “Володар кілець”? Я б хотіла представити Вашій увазі один із найвідоміших епосів та розглянути його з філософського погляду людини XXI століття. Автор, незважаючи на жанр фентезі та вигаданий світ Середзем’я, розмірковує на ідейно глибокі та актуальні для нашого часу теми: це унікальний епос про важкий шлях через випробування до сенсів, питання добра і зла та проблеми влади.

Для розуміння авторського світогляду варто згадати, у який час виріс Толкін та яких поглядів дотримувався. Народився він у 1892 році на Півдні Африки. Толкін був учасником Першої світової війни, зокрема битви на Соммі (1916 р.). Можливо, саме тоді танки та кулемети в уяві письменника перетворилися на дракона, а знищені війною пейзажі змалювали майбутню картину для земель Мordoru. Якби не війна, невідомо, чи його твори зосередилися б на конфлікті між добром і злом [2].

Дж. Толкін, як і його однолітки, протягом життя нестиме відчуття несправедливості, хоча його рідко відносять до “втраченого

покоління”, як, наприклад Е. М. Ремарка чи Е. Хемінгуей, які у своїх творах відтворювали злощасну атмосферу війни. Толкін також відчував дух того часу, але зумів наповнити його героїзмом та вірою в перемогу добра.

Обговорюючи погляди Толкіна на політику, то його позицію можна визначити як праву. Між прогресом та традицією він обирає другий варіант. Толкін в одному зі своїх листів пише: *“Я не є соціалістом, бо не схвалюю планування. Насамперед тому, що коли планувальники здобувають владу, використовують всі можливі засоби, аби тільки досягти мети. У цьому завжди витає дух Ізенгарду, якщо не Мордору”* [8].

Толкін виступає проти нерівності, але не вважає досягнення тотальної рівності реальним і корисним: *“Я не демократ, хоч би й тому, що рівність є духовним принципом, який руйнується при спробі формалізувати його”*. Він каже, що демократія – це рівні індивіди, але лідери демократів далеко не скромні. Метою рівності може прикритися “орк”, який здобуде Перстень влади для того, щоб керувати масою і ми всі опинимося в рабстві.

Толкін пише, що його політичні погляди тяжіють до анархії (розуміючи під цим звільнення від контролю) або до неконституційної монархії, під якою він має на увазі не абсолютизм, а, у дусі течії романтизму, ідеалізоване Середньовіччя, коли влада монарха обмежена звичаєм та законом Божим.

Толкін формувався в атмосфері дебатів між гігантами Едвардіанської епохи (перші десятиліття XX ст.). Йдеться про суперечки між Г. Честертоном і Г. Беллоком (католицизм, романтизм, консерватизм і християнський соціалізм) та Б. Шоу і Г. Уеллсом (наука, технічний прогрес, світський соціалізм). У цей час розвивається концепція дистрибутизму, ідея якого полягає в тому, що ідеалом суспільства є вільні індивіди-власники, які не потребують централізованої держави. Толкін пише, що хотів би арештувати кожного, хто вживає слово “державна”, адже часто політична влада небезпечна і виступає “силою Левіафана” [1].

Головна тема “Володаря перснів” виходить за межі опозиції “добро” – “зло” і замикається вершинами філософської та теологічної

думки. Це також історія про владу, а точніше – подорож, у якій герої твору прагнуть знищити Перстень влади. Суть у тому, що цей Перстень дарував силу: ельфи використовували її для продовження свого життя у Середзем’ї, гноми – для накопичення багатства, люди – для зміцнення своєї могутності [6]. Однак владу часто використовують не тільки для доброї мети. Як пише Толкін: *“Небезпека проникнутися владою характерна навіть наймудрішим із нас. Зло завжди спочатку приходить непомітно”*. І тільки хобіти, як м’яка сила, можуть виконати цю місію – звільнити світ від великої спокуси.

Сам Толкін у своїх листах розповідає більше: *“У моїй історії Саурон настільки близький до повного зла, наскільки це можливо. Він пройшов дорогою усіх тиранів: починав непогано, спочатку бдав про економічний добробут мешканців, проте він перевершив усіх своєю жагою домінування. Саурон бажав стати Богом-Королем”* [3]. Кожен народ мав свій перстень влади, тож для того, щоб втілити свої амбіції, Саурон переніс велику частину влади підконтрольних народів в один Єдиний перстень. Це дозволило йому накопичити більшу могутність. Ми можемо порівняти це з тим, як автократи, попри одноосібне панування, використовують для здійснення своєї влади інститути – президентства, парламент чи Церкву. І тоді людина, навіть будучи малопомітною чи фізично слабкою, перетворюється в фюрера, генсека чи верховного лідера. Виходом із цього є тільки те, аби влада належала не самому лідеру, а інституту, тоді на місце його очільника може прийти хтось інший.

Мотив персня Гіга з філософії Платона нагадує головну тему “Володаря перснів”. Річ у тому, що в романі Перстнем володіють лише ті, хто або занадто слабкий, щоб підкорити сили Перстня своїй волі, і тому починають служити йому, або ж той, на кого взагалі не діє Перстень, як от персонаж Тома Бомбадила. Бомбадил настільки давня і сильна істота, що Перстень для нього мало означає, тож він намагає його і за просто знімає. Ми не можемо мати впевненості, що навіть коли Перстень потрапить до рук сильних істот, наприклад, чарівника Гендальфа, він зміг би використати його потенціал для добрих справ і уникнути побічного наслідку володіння Перстнем –

того, що він починає володіти тим, хто його носить [4]. У цьому дія Перстня, джерела і символу влади, співзвучна з відомим афоризмом лорда Джона Ектона: “Влада схильна псувати, а абсолютна влада – псувати абсолютно”.

Перстень призводить до того, що Фродо втрачає самого себе. Кільце поступово забирає в нього все те, що властиво живим істотам: волю, тілесність, здатність впливати на реальність. Вже досягши Фатальної гори, він каже Сему: “Я не пам’ятаю ні аромату їжі, ні смаку води, ні образів трав чи квітів, ні світла місяця чи сонця. Я у темряві – ніщо не стоїть між мною та Перстнем. Я бачу його наяву, а все інше тьмяне” [6].

Сутність самого Фродо підміняє собою сутність Перстня. У доленосний момент Фродо відмовляється знищити Кільце – і це передбачувано: фактично, він уже злився з ним, і його воля – це воля Кільця, яке не бажає свого знищення. Надягаючи Перстень і проголошуючи себе його господарем, Фродо вмирає, але насправді це не означає, що він матеріально зникає зі світу. Фродо втрачає свою волю та особистість. У певному сенсі він залишається невидимим, тінню себе самого так, як це сталося із платонівським Гігом.

Проблематику легітимності влади Толкін зображує на прикладі одного із центральних героїв історії – Арагорна. Незважаючи на те, що він є законним спадкоємцем, Арагорн прагне знищення Перстня. Саме через це він так непокоїть Саурона, Темного Володаря, адже той не розуміє, як можна відмовитися від влади. Образ Арагорна дає нам глибоке уявлення про легітимність і лідерство. По-перше, він має давній рід і є королем по праву. Це його шлях, який він не обирає, але який усвідомлює. Проте походження може дати лише легальність, тобто законність правління. А легітимність Арагорна – заслуга його особистих якостей. Він заслужив владу багатьма роками боротьби із силами зла. Арагорн є великим завдяки тому, що бореться зі злом, а не через те, що прагне влади. Толкін має консервативне бажання зберегти систему, коли легітимність правління трималася на особистій відданості підданих. У цьому й полягає ідеал лідерства для автора: бути очільником – особлива доля, адже оскільки влада є

злом (злочасним, усепоглинаючим перенем), то “жодна людина не підходить на те, щоби керувати іншими, навіть святі. Ніхто з мільйона не підходить для цього, і найменше ті, хто прагне цього”.

Отже, кільце – це багатозначний символ, який може означати “нескінченність” чи “владу”, тому Толкін обрав цей артефакт не випадково. Філософ Ролан Барт пояснює, що таке знак на прикладі каменю: сам по собі камінь нічого означає, але саме люди наділяють його певними ознаками. Постає питання, чи є влада сама по собі абсолютним злом?

Питання природи “зла” у філософії давнє і на нього існує дві основні відповіді, які виникли ще в теологічних суперечках. Перша позиція полягає в тому, що зло існує так само як і добро, і у світі постійно відбувається боротьба між ними. Цей погляд співзвучний із зороастризмом. А друга позиція стверджує, що існує лише добро, тоді як зло – це відсутність добра. Цей погляд розвинуло християнство, яке таким чином пояснює, звідки у світі зло, якщо його створив мудрий Бог [7]. У цьому контексті під злою людиною варто розуміти ту, яка не обрала бути доброю. Думка про те, що існує “відсутність добра” нагадує концепцію “Банальності зла” Ганни Арендт. Пишучи про суд в Ізраїлі над Адольфом Аїхманом, одним з організаторів Голокосту, вона звернула увагу на те, що він не відчував себе злочинцем, не мав ненависті до євреїв або психічних розладів. Аїхман “просто виконував накази” і не розумів, що чинить зло.

Толкін негативно ставився до теорії нацистів. У діалозі із німецьким видавництвом, коли його попросили запевнити, чи він арієць, відповів: “Якщо ви хотіли спитати, чи не маю я єврейського коріння, то можу відповісти лише те, що шкоду про відсутність предків із цього талановитого народу”. Але водночас його обурювала англійська пропаганда щодо німців, яка пропонувала знищення всієї німецької нації. Толкін писав: “Чим же ми тоді відрізняємось від жахливих німців, які прагнуть знищити євреїв, якщо так само певних людей вважаємо паразитами, яких потрібно вбити?”. Він розумів, що для подолання зла не можна опускатися до таких самих методів [5].

Толкін виступає проти ксенофобії як шкідливого явища для сучасності. Ми бачимо, що світ Середзем’я він зобразив як

мультикультурний, де проживає багато народів – ельфи, гноми, хобіти, люди, яким вдається знайти спільну мову всупереч вкоріненим відмінностям [3]. Расизм у творі можна простежити хіба що на прикладі орків – раси, яка уособлює суцільне зло у цьому світі. Вважають, що орки у міфології Толкіна походять від ельфів, яких зіпсував їх правитель Моргот, що повстав проти Творця Світу. Орки не народилися окремою расою, а стали такими під впливом сил зла. Толкін дає ідею, що певна раса чи нація не може бути злою по визначенню і вітлює думку про те, що зло – це питання вибору. Тому, “орки” одні з найреальніших персонажів у цій реалістичній вигадці.

Інакше кажучи, бути “орком” це не питання походження, а питання ставлення до моралі та власних вчинків. Орки це не про зовнішній вигляд чи походження, а про жорстокість та готовність підкорятися авторитарному злу, без сумнівів у правильності цього.

У кінці роману ельфи, які існували із самих витоків світу, покидають землю і дають владу людям – з усіма нашими перевагами та недоліками. Тому мудрецам потрібно навчитися нею керувати, щоб досягти головної мети – знання і порядку [9]. Толкін дає два варіанти того, якими інтелектуали мають бути в складні часи: Тримати думки у своїх серцях та бути конформістами. Пристосовуватися до будь-якої сили (наприклад, більшовизм чи нацизм).

1. Таким чином, інтелектуали завоюють їхню дружбу з надією потім підкорити своїм ідеям. Вони стають іміджмейкерами, копірайтерами, пишуть історію про ці сили та формують враження про них у школярів чи студентів.
2. Шлях ельфів – протистояти злу незважаючи на умови. “Мудрий залишається мудрим тільки тоді, коли він вірний своїм принципам, а не варіює та пристосовується”.

Як висновок, можна сказати, що іноді фентезі для нас стають “реальнішими” за реальність і найчастіше в книгах ми можемо знайти відповіді на багато питань, що нас турбують. Тому так важлива роль міфу у наш час, адже інколи саме людська уява може відкрити нам те, що аргументацією і логікою важко довести. Читач отримує цінний

дарунок від Толкіна – ми вчимося розширювати своє сприйняття, одночасно застосовуючи розум, відчуття, уяву та інтуїцію.

Список використаних джерел та літератури:

1. Garth, John. (2020). Worlds of J. R. R. Tolkien: The Places That Inspired MiddleEarth.
2. Garth, John. (2003). Tolkien and the Great War: The Threshold of Middle-earth.
3. Lehoucq, Roland/Mangin, Loïc/Steuer, Jean-Sébastien. (2022). Die Wissenschaft von Mittelelde. URL: <https://www.wbg-wissenverbindet.de/shop/42435/die-wissenschaft-von-mittlelde>
4. Der Herr der Ringe. (2022). Tolkien und sein Mythos. URL: <https://www.philomag.de/archives/tolkien-sonderausgabe-22>
5. Shippey, Tom (2001). J. R. R. Tolkien: Author of the Century.
6. Tolkien, J. R. R. (2002). The Lord of the Rings. London: Harper Collins. PP. 1170.
7. Pearce, J. Tolkien and the Catholic Literary Revival. (2001). San Francisco. PP. 102–123.
8. Carpenter, Humphrey, ed. (1981). The Letters of J. R. R. Tolkien.
9. Die wirkliche Mittelelde: Tolkiens Mythologie und ihre Wurzeln im Mittelalter. (2012). URL: <https://www.wbg-wissenverbindet.de/shop/33646/die-wirkliche-mittlelde>

Пилипчук В. П.,

*Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
історичний факультет,
студент І-го курсу, 014.03: Середня освіта (Історія),
Науковий керівник: кандидат історичних наук, доцент Гуменний В. Л.*

ЦИФРОВА ГУМАНІТАРИСТИКА ТА ПАПІРОЛОГІЯ**Рупорчук В. Р.,**

*Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of History,
1st year student, 014.03: Secondary education (History),
Scientific supervisor: Candidate of Historical Sciences (PhD), Associate Professor
Humenyuk V. L.*

DIGITAL HUMANITIES AND PAPYROLOGY

Папірологія на сьогодні є однією з найбільш насичених джерелами дисциплін. Вона займається вивченням писемних джерел, основним матеріалом яких є папірус. Вироблявся він майже виключно у Єгипті, тому єгиптологія та папірологія тісно пов'язані. В античні часи на папіруси писали в особистих цілях, не для довгого збереження. Незважаючи на усі перелічені фактори, завдяки папірології можна вивчати соціальну та політичну історію Єгипту, а по ній і ширшу картину світу, зокрема і Римської держави у складі якої він був довгі шість століть [2]. Майже за 270 років існування дослідники цієї ланки віднайшли матеріалів для вивчення на тисячі років вперед. Однак, однією з основних проблем папірології є недостатня кількість науковців, що можуть опрацювати ті самі джерела. Ще з середини 1970-х років кожен рік виходить приблизно по 12 великих праць з дослідження папірусів. Значним фактором є те, що повноцінно папірології віддають себе дуже мало дослідників, в основному, вони додатково займаються вивченням й інших історичних напрямів, а вищеназвана ланка є другорядним заняттям. Самим по собі, незалежно від інших наук та дисциплін папіролог

навіть чи може бути та стаття, адже частіше такі науковці вже займаються дослідженням античного світу, єгиптологією. Знавець папірології також має мати знання передусім з філології, адже у такій сфері основним заняттям є дешифрування текстів. Не зайвими були б також розуміння у релігієзнавстві, юриспруденції, культурі досліджуваної епохи. Отож, папіролог повинен мати знання з різних сфер і постійно накопичувати їх, а також об'єктивне бачення досліджуваної теми та джерел. В університетах країн Північної Америки та Європи проводяться особливі заходи для привертання уваги молодих вчених до цієї дисципліни [6]. Одним з найвагоміших факторів, який би міг облегшити роботу майбутнім папірологам є позитивна тенденція з цифровізації багатьох аспектів історичної науки.

Уперше питанням цифровізації колекцій папірусних джерел зайнявся Дюкський університет, що знаходиться у США, штат Північна Кароліна. У 1992 р. там вирішили використати початок розповсюдження мережі інтернет на свою користь та перенесли свої каталоги папірусів у комп'ютерний формат. Ця ідея облетіла роботу багатьом папірологам Північної Америки, адже тепер їм не потрібно було мати фізичне видання каталогу з видрукованими пам'ятками, вони просто могли скористатися доступом до Дюкського архіву, що можна було зробити майже з будь-якої бібліотеки, пов'язаної з університетом [5].

Створення APIS – Advanced Papyrological Information System у 1997 р. дало ще більший поштовх до потужної цифровізації каталогів папірусних документів. Найвизначніші університети США, такі як Колумбійський, Мічиганський, Каліфорнійський, Принстонський та Єльський об'єднали свої колекції папірусів у одну інтернет-систему каталогізації, яка надалі приєднала до себе і декілька європейських колекцій [5]. APIS дає можливість подивитися оригінальний запис, розшифрований з папірусу, у деяких випадках його переклад англійською та посилання на онлайн сховище закладу, де можна подивитися скановані копії першоджерела [1].

Німецький Гейдельберзький каталог грецьких папірусів Єгипту (Heidelberger Gesamtverzeichnis der griechischen Papyriusurkunden Ägyptens (HGV)) також став визначним інтернет-ресурсом для папірологів. На ньому ми можемо подивитися значні архіви Гейдельберзького університету, де лише за даними на 2008 р. зберігалося близько 56 тисяч різних папірусних документів. Велику роль тут приділяють визначенню точної дати написання документа та місця походження [3].

Піком розвитку цифрової папірології став 2013 р., коли за підтримки Національного фонду гуманітарних наук США Бібліотеки Колумбійського університету проєкт papyri.info. Він мав на своїй меті об'єднати Дюкський архів, APIS та HGV під один формат бази даних, яка б могла вільно знаходитися в інтернеті. Цей сайт має вбудовану у себе пошукову систему, яка за датою, назвою та мовою може знайти папірусні документи з будь-якого з цих трьох каталогів. Також тут присутній і окремий редакційний інструмент, за допомогою якого папірологи можуть вивчати папіруси прямо на сайті, не використовуючи при цьому окремі програми як цього потребували інші засоби та бази даних [4].

Колекція папірусів римського часу тут дійсно вражає. Усього на сайті papyri.info зберігається близько 81 тисячі фрагментів різних папірусів та остраконів. Більшість з них зберігаються у каталозі Гейдельберзького університету, їх там приблизно 52 тисячі. З усього різноманіття папірусів домінує давньогрецька мова – 64 тисячі текстів (79 %), після неї йде латина – 2011 (2 %) [4].

Підбиваючи підсумки можна сказати, що рівень цифровізації папірології на сьогоднішній час дійсно вражає. Проєкт papyri.info вносить багато можливостей як сучасним дослідникам, так і майбутнім. Годі уявити чого нового ми зможемо дізнатися з цих пластів схованої інформації, якщо більше людей захоче вкладатися у дисципліну та її вивчення. Однак, однією цифровізацією не можливо розв'язати головну проблему папірології – відсутність нових та вмотивованих дослідників. На плечах освітніх та наукових

установ лежить висвітлення цього, вмотивування майбутніх істориків обрати саме таку дисципліну.

Список використаних джерел та літератури:

1. About APIS. Columbia University in the City of New York. URL: <http://www.columbia.edu/cu/lweb/projects/digital/apis/about.html>
2. Bagnall R. S. Reading papyri writing ancient history. 2nd ed. Taylor & Francis Group, 2019. 174 p.
3. Heidelberger Gesamtverzeichnis der griechischen Papyriusurkunden Ägyptens (HGV). URL: <http://www.rzuser.uni-heidelberg.de/~gv0/Einfuehrung.html>
4. Papyri.info. URL: <https://papyri.info>
5. Reggiani N. Digital papyrology I: methods, tools and trends. Berlin/ Boston : de Gruyter GmbH, Walter, 2017. 326 p.
6. The oxford handbook of papyrology / ed. by R. S. Bagnall. Oxford University Press, 2011. 737 p. URL: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199843695.001.0001>

Проців І.-І. В., Романюк Р. С.

*Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
історичний факультет,
студенти 3 курсу, 032: Історія та археологія*

ПОЄДНАННЯ АРХЕОЛОГІЇ ТА ФІЗИКИ: ВИКОРИСТАННЯ МАГНІТОМЕТРА В ПОШУКАХ АРХЕОЛОГІЧНИХ ПАМ'ЯТОК

Protsiv I.-I. V., Romaniuk R. S.

*Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of History,
3rd-year students, 032: History and Archaeology*

COMBINING ARCHAEOLOGY AND PHYSICS: USING A MAGNETOMETER IN THE SEARCH FOR ARCHAEOLOGICAL OBJECTS

Вступ. Існує широкий спектр доступних, але вельми різних інструментів для вимірювання магнітного поля Землі. Однак для спеціального використання при археологічному обстеженні потрібен міцний і водночас чутливий прилад, яким можна було б легко і швидко оперувати в польових умовах [1, с. 217]. Магнітометр – це прилад, який вимірює магнітне поле або магнітний дипольний момент. Широке поширення магнітного обстеження загалом завдячує тому факту, що практично будь-який тип ґрунту на планеті демонструє вміст магнітних мінералів, таких як магнетит і магнетит, у своїх верхніх шарах [2, с. 399–400].

Магнітні методи розпізнавання об'єктів вельми чутливі в описі характеру і визначенні оксидів заліза, набагато більшою мірою, ніж будь-які методи хімічного аналізу. Виходячи з цього, завдяки отриманню повної інформації про природу магнітних особливостей багато деталей ґрунтових шарів і похованих археологічних структур

можна виявити, візуалізувати й інтерпретувати лише за допомогою “магнітного ока” [3].

Результати дослідження. Уперше магнітне обстеження в археології було застосовано в 1956 р., і за минулі десятиліття воно стало одним із провідних археологічних методів виявлення та картографування похованих структур на великих археологічних пам'ятках [4].

В основному, магнітометри поділяються на векторні та скалярні. Векторні магнітометри вимірюють напруженість лише однієї складової магнітного поля (X , Y або Z), тоді як скалярними магнітометрами міряють повну складову магнітного поля (F) більш-менш незалежно від орієнтації датчика. Скалярні магнітометри більш-менш незалежні від нахилу датчиків і можуть застосовуватися як диференціальні або варіометричні системи, коли пристрій вимірює різницю магнітного поля між двома позиціями на поверхні за допомогою датчиків, що примикають, і в такий спосіб із градієнтом понад 5 см. В іншому разі отримані дані потребують комплексної обробки для видалення ефекту наявних денних варіацій магнітного поля. Рішення на користь тих чи інших конкретних магнітометричних систем має бути уважно продумане з погляду переваг і недоліків кожної з них, а це залежить багато в чому від конкретної ситуації та специфічних цілей обстеження.

Досліджувану площу потрібно вимірювати в інтервалі як мінімум 25×50 см і навіть менше – 25×25 см. Магнітометричні дані (відносна інтенсивність залежно від положення за координатами X - Y) потім переводять у відтінки сірого кольору, відображені на екрані комп'ютера, які можна експортувати та зберегти у вигляді файлу зображень формату TIFF.

Є дві основні причини роботи саме із зображеннями у відтінках сірого кольору: інтенсивність магнітного поля є набором даних з одним параметром, тому єдине фізично розумне відображення таких даних – використання шкали з одним параметром; людське око здатне розрізнити до 1000 відтінків сірого кольору. Таким чином, відображення магнітометричних даних у графічній передачі з

256 відтінків сірого кольору (від білого до чорного) є цілком успішним інструментом аналізу результатів цього методу. Популярним терміном для позначення підсумкового зображення магнітометричних даних є “магнітограма”, хоча це поняття використовується в геомагнетизмі також для опису варіацій магнітного поля Землі в часі.

Цифрове опрацювання зображення геофізичних даних є ключовим елементом археологічного обстеження і найважливішим кроком до того, щоб зробити результати проведеного дослідження зрозумілими як для геофізиків, так і для археологів. Потенціал для цифрового опрацювання зображень геофізичних даних порівняно з ізолінійними схемами (“контурними” лініями, що об’єднують простір зі схожими значеннями магнітної інтенсивності) було зрозуміло й застосовано досить давно – на самому початку геофізичного обстеження в археології [5, с. 61–62]. Нині стали доступними доволі складні комп’ютерні програми, що дають змогу працювати з даними за допомогою безлічі коригувальних і оброблювальних процедур, які відповідають вимогам різних інструментів, використовуваних в археологічному обстеженні.

Не завжди буває зрозумілим чітке співвідношення між аномалією і похованою археологічною структурою (тілом) – зазвичай тому, що матеріал, який викликає аномалію, залишається невідомим без проведення археологічних розкопок. Інтерпретація аномалії залежить від того, чи індукується намагніченість тільки наявним магнітним полем Землі (і, отже, паралельно поточному напрямку поля), чи є здебільшого залишковою (постійною) та вирівняною, наприклад, із давнім магнітним полем.

Найпоширенішою ситуацією майже в усіх грунтах світу є посилення намагніченості та збагачення магнітним полем верхнього ґрунтового шару. Отже, будь-яка яма, канава чи дерев’яний стовп, заповнений верхнім шаром ґрунту, викличе позитивну магнітну аномалію. Якщо така структура поповнюється однорідним верхнім шаром ґрунту, інтенсивність і форма аномалії пропорційні до розміру та обсягу археологічного об’єкта. Будь-яка концентрація глиняного посуду, попелу або згорілого матеріалу, а також твердих порід або іншого матеріалу спричинить відхилення і, таким чином, визначатиме

інтенсивність і форму магнітної аномалії. Неолітичний кільцевий рів зі Штейнабрунна (Північно-Східна Австрія) дає ідеальний приклад цієї ситуації.

Негативні магнітні аномалії на археологічних пам’ятках можуть мати безліч причин:

1. Матеріал археологічної структури має меншу магнітну сприйнятливість, ніж прилеглий верхній шар ґрунту.
2. Негативна магнітна аномалія може також виникати щоразу, коли виявляється викопана яма, яка була негайно заповнена тим самим матеріалом. Яскравий приклад такого випадку був знайдений у степах Північно-Східного Казахстану, де поруч зі скіфським курганом був ісламський цвинтар XVII ст.
3. Геохімічний процес, такий як часткове розчинення феримагнітних частинок і осадження оксидів заліза, таких як гетит, феригідрит і лепідокроцит, є ще однією основною причиною виникнення негативної магнітної аномалії [6].

У грунтах, де є застійна вологість у поєднанні зі змінним рівнем ґрунтових вод, спочатку позитивна аномалія може бути перетворена на негативну. Колишній рів земляної споруди, спочатку заповнений верхнім шаром ґрунту та органічним матеріалом з високою магнітною сприйнятливістю, може в кінцевому підсумку проявитися як негативна аномалія. Хорошим прикладом цього є неолітичне городище Ріскофен у Баварії. Тимчасова вологість ґрунту також є однією з основних причин, через яку великі рови кельтських квадратних городищ стають магнітно “невидимими”, незважаючи на те, що вони чітко проявляються на аерофотознімках під час повітряної розвідки [7, с. 11–14].

Магнітна розвідка не дуже підходить для виявлення археологічних шарів і розрізнення їх один від одного. Проте є деякі тематичні дослідження, які демонструють можливість розрізнення принаймні двох фаз стратиграфічної археологічної послідовності. Римський табір Бургсалах є одним із таких прикладів. Невеликий римський табір, розмірами бл. 40×40 м, був укріплений частоколом (видимим у вигляді невеликого вузького рову), потім на другому етапі його перебудували та розширили до розмірів бл. 100×120 м. Старіший

слід частоколу був обнесений новим, і він став видимим для магнітометра на стику обох конструкцій. Ця геофізична інтерпретація підтверджується археологічними дослідженнями, заснованими на аналізі топографічного плану об’єкта. Симетрія і входи в укріплення пізньої фази слідує контурам меншого за площею старішого табору [8].

І ще про механічне розмагнічування археологічних об’єктів. Кельтські квадратні огорожі – це типові земліні споруди, поширені в Південній Баварії, Баден-Вюртемберзі, а також у Франції. Магнітна розвідка майже 40 об’єктів у Баварії дозволила виявити основні характеристики цих пам’яток [7, с. 15–22]. Майже всі вони склалися із земляного валу, обгородженого ровом. У наведеному нами прикладі більше половини ділянки було зруйновано (механічно розмагнічено) глибокою оранкою. Розмагнічування природних шарів ґрунту відбувається також під час спорудження поховань, внаслідок чого отримана аномалія буде негативною.

Висновок. Без магнітної розвідки багато деталей археологічних розкопок, ймовірно, залишаться непоміченими та недослідженими на подальшій фазі розкопок. Однак магнітна розвідка може бути успішною тільки в місцях, де існує магнітний контраст між археологічними структурами та суміжними неперушеними шарами ґрунту. До сьогоднішнього дня не було виявлено простої кореляції між різноманітністю геохімічних умов і магнітними властивостями ґрунту. Наразі немає способу передбачити магнітні властивості ґрунту і, отже, буде магнітна розвідка успішною чи ні.

Магнітна розвідка може надати детальні плани стародавніх поселень і навіть цілих міст, а також монументальних будівель різних епох і культур. Зокрема, обстеження безлічі археологічних пам’яток певних типів і культур дає цінну інформацію як для археологічних і геофізичних досліджень, так і для охорони культурної спадщини.

Список використаних джерел та літератури:

1. Becker H. From nanotesla to picotesla – A new window for magnetic prospecting in archaeology. *Archaeological Prospection*. 1995. Vol. 2,

- no. 4. P. 217–228. URL: [https://doi.org/10.1002/1099-0763\(199512\)2:4%3C217::aid-arp6140020405%3E3.0.co;2-u](https://doi.org/10.1002/1099-0763(199512)2:4%3C217::aid-arp6140020405%3E3.0.co;2-u) (date of access: 26.04.2024).
2. Le Borgne E. Susceptibilité magnétique anormale du sol superficiel. *Annales de Geophysique*. 1955. Vol. 11. P. 399–419.
3. Schleifer N. Ghost features – A proposal for appropriate management and a forum for discussion. *Newsletter of the International Society of Archaeological Prospection*. 2004. Vol. 1. P. 6–9.
4. Aitken M. J. Magnetic Dating – I. *Archaeometry*. 1958. Vol. 1, no. 1. P. 16–20. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1475-4754.1958.tb00204.x> (date of access: 26.04.2024).
5. Scollar I., Kruckeberg F. Computer treatment of magnetic measurements from archaeological sites. *Archaeometry*. 1966. Vol. 9, no. 1. P. 61–71. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1475-4754.1966.tb00907.x> (date of access: 26.04.2024).
6. Fassbinder J. W. E., Becker H. Magnetometerprospektion des großen Kurgans 1 von Bajkara. *Der grosse Kurgan von Bajkara: Studien zu einem skythischen Heiligtum*. 2003. P. 131–136.
7. Fassbinder J. W. E. Methodische Untersuchungen zur Magnetometerprospektion von Viereckschanzen. *Viereckschanzen: Rätselhafte Bauwerke der Kelten*. 2005. P. 11–22.
8. Fassbinder J. W. E., Gorka T. H. Vermessen? Das Römerkastell Burgsalach, Landkreis Weißenburg-Gunzenhausen, Mittelfranken. *Das archäologische Jahr in Bayern*. 2009. P. 76–79.

Mgr. Tresa L.

*University of Pavol Jozef Šafárik in Košice,
faculty of law*

Academic advisor: doc. JUDr. Marta Tóthová, PhD.

THE CONFLICT BETWEEN THE RIGHT TO TERRITORIAL INTEGRITY AND THE RIGHT TO SELF-DETERMINATION AND THE ANNEXATION OF CRIMEA

The inconsistency of the ‘double standards’ policy applied by many states in the international community due to the existence of a conflict between the right to self-determination and the right to territorial integrity is one of the main problems of why there is a conflict between the right to self-determination of peoples and the territorial integrity of states. Marcela Kohen has aptly coined a phrase about the events in Crimea, namely: ‘Are the claimants consistent?’ [1]

They are those who supported the withdrawal of Kosovo by any means, who supported the secession of South Sudan, who used military force without the authorization of the UN Security Council, and who pursued a policy that led to the de facto fragmentation of Iraq, Afghanistan and Libya. When the Kosovo Parliament declared independence, the same governments confirmed that the violation of the Serbian Constitution was irrelevant and that international law did not prohibit a unilateral declaration of independence. The Government of the Russian Federation has reciprocated with the same coin. Contradictions in international politics and disregard for international law when it suits the interests of one side or the other come at a price. Western states have remained powerless in the face of Russia’s annexation of Crimea. They have not been powerless from a military or economic point of view. They were powerless from a moral point of view. By ignoring the basic rules governing international relations, by appealing to unconvincing arguments that the acts in question did not constitute precedents, by encouraging the disintegration of states, by introducing a culture of force in international relations, those who claim to represent democratic values on the international stage have ultimately undermined the framework of international law and the system of

collective security. These steps have de facto allowed the Russian Federation to pursue its imperialist ambitions with impunity. In this article, the author will offer a brief excursus on how disrespecting and ‘bending’ basic international rules can cause incalculable damage in the real world. [2, p. 86]

In its official statement on the situation in Crimea, the Russian Federation said that the people of Crimea have the right to external self-determination. The representative of the Russian Federation on the UN Security Council stated that ‘through a free referendum, the people of Crimea have fulfilled what is enshrined in the UN Charter and many other international legal documents – their right to self-determination’. The President of the Russian Federation, Vladimir Putin, has stated several times that there has been no ‘annexation’ of the Crimean Peninsula, but only a genuine exercise of the right to self-determination by the inhabitants of Crimea, which the Russian Federation had to take into account. [3, p. 39–41]

The author of the dissertation disagrees with these arguments. It does not seem correct in positive international law. In principle, there is no right to external self-determination outside the context of decolonization. This is precisely why the historical and moral claims made by the Russian Federation against Crimea are irrelevant. At the same time, it is important to emphasise the fact that, until recently, the Russian Federation held the view that there is no right to external self-determination in the post-colonial world. As for the theory of remedial secession, which is perceived by some states as an exceptional right to external self-determination, it does not apply in this case. [4]

At the outset, it is necessary to stress that the question of the legality of the exercise of the right to secession does not arise if the exercise of the right to secession is the result of a consensual process between the central government and the representatives of a particular region that wishes to secede. We can support the argument in question by reference to the referendum on the separation of Scotland from the United Kingdom (held on 18 September 2014), which was conducted by agreement between the representatives of Scotland and the United Kingdom. The

question remains whether the right to secession is legal under international law if opposed by central government. Can we therefore speak of the existence of a right to secession or a right to external self-determination? [5, p. 396–397]

Contemporary positive law, which developed after the adoption of the UN Charter, reserves to colonised nations the right of external self-determination. This right specifically concerns peoples living in two types of territory:

- Trust Territories under Chapter 12 of the UN Charter (this status is no longer active because the last Trust Territory, Palau, became independent in 1994 as part of its free association with the United States of America)
- Non-self-governing territories within the meaning of Chapter 11 of the UN Charter. The Charter provides no definition of non-self-governing territories. Its Article 73 simply states that these are territories whose peoples have not yet achieved full self-government. Initially, these territories were identified by the Member States concerned, which were to spontaneously fulfil their obligation under Article 73 by providing information on these territories. However, because some Member States refused to communicate this information, the UN General Assembly developed criteria for identifying territories without self-government. The UN General Assembly therefore adopted Resolution 1541 on 15 December 1960, which defines these territories as ‘a territory which is geographically separate and ethnically and/or culturally distinct from the country which administers it’, which at the time of the drafting of the UN Charter was then known as a colonial-type territory, and which is arbitrarily in a position or status of subordination in relation to the metropolitan State. [3, p. 52] The criterion of geographical distinctiveness meant that nations whose territory was not geographically separate from the metropolitan state, even if in a subordinate position, could not be included in the list. The criteria thus set up protected many states, such as China, the Soviet Union, the United States, France, and some newly independent states. This highly selective definition of the principle of decolonization was presented as the so-called saltwater theory. This

principle has been applied wherever the domination of one nation over another nation passes through seas and oceans, but not where such domination passes only through fresh water. The salt-water theory was only meant to approximate the colonization of certain overseas territories. The countries that were considered non-self-governing territories were Australia, Belgium, France, the Netherlands, New Zealand, Portugal, Spain, the United Kingdom, and the United States. With or without the consent of these countries, the General Assembly and the Committee on Decolonization have designated many territories as belonging to Chapter 11, with the most recent example being the re-designation of French Polynesia (this took place on 17 May 2013), a historic event as the previous listing was in 1986. At the beginning of this century, there are only 17 unincorporated territories left to decolonise. [2, p. 90] The saltwater theory and the UN criteria for determining nations with the right to external self-determination have been sharply criticized by all those who believed that there was no reason, no moral justification for separating classical colonialism from other forms of domination. The important thing is to protect peoples and to give them the freedom to determine their internal and external political status without discrimination. It is clear that no international treaty grants an ethnic or other group the right to external self-determination except through decolonisation. While it is incorrect that non-colonial peoples do not have the right to secession because they do not meet the criteria set by the UN, unfortunately this is the reality. [3, p. 53] Article 1 of the two 1966 International Covenants was never intended or interpreted to confer a right to secession of any ethnic group from the mother state. Furthermore, an analysis of state practice shows that international law does not permit a right to secession. Hard law and soft law legal texts on the rights of peoples, minorities and indigenous peoples all contain protective clauses that emphatically and clearly exclude any right to external self-determination. This means that the inhabitants of Crimea and the Donetsk Basin are not entitled to the right of secession, nor are the Quebecers (discussed above), the Kurds, the Catalans and many other groups in the world who have their own movements aimed at achieving the right to self-determination and secession. [6]

References:

1. Territorial Integrity of Ukraine, RES/68/262, 01.04.2014, URL: <https://digitallibrary.un.org/record/767883?ln=en&v=pdf>
2. CHRISTAKIS T.; Self – Determination, Territorial Integrity and Fait Accompli in the Case of Crimea, 2015, p. 75–100., URL: https://www.zaocerv.de/75_2015/75_1_a_75_100.pdf
3. VIDMAR J.; Remedial Secession in International Law: Theory and (Lack of) Practice, IN: St. Anthony’s International Review, Vol. 6, Maastricht University, 2010, p. 37–56, ISSN: 1746–451X
4. Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Cooperation among State in accordance with the Charter of the United Nations, RES 225 (XXV) URL: <https://digitallibrary.un.org/record/202170?v=pdf>
5. WILLIAMS P.; Earned Sovereignty : The Road to Resolving the Conflict over Kosovo’s Final Status, IN: Articles in Law Reviews & Other Academic, 2003, p. 387–426, URL: https://digitalcommons.wcl.american.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2814&context=facsch_lawrev
6. OSCE Chair say Crimean referendum in its current form is illegal and calls for alternative ways to adress the Crimean issue, 11.03.2014, URL: <https://www.osce.org/cio/116313>

Роуканич Н. М.,

*Ужгородський національний університет, м. Ужгород,
факультет історії та міжнародних відносин,
студентка 3 курсу, 014.03 Середня освіта. Історія*

КУМРАНІСТИКА: ПОНЯТТЯ ТА ІСТОРИЧНА ЦІННІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ

Roukanuych N. M.,

*Uzhhorod National University, Uzhhorod,
Faculty of History and International Relations,
3rd year student, 014.03 Secondary education. History*

QUMRANISM: CONCEPT AND HISTORICAL VALUE

Історія кожного народу має різноманітні сторінки, які до кінця залишаються нами непрочитаними або ж й зовсім невідомими. Саме тому історія як наука є детективом, який ставить собі за мету внести ясність та надати певним подіям, явищам, наслідкам минулого нове значення у нашому сьогоденні. Історичні наукові дисципліни є помічниками у дослідженнях історичного минулого різних спільнот, одною з таких є кумраністика, котрій характерний динамічний процес розвитку, як науковій дисципліні з вагомим внеском у реконструювання історичного минулого юдейського народу.

Територія Кумрану відома своїми рештками поселень античного типу, звісно серед залишків минулого життя юдейської спільноти налічується багатоманітний комплекс цінних знахідок, а саме: артефакти це до прикладу предмети побуту, нумізматичні об’єкти, елементи прикрас; споруди в тому числі й храми; чисельні писемні джерела, а саме Рукописи Мертвого Моря.

Найвідомішими текстами серед сувоїв Мертвого моря є стародавні релігійні писання, знайдені в одинадцяти печерах поблизу Кумрану. Відкриття з інших місць виявили в основному документи та листи, особливо папіруси, які були сховані в печерах біжінцями

від воєн. Кумранські печерні сувої містять значну релігійну літературу. Вони складаються з двох типів: “біблійних” рукописів – книг, які містяться в сучасній єврейській Біблії, і “небіблійних” рукописів – інших релігійних писань, що поширювалися в епоху Другого Храму. Деякі з цієї другої категорії вважаються “сектантськими” за своєю природою, оскільки вони, здається, описують релігійні переконання та практику певної релігійної спільноти [7].

Сувої Мертвого моря – це колекція стародавніх єврейських релігійних рукописів. Ці сувої мають важливе релігійне, історичне та лінгвістичне значення. Сувої Мертвого моря датуються 3-м століттям до н. е. – 1-м століттям н. е., що зробило їх найстарішою відомою копією Книги Ісаї. Більшість документів було створено між 150 роком до нашої ери та 70 роком нашої ери [4]. У 1947 році пастух-бе́дуїн кинув камінь у печеру поблизу північно-західного берега Мертвого моря в Кумрані. Замість звуку каменю чи землі він почув звук розбитого посуду. Заглянувши в печеру, він побачив кілька високих глиняних глеків. Разом з двоюрідним братом він увійшов до печери, де знайшов одну банку з деякими суvoями. Двоє почали показувати їх людям, шукаючи покушці. Згодом вони продали частину сувоїв Кандо, місцевому шевцю, який торгував антикваріатом. Коли інформація про сувої поширилася, інституційні покупці зацікавилися [4].

У 1953 р. в Єрусалимі було створено комітет учених, на який покладалося завдання з дослідження, але в першу чергу зі зведення всієї рукописної мозаїки докупи (оскільки багато рукописів дійшли численними фрагментами) та публікації текстів. Комітет являв собою міжнародну команду, до якої належали переважно археологи та текстологи-палеографи. Як було згадано, перед комітетом (1972 р.) стояло завдання опублікувати знайдені рукописи. З цією метою в 1955 р. було засновано багатомовну оксфордську серію “Відкриття в Юдейській пустелі” перший том якої побачив світ у тому ж році. Трьома роками по тому в Парижі почав виходити спеціалізований журнал “Вісник Кумрану”. У 1955 р. ізраїльський уряд запланував

збудувати споруду для постійного зберігання і публічного показу рукописів [1, с. 73].

Однак мало хто знає, що лише близько 25 % колекції документів, знайдених навколо Мертвого моря, є пергаментами впізнаваних текстів Біблії на івриті. Решта 75 % колекції містить безліч інших творів, включаючи тлумачення та коментарі, правові кодекси та правила для сектантської спільноти, листи, написані місцевими лідерами до Єрусалимського храму, апокаліптичні твори, що виражають месіанські очікування, та багато інших текстів, які були явно авторитетні і важливі, але це не врешті-решт потрапило до канонічної версії єврейської Біблії, процес, який тривав кілька століть і був остаточно прийнятий рабинами в Палестині десь у першому столітті нашої ери. Зрештою, сувої змінили підхід вчених до критичного періоду до появи раннього християнства та розвитку юдаїзму в першому столітті. До появи сувоїв вчені мало знали про юдаїзм того періоду й поклалися на пізніші рабинські джерела, такі як Мішна чи Талмуд, щоб реконструювати попередні тенденції [6]. Завдяки цим відомостям зараз ми знаємо, наприклад, як єврейські групи молилися і взаємодіяли одна з одною, і як ідеї та богословські дебати поширювалися та перетинали простори, які колись вважалися ізольованими або вимираючими.

Справжня важливість кумранських текстів обумовлена тим, що вони здатні розповісти про Святу землю, ґрунт якої протягом багатьох століть і навіть тисячоліть був рясно политий гарячою людською кров’ю. Сувої Мертвого моря відкривають нові перспективи для трьох великих релігій, народжених на Середньому Сході. І чим більше вивчаєш ці релігії, тим більше помічаєш не те, в чому вони розходяться один з одним, а те, в чому вони перетинаються і що в них справді спільного, наприклад, сам факт їхнього походження від загального джерела. Тепер, коли практично весь корпус цих матеріалів став доступним, незалежні вчені можуть сміливо і неупереджено, не ламаючи списи в марних суперечках, спокійно приступати до вивчення. “Ортодоксальні трактування”, що нав’язуються міжнародною групою, все частіше зазнають нападок,

і як горезвісні археологічні та палеографічні свідчення, якими члени групи прагнуть підкріпити свої постулати, не витримують серйозної критики. Таким чином, ми маємо право очікувати на радикальний перегляд принципів датування і самих дат, які наполегливо нав’язують особливо важливим текстам [3, р. 23]. На жаль знахідки землі Кумрану зазнали зіткнення з чорним ринком, також Сувої були предметом деяких політичних дебатів. Йорданія заявила про право власності на сувої, але її протести проти експонатів сувоїв Мертвого моря не були визнані приймаючими країнами [5].

Сучасна кумраністика рясніє різноманітними концепціями та теоретичними конструктами довкола таких ключових проблем, як ідентифікація Кумрану та авторство кумранських рукописів (рукописів Мертвого моря). Навіть зараз, коли вже минуло більше ніж 60 років від виявлення і публікації перших манускриптів, коли більше дев’яти сотень рукописів є доступними оригінальними мовами, і майже всі вони мають фахові переклади, існує, тим не менш, більше десятка поширених теорій (не кажучи вже про всілякі відгалуження), що намагаються відповісти на зазначені питання: кумрано-есейська, ерусалимська, т. зв. християнських зв’язків, фарисейська, садукейська, зелотська, караїмська та ін. [2, с. 158] Отже, кумраністика являючи собою історичну наукову дисципліну вносить вагомий вплив на розвиток досліджень території античної спадщини Кумрану. Завдяки зусиллям ряду науковців: істориків, археологів, текстологів, палеографів вдається отримати цінні історичні відомості про побут, суспільно-політичний устрій, мовну еволюцію, релігійні особливості, культурні аспекти, історичну парадигму юдейського населення території Мертвого Моря. В черговий раз історія має перед собою виклик – відкрити двері у спадщину минулого людства.

Список використаних джерел та літератури:

1. Черноіваненко В. Кумран, рукописи Мертвого Моря та античні історіюписці як інструменти міфологізації “Есейського спадку” в XX ст. Українське релігієзнавство. 2011. № 2. С. 73–83.

2. Черноіваненко В. Сучасна кумраністика: проблеми, концепції та історіографія. Сходознавство. 2011. № 52. С. 158–174.
3. Baigent M., Leigh R. The Dead Sea Scrolls Deception. New York: Published by Simon & Schuster, 1991. 258 p.
4. Emilie Le Beau Lucchesi. What Are the Dead Sea Scrolls and What Do They Prove? DISCOVER. URL: <https://www.discovermagazine.com/the-sciences/at-2-000-years-old-the-dead-sea-scrolls-help-inform-ancient-language> (дата звернення: 22. 04. 2024).
5. Krausz Y. What Are the Dead Sea Scrolls? Chabad.ORG. URL: https://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/1725431/jewish/What-Are-the-Dead-Sea-Scrolls.htm (дата звернення: 22. 04. 2024).
6. Razzaq N. The Dead Sea Scrolls: History, Challenges, New Directions. The Review of Religions. URL: <https://www.reviewofreligions.org/24196/the-dead-sea-scrolls-judeo-christian-history/amp/> (дата звернення: 22. 04. 2024).
7. The Leon Levy Dead sea scrolls Digital Library. IsraelAntiquitiesAuthority. URL: <https://www.deadseascrolls.org.il/learn-about-the-scrolls/introduction> (дата звернення: 22. 04. 2024).

Сербенюк А. О.

Чернівецький нац. університет ім. Ю. Федьковича, м. Чернівці,
факультет історії, політології та міжнародних відносин,
студент 1-го курсу, 032: Історія та археологія
Науковий керівник: к. і. н., асист. Ковалець Т. Р.

GENTE RUTHENUS, NATIONE POLONUS. НАЦІОНАЛЬНА САМОІДЕНТИФІКАЦІЯ КНЯЗЯ ЄРЕМІЇ ВИШНЕВЕЦЬКОГО

Serbeniuk A. O.,

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi,
Faculty of history, political science and international relations,
1st year student, 032: History and archaeology
Academic supervisor: PhD, Kovalets T. R.

GENTE RUTHENUS, NATIONE POLONUS. NATIONAL IDENTITY OF PRINCE JEREMI WIŚNIEWIECKI

Князь Єремія Михайло Корибут Вишневецький, один з чи не найкращих у польській та українській історії прикладів для наочної демонстрації формули *gente ruthenus, natione polonus*, походження якої часто приписується відомому оратору, письменнику та полемісту XVI ст. “роксолану” Станіславу Оріховському [2], яка попри свою очевидну пізню генезу [13, с. 462], все ж залишається доречною для опису самоусвідомлення спольщеної української (руської) шляхти XVII ст. Ця стаття являє собою спробу окреслити самоідентифікацію непересічної особи князя на основі його вчинків та рішень у контексті Хмельниччини та епізодів, що їй безпосередньо передували.

Єремія Вишневецький, син православного шляхтича, старости овруцького, Михайла Вишневецького та Раїни Вишневецької, доньки молдавського господаря з роду Могили. Рід Вишневецьких постав з роду князів Збаразьких наприкінці XV ст., коли Михайло син князя Василя Збаразького, по розподілі батьківських володінь осів

у містечку Вишневець, що на Волині. Даліше походження князів Збаразьких, а у тім зачині й Вишневецьких є дискусійним, втім майже не викликає сумніву їх походження від князя Федора Несвізького, що володів маєтностями на Поділлі та Волині, зокрема Збаражем [7, с. 9], якого донедавна дослідники з великою вірогідністю ототожнювали з сином новгород-сіверського князя Дмитра-Корибута, Федором Корибутовичем [7, с. 9–10], а відповідно постулювалося і походження Вишневецьких від литовських Гедиміновичів, проте найновіші дослідження додали вагомих аргументів щодо походження князівського роду від Рюриковичів, які були давніми династами на Волині [3, с. 155–157]. Точна дата та місце народження майбутнього задніпровського володаря нам невідомі (серед припущень найчастіше висувається Лубни, Вишневець та Овруч), напевне можемо говорити лише про рік – 1612. Єремія досить рано, у віці близько 4 років, втратив батька (отруєний православним священником під час однієї зі своїх молдовських виїзів), досить скоро за ним пішла і мати, що померла за 3 роки по смерті чоловіка, молодий княжич потрапив під опіку далекого батькового родича Костянтина Вишневецького, відомого, головню, своєю діяльною участю в московській авантурі Лжедмитрія I та II, давно навернутий римокатолик і взагалі людина “європейського стибу”, він відправив княжича-сироту на навчання до єзуїтської колегії у Львові, по закінченні якої Єремія разом зі своїми однолітками, синами Константина – Олександром та Юрієм, відвідує Європу, побував в *aeterna urbe* – Римі, опісля у Падуї, а у 1630 році вступив задля отримання освіти до Болонського університету, згодом відправляється до Нідерландів навчатися військового ремесла. Все це вкупі: зростання при дворі опікуна-католика, родина і близьке оточення якого так само повністю були римо-католицькими [7, с. 19], молоді роки та здобута освіта в Європі, загальнодержавний контекст часу, а саме ідеологічно-репресивна машина Річ Посполитої натхнена ревним католиком королем Сигізмундом III, а також не виключено, що й обставини смерті батька [14, с. 16–19], привели молодого князя до навернення у католицизм, після свого повернення до отчого краю, яке напевніше

можна датувати 1631 [14, с. 265], або більш конвенційно 1632 роком [9, с. 158]. Подібний прецедент конверсії не був чимось унікальним ані у родині Вишневецьких, ані серед представників українських шляхетських родів кін. XVI – поч. XVII ст., а був скоріше загальною тенденцією, що мав під собою передусім економічно-соціальне підґрунтя, а також визначався розчаруванням української шляхти у культурному потенціалі “грецької віри”, яка бачилася “вірою хлопеською” у порівнянні із західним християнством (головно його римо-католицькою гілкою) [10]. За влучним описом В’ячеслава Липинського, українському шляхтичу “засліпленому зовнішнім блиском шляхетської культури, здавалося, що ця його ‘зліденна’ нація, все більше представлена тільки через ‘хлопство’ і ‘гульгійство козацьке’” [4, с. 19]. Саме це на наше переконання й стало поворотний епізод у становленні *nationis polonae* князя Яреми, адже саме відмова від православ’я дозволила князю повноцінно стати частиною польської політичної еліти, без жодних обмежень чи пересторог з боку центральної влади. Як виявилось пізніше це входження до польської ранньомодерної нації стало знаковим для нащадків. Так і досі Єремія Вишневецький є безсумнівно “великим поляком”, “лицарем та оборонцем цілісності Річ Посполитої” у працях переважної більшості польських дослідників, тим часом як в українській історіографії Ярема постає “лютим катом” свого народу, “зрадником” і звичайно у причинно-наслідковій зв’язку до цього стоїть і “зречення отцівської віри” [10].

Очевидно, що подібні погляди є протилежними крайностями, яких потрібно уникати при зваженому підході до особи Є. Вишневецького, якого з одного боку важко звинуватити у релігійному фанатизмі й жорсткому накидуванню латинства, адже його толерування православного віросповідання (до якого належала більша частина підданих князя) було надзвичайно високим, що виявлялося у збереженні привілеїв православних монастирів, наданих ще його попередниками, можливість вступу осіб православного віросповідання до цехів, що зазнали значного поширення на теренах Вишневецьчини у час правління Є. В., а за кожним з таких об’єднань

цеховиків яких закріплювалася “цехова церква”, а також небачена для решти Рече Посполитої віротерпимість, на прикладі власного війська князя, де почувалися вільно навіть послідовники християнських антитринітарних течій [14, с. 20–22], а з іншого боку не можемо й назвати Є. В. палким оборонцем Річ Посполитої та її інтересів, адже як і кожен магнат, представник “князів старожитніх”, він пильнував перш за все свої власні інтереси, які ставив вище понад інтереси “загальної вітчизни”, що досить добре викаже себе під час подій Смоленської війни (1632–1634) [8, с. 77], хоч така інтерпретація дій князя у тій війні, зі свого боку піддається критиці [9]. Втім не залишає сумнівів те, що Єремія твердо стояв на захисті особливого статусу давніх руських князівських родів та їх привілеїв, усвідомлюючи свою належність до них. Навіть будучи наймолодшим серед князів, Ярема став одним з очільників князівської фракції, що стояла в опозиції до замірів деяких королівських сановників та частини шляхти остаточно скасувати князівські титули, задля “урівнення шляхетного народу”, вступивши тим самим у конфлікт з великим канцлером коронним Єжи Оссолінським [8, с. 71]. У цьому контексті цікавим також видається епізод, що мав місце на сеймі волинського воєводства у 1640 році, коли князь наказав своїм слугам внести до зали засідання князівське крісло, намагаючись тим самим продемонструвати свою вищість над рештою шляхти [5, с. 184–185]. Річ у тім, що на відміну від польської шляхти, що станом на XVI ст. за висловом вище згаданого Станіслава Оріховського у рівності “перевисила всі інші королівства: не маєш у Польщі ні князів, ні графів, ані жодних княжат: увесь народ і загал польського рицарства замикається оцим єдиним словом ‘шляхта’” [5, с. 235], шляхта ж українська, навіть після унії 1569 року, ані у правовому, ані у фактичному своєму статусі не була одноцільна, а поділялася на диференційовані, не тільки за рівнем впливовості та багатства, а й за рівнем певного сакрально-містичного статусу (який, подібно до монаршого, дарував князівський титул) прошарки. Так, Наталя Яковенка виділила три таких “поверхи” українського нобілітету, вони суть: 1) князі, 2) зем’яни-шляхта, 3) служиві королівські бояри [15,

с. 80]. Князі займали у цій ієрархії провідне місце, персоніфікуючи у своїй особі самі місцеві інститути політичної влади [15, с. 85]. Ярема зумів зберігати князівський титул і авторитет родини Вишневецьких до кінця свого життя, що у не малій мірі, пізніше дозволило його сину Михалу Корибуту, польську корону, який на відміну від свого попередника, іншого руського за походженням претендента на королівський титул – Костянтина Острозького, в очач польської католицької верхівки, завдяки рішенням свого батька, виглядав тепер “своїм” та вільним від “схизматичних помилок”.

У контексті певної особистої сепарації князя та його володінь від цільного державного організму Річ Посполитої, показово також є початок кампанії 1648 року проти козацьких повстанців, а саме епізод битви під Корсунем 26 травня 1648 року, коли 22 травня отримавши звістку про смерть ніжинського старости Стефана Потоцького, князь Ярема стоячи на іншому березі Дніпра у Прилуках, знаходячись за 130 кілометрах від гетьманської ставки під Чигирином не прийшов на допомогу гетьманам М. Потоцькому та М. Калиновському, що за Т. Василевського було наслідком опікування князем лише своїми задніпровськими володіннями [8, с. 79], Василевський приводить у якості підтвердження прецедент конфіскації на Лубенщині князем 60 тис. самопалів у місцевого населення. На думку, Василевського це може свідчити про побоювання князя Вишневецького на рахунок повстання у його власних володіннях, що, з точки зору, Василевського слугує підтвердженням зацікавленості князя в першу чергу у збереженні своїх власних володінь, а не дбання про вибудову загальної оборони шляхти проти посталого козацтва. Втім Я. Відацький зазначає, що Василевський інтерпретує ці факти невірно виходячи з помилок тверджень, адже як ми знаємо конфіскація самопалів Вишневецьким мала місце задовго до битви при Корсуні, і навіть ще задовго до битви при Жовтих Водах, конфіскація самопалів, відбулася буквально напередодні повстання, тільки надійшла звістка про втечу Хмельницького на Січ, тому, на думку Я. Відацького, ми не можемо інтерпретувати це повідомлення як вияв користюлюбних намірів

князя [9], проте ми можемо, з обережністю, припустити що така передчасна, така рання стримованість Єремії, хоча б ймовірними заворушеннями у своїх володіннях може слугувати для нас певною вказівкою на деяку поінформованість князя, щодо майбутніх виступів, характер цієї поінформованості визначається по різному від звичайного знання про ймовірність заворушень, що припускається І. Крип’якевичем [13, с. 172] до звинувачень Яреми мало не у змові з Хмельницьким, як це до прикладу робить О. Гурка [1, с. 19–20].

Отже, самоідентифікація князя Вишневецького, являє собою виходячи з попереднього побіжного огляду, самоідентифікацію перш за все представника шляхетського стану, безумовно належного до польської політичної нації, але при цьому з наявністю усвідомлення свого руського походження і належності себе до “старожитнього князівського роду”, що мало свій зовнішній вираз також у претензії на певну автономність, подекуди своєрідну незалежність князя.

Список використаних джерел та літератури:

1. GórkA. “Ogniemimieczem”arzczywistość historyczna. Warszawa, 1934. 140 s.
2. Hnatiuk A. Gente Ruthenus, natione Polonus – history of the expression. Instytut Sławistyki Polskiej Akademii Nauk, Studium Europy Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego. 2005. C. 16.
3. KowalskiM. KsięstwaRzeczpospolitej: państwomagnackiejakoregio npolityczny. Warszawa: InstytutGeografiiPrzestrzennegoZagospodarowaniaim. StanisławaLeszczyckiego, 2013. 396 s.
4. Lipiński W. Szlachta na Ukrainie. Udział jej w życiu narodu ukraińskiego na tle jego dziejów. Kraków: Uniwersytet Jagielloński, 1909. 88 s.
5. Łoś J. Stanisława Orzechowskiego polskie dialogi polityczne: (Rozmowa około egzekucyj i Quincunx) , 1563–1564. Kraków:Akademia Umiejętności, 1919. 331 s.
6. Szajnocha K. Dwa lata dziejów naszych: 1646, 1648: opowiadania i źródła. Tom 1. Polska w roku 1646. Lwów: Drukarnia E. Winiarza, 1865. 368 s.

7. Władcy J. Książ Jarema. Katowice: Śląsk, 1984. 292 s.
8. Wasilewski T. Działalność polityczna i wojen Jeremiego Wisniewskiego. Epoka “Ogniem i mieczem” we współczesnych badaniach historycznych zbiór studiów / pod red. Mirosława Nagielskiego. Warszawa. 2000. S. 69–84
9. Władcy J. Spółkniżnia Jarema. Kultura. 1980.
10. Зимницька С. Проблема зміни віри представниками роду князів Вишневецьких у вітчизняній та зарубіжній історіографії другої половини XIX – першої половини XX ст. Наукові записки: Серія “Історія”. 2013. С. 157–162.
11. Зимницька С. Участь Єремії Вишневецького у подіях Національно-визвольної війни українського народу крізь призму польської та української історіографії (середина XVIII – середина XX ст.). Наукові записки: Серія “Історія”. 2014. С. 174–180
12. Крип’якевич І. П. Історія України. Львів: Світ, 1990. 520 с.
13. Мудрий. М. М. “Русини польської нації” (gente Rutheni, natione Poloni) в Галичині XIX ст. і поняття “Вітчизни”. Confraternitas. Ювілейний збірник на пошану Ярослава Ісаєвича. 2006–2007. С. 461–474.
14. Рудницький Ю. Єремія Вишневецький: спроба реабілітації. Львів: Піраміда, 2008. 299 с.
15. Яковенко Н. М. Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII століття. Волинь і Центральна Україна. Вид. 2-ге. Київ: Критика, 2008. 469 с.

Смірнов Т. В.,

*Ужгородський національний університет, м. Ужгород,
факультет історії та міжнародних відносин,
аспірант 3-го курсу, 032: Історія та археологія*

ПЕРІОДИЧНІ ВИДАННЯ ЯК ДЖЕРЕЛА ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ ПОВСЯКДЕННЯ

Smirnov T. V.,

*Uzhhorod National University, Uzhhorod,
Faculty of History and International Relations,
3rd-year PhD student, 032: History and Archaeology*

PERIODICALS AS SOURCES FOR STUDYING THE HISTORY OF THE EVERYDAY

Періодичні видання є друкованими засобами масової інформації. Вони служать як репрезентанти епохи, відображаючи ідеї, культурні та соціальні аспекти життя населення в конкретний історичний період. У свою чергу, історія повсякдення є підгалуззю історичної науки, яка фокусується на звичайному досвіді звичайних людей, їхніх побутових умовах, соціальних взаємодіях та культурних практиках. Тому, періодичні видання мають важливе значення як джерело для дослідження історії повсякдення, оскільки вони містять різноманітну інформацію про звичайне життя, соціальні норми, культурні події та загальну атмосферу суспільства в певний історичний період. За допомогою аналізу цих видань можна реконструювати деталі повсякденного життя, що часто оминуті в офіційних історичних документах. Основна мета даної роботи полягає в аналізі періодичних видань як ключового джерела для реконструкції історії повсякдення.

Історія медіа та методології історичних досліджень надзвичайно важлива для розуміння того, як періодичні видання впливали на суспільство. Література, що охоплює ці аспекти, зазвичай зосереджується на тому, як медіа формували публічні настрої та сприяли соціальним змінам. У роботі Юргена Хабермаса “Структура

трансформація публічної сфери” підкреслюється роль преси у створенні публічного дискурсу та участі громадян у політичному житті. Говорячи про методологію дослідження періодичних видань, то вона включає в себе вивчення текстового контенту, аналіз зображень і реклам, а також вивчення контексту їх публікацій [3].

Варто звернути особливий акцент на тому, що газети та журнали не тільки відображають важливі політичні події та соціальні зміни, але й зберігають “особливості” повсякденного життя, від побутових деталей до культурних тенденцій, що є безцінними для істориків, який вивчає конкретний історичний період. Наприклад, надзвичайно важливими можуть слугувати рекламні оголошення в газетах та журналах, які є дзеркалом побутових умов та споживацьких уподобань епохи. Вони відображають зміну моди, товарів щоденного вжитку, “нові” технології та соціальні стандарти. Іншим важливим моментом на який слід звернути увагу є листи до редакції. У таких листах можна дізнатись більше про реакції на соціальні зміни та політичні події того часу. Це безпосереднє свідчення, які виявляють емоційний стан суспільства та різноманітні погляди на культурні та соціальні явища. Звичайно, акцентуючи увагу на рекламних частинах та редакційних листах неможливо оминути репортажі та оповіді зі звичного життя. Так, журналістські репортажі про повсякденні події, такі як ярмарки, свята, місцеві урочистості чи навіть кримінальні хроніки, допомагають відтворити атмосферу і динаміку життя місцевих громад [7]. Через такі тексти можна оцінити, як змінювалася повсякденність, що було важливим для людей у певні історичні моменти.

З окресленого вище можемо зробити висновок, що аналіз періодичних видань дозволяє виявити зміни у відносинах між віковими групами, професійними групами та іншими соціальними категоріями. Наприклад, зміна гендерних ролей може бути простежена через зміст оголошень та статей, спрямованих на чоловіків та жінок, де можна відслідковувати еволюцію соціальних норм і очікувань від кожної з груп. У свою чергу, через аналіз таких матеріалів, як інтерв’ю, портретні статті та особисті історії, що публікуються в періодичних виданнях, дослідники можуть вивчати,

як люди різних культурних та соціальних груп представляють себе та свої спільноти. Це особливо важливо для розуміння процесів формування національної та культурної ідентичності в часи значних соціальних змін [2]. Окрім того, важливим фактором залишається форма і мова періодичних видань, яка може надати важливу інформацію про культурні тенденції та зміни в соціумі.

Як вже було окреслено, то періодичні видання є цінними джерелами для історичних досліджень, але їх використання несе в собі як унікальні можливості, так і певні виклики. Розгляд існуючих методологічних підходів, аналіз обмежень цих джерел та вивчення нових можливостей, які відкриваються з використанням цифрових технологій, може допомогти ефективно інтегрувати ці ресурси в наукові дослідження. Так, традиційні методології аналізу періодичних видань зосереджуються на критичному читанні та контекстуалізації інформації [4]. Історики намагаються визначити забарвлення, предвзятість та мотиви, які могли вплинути на матеріал, опублікований у певній історичний момент. Важливо також звертати увагу на те, як події були висвітлені різними виданнями, щоб зрозуміти різні перспективи та виявити можливі омиани або недоліки у звітах. Також існує ризик зміни контексту: репортажі можуть відображати тенденції того часу або бути суб’єктивно забарвленими, що може ввести в оману дослідників. Ще однією проблемою є вплив політичних та економічних факторів на зміст видань. Медіа часто використовуються як інструмент пропаганди або комерційного впливу, що може спотворити об’єктивність звітів та аналізів. Тому важливо використовувати критичний підхід і порівнювати інформацію з інших джерел для забезпечення об’єктивності [5].

Вкінці варто вказати, що цифрові архіви та бази даних надають легший доступ до величезних колекцій газет та журналів, які раніше були доступні лише в друкованому форматі в спеціалізованих бібліотеках. Це не тільки спрощує процес пошуку необхідних матеріалів, але й забезпечує можливість швидкого порівняння джерел з різних регіонів та періодів. Цифрова обробка текстів дозволяє використовувати методи квантитативного аналізу, такі як аналіз частотності слів, виявлення тенденцій та зразків, що може виявити

непомічені раніше зв'язки та тенденції в історичних текстах. Також, застосування програм для визначення сентименту дозволяє аналізувати емоційний зміст статей, що може бути корисним при дослідженні громадської думки та реакцій на події. Таким чином, цифровізація періодичних видань не тільки вирішує деякі з існуючих обмежень цих джерел, але й значно розширює можливості їх використання в наукових дослідженнях. Це відкриває нові перспективи для істориків та дослідників, які прагнуть глибше зрозуміти динаміку суспільних змін та культурних процесів через призму повсякденного друку [1].

Підсумовуючи, варто зазначити, що періодичні видання є важливими джерелами для істориків, соціологів, культурологів та інших дослідників, які прагнуть зрозуміти повсякденне життя та культурні зміни в суспільстві [6]. Вони не тільки відображають історію в її “живому” вигляді, але й впливають на формування громадської свідомості, що робить їх незамінними для комплексного аналізу історичних процесів.

Список використаних джерел та літератури:

1. Головкин В. “Риба та м'ясо” історії повсякденності: теоретичні засади напрямку. Проблеми історії України : факти, судження, пошуки. 2007. № 17. С. 98.
2. Коляструк О. Історія повсякденності як об'єкт історичного дослідження. Харків, 2008. 122 с.
3. Коляструк О. Предмет історії повсякденності: історіографічний огляд його становлення у зарубіжній та вітчизняній історичній науці. Український історичний журнал. 2007. № 1. С. 174–184.
4. Тош Д. Стремление к истине. Как овладеть мастерством историка. Москва : Весь мир, 2000. 296 с.
5. Удод О. Історія повсякденності: питання методології, історіографії та джерелознавства. Актуальні проблеми вітчизняної історії XX ст. Київ, 2004. С. 286–313.
6. Удод О. Історія повсякденності як методологічна проблема. Доба. 2002. № 3. С. 6–18.
7. Удод О. Про історію повсякденності. Бористен. 2000. № 4. С. 10.

Чорней Ю. А.,

*Чернівецький нац. університет ім. Ю. Федьковича, м. Чернівець,
факультет історії, політології та міжнародних відносин,
студент 2-го курсу, 032: Історія та археологія*

ЧОМУ ДОСІ ІСНУЄ КЛАСИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ОНЛАЙН ПЛАТФОРМ ДЛЯ НАВЧАННЯ

Chorney Y. A.,

*Yury Fedkovych National University of Chernivtsi, Chernivtsi,
Faculty of History, political science and international relations
2nd year student, 032: History and archaeology*

WHY THE CLASSICAL UNIVERSITY STILL EXISTS: ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF ONLINE LEARNING PLATFORMS

У зв'язку із поширенням всевітньої мережі Інтернет перед закладами класичної освіти постає кілька проблемних питань. Одним із таких питань є впровадження онлайн-платформ для навчання. Наприклад найбільша в Україні платформа онлайн освіти Prometheus за останні дев'ять років видала понад два мільйони сертифікатів, що підтверджують опанування тієї чи іншої спеціальності [5]. В свою чергу, на американську платформу Coursera зареєструвалось більше дев'ятнадцяти мільйонів студентів зі всього світу. Про цей проєкт та про його популярність доцільно висловився Ендрю Ін: “Two years ago, Coursera was still a budding idea. My team comprising four Stanford students and me had just launched our first two courses, each of which eventually reached over 100,000 students, thus helping kick off the MOOC movement. When we first put these courses online, we could not have envisioned the growth and community response that we witness today, among universities, professors, and students from every corner of the globe” [3]. При такому бурхливому розвитку освітніх курсів, виникає

питання: Чи зможуть вони повністю витіснити класичний університет із системи освіти?

Якщо розглянути функціонал та завдання університету з точки зору філософського дискурсу, то застосовують такі поняття, як класичний та некласичний, традиційний та нетрадиційний університет. Як зазначає Т. А. Жижко у своїй статті, пов’язаній з проблемами класичного університету: “Цей категоріальний апарат неадекватно відображає проблеми, з якими зіткнувся університет, немає чіткого визначення різниці між цими поняттями, та навіть у законодавчих документах та наукових дослідженнях провідних освітян спостерігається деяка плутанина у визначенні” [1, с. 63]. З початком системної кризи в 90-х роках XX ст. серед суспільства виникає недовіра до державних ЗВО та державної системи освіти загалом, що зумовило зародження та розвиток приватної сфери у вищій освіті. Попри зростання кількості студентів, якість освітнього процесу знизилася. Причиною такого явища стали особливі умови модернізації в Україні, корупція, бюрократизація державного апарату. Ситуація, що склалася зумовила проникнення системи курсів та видання мікродипломів, які щороку розвиваються та зростають. За прогнозами Holon IQ, упродовж 2019–2025 років він збільшиться вдвічі. [4] Серед низки причин, завдяки яким онлайн-платформи стали популярними. можемо відзначити: доступність освіти для людей з обмеженими можливостями, можливість доєднатися до навчального процесу з будь-якої точки світу і наявність індивідуального підходу до кожного учня чи студента.

Саме ці причини стали основними при виборі онлайн-освіти серед дорослого населення, України зокрема. Онлайн-курси охоплюють широкий спектр спеціальностей і надають можливість зв’язатися з потрібними фахівцями зі всього світу. На відміну від класичної освіти онлайн-курси дозволяють навчатися за своїм власним графіком. Це стає перевагою у виборі серед слухачів, що мають дефіцит часу пов’язаний з роботою або сім’єю. Повертаючись до традиційного університету та його місій в суспільстві дамо відповідь на питання: Чому онлайн платформи для навчання не зможуть замінити звичні для нас університети?

Перш за все варто розглянути поняття “місія університету”. У сучасній теорії управління місія будь-якої організації це – причини створення та функціонування; місія закладу є основою для формування системи цінностей, бачення дійсності, стратегій розвитку та подальшої роботи. Останнім часом серед частини українців поширена думка, що метою закладів вищої освіти є надання освітніх послуг. Не менш поширеною є точка зору, що університет – це місце підготовки висококваліфікованих спеціалістів для забезпечення кадрового штату. Щоправда, обидві позиції не відображають справжньої місії університетів у сучасному соціумі. Університет, на даний момент, постає в іпостасі інтелектуального центру. ЗВО повинні виступати як інтелектуально-інформаційне середовище у якому зароджується наукова думка, що є складовою для розвитку регіонального чи світового інформпростору. “Адже, – як зазначила Т. Жижко, – університет, як соціальна інституція, залежить від суспільства, він слугує суспільству, яке його розбудовує. Натомість суспільство розраховує на функціональну підтримку. Тому місія університету визначається внутрішніми тенденціями розвитку суспільства” [1, с. 67].

Отже, університет – це не тільки установа для навчання; університет – це певний інструмент соціалізації молоді та інших уразливих соціальних груп пенсіонерів, інвалідів, безробітних тощо. Основною із переваг онлайн-курсів є використання технічних засобів та збільшення використання системи тестування, але це водночас і основний недолік, тому що людське життя багатогранне та має різноманітні фактори, які впливають на результати, а наразі техніка не пластична до цих аспектів та не може забезпечити якісне та повноцінне оцінювання. Також на онлайн платформах ми не можемо повноцінно здобути професійну освіту та навички у низці спеціальностей, що потребують практичної діяльності, зокрема технічні спеціальності, медицина. Саме тому університет в традиційному вигляді не може бути витіснений онлайн платформами із системи освіти, принаймні в найближчій перспективі.

Список використаних джерел та літератури:

1. Жижко Т. А. “Класичний” і “не класичний” університет XXI століття / Т. А. Жижко // Наукові записки [Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова]. Сер. : Педагогічні та історичні науки. – 2013. – Вип. 113. – С. 76–88. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzped_2013_113_11.
2. Місія університетів у світі: історія та сучасність. Портал громадських експертів – Освітня політика. URL: <http://education-ua.org/ua/articles/167-misiya-universitetiv-u-sviti-istoriya-ta-suchasnist> (дата звернення: 29.04.2024).
3. A Triple Milestone: 107 Partners, 532 Courses, 5.2 Million Students and Counting!. Coursera Blog. URL: <http://blog.coursera.org/post/64907189712/a-triple-milestone-107-partners-532-courses-5-2> (дата звернення: 30.04.2024).
4. Coursera and 300+ Global Education IPOs. HolonIQ. Global Impact Intelligence. URL: <https://www.holoniq.com/notes/coursera-and-300-education-ipos> (дата звернення: 30.04.2024).
5. Prometheus – Найбільша платформа онлайн-курсів в Україні. Prometheus. URL: <https://prometheus.org.ua/> (дата звернення: 29.04.2024).

Шворак А. Я.,

*Ужгородський національний університет, м. Ужгород,
історичний факультет,
студент 3-го курсу, 014: Історія (Середня освіта)*

РІЗНЕ БАЧЕННЯ ІСТОРІЇ ЗАКАРПАТТЯ

Shworak A. Y.,

*Uzhhorod National University, Uzhhorod,
Faculty of History,
3rd year student, 014: History*

DIFERENT VISION ON TRANSKARPATION HISTORY

Історичному процесу характерна багатогранність. А оскільки сам процес складний, то і його усвідомлення й аналіз не може бути однобоким. За свою історію Закарпаття пройшло довгий шлях. На цій території мешкали різні племена і народи, багато з яких існують і сьогодні, що створює умови вивчення історії краю багатьма людьми. Перебування Закарпаття у складі декількох держав і постійні міграційні пертурбації сформували певну складність при вивченні історії краю. Формування різних бачень доречно розділити на три різні центри: Закарпатський – власне розвиток думки серед інтелігенції краю, Український – наукова думка Наддніпрянщини та Галичини, і Угорський – де розглянуто значний осередок реваншистських ідей. На основі аналізу цих ідей і буде розглянуті різні підходи у баченні історії Закарпаття.

Перший закарпатський історик Михайло Лучкай, у своїй багатотомній праці “Історія карпатських русинів” описав історичний шлях розвитку нашого краю [6]. Вже в ній простежуються мотиви власної історії Закарпаття, а не лише контекстної частини історії Угорщини, про кровну спорідненість з іншим племенем, за Карпатами. Це стало першим документованим усвідомленням єдності та соборності українців по різні боки гірських хребтів.

Ідеї з відкритого возз’єднання з “Великою Україною” визріла ще під час революційних подій 1848–1849 рр., коли було надіслано петицію від закарпатської освіченої інтелігенції на чолі з А. Добрянським, де прозвучав відвертий заклик до злиття Галичини та Закарпаття у єдину адміністративну одиницю [4]. Цю ідею підтримував і розвивав інший видатний діяч історичної думки краю О. Духнович [2]. Він вказував на справедливість возз’єднання і відзначав, що вона історично обумовлена та природна. Проте слід відзначити й москвофільські погляди будителя та загального ставлення до революційних подій в Австро-Угорщині. Незважаючи на його політичну безрукість, історичні погляди ж Духновича були підтримані та позитивно вплинули на подальший розвиток ідей єдності.

Значну роль на формуванні бачення історії Закарпаття зробив і М. Грушевський. Він у своїй монументальній праці “Історія Русів України” [3] зазначає, що населення краю є слов’янським, ба більше – автохтонним і було тут задовго до угрів, а що найцінніше є одним цілим з українцями Наддніпрянщини та Галичини. Цей погляд задав тенденцію для наступників Грушевського у їх розумінні єдності українського народу, попри політичну розділеність.

Новий активний етап розвитку бачення історії краю пов’язаний із серединою XX ст., а якщо детальніше, то у проблематиці Возз’єднання Закарпаття із Радянською Україною. Тоді швидко постало питання про визвольну боротьбу населення періоду 1919–1944 рр., звісно, з огляду на радянську ідеологічну модель, бо якщо боротьба, то тільки за права трудящихся і за світле комуністичне майбутнє. Ці питання висвітлені в узагальнюючих працях з історії Радянської України. [9]. Першою працею де обстоювалося прагнення населення до возз’єднання була “Боротьба за радянську владу” Ф. Шевченка [8], інші праці обстоювали тезу про вирішальну роль місцевої комуністичної партії [7].

Інший аспект – “визвольна” місія Червоної Армії, яка принесла “спасіння” бідному пригніченому населенню Закарпаття, без сумніву подвиг солдатів неоцінений і його неможна забувати, але

пропагандистське висвітлення зводить весь самовідданий подвиг [5].

Радянська історіографія відверто ігнорувала або ж замовчувала спробу закарпатців до національної незалежності, але дослідження у незалежній Україні відкривають і цей аспект історії Закарпаття, репресивної політики радянської влади та викривають справжню ціну возз’єднанню [1].

Сучасне бачення включає в себе також і бачення угорських дослідників і знавців, на жаль, деякі з них мають хибне і викривлене уявлення історії краю, вбачаючи її невід’ємною частиною Угорської історіографії. Подекуди відкидаючи тезис про єдність українського народу привносячи гіпотезу окремішності русинів як народу. Щодо останнього яскравим є стаття К. Белли [10]. Для деяких, як Й Болтік [11], Трианонський мир є національною катастрофою і несправленим актом розчленування Угорщини.

Розвиток історичних бачень стосовно історії Закарпаття пройшов довгий шлях свого розвитку. Можна виділити три основні напрямки формування історіографічної думки. По-перше, погляд “з середини”, відомих Закарпатських вчених, як Лучкай і Духнович. Вони поступово обстоювали ідею єдності українського народу і вбачали розвиток у спільному просторі. По-друге, концепція Грушевського сформувала нове бачення для істориків Наддніпрянщини та Галичини, котрі розглядали тепер трьох складову візію української нації. По-третє, варто відзначити й погляд угорської історіографії, яка має у своїй складові певні реваншистські погляди, що зумовлює суб’єктивне бачення історії Закарпаття.

Отже, завдання історичної науки – критична оцінка дійсності, саме тому потрібно розглянути та проаналізувати різні бачення на історію Закарпаття, для формування об’єктивної картини історіографії регіону.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бисага Ю. М., Коровська Н., Углей В., Сагарда В. Історичне значення возз’єднання Закарпаття з Україною // Українські

землі в роки Другої світової війни: Науково-методичний збірник матеріалів конференції (Ужгород, 19 грудня 1997 р.) / Упорядк. В. Мельника і Р. Офіцинського. – Ужгород: Патент, 1998. – С. 109–110.

2. Вегеш М., Горват Л. Сторінки історії Закарпаття: історичні статті, есе, історико-біографічні нариси / Союз Українців Румунії. Бухарест: Видавництво “Мустанг”, 2003. 407 с.
3. Грушевський М. Історія України-Руси. – Т. 1: До початку XI віка. Вид. друге, розширене. – Львів, 1904. – 655 с.
4. Данилюк Д. Д., Міщанин В. В. Возз’єднання Закарпаття з Українською РСР в оцінці вітчизняної історіографії (1945–2013). Науковий вісник Ужгородського університету, серія “Історія”. Ужгород, 2013. № 2 – С. 167–177. – URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/1013> (дата звернення: 19.04.2024.).
5. Куценко К. О. Визволення Закарпатської України Радянською Армією (вересень–жовтень 1944 р.) // Український історичний журнал. Київ, 1970. № 6. – С. 12–17.
6. Лучкай М. Історія карпатських русинів. URL: <https://www.mediavist.org.ua/2016/08/1.html> (дата звернення: 19.04.2024.)
7. Халус П. В боях за волю. Ужгород: Патент, 1959. 71 с.
8. Шевченко Ф. Боротьба за радянську владу на Закарпатській Україні. Київ, 1950. 93 с.
9. Історія Української РСР: У 8-ми т., 10-ти кн. – К., 1978. – Т. 7. – 689 с.
10. Balla D. Károly. Ruszin állam Kárpátalján? Új Szó. Pozsony. 2008. № 3 – URL: <http://sites.google.com/site/balladkaroly/muvek/publicisztika-jegyzet/ruszin-allam-karpataljan> (дата звернення: 19.04.2024.).
11. Botlik József. Már Trianon előtt elvégzetett. Kisebbségkutatás. 2000. № 2. – URL: http://www.hhrf.org/kisebbségkutatás/kk_2000_02/cikk.php?id=247 (дата звернення: 19.04.2024.).

Шміло Д. П.,
Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
філософський факультет, с
тудент 2-го курсу, 053: Психологія

ДУХ ГЕГЕЛЯ КРИЗЬ ПРИЗМУ КОНЦЕПЦІЇ КОНЕКТОМУ

Shmilo D. P.,
Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of Philosophy,
2nd year student, 053: Psychology

HEGEL'S SPIRIT THROUGH THE PRISM OF THE CONNECTOME CONCEPT

Оскільки кореляційний аналіз часових контекстів в сьогоденні можна вважати окремим науковим трендом, текстуальність у науковій площині окремою віхою науки та її дотичностей, остільки варто говорити про можливість ці контексти протиставляти. Час як межа одиниця завжди слугувала інструментом послдовності у науці, та попри очевидну канонізованість, або строгий регламент, наука потребує перманентного критичного осмислення себе власної як доктринальності, що в цій динамічній послдовності рухається та стратифікується у відношенні до себе власної.

Георг Вільгельм Фрідріх Гегель вважав би це лаконічним описом “абсолютного духу” як філософської концепції, що повинна стати наукою, і діалектика, що відображається у протиставленні часових контекстів в складнішому розумінні, формально є тезою та антитезою. Складність кореляції первинно залежить від подолання не лише часових нашарувань науки, але й дослідження їхньої процесуальності та функціоналізму у внутрішньому розумінні, адже співставити конектом як нейрофізіологічну концепцію відображень синаптичних структур нервової системи організму, зокрема людини, із філософською концепцією буття-в-собі-й-для-себе представника німецького ідеалізму радше нагадує постмодерний епагаж.

Процесуальність та функціоналізм тут розуміються як внутрішній рух, що проводить першу синаптичну кореляцію між концепціями.

Конектом у ширшому розумінні є мапою структур нервової системи, отже претендує на усезагальність, що, у свою чергу, можна розглядати кризь призму абсолютного духу Гегеля, що розуміється як субстанція усезагального з розвитком у собі: *“Подальший процес полягає у тому, що загальне визначає себе для себе, і це самовизначення становить розвиток ідеї бога. У сфері загального сама ідея є насамперед матеріал визначення, і процес є у божественних формах: але інші, формоутворення, містяться в божественній ідеї, яка є ще у своїй субстанціальності, і у визначенні вічності це інше залишається в лоні загальності.”* [1], що притаманно й для конектому за виключенням розуміння поняття бога як іманентної форми; варто розуміти та узагальнювати лише процесуальність як логічну форму співвідношення властивостей цих концепцій. Щодо функціоналізму як другої ознаки важливо виокремити ознаку доцільності проведення такого кореляційного аналізу двох концепцій та їхніх контекстів. Зрештою шлося про доволі прикладні та практичні застосування теорії, адже подібність створює ефект синтезу, що в свою чергу сприяє синергії та розширює контекст. Розуміння детермінізму в обох випадках, а також те, як розуміння та співставлення детермінізму відіграє роль у конструюванні майбутніх досліджень, що стосуються як індивіда в соціумі, так і загалом суспільство індивідів, отже вихідним положенням, або ж висновком із подібного логічного ряду буде твердження про нові теорії в галузях політики, психології, політичної психології, соціальної психології, а в контексті практичних сфер відповідні новації у медицині, чи будь-яких політичних практиках, що узагальнює весь філософський дискурс.

Усезагальність, на яку претендує конектом, ставить безліч складних для аналізу питань: в яких межах детермінізм властивий організму та як функціонує каузальність притаманна людському мисленню; як ці межі витворюють нові детермінізовані межі; яка роль свободи в емпіричному суспільстві перманентних зв’язків; яка

роль самосвідомості у сприйнятті власної загальності та редукованості до одиничності. Насправді питання можна ставити без кінця, адже як і будь-яке співставлення двох часових контекстів, що локалізується в епосі позитивізму та стратифікації, однаково розширює межі рефлексії тематики, й це не є винятком.

Отже, первинно варто розглянути загальне, що стосується детермінізму. Якщо розуміти конектом як всезагальне та те, що становить усі синаптичні зв’язки в організмі, остільки така структура залежить від певної визначеності, зокрема тієї, яка визначається мисленням. У Гегеля це був би саморефлексуючий дух, що рекурсивно розвивається в собі, адже наділений волею до самовизначення, яким фактично є і конектом, бо є самоусвідомленням. В таких межах детермінізм руйнується у звичному розумінні як визначений емпірично, і продовжений раціонально, себто логічно. Детермінізм в контексті конектому неможливий, адже він рекурсивно і перманентно перебуває в становленні та самовизначенні. Візуалізуючи певні верифіковані означення, до прикладу преганліонарні чи постанліонарні волокна, що становлять велику частину парасимпатичної системи, зокрема, локально та ускладнені в функціонуванні, отже і в архітектурі чи еволюційно-просторовій картографії конектому. Проте такі ускладнення хоч і розширюють та ускладнюють функціонування нервової системи, однаково усезагальність передбачає розуміння чогось одиничного, тобто редукованого до одиниці.

Одиничність, себто певний логічний терм, можна співставляти до будь-якого контексту, адже логіка несе виключно каузальний характер роз’яснень, проте одиницю у загальному розумінні можна як звужувати так і розширювати. Сама нервова система передбачає множинність елементів, кожен з яких можна звести до певної одиниці, до прикладу чорна субстанція в екстрапірамідній системі складається із GABA-ергічних та дофамінових нейронів, у других високий вміст нейромеланіну – клас органічних сполук, основу яких складає вуглець, і так до фізичних одиниць. Отже, функціоналізм не лише не вивчений, але й безмежний у своїй послідовності та рекурсивності.

Синаптичні зв'язки обумовлюють встановлення причинно-наслідкових зв'язків, відіграють основну роль у вивченні рефлексів, типів реагувань та поведінки. Їхня складність полягає у розміщенні, адже їхня будова доволі хаотична, через що їх складніше ідентифікувати на площині, адже один шлях-зв'язок може перехрещуватись з іншими й простягатись у свавільних формах. Інформація, що передається синоптичними зв'язками є перманентною, такою, що безупинно взаємодіє із зовнішнім середовищем, процесуальність “стимул-реакція” в сукупності утворює один суцільний складний механізм дії. В абстрактному розумінні утворює ту суцільність, що діє не лише контекстно, адже діяльність в необмеженості на площині рекурсії, присутня і на площині детермінізму до умов середовища, а й узагальнюючи контекст, редукуючи його під певне метафізичне поняття одиничного, відображає розвиток абсолютного духу, що розгортається в історії через людський досвід, прагнучи до самопізнання та самореалізації., що знову ж таки, знаходиться в політичному дискурсі, як тому, що розуміється як окрема конектомічна система індивідів – суспільство. Умовно розглянемо такий приклад “стимул-реакції” в синаптичному зв'язку як вплив стрес чинника на іннервацію м'яза звужувача зіниці, відповідно ядра Едінгера-Вестфала, який при активації генерує нервові імпульси, які стимулюють вивільнення катехоламінів (адреналін, норадреналін) з надниркових залоз. Катехоламіни з надниркових залоз зв'язуються з рецепторами на черепно-мозкових нервах, таких як блукаючий нерв (X) та трійчастий нерв (V). Ці нерви передають сигнали до різних органів і систем організму, запускаючи фізіологічні зміни, пов'язані зі стресом. Катехоламіни посилюють сенсорну стимуляцію, роблячи людину більш пильною та зосередженою на потенційних загрозах. Збільшують м'язову силу та витривалість, готуючи організм до фізичної дії. Катехоламіни можуть посилювати почуття тривоги, страху та гніву, а також пригнічувати емоції, пов'язані з логічним мисленням та самоконтролем, покращити концентрацію та швидкість обробки інформації, але також можуть призвести до розсіяності та помилок через надмірне збудження.

Прискорюють частоту серцевих скорочень, дихання та метаболізм, готуючи організм до негайної реакції на небезпеку. Зіниці розширюються, щоб краще бачити в умовах низької освітленості, а слух стає більш гострим, щоб краще сприймати звуки. Суцільна обумовленість є фактором, що випливає із його осмисленості, що є елементом знову ж таки розвитку абсолютного духу в собі, як ідея, що стратифікує означення, створює детермінізм як емпіризму основу, а на метафізичному рівні залишає волю як регулятивну основу.

Тож повертаючись до питання трендів у науці, зокрема й міждисциплінарного підходу та його цінності варто додати, що оскільки контекст дослідження розширюється за допомогою логічних операцій та кореляційного аналізу часових контекстів різних наукових сфер, остільки існує і самих можливостей примножити науку її варіативністю в підходах до досліджень, зокрема в широкому переліку наукових сфер. Окремі означення концепції конектому та абсолютного духу Гегеля можуть ототожнюватись за критеріями втворення практичної доцільності, задля творення чогось спільного в перманентному русі науки.

Список використаних джерел та літератури:

1. Hegel G. W. F. Lectures on the philosophy of religion. Berkeley : University of California Press, 1984.
2. Hegel, G W F, G. W. F. Science of Logic. Taylor & Francis Group, 2014.
3. Micro-, Meso- and Macro-Connectomics of the Brain / ed. by H. Kennedy, D. C. Van Essen, Y. Christen. Cham : Springer International Publishing, 2016. URL: <https://doi.org/10.1007/978-3-319-27777-6> (date of access: 08.05.2024)

СЕКЦІЯ “СУСПІЛЬНІ НАУКИ”

Апостолова С. Б.,

*Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
Факультет міжнародних відносин,
3-ій рік навчання, 291: Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії / Міжнародні відносини*

ЖІНОЧИЙ СЛІД У МОНАРХІЯХ БЛИЗЬКОГО СХОДУ

Apostolova S. B.

*Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of International Relations,
3rd-year students, 291: International Relations,
Public Communications and Regional Studies / International Relations*

WOMEN'S TRAIL IN THE MONARCHIES OF THE MIDDLE EAST

Побуває думка про те, що жінки, котрі проживають у країнах Близького Сходу, особливо в державах з абсолютного монархічного формою правління, повсякчас перебувають у тіні чоловічої частини населення, не маючи жодного впливу на хід подій у будь-якій галузі розвитку суспільства. Хоча права людини, зокрема жінки, в ісламі й справді набувають божественної природи та зливаються з мусульманським догматизмом, етичними нормами та релігійними розпорядженнями, і як відзначає А. Массе: “До жінки Коран не проявляє ніжності, вона належить до тих, хто виховується в приборканнях і сперечанні...”, роль жінки, як і у всіх інших

культурах, безперечно, є колосального. Головною метою цієї роботи авторка вважає комплексне дослідження впливу жіночих персоналій на певні країни та регіони Близького Сходу в період 20–21 століть; систематизацію зібраних даних задля подальших висновків щодо сучасного стану справ у питанні прав жінок на цих територіях та процесів демократизації у цілому.

Поруч із цим, історіографія даної проблеми є недостатньо вивченою та спостерігається брак фактографічного матеріалу, міждисциплінарного підходу і виважених оцінок. Більшість пересічних респондентів, котрі є резидентами держав цього регіону, не змогли б назвати навіть декілька імен жінок-політикинь, хоча одним із фундаментальних положень, що демонструє рівність прав, є те, що кожного однаково винагородять за правильне виконання життєвих функцій – і чоловіків, і жінок: “Чоловікам – частина того, що придбали вони, а жінкам – частина того, що придбали чоловіки” [Коран, 4:32]. Список жінок, які залишили свій слід в історії арабського світу насправді настільки довгий, що варто було б розпочинати ще від імен дружини пророка Магомета, Хадіджі, котра, як відомо, навіть у той час успішно займалася торгівлею та благодійністю, маючи фундаментальний вплив на тогочасні реалії. Тим не менш, сьогодні мусульманка є найбільш успішно активною, ніж будь-коли раніше. [1] У минулому столітті виокремилася важлива жіноча постать – імператриця-вдова Ірану, Фарах Пахлаві, дружина шаха Мохаммеда Реза Пахлаві. Серед трьох дружин шаха вона єдина була коронована як імператриця, отримавши титул шахбану.

У 1960–1970-х роках XX століття Фарах Пахлаві проявила надзвичайну суспільно-політичну активність. Вона прикладала значні зусилля до поліпшення становища жінок у державі, допомагаючи їм отримати рівні громадянські права порівняно з чоловіками. Це включало скасування більшості консервативних звичаїв, таких як багатоженство, та надання жінкам можливості стати суддями, обиратися до парламенту та займати вищі державні посади. Наприклад, за її правління суддівський пост займала відома лауреатка Нобелівської премії Ширін Ебаді.

Особливо відомі заходи Фарах у галузі культури, включаючи відкриття 24 освітніх, медичних і культурних установ. Вона була основним ідеологом підвищення соціального статусу жінок, впливаючи на шаха, реалізуючи свої власні бажання та ідейні переконання.

Проте всі ці досягнення були знецінені з приходом “ісламської революції” у 1978–1979 роках та приходом “залізного імама” аятоли Рухолли Хомейні. [2] Яскравим прикладом соціальної активності жінок є сучасний Кувейт. У 2005 році жінкам вперше було надано право обирати та бути обраними. У 2009 році Асеель аль-Аваді, здобувши підтримку 11860 виборців, стала членом Національної Асамблеї, представляючи третій округ Кувейту. Вона висловила свою позицію перед Reuters: “Люди голосують за зміни, бо вони втомилися від бездіяльності. Прийшов час зосередитися на наших пріоритетах у парламенті”.

Разом з Асеель у парламент увійшли ще три жінки. Після вступу до Національної Асамблеї аль-Аваді та її колегиня по партії Рола Дашті вирішили не носити хіджаб. Це рішення було критично сприйняте депутатами-ісламістами та призвело до звернення до Конституційного суду через порушення кувейтського закону щодо відмови носити хіджаб. Парламентарки виграли цю судову справу.

У 2011 році Кувейт став лідером серед арабських країн за рівнем гендерної рівності за даними Індексу Людського Розвитку з урахуванням Індексу гендерної нерівності Програми розвитку ООН. Маасума аль-Мубарак, перша міністерка Кувейту висловлювалася так: “Кувейтянки насправді дуже відрізняються від інших жінок з арабських країн і країн Перської затоки. Жінки в Кувейті почали усвідомлювати свою істинну роль ще в 1970-х роках. Але з іншого боку, після революції в Ірані, яка несла ісламський фундаменталізм, багато кувейтянок відкотилися у своїх поглядах назад ‘під парасольку’ різних ісламістських угруповань. З того часу кувейтські жінки розділилися на дві групи – тих, хто виступає за політичні права і тих, хто виступає проти. І це пояснює те, що жінки аж до недавнього часу голосували за тих, хто виступає проти їх законних прав”.

У 2006 році Амаль аль-Кубайши, яка стала першою депутаткою в історії Об’єднаних Арабських Еміратів (ОАЕ), була обрана депутаткою Федеральної національної ради ОАЕ. Це була визначна подія у політичній сфері, яка підтверджує успішність та відомість цієї жінки в арабському світі. Вона здобула підтримку виборців протягом трьох каденцій поспіль, що також є індикатором її значної популярності серед громадян.

У 2014 році Амаль аль-Кубайши була призначена головою Ради з освіти в Абу-Дабі, що ще раз підтверджує її вплив та вагу в політичному та освітньому середовищі країни. Наступного року, у 2015 році, вона була обрана очільницею Федеральної національної ради, лідером національної асамблеї. Це було важливим кроком у підвищенні ролі жінок у політичному житті ОАЕ, зокрема узято до уваги той факт, що серед 40 парламентарів ОАЕ восьмеро були жінками, що складало 22,5 % від загальної кількості.

Варто відзначити, що хоча Рада в ОАЕ не має законодавчих повноважень і має консультативний характер, проте участь жінок в цьому органі має величезне значення, оскільки вона відображає рівень гендерної рівності та впливає на розвиток соціальних та політичних норм у країні. [3] Ще одним “полем бою” арабських жінок можна назвати свободу пересування. Через свою боротьбу з даною проблемою та активну діяльність Лоуджайн аль-Хазлұль стала однією з найвідоміших сучасних жінок Аравійського півострова. У 2012 році спостерігався різкий розвиток кампанії за право жінок на водіння у Саудівській Аравії, і цей процес посилювався завдяки популярності соціальних мереж, зокрема Twitter і Keek. Соціальні мережі стали платформою для саудівських жінок, які публікували відео своїх поїздок. Одне з таких відео вразило Лоуджайн настільки, що вона відзначила: “Саудівські жінки позбавлені ідентичності”. Ця реакція вплинула на її подальші дії та змусила її активно займатися проблемами жіночого права у країні. Вона вирішила взяти участь у цьому процесі, записавши відео, у якому виступила проти заборони водіння, показала своє волосся та повідомила своє родове ім’я, щоб підтвердити свою прив’язаність до культурних цінностей країни.

Перша затримка Луджайн сталася у листопаді 2014 року, коли вона намагалася перетнути кордон Саудівської Аравії. Вона описує свій перший досвід ув’язнення як позитивний і навіть зазначає: “Я полюбила цей період і не шкодую про це”.

У листопаді 2015 року, під час виборів до Консультативної Ради, жінкам вперше надали право обирати та бути обраними. Луджайн отримала статус кандидати, але її прізвище не з’явилося у виборчому бюлетені. Також у 2015 році вона потрапила до списку 100 найвпливовіших арабських жінок.

У вересні 2016 року Луджайн разом з іншими жінками підписала петицію до короля Мухаммеда бін Салмана з вимогою скасування системи опіки та піклування від чоловіків. У 2017 році її знову затримали в аеропорту за звинуваченнями у загрози національній безпеці. [4] У травні 2018 року Луджайн та інших правозахисниць і правозахисників знову заарештували за участь у кампанії за права жінок. Їхню діяльність спробували дискредитувати, називаючи їх “зрадницями” і обвинувачуючи у спробі підриву стабільності країни через “зовнішні контакти”. Навіть після прийняття закону у червні 2018 року, що дозволяє саудівським жінкам керувати автомобілями, Луджайн та інші правозахисниці залишалися у в’язниці. [5] Сьогодні Моза аль-Миснед, відома як “Перша леді арабського світу”, конкурує зі своїм чоловіком, еміром Катару Хамадом бен Каліфа-аль-Тані, за рівень впливу. Вона втілює унікальну працездатність та енергійність. Її вважають законодавицею арабської моди, а її стиль прикрашає обкладинки світових журналів. Один з катарських студентів Есра аль-Ібрагім сказав для катарського медіа: “Її Високість – це найкраще, що коли-небудь сталося з Катаром. Вона повністю надихає нас. З моменту, як вона прийшла до влади, Катар змінився на 100 відсотків”.

Моза аль-Миснед відома своєю різноманітністю заходів, спрямованих на розвиток різних сфер життя, починаючи від поліпшення громадського транспорту для іноземних працівників і закінчуючи створенням притулку для жінок з першопостраждалого регіону, реформуванням вищої освіти, створенням громадських місць для немусульман та спонсорування громадських дебатів.

У 1977 році Моза вийшла заміж за Хамада бен Каліфа-аль-Тані, спадкоємця Катару, що дозволило їй відомість як в межах своєї держави, так і за її межами, та змінила уявлення про дружин правителів країн Перської затоки. Вона була присутня під час інтерв’ю для CBS News’s 60 Minutes у 2003 році, де її присутність поряд із чоловіком привернула увагу глядачів.

Її активність охоплює гуманітарні, підприємницькі, культурні та громадські сфери, з метою перетворення Катару на передову сучасну державу. У цьому контексті вона обіймає провідні посади в державних та міжнародних організаціях, таких як Катарський фонд освіти, науки та суспільного розвитку, Верховна рада з сімейних питань, Верховна рада з освіти; а також виступає в якості спеціального посланця ЮНЕСКО з базової та вищої освіти.

Її діяльність, охоплює й ініціативи з розвитку інноваційного потенціалу Катару, таких як Катарський парк наук та технологій. Проте, незважаючи на ці досягнення, Катар часто критикують за авторитарність режиму, обмеження прав людини та свободи слова. Сама Моза не розглядає свою діяльність окремо від чоловіка, акцентуючи увагу на концепції “ми”. Мозі вдалося зберегти баланс між сучасністю та вірністю ісламським традиціям. [3] Кожного року в ісламі спостерігається посилення тенденцій до лібералізації та модернізації, що виражається у настійливих закликах до переосмислення ісламського вчення, особливо з боку мусульманських активісток, які прагнуть розширити права жінок. Проте неодмінно зазначаються численні випадки дискримінації жінок-мусульманок як індивідуумів, обмеження їх соціальних та політичних прав. Це “придушення” може набувати різноманітних форм, однак не варто знецінювати роль жінок у мусульманських країнах, адже навіть Усама бен Ладен найбільше боявся саме жінки – Беназір Бхутто або ж “Чорної троянди Пакистану”, колишньої прем’єр-міністерки країни. Тільки вона мала достатній вплив, щоб створити союз між військовими та цивільним населенням для протистояння радикальним ісламістам. “Аль-Каїда” і “Талібан” численні рази загрожували масштабними терактами, коли Бхутто перетнула кордон Пакистану.

Міжнародний терорист Усама бен Ладен виставив винагороду у 10 мільйонів доларів за голову пакистанської лідерки.

Отже, сучасна дискусія про роль жінки в суспільстві має базуватися на принципах гуманізму, лібералізму та загальнолюдських цінностей. Згідно з дослідженням правових основ ісламу можна стверджувати, що, хоча правовий статус жінки є більш хитким, порівняно зі становищем чоловіка, жінка все ж прагне до свого розвитку як особистості та рушійної сили у політичних процесах.

Охуд аль-Роумі, якій у 2017 році вдалося посісти 36 місце у рейтингу “топ-50 світових лідерів” ділового журналу “Fortune”, ставши єдиною арабкою та мусульманкою в даному списку, пояснила: “Щастя не може бути затвердженням, затребуваним чи примусовим. Його потрібно заохочувати і виховувати”.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кириченко Т. С. “Місце і роль жінки у країнах ісламського світу”. – Режим доступу: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/3cfbf88b-ac61-41a8-98ef-90a0e6b8e88d/content>
2. Козорезова Ю. О. “Фарах Пахлаві: вплив шахбану на зміну статусу жінки в іранському суспільстві 60-х–70-х рр. 20 століття”. – Режим доступу: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6daaf681-582e-44ca-b171-4b1a6954b3f6/content>
3. Малиновська Н. В. “26 років протестів: як саудівські жінки виборювали право на пересування” // Гендерний журнал “Я”. – № 45. – 2018. – С. 33–35. – Режим доступу: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/polityka/politikini-v-musulmanskih-krainah-134832.html>
4. “Saudi woman ‘spared lashing’ in driving case.” – Режим доступу: <https://www.aljazeera.com/news/middleeast/2011/09/201192820341050915.html>
5. “Honor wall: Women who defied the ban on women driving in Saudi.” – Режим доступу: <https://saudiwomenheroes.com>

Байла Н. Є.,

*Ужгородський національний університет, м. Ужгород,
Факультет Суспільних наук, бакалавр 1-го року навчання,
281 – Публічне управління та адміністрування*

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ В ЗУНР (1918–1923 РР.)

Baila N. Y.,

*Uzhhorod National University, Uzhhorod
Faculty of Social Sciences, 1st-year bachelor student,
D4–0413: Management and administration*

PUBLIC ADMINISTRATION IN THE WUNR (1918–1923)

18 жовтня 1918 року у Львові відбулися збори всіх українських депутатів австрійського парламенту, проукраїнських партій та організацій – було створено Українську Національну Раду [1, с. 13]. Західноукраїнська Народна Республіка була проголошена 1 листопада 1918 року у Львові, а Українську національну раду – визначено як “парламент” новоствореної держави. 5 листопада 1918 року парламент опублікував декларацію, у якій було проголошено заснування демократичної держави, у якій не буде соціального пригнічення, ксенофобії тощо.

Того самого дня Національна Рада створила тимчасовий уряд ЗУНР – Державний секретаріат на чолі з Костем Левицьким. До уряду входило чотиринадцять міністерств. За політичним складом перший Державний секретаріат був коаліційним, бо в ньому були всі галицькі партії з перевагою націонал-демократів [3, с. 80]. 13 листопада 1918 року Українська Національна рада прийняла закон (тимчасовий) про державну самостійність українських територій, що були підконтрольні Австро-Угорській монархії, в якому визначили конституційні засади країни. Складався закон з п’яти статей:

- у першій статті закону зазначено наступне: “Держава, проголошена на підставі права самовизначення народів

Українською Національною радою у Львові 19 жовтня 1918 року ... має назву ЗУНР”;

- друга стаття визначала кордони держави;
- у третій статті закріпили верховенство і суверенність народу, який повинен здійснюватися через представницькі органи. Ним мав бути Сейм;
- четверта стаття зафіксувала, що до часу скликання Установчих зборів уся влада належить Українській Національній Раді й Державному секретаріатові;
- п’ята стаття встановила символіку країни: “Гербом ЗУНР є золотий лев на синьому фоні, обернений направо. Державний прапор є синьо-жовтий” [2, с. 16].

Паралельно почалось створення органів місцевої влади, зокрема, ще 1 листопада Українська Національна Рада видала розпорядження про ліквідацію всіх старих органів місцевої влади. Замість них шляхом виборів мали прийти нові, українські. Влада ЗУНР поділила території на повіти. Включно із Закарпаттям та Буковиною, усього було 40 повітів, які поділялись на громади. У сільських громадах мали обрати громадських й міських комісарів та їх дорадчі органи, а у повітах мали обиратись повітові комісари та національні ради. Комісарів обирали громади на повітових Національних радах. Але потім це було змінено: Державний Секретаріат внутрішніх справ обирав повітових комісарів, які обирали громадських та міських комісарів. Дорадчі органи при комісарах назвали “повітовими Українськими Національними радами”. Відповідно до цього розпорядження на початку листопада пройшли місцеві вибори. Повітові комісари керували всіма справами повіту, окрім судових органів, військ, залізниць, телеграфу та пошти (ними керували спеціально відведені коменданти) [1, с. 19]. Щоправда, в грудні були внесені зміни до місцевого управління: Державний Секретаріат внутрішніх справ обирав повітових комісарів, які обирали громадських та міських комісарів, але дорадчі органи мали обиратись цивільним населенням (фактично, в сучасній Україні теж працює така система). Ці зміни були введені розробленим Державним

секретаріатом законом “Про повітові трудові ради”, але їх не вдалось реалізувати через повномасштабне вгортнення Польщі. [3, с. 82] Для охорони громадського порядку обирали народну міліцію. Вона підпорядковувалась Державній Жандармерії, яку було засновано в листопаді 1918 року. Корпус жандармерії підпорядковувалась напрямку Державному Секретаріату військових справ. Територію країни було поділено на двадцять три відділи жандармерії (територія Закарпаття поділеною не була, а на Буковині діяли лише два відділи). Основною проблемою формування особового складу була низька професійність службовців, низька якість виконання поставлених функцій; часто в міліцію йшли працювати через небажання йти на фронт. Окрім звичайної міліції у Львові, Станіславі, Тернополі, Чорткові, Гусятині та Щирці діяли відділи “єврейської міліції” [1, с. 19].

Для зручності військового управління, землі було поділено на три військові області: Львівська, Станіславська та Тернопільська. Також кожна область була поділена на чотири округи. Самі збройні сили в ЗУНР мали назву “Галицька армія”, а з 17 листопада 1919 року – Українська галицька армія.

Судова влада в Західноукраїнській Народній Республіці була започаткована 21 листопада 1918 року – тоді Національна рада затвердила закон “Про тимчасову організацію судівництва”, згідно з яким судова система поділялась на три частини: повітові суди, окружні суди та Вищий суд. Окрім загальних судів мали бути створені військові суди, яких теж мало бути три: окружний військовий суд, обласний військовий суд та Найвищий військовий трибунал; але цього не було реалізовано у зв’язку з тогочасними подіями. В ЗУНР довго не було встановлено конкретної валюти, тому там продовжувала діяти валюта часів Австро-Угорської Імперії – австро-угорська крона. Аж у квітні 1919 року офіційною валютою стали гривні та карбованці [3, с. 81–83].

Отже, можна сказати, що в ЗУНР протягом одного місяця було сформовано органи центральної, місцевої та судової влади, було затверджено державне управління. Це було дуже великим

досягненням, бо, станом на грудень 1918 року, чимало новостворених країн (на територіях сучасної України та загалом в центральній Європі) що роботу не виконували й за два місяці.

Розвиток державного управління для ЗУНР був дуже важким у зв'язку з агресією Польщі. Влада цієї країни розуміла, що вони не зможуть витримати війну з Польщею, тому пішли на об'єднання з УНР. [4, с. 201] 22 січня 1919 року було оголошено акт злуки УНР і ЗУНР. З того часу ЗУНР була областю на правах автономії [5, с. 30–32], отримавши нову назву “ЗОУНР”, президент Євген Петрушевич приєднався до Директорії УНР, а серед міністерств в уряді УНР з'явилося окреме міністерство у справах ЗОУНР. Але це майже нічого не змінило на Галичині, Буковині та Закарпатті.

18 липня 1919 року територію ЗОУНР було повністю окуповано, через що здійснення управління стало неможливим. 20 грудня 1919 року за підтримки Уряду ЗУНР, Є. Петрушевич розірвав акт злуки. Після того Уряд ЗУНР працював в еміграції, у Відні [4, с. 202–203]. 15 березня 1923 року ЗУНР було розпущено.

Список використаних джерел та літератури:

1. Гай-Нижник П. ЗУНР – ЗО УНР: становлення органів влади і державного управління (1918–1919 рр.). Київ, 2018. 148 с.
2. Західно-Українська Народна Республіка та її місце в історії українського державотворення (до 100-річчя проголошення). Збірник матеріалів Всеукраїнської наукової конференції (м. Львів, 1 листопада 2018 р.) / І. Й. Бойко (голова редколегії), А. В. Кольбенко (відп. секр.). Львів, 2018. Вип. 2. 280 с.
3. Малиновський В. Я. Державне управління: Навчальний посібник. 3-тє вид. переробл. та допов. Київ: Атіка, 2009. 609 с.
4. Усаченко Л. М., Тимішунік В. І. Історія державного управління в Україні. Навчальний посібник 2-е видання. Київ: ТОВ “НВП ‘Інтерсервіс’”, 2013. 292 с.
5. Ярославин С. Визвольна боротьба на Західно-Українських Землях у 1918–1923 рр. Філадельфія: Накладом гуртка прихильників, 1956. 182 с.

Бєгагоєн В. С.,

*Ужгородський національний університет, м. Ужгород,
факультет суспільних наук,
студентка 3 курсу, 053: Психологія*

Станичак Є. Я.,

*Ужгородський національний університет, м. Ужгород,
факультет суспільних наук,
студентка 1 курсу, 053: Психологія*

ПРОФЕСІЙНЕ ЕМОЦІЙНЕ ВИГОРАННЯ: ПОГЛЯД НА ПРОБЛЕМУ

Behaheoen V. S.,

*Uzhgorod National University, Uzhgorod,
Faculty of Social Sciences,
3rd year student, 053: Psychology*

Stanychak E. Ya.,

*Uzhgorod National University, Uzhgorod,
Faculty of Social Sciences,
1st year student, 053: Psychology*

PROFESSIONAL EMOTIONAL BURNOUT: A VIEW OF THE PROBLEM

Останні декілька років представники систем професій “людина-людина” в Україні стикаються з численними стресами та з негати́ними та довгостроковими наслідками, такими як відсутність безпечних умов праці, розлука або втрата близьких, неналежні житлові умови, низька заробітна плата, фізичні травми та хвороби, перевантаження, вигорання та дестабілізація всіх інститутів життя. Всесвітня організація охорони здоров'я наголошує на необхідності програм дій, спрямованих на подолання прогалин у сфері психічного здоров'я, особливо для професій, які пов'язані з наданням допомоги іншим людям.

Особливість роботи у сфері “людина-людина” полягає в тому, що вона містить у собі безліч ситуацій високої емоційної інтенсивності та складного міжособистісного спілкування, що вимагає від професіоналів значного внеску в уміння будувати довіру й управляти емоційною інтенсивністю й діловому спілкуванню.

Вивчення теми професійного емоційного вигорання є досить актуальним, адже впливає на здоров’я працівників, зокрема і психологічне. Згідно з визначенням ВООЗ (2001) “синдром вигорання” (burnout syndrome) – це фізичне, емоційне або мотиваційне виснаження, що характеризується порушенням продуктивності в роботі та втомою, безсонням, підвищеною схильністю до соматичних захворювань, а також вживанням тимчасового полегшення, що має речовин з метою отримання тимчасового полегшення, що має тенденцію до розвитку фізіологічної залежності та (у багатьох випадках) суїцидальної поведінки. [5]

Отже, тепер стає зрозумілим, що емоційне вигорання у працівників є досить поширеним явищем, але воно також характеризується особливостями прояву у деяких груп осіб:

- по-перше, особливо швидко “вигорять” співробітники інтроверти, чий психологічний характеристики не відповідають професійним вимогам роботи з іншими людьми;
- по-друге, ті, хто постійно відчуває внутрішні конфлікти з приводу своєї роботи;
- по-третє, жінки, яких долають внутрішні конфлікти між роботою та сім’єю, і які відчувають постійний тиск від необхідності доводити свою професійну компетентність в жорсткій конкуренції з чоловіками;
- по-четверте, працівники, чия професійна діяльність здійснюється в умовах жорстокої нестабільності та страху хронічного безробіття.

Також дуже важливо виокремлювати симптоми емоційного вигорання у працівників для попередження загострення стану, підвищення самосвідомості, ефективнішого лікування та покращення якості життя. Аналізуючи, стан деяких фахівців (30 осіб) за останні

3 місяці, що працюють у системі професій “людина-людина”, ми дійшли до висновку, що індикаторами професійного вигорання є такі:

1. Психологічні симптоми, які проявляються у постійній втомі, емоційному та фізичному виснаженні, втраті цікавості або реакції на новизну тощо;
2. Соціально-психологічні симптоми, які у свою чергу проявляються у байдужості, пасивності, підвищеній дратівливості, постійному переживанні негативних емоцій, гіпервідповідальності тощо;
3. Поведінкові симптоми проявляються важкістю у виконанні роботи, братам роботи додому, але не виконання її, зниженням ентузіазму стосовно роботи.

Вказані симптоми можуть бути важливими індикаторами професійного вигорання, і їх вчасне виявлення може допомогти уникнути серйозних наслідків для здоров’я та благополуччя.

Аналіз фахівців (більша частина якого були жінки, а також люди від 20 до 40 років) показав, що за останні три місяці працівники у сфері “людина-людина” (за 10 бальною шкалою) оцінюють свій рівень стресу та втоми на 7 б. Будь-який бал, що є вище ніж 5 в таких опитування свідчать про ризик виникнення або уже початкову стадію професійного вигорання. Одною з профілактик емоційного виснаження є відпочинок, але як показує дослідження 43 % опитаних фахівців не знаходять або вкрай рідко знаходять час на відпочинок. Інша профілактика професійно-емоційного виснаження це знаходження мотивації, якої в 56 % опитуваних фахівців немає. Також 64 % відповіли, що вони дуже часто відчувають емоційне виснаження. Ці всі симптоми (втома, стрес, нестача відпочинку та мотивації) призводять до того, що 65 % опитуваних зазвичай мають занижені очікування про себе та в деяких випадках можуть не розуміти себе, через що може виникати професійне вигорання.

Ще, крім того, як визначити ознаки вигорання у фахівців, важливо зазначити, як саме розвивається синдром професійного

вигорання у системі професій “людина-людина”. Цей процес відбувається поступово, у три стадії, а саме:

- перша стадія – когнітивні проблеми: забування професійних питань, помилки в оформленні документів, нездатність добре планувати діяльність. Ця стадія триває в середньому від трьох до п’яти років;
- друга стадія – зниження мотивації до роботи та соціальна ізоляція. Обмежуються контакти з пацієнтами, колегами, друзями та родичами. Крім того, з’являються симптоми депресії, такі як млявість, астения, підвищена дратівливість, психосоматичні симптоми (головний біль, порушення сну, часті інфекції). Ця стадія триває в середньому від 5 до 15 років;
- третя стадія – це пізня ознака емоційного вигорання. Вона включає в себе втрату інтересу до професії, хронічну безпорадність, апатію, деперсоналізацію, повну соціальну ізоляцію. Ця стадія настає через 10–20 років після приходу в професію.

Отже, підсумовуючи усе вищесказане, необхідно розуміти, що проблема професійного емоційного вигорання є досить актуальною у наш час, адже за останні роки в Україні значно поширилися випадки професійної деформації, що характеризується фізичним, емоційним або мотиваційним виснаженням. Поширенню цієї проблеми сприяють багато чинників, зокрема на це вплинула і впливає теперішня війна. Професійне вигорання значно впливає на фізичний, психологічний та соціальний стани працівників, особливо на фахівців, які працюють з іншими людьми, тому у теперішній час важливо досліджувати цю проблему.

Список використаних джерел та літератури:

1. Балакірева К. Профілактика та подолання професійного та емоційного вигорання. Київ: УНДП; 2020.
2. Бачинська А. Професійне вигорання працівників організацій: причини та фактори. Київ: Бачинська; 2017. С. 28–43.

3. Машак С. О. Професійне вигорання особистості як соціально-психологічна проблема. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна. 2012. Вип. 2 (1). С. 444–452.
4. Психічне здоров’я особистості: підручник для вищих навчальних закладів / С. Д. Максименко, Я. В. Руденко, А. М. Кушнірєва, В. М. Невмержицький. Київ: “Видавництво ЛЮДМИЛА”, 2021. С. 115–125.
5. Рідкодубська Г. А. Професійне вигорання соціальних працівників. Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки. 2020. № 1 (34). С. 266–271.

Богдан В.-Ю. В.

*Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів
факультет міжнародних відносин,
3-й рік навчання, 291: Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії / Міжнародні відносини*

ВПЛИВ ІНДУСТРІАЛЬНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ НА ЛЮДСТВО

Bohdan V.-Y. V.

*Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of International Relations,
3rd-year students, 291: International Relations,
Public Communications and Regional Studies / International Relations*

THE IMPACT OF THE INDUSTRIAL REVOLUTION ON HUMANITY

Індустріальна революція та її наслідки стали нещастям для людства. Цими слова розпочинається всесвітньо відомий маніфест Унабомбера – математика, анархіста, примітивіста та терориста, дії якого призвели до гибелі трьох і поранення ще двадцяти трьох людей. На його думку, індустріальна революція збільшила тривалість життя людей у “розвинених” країнах, але вона також дестабілізувала суспільство, зробила життя беззмисовним, спричинила психологічні та фізичні страждання та завдала серйозних збитків живій природі та що ситуація погіршується з подальшим розвитком технологій. [1]

Ще одна людина, яка в негативному ключі висловлювалася про індустріальну революцію та чий маніфест є не менш відомим – Карл Маркс. Він вважав, що Промислова революція призвела до значного зростання продуктивних сил завдяки механізації виробництва та вдосконаленню технологій. Це призвело до збільшення обсягів виробництва та багатства. Однак, на думку Маркса, це зростання не було рівномірною розподілене. Він стверджував, що воно призвело до посилення класової поляризації, збагачення власників фабрик та експлуатації робітничого класу.

За словами Маркса, власники фабрик експлуатували робітничий клас, виплачуючи їм мізерну заробітну плату, змушуючи їх працювати довгі години в небезпечних умовах. Це призвело до зростання злиднів та соціальних хвилювань. Він вірив, що зрештою робітники об’єднаються, щоб повалити капіталізм і створити безкласове суспільство. Проте, Маркс також стверджував, що “з-під ніг промисловості був вирваний національний ґрунт” і буржуазія своєю чергою зробила споживання всіх країн космополітичним. [2]

Твердження, про те, що Маркс, або Качинський однозначно праві, або неправі у своїх твердженнях – некоректне, адже, як Маркс, так і Качинський розглядали Промислову революцію через призму своїх уявлень про світобудову та те, як на їх думку її можна змінити, що свідчить про те, що різні світоглядні уявлення та прагнення до змін можуть впливати на інтерпретацію історичних та соціальних подій.

Якщо абстрагуватися від соціально-економічних переконань, то ми можемо з впевненістю сказати, що вплив Промислової революції вийшов за межі виробничих цехів, докорінно змінивши суспільство, економіку та сам хід людського існування.

Промислова революція – це не одномоментна подія, а скоріше серія технологічних досягнень, які розгорталися протягом століть та їх можна розділити на 4 етапи.

1. Епоха парового двигуна та механізації (1760-ті – 1840-ві роки)

У цей період зародилася сучасна промисловість. Такі ключові винаходи, як паровий двигун, ткацький верстат і прядильна машина, замінили ручну працю машинами. Вугілля стало домінуючим джерелом палива, що живило фабрики та пароплави. Ця епоха поклала початок масовому виробництву, що призвело до збільшення обсягів виробництва і зменшення потреби в гребній силі. Однак, у ті часи, важкі умови праці та дитяча праця були вкрай поширеними.

2. Епоха сталі, електрики та масового виробництва (1870-ті – 1914 р.)

Друга епоха спиралася на фундамент першої. Бесемерівський вид виробництва сталі зробило революцію в будівництві та

інфраструктурі. Винахід двигуна внутрішнього згоряння проклав шлях автомобілям і літакам. Електрика, що використовувалася через генератори та електромережі, змінила роботу фабрик та почала освітлювала будинки. Ця епоха стала свідком появи конвеєрів, започаткованих Генрі Фордом, що ще більше підвищило ефективність масового виробництва. А з появою телефону і телеграфу відбулося бурхливе зростання комунікації.

3. Інформаційна епоха (1970–2000-ті)

Третя епоха започаткувала створення електроніки та розвиток інформаційних технологій. Транзистори, інтегральні схеми та комп'ютери відкрили цифрову епоху. Автоматизація стала більш досконалою завдяки роботам та програмуванню необхідних для виробництва машин. Не менш важлива технологія – Інтернет здійснив революцію у сфері комунікацій та поширенні інформації. Ця епоха також стала свідком розвитку ядерної енергетики як альтернативного джерела енергії.

4. Епоха автоматизації та смарт-технологій (2010-ті–сьогодення)

Четверта епоха відбувається фактично на наших очах і характеризується злиттям фізичних, цифрових і біологічних технологій. Інтернет поєднує машини та пристрої, забезпечуючи обмін даними в режимі реального часу та автоматизацію. Штучний інтелект (ШІ) і машинне навчання трансформують галузі, автоматизуючи завдання і пропонуючи нові можливості. Ця епоха має величезний потенціал для інновацій, але водночас викликає занепокоєння щодо витіснення робочих місць та етичних наслідків ШІ.

Чотири епохи, зумовлені промисловою революцією, підкреслюють невпинне прагнення людства до прогресу. Кожен етап спричинив глибокі зміни, які принесли з собою як можливості, так і виклики, серед яких на першому етапі можна виділити значне забруднення повітря та води через залежність від вугілля як основного джерела палива. Також, вирубка лісів для забезпечення промислових

потреб мала тривалий вплив на екосистеми провідних індустріалізованих країн. Не менш важливою проблемою стала швидка урбанізація. Вона призвела до переповнення міст та створення неналежних санітарних умов та проблем з інфраструктурою, що тільки збільшило розрив між бідними та багатими та посилює соціальні проблеми. [3]

У другій епосі проблеми з першої не були вирішені, ба більше, виникли нові. Подальша індустріалізація та зростання промислової активності призвело до навіть більшої шкоди навколишньому середовищу, аніж зазвичай через збільшення споживання ресурсів та забруднення. Розрив у матеріальному становищі збільшувався, оскільки власники фабрик ставали заможнішими, а робітники залишалися бідними та низькооплачуваними. Однією з нових проблем стало підвищення ефективності промисловості, що призвело до зростання потужних монополій, які придушували конкуренцію і контролювали ринки. [4] [5]

Третя епоха вразила людство абсолютно безпрецедентними наслідками. Через вкрай різкий розвиток технологій, зокрема автоматизація та інформатизацію відбулося витіснення робочих місць у різних секторах, що призвело до безробіття та економічних труднощів для великої кількості людей. Також, ця епоха характеризується зростанням занепокоєння щодо конфіденційності та безпеки даних, що створило потенціал для зловживання та експлуатації не знайомих на достатньому рівні з гаджетами людей. І навіть у цій епосі відбулося поглиблення соціальної нерівності, яка була зумовлена академічним та академічним розривом між тими, хто має доступ до цифрових технологій і тими, хто його не має. [6] [7]

І зрештою, четверта епоха шляхом автоматизації за допомогою ШІ та робототехніки створило значну загрозу витіснення робочих місць у різних галузях, що викликає занепокоєння щодо масового безробіття. Також розвиток штучного інтелекту підіймає етичні питання щодо контролю, прийняття рішень і потенційних упереджень в алгоритмах ШІ.

З урахуванням того, що в четверту епоху людство вступило відносно недавно, проблеми, викликані нею буду зростати та не факт, що її переваги будуть переважати мінуси, згідно з тенденціями минулих епох. [8]

Висновок. Промислова революція спричинила глибокі зміни в людському суспільстві, трансформувавши економіку, суспільство та повсякденне життя. Її спадок це набір визначних досягнень і безпрецедентних викликів. Розуміння складнощів Промислової революції має вирішальне значення, оскільки сьогодні ми долаємо наслідки індустріалізації та прагнемо до майбутнього, яке використовує її переваги, водночас долаючи її недоліки.

Список використаних джерел та літератури:

1. Теодор Качинський. Маніфест Унабомбера, 2019.
2. Карл Маркс, Фрідріх Енгельс. Маніфест комуністичної партії. URL: <https://www.marxists.org/ukrainian/marx-engels/1848/manifesto/index.html>
3. Т. Ю. Клишко. Вплив Науково-Технічної Революції На Розвиток Обліку Основних Засобів. URL: <https://magazine.faaaf.org.ua/vpliv-naukovo-tehnichnoi-revolucii-na-rozvitok-obliku-osnovnih-zasobiv.html>
4. David S. Landes. The Unbound Prometheus, p. 62. URL: scienze.politiche.unical.it
5. The Second Industrial Revolution: The Technological Revolution. URL: <https://richmondvale.org/second-industrial-revolution/>
6. Manuel, Castells. The information age: economy, society and culture, 1996.
7. Tuan C. Nguyen. The History of Computers, July 07, 2019. URL: <https://www.thoughtco.com/history-of-computers-4082769>
8. Klaus Schwab. The Fourth Industrial Revolution What It Means and How to Respond, December 12, 2015. URL: <https://www.foreignaffairs.com/world/fourth-industrial-revolution>

Бойко В. О.

*Хмельницький національний університет, м. Хмельницький,
факультет міжнародних відносин і права,
аспірант I-го курсу, 011: Освітні, педагогічні науки*

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ БАКАЛАВРСЬКОЇ ОСВІТИ ПРОГРАМНОЇ ІНЖЕНЕРІЇ В УНІВЕРСИТЕТАХ УКРАЇНИ

Boiko V. O.

*Khmelnytskyi National University, Khmelnytskyi,
Faculty of International Relations and Law,
1st year PhD student, 011: Educational, pedagogical sciences*

MAIN TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF UNDERGRADUATE EDUCATION OF SOFTWARE ENGINEERING IN UKRAINIAN UNIVERSITIES

Спеціальність “Інженерія програмного забезпечення” займається розробкою та вдосконаленням програмного забезпечення для різноманітних застосувань. Студенти, що вивчають цю спеціальність, отримують глибокі знання з програмування, архітектури програмного забезпечення, тестування та управління проектами в галузі розробки програмного забезпечення. Спеціалісти з інженерії програмного забезпечення розвивають програмне забезпечення від початкового етапу проєктування до впровадження та підтримки.

Особливістю програмної інженерії є її стрімкий розвиток, оскільки технології та інструменти розробки програмного забезпечення еволюціонують, з’являються нові підходи до проєктування, програмування та впровадження програмних систем. Тому, для того, щоб забезпечити належний рівень навичок та умінь, закладам вищої освіти необхідно застосовувати сучасні методи та підходи до викладання дисциплін, передбачених освітньою програмою, а самі освітні програми – оновлювати відповідно до

сучасних стандартів у галузі інформаційних технологій, частиною якої є інженерія програмного забезпечення.

Для визначення основних тенденцій розвитку програмної інженерії проаналізуємо основні нормативно-правові документи, що пов’язані із розвитком програмної інженерії в Україні.

Спеціальність “Програмна інженерія” офіційно була визначена, як окрема від спеціальності “Комп’ютерні науки” постановою від 13 грудня 2006 року Кабінету Міністрів України [1]. Це дало можливість звузити перелік дисциплін, що вивчалися у рамках комп’ютерних наук та розширити набір специфічних дисциплін для нової на той час спеціальності, оскільки розробка програмного забезпечення стрімко набирала оберти, з’являлись та розвивались нові технології, тому перелік дисциплін виходив за рамки спеціальності “Комп’ютерні науки”. Це стало однією з причин появи окремої молодшої спеціальності, як спочатку вміщувала частину базових дисциплін, таких як математика, комп’ютерна логіка, фізика, а також специфічні дисципліни, такі, як основи програмної інженерії, керування IT-проектами та ін.

У 2014 році з’являється документ – професійний стандарт “Фахівець з розробки програмного забезпечення” [2]. Цей стандарт описує професійну діяльність фахівців з розробки програмного забезпечення, включаючи всі етапи створення програм для замовника. Вимагається вміння працювати в команді, володіння інструментами колективної розробки ПЗ, розуміння сучасних стратегій і технологій, а також Agile методологій. Підкреслюється необхідність у постійній корекції навчальних планів та перепідготовці фахівців через швидку динаміку розвитку галузі. Професійні стандарти також віддзеркалюють базові компетенції, необхідні для освітніх програм з підготовки програмістів. Відповідно до стандарту, освітня програма спеціальності “Програмна інженерія” була модифікована та покращена. Стандарт опирається на Software Engineering Body of Knowledge 2014 року, тобто набір знань і вмінь, які вважаються важливими для професійної практики в галузі інженерії програмного забезпечення.

Основним документом, який надав можливість створювати нові сучасні стандарти вищої освіти, є “Методичні рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти” [3], що розроблявся з 2015 року та був затверджений у 2017 році. Він є основоположним документом, який передбачає перехід до стандартів нового покоління, замінюючи Галузеві стандарти, які діяли в період з 2002–2014 рр. Згідно з документом, стандарти нового покоління повинні базуватись на компетентісному підході, що включено в Болонський процес та проєкт Європейської комісії “Гармонізація освітніх структур в Європі”. Крім того, він окреслює структуру нових стандартів та забезпечення їх оновлення із залученням таких експертних структур, як Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, що надає методичні рекомендації щодо розроблення стандартів.

Із переходом до нових сучасних стандартів вищої освіти, відбулись зміни й в галузі “Інформаційні технології”, частиною якої є спеціальність “Інженерія програмного забезпечення”. У 2016 році розпочинається розробка нового стандарту, що визначає основні вимоги та критерії для організації та проведення навчальних програм із спеціальності “Інженерія програмного забезпечення” у ЗВО України [4]. У 2018 році цей стандарт було затверджено та введено в дію. Основними нововведеннями є оновлення набору компетентностей випускника, а також пріоритетність функціонування системи забезпечення якості вищої освіти закладом. Це означає періодичне проведення атестацій та оцінки якості освітнього процесу. Крім того, згідно [4], ЗВО відповідає за визначення набору дисциплін, практик та інших форм навчальної діяльності, необхідних для розвитку компетентностей, визначених у відповідному стандарті.

Загалом, ЗВО в Україні можуть розробляти свої стандарти та стратегії розвитку спеціальності програмної інженерії. Для аналізу було обрано Хмельницький національний університет, Національний університет “Львівська політехніка” та Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського. Основним чинником забезпечення якості вищої освіти – це підтримка та визнання результатів неформальної освіти, тобто курсів, тренінгів, воркшопів. Особливо

це актуально для ІТ-спеціальностей, таких як, Інженерія програмного забезпечення. У трьох вищевказаних ЗВО визнаються результати навчання у неформальній освіті, що підтверджуються відповідними документами [5–7].

Поширеною практикою стає залучення фахівців галузі та іншихстейкхолдерів до обговорення покращення освітніх програм, що відбуваються на засіданнях кафедр відповідних університетів [8, 9], а також залучення викладачів-практиків до читання фахових дисциплін. Крім того, тісна співпраця із роботодавцями відкриває можливість роботи над проєктами безпосередньо у відповідній ІТ-компанії, таким чином, отримуючи практичні навички у процесі проходження практики здобувачами вищої освіти.

Порівнявши освітні програми спеціальності “Інженерія програмного забезпечення” у відповідних університетах [10–12], можна зробити висновок, що у сучасних ОП велика увага приділяється командній роботі, що реалізовується у виконанні комплексних проєктів. Крім того, основний акцент встановлюється на забезпеченні якості програмного забезпечення, а також, переважає розвиток практичних навичок, особливо у розрізі фахових дисциплін.

Ще одним чинником позитивного розвитку програмної інженерії є збільшення кількості вступників на дану спеціальність. Така тенденція спостерігається протягом останніх років (2020–2023 рр.) згідно з даними Державної служби статистики України [13].

Отже, спеціальність “Інженерія програмного забезпечення” стрімко розвивається в Україні із початку її затвердження. Основними ознаками розвитку є створення нового стандарту, що відповідає Європейським рамкам якості освіти, а також, оновлення компонент освітніх програм, створення комісії із забезпечення якості освіти, залучення провідних фахівців галузі для обговорення та внесення пропозицій у розвиток спеціальності, а також, підтримка і розвиток неформальної освіти. Крім того, ріст кількості вступників на спеціальність в останні роки свідчить про позитивні тенденції її розвитку в Україні.

Список використаних джерел та літератури:

1. Постанова про перелік напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра, 2006 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1719-2006-%D0%D0%BF/ed20061213#Text> (дата звернення 04.05.2024).
2. Професійний стандарт “Фахівець з розробки програмного забезпечення”, 2014 р. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vyshcha/IT-prof-standardy/6-ps-rozrobnik-pz-13.12.2014.pdf> (дата звернення 04.05.2024).
3. Методичні рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти, 2017. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/rekomendatsii-1648.pdf> (дата звернення: 04.05.2024).
4. Стандарт вищої освіти України. Спеціальність “Інженерія програмного забезпечення”, 2018 р. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/12/21/121-inzhener-programn-zabezp-bakalavr-1.pdf> (дата звернення: 05.05.2024).
5. Порядок визнання у Національному університеті “Львівська політехніка” результатів навчання, здобутих у неформальній та інформальній освіті, 2020 р. URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2020/pages/2139/porядok-viznannya-rezultativ-navchannya.pdf> (дата звернення: 05.05.2024).
6. Положення про визнання в КПІ ім. Ігоря Сікорського результатів навчання, набутих у неформальній / інформальній освіті, 2023 р. URL: https://osvita.kpi.ua/sites/default/files/downloads/pol_neform-inform-osvita_2023.pdf (дата звернення: 05.05.2024).
7. Положення про порядок визнання та зарахування результатів навчання здобувачів вищої освіти в Хмельницькому національному університеті, 2020 р. URL: <https://khmnu.edu.ua/wp-content/uploads/normatyvni-dokumenty/polozhennya/pro-poryadok-vyznannya-ta-perezahuvannya-rezultativ-navchannya.pdf> (дата звернення: 05.05.2024).

8. Положення про опитування зацікавлених сторін (стейкхолдерів) Національного університету “Львівська політехніка”, 2021 р. URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2021/pages/13410/nakaz-ta-polozhennya-pro-opитуvannya-zacikavlenikh-storin-steykholderiv-nlu.pdf> (дата звернення: 05.05.2024).
9. Положення про участь стейкхолдерів у процедурах забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти у Хмельницькому національному університеті, 2024 р. URL: <https://khmnu.edu.ua/wp-content/uploads/normatyvni-dokumenty/polozhennya-pro-uchast-steykholderiv-u-procedurakh-zabezpechennya-yakosti-osvitnoyi-diyalnosti-ta-yakosti-vyshhoi-osvity.pdf> (дата звернення: 05.05.2024).
10. Національний університет “Львівська політехніка”. Освітньо-професійна програма “Інженерія програмного забезпечення”, 2020 р. URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2021/program/13893/orp-121-bakalavr-2020.pdf> (дата звернення: 05.05.2024).
11. Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського. Освітньо-професійна програма “Інженерія програмного забезпечення інформаційних систем”, 2021 р. URL: https://osvita.kpi.ua/sites/default/files/orfiles/121_OPPB_IPZIS_2022.pdf (дата звернення: 05.05.2024).
12. Хмельницький національний університет. Освітньо-професійна програма “Інженерія програмного забезпечення”, 2022 р. URL: <https://khmnu.edu.ua/wp-content/uploads/or/b/121-iprz-2022.pdf> (дата звернення: 05.05.2024).
13. Державна служба статистики України. Вища та фахова передвища освіта в Україні, 2024 р. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 05.05.2024).

Борцайкіна О. А.,
Одеський національний економічний університет, м. Одеса, факультет обліку, менеджменту та інформаційних технологій, студентка 3-го курсу, 071: Облік та оподаткування Науковий керівник – Семенова К. Д., канд. екон. наук, доцент

ВІДНОВЛЕННЯ ДІЛОВОЇ АКТИВНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ТА ДЕРЖАВНІ СТИМУЛИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Bortsaikina O. A.,
Odesa National Economic University, Odesa, Faculty of Management, Accounting and Information Technologies, 3rd year student, 071: Accounting and taxation Scientific supervisor – Semenova K. D Ph.D. in Economics, Docent

RESTORATION OF BUSINESS ACTIVITY OF BUSINESS ENTITIES AND GOVERNMENT INCENTIVES DURING THE WAR PERIOD

З початку повномасштабного вторгнення на територію України, відновлення виробничого потенціалу та підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання стали одними з головних аспектів розвитку української економіки. Комплексною характеристикою ефективності діяльності суб'єкта господарювання є рівень його ділової активності, тому результати дослідження динаміки цього показника можуть стати основою для впровадження Урядом необхідних змін в законодавство для підтримки підприємницького сектору.

Визначення поняття “ділова активність” є доволі широким, адже його сутність відображає та охоплює майже всі сфери діяльності підприємства. Як зазначає О. О. Заїкіна ділова активність може бути розглянута у широкому та вузькому контекстах. У широкому розумінні – це весь спектр зусиль, спрямованих на розвиток підприємства на ринках продукції, праці, та капіталу. У вузькому

розумінні – це оцінка результатів виробничої та комерційної діяльності, успішності вкладених ресурсів, ефективності менеджменту [1]. Отже, в залежності від цілей та потреб підприємства, оцінку та аналіз рівня ділової активності можуть здійснювати у якісних та кількісних вимірах. У практиці якісні показники визначаються підприємствами самостійно спираючись на вид діяльності або інші фактори. Кількісні показники мають більш узагальнений вигляд, зазвичай, для аналізу рівня ділової активності розраховують ефективність використання виробничих ресурсів і капіталу, шляхом розрахунку коефіцієнтів оборотності.

Отже, проаналізуємо у кількісному вимірі середньорічні показники ділової активності підприємств України за 2019–2022 рр. (див. табл. 1).

Для підприємства при розгляді динаміки показників оборотності позитивною тенденцією є збільшення значення коефіцієнтів, однак за 2022 рік порівняно з минулими роками коефіцієнти оборотності значно зменшились, що вказує на втрату ефективності використання ресурсів та власного капіталу. Тобто, у 2022 році порівняно з 2021 роком коефіцієнт оборотності оборотних активів зменшився на 29,8 %, коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості – на 24,0 %, коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості – на 29,7 %, а коефіцієнт оборотності власного капіталу знизився на 22,0 %. Окремо проаналізуємо показники термінів погашення дебіторської та кредиторської заборгованостей за рік, він вказує на період, протягом якого підприємство чекає на погашення заборгованості клієнтів та використовує кредитні кошти постачальників, позитивна динаміка цих показників навпаки повинна бути спадаточа, однак у 2022 році, як і з минулими роками коефіцієнтами, спостерігається негативна тенденція, відбулось збільшення на 31,5 % щодо терміну погашення дебіторської заборгованості та на 42,6 % – кредиторської. Ураховуючи проаналізовані показники, можна підсумувати, що підприємства у 2022 році зіткнулися з різким зниженням рівня ділової активності, причиною цього стали наслідки воєнних дій: пошкодження/знищення

Показник	2019	2020	2021	2022
Коефіцієнт оборотності оборотних активів	1,614	1,534	1,811	1,272
Темп приросту до попереднього року, %	...	-4,96	+18,06	-29,76
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	2,367	2,246	2,671	2,031
Темп приросту до попереднього року, %	...	-5,12	+18,92	-23,97
Термін погашення дебіторської заборгованості, дні	152	160	135	177
Темп приросту до попереднього року, %	...	+5,39	-15,91	+31,53
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	1,276	1,207	1,530	1,075
Темп приросту до попереднього року, %	...	-5,41	+26,76	-29,74
Термін погашення кредиторської заборгованості, дні	282	298	235	335
Темп приросту до попереднього року, %	...	+5,67	-21,14	+42,55
Коефіцієнт оборотності власного капіталу	3,469	3,383	3,709	2,892
Темп приросту до попереднього року, %	...	-2,48	9,64	-22,03

Таблиця 1. Середньорічні показники ділової активності підприємств України за 2019–2022 рр.

Джерело: розроблено автором на підставі [2]

інфраструктури та виробничих потужностей, розрив логістичних зв’язків, зниження платоспроможності населення, масштабна трудова міграція, релокація бізнесу тощо. Отже, перед Урядом постало питання розробки способів стимулювання відновлення та підтримки підприємницької діяльності (табл. 2).

Таблиця 2. Державна підтримка підприємств під час війни

Вид впровадженого стимулу	Зміст	Результат
А	І	2
Нова податкова політика щодо зменшення податкового навантаження	Для підприємців запроваджено фіскальні пільги, що сприяють залученню іноземних інвестицій, відновленню роботи та створення робочих місць.	З 1 серпня 2022 діє закон України про внесення змін до ПКУ [3], що зазначає деякі нові особливості оподаткування. Податкові надходження у 2023 році зросли порівняно з 2022 роком в середньому на 19 %.
Програми безвідсоткового кредитування для всіх сфер бізнесу	З 2022 року були зняті всі обмеження для позичальників за програмою «Доступні кредити 5-7-9 %» зі збільшенням максимальної суми кредиту на одного позичальника до 60 млн грн, а процентна ставка встановлена на рівні 0 відсотків річних.	У 2023 році програма «Доступні кредити 5-7-9 %» профінансувала понад 130 млрд грн кредитів, а прямі бюджетні витрати перевищили 16 млрд грн. У 2024 році витрати Програми заплановано на рівні 18 млрд грн.
Стимулювання зайнятості	Для стимулювання працевлаштування переселенців роботодавці отримали компенсацію витрат на оплату праці у 2023 році у розмірі 6700 грн (183 дол. США) (порівняно з 6500 грн у 2022 році) за кожного працевлаштованого переселенця. Для цих осіб єдиний соціальний внесок (ЄСВ) сплачується протягом двох місяців.	У 2023 році подано 8134 заяви про виплату компенсації 14703 працевлаштованим внутрішньо переміщеним особам та прийнято 7544 позитивних рішення про надання компенсації 14374 внутрішньо переміщеним особам.

Джерело: розроблено на підставі [4]

Впроваджені державні стимули доволі ефективно вплинули на індекси очікування ділової активності підприємств України, це наочно можна спостерігати за наведеними даними НБУ (рис. 1). У 2023 році спостерігалось значне підвищення показників, що демонструє результативність стимулювання. Найбільший приріст у 2023 році порівняно з 2022 відбувся в галузях будівництва та торгівлі. У грудні 2023 індекс очікування ділової активності у внутрішній торгівлі становив 46,9 (42,1 у грудні 2022 року та 50,9 у листопаді 2023 року), у промисловості – 46,9 (43,4 і 49,2 відповідно), у секторі послуг – 44 (41,8 і 48,4 відповідно), а у секторі будівництва – 42,1 (35,6 і 40,6 відповідно).

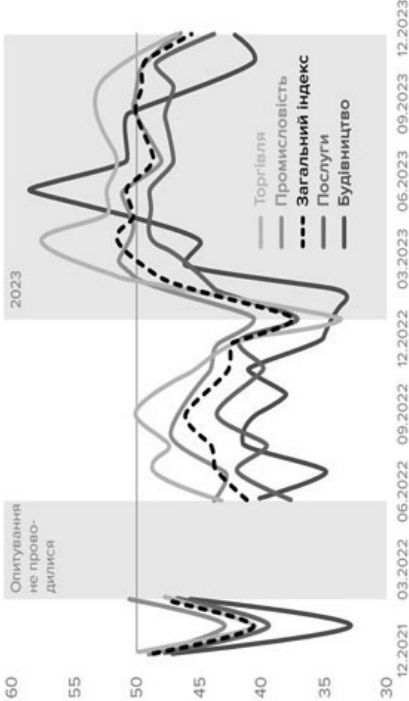

Рис. 1. Індекс очікування ділової активності.

Джерело: [4, 5]

Висновки. Ділова активність є доволі широким поняттям, що уособлює в собі зусилля підприємства у різних сферах та ефективність використання ресурсів та капіталу. У 2022 році спостерігалось зниження показників ділової активності через наслідки війни. Тому Уряд упровадив низку стимулів для відновлення цих показників: реформування оподаткування, програму безвідсоткового кредитування, гранти на модернізацію, створення експортно-кредитного агентства тощо. Це призвело до підвищення у 2023 році порівняно з 2022 індексу очікування змін ділової активності на майже 25 %.

Список використаних джерел та літератури:

1. Заїкіна О. О. Роль показників ділової активності в оцінці управління підприємством. Харчова промисловість. 2008. № 7. С. 144–148.
2. Статистичний щорічник України за 2022 рік. Державна служба статистики України. 2023. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/11/yeag_22_u.pdf (дата звернення: 25.04.2024).
3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей оподаткування у період дії воєнного стану : Закон України від 30.06.2023 р. № 3219-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3219-IX#Text> (дата звернення: 25.04.2024).
4. Оцінка впливу війни на мікро-, малі та середні підприємства в Україні. Київ: Програма розвитку ООН в Україні. 2024. 86 с. URL: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-04/undp-ua-smb-2024.pdf> (дата звернення: 25.04.2024).
5. Щомісячні опитування підприємств. Національний банк України. 2024. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/schomisysachni-opituvannya-pidpriyemstv-ukrayini-sichen-2024-roku> (дата звернення: 25.04.2024).

Войтович В. А.,

*Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
філософський факультет,
аспірант кафедри політології, 052: Політологія*

**НОВІТНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ
РОЛІ РЕГІОНАЛЬНИХ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ****Voitovych V. A.,**

*Ivan Franko National University of Lviv, Lviv;
Faculty of Philosophy;
PhD student of the Department of Political Science, 052: Political*

**NEW APPROACHES TO DETERMINING
THE ROLE OF REGIONAL POLITICAL PROCESSES**

Сучасні дебати щодо ролі регіонів у політичних процесах сфокусовані головним чином на поступовій трансформації ролі самих регіонів у рамках однієї країни, зокрема через вплив безпекових і торговельних чинників, які в умовах сьогодення почали відігравати чи не найважливішу роль у формуванні політики розвитку регіонів багатьох країн. Зростання ролі регіонів і їхня поступова інтеграція до загальносуспільних процесів сприяли тому, що регіони також постали потужними осередками політичної мобілізації населення різних держав. Шведський дослідник Ф. Сьодербаум наголошує, що починаючи із середини 2000-х років (і на момент дослідження), необхідно говорити про початок найновішої фази розвитку та концептуалізації регіоналізму, яку він окреслює як порівняльний регіоналізм [6]. Підтвердженням тез шведського дослідника є поява багатьох конкуруючих підходів і концепцій, які по-новому інтерпретують регіональні процеси.

Дослідниці П. Ріджіроці та Д. Туссі визначають принципово нові ознаки регіональних політичних процесів. Перш за все, це втрата актуальності поділу “формальність/неформальність” в контексті визначення ролі регіонів та регіонального управління в межах однієї

країни. Сучасні регіональні практики, проекти та інституції більшою мірою стали зосереджуватись на створенні простору для досягнення консенсусу, спільного використання ресурсів та децентралізації влади. Регіоналізм як інтенсивний політичний процес, сьогодні став інструментом задля мотивації та легітимізації пов'язаних стратегій регіонального розвитку, які зараз є конкуруючими з боку багатьох агентів на регіональному рівні. Окрім того, науковці виділяють поняття “постгегемоністських структур”, які характеризуються новими практиками регіонального врядування, акцентуючи увагу на часткове витіснення гегемоністських підходів, які тривалий час були прийнятними у багатьох країнах [5].

Науковець А. Ачар'я зауважує, що сьогодні у світі сформувалось безліч різноманітних регіонів з точки зору їх економічних, соціальних та політичних умов, а отже жоден універсальний підхід, формула чи концепція не може бути застосована для всіх них. В цьому контексті, на думку автора, важливо відійти від еволюційних концепцій, а більшу увагу приділити поширенню новітніх практик врядування на регіональному рівні, які впроваджуються, зокрема у країнах Південно-Східної Азії, Латинської Америки, країнах Тихоокеанського регіону [1].

Цікавою є ідея дослідника зі Швеції Р. Тавареса, який визначає появу феномена мікрорегіонів як тенденційне явище регіоналізації. Мікрорегіони – це політичні конструкції, які перебудовують під національним рівнем управління і мають юридичну, політичну, економічну чи культурну унікальність. Мікрорегіони можуть існувати у різних формах – як етнічні регіони, економічні зони, “трикутники зростання”, “коридори розвитку”, адміністративні регіони, транскордонні райони зростання, просторові ініціативи розвитку тощо [7]. Хоч оцінці впливу мікрорегіонів у рамках національних регіонів поки присвячено ще мало досліджень, вже очевидно, що у багатьох країнах можна прослідкувати наявність однієї або декількох форм мікрорегіонального співробітництва. Повертаючись до ширшої проблематики новітніх підходів, Т. Керналген зауважує, що в науці в останні десятиліття відбулись помітні зміни у контексті застосовуваних концептів та підходів задля вивчення регіональних

процесів, в тому числі політичних. Відповідно, науковиця пропонує власний і так званий “когнітивний підхід” до аналізу досліджуваної тематики. Ключовим у дослідженні регіональних процесів із використанням когнітивного підходу має стати постановка дослідницького питання, яке буде зосереджене на тому як, коли і чому люди інтерпретують свої соціальні та політичні взаємодії у регіональному вимірі [3].

Німецькі дослідники Н. Гордхард та О. Лембе зазначають, що регіональні процеси є невід’ємною частиною політичного простору тієї чи іншої країни, а отже й визначаються зовнішніми ефектами, так як і загальнонаціональні політичні процеси [2]. Примітно, що автори наголошують на тому, що регіональні актори можуть сприяти чи не сприяти ці зовнішні ефекти, таким чином впливаючи на порядок денний регіональної політики. Водночас у своїй спільній статті Г. Маркс, Л. Хуге та А. Шекель зазначають, що пріоритетна увага в теорії пояснення регіональних процесів має приділятися субнаціональним регіонам як одиницям міжнаціональних порівнянь. Відповідно, на думку дослідників, базові теоретичні категорії потрібно визначати наступним чином: регіон – це певна територія, що має єдиний, безперервний та неподільний кордон; субнаціональний регіон – це прямий посередній рівень між національною та місцевою владою; регіональна влада – це сукупність відповідальних законодавчих та виконавчих органів влади для прийняття авторитетних рішень [4]. Провідні новітні підходи до визначення ролі регіональних політичних процесів позначені такими пріоритетними напрямками, як субнаціональні політичні ідентичності, регіональна безпека, політико-інституційна та акторна взаємодія на місцевому рівні, регіональні мережі. Серед особливих авторських конструктів відзначаємо когнітивний підхід, який сконцентрований на вивченні соціальних взаємодій у регіональному вимірі. Заслугує на увагу також поширення серед вчених-регіоналістів ідей стосовно початку найновішої фази регіоналізму, яку дослідники окреслюють як порівняльний регіоналізм. Визначені новітні підходи можуть також стати засадничими для формування і використання на практиці

якісних моделей взаємодії регіонального та національного рівнів політики й урядування, вивчення впливу актуальних глобальних викликів на регіональний рівень політики.

Список використаних джерел та літератури:

1. Acharya A. Comparative Regionalism: A Field Whose Time has Come?. The International Spectator. 2012. № 47.P. 3–15.
2. Godehardt N., Lembcke O. Regionale Ordnungen in politischen Rumen. GIGA Research Programme: Power, Norms and Governance in International Relations. 2010. № 124. 38 p.
3. Kernallegenn T. The region as cognition: an alternative analysis of regionalism. Journal of Political Ideologies. 2021. 22 p. URL: <https://doi.org/10.1080/13569317.2021.1885594>
4. Marks G., Hooghe L., Schakel A. Measuring Regional Authority. Regional & Federal Studies. 2008. № 18. P.111–121.
5. Riggirozzi P., Tussie D. The Rise of Post-Hegemonic Regionalism. 2012. 17 p. URL: <https://doi.org/10.1007/978-94-007-2694-9>
6. Soderbaum F. Early, Old, New and Comparative Regionalism. The Scholarly Development of the Field. 2015. № 62.P.1–28.
7. Tavares. R. The State of the Art of Regionalism. UNU-CRIS e-Working Papers. 2004. № 10. P.1–29.

Гавришко В. І.,

*Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
філософський факультет,
студентка 3-го курсу, 053: Психологія*

ВПЛИВ ПРОЗОПАГНОЗІЇ НА СОЦІАЛЬНЕ ЖИТТЯ ІНДИВІДА

Havryshko V.,

*Ivan Franko National University of Lviv, Lviv;
Faculty of Philosophy,
3rd year student, 053: Psychology*

THE IMPACT OF FACE BLINDNESS ON INDIVIDUAL'S SOCIAL LIFE

У середовищі, наповненому людьми, неможливо не завести багато знайомств. Про кожну людину з оточення відома хоч якась інформація, яка робить її унікальною в очах індивіда, дозволяє відрізнити від інших. Найчастіше відрізнити допомагає саме інформація про обличчя, його риси, колір очей, пропорції, зачіска тощо. Зазвичай для людини розпізнавання зовнішності є несвідомим процесом, на який не впливають різні аксесуари, зміни кольору волосся чи стрижки. Однак є люди, які не мають цієї здатності “читати” обличчя, оскільки у них є дивний неврологічний розлад, який зустрічається достатньо рідко й не є широко досліджуваним явищем, особливо на теренах України.

Прозопагнозія – це нездатність людини сприймати або запам'ятовувати обличчя інших, інколи навіть своє власне. Вона не виникає внаслідок поганих зору чи пам'яті. Суб'єкти з прозопагнозією, залежно від того, наскільки вона в них виражена, не можуть сприймати людські обличчя, відтворити їх у своїй пам'яті чи відрізнити одну особу від іншої. Складнощі можуть бути як із розпізнаванням обличчя малознайомих людей, так і рідних чи власні фотографії, чи відображення у дзеркалі.

Є кілька джерел розвитку прозопагнозії: травми різних ділянок головного мозку, вроджена нездатність та аутизм.

У ході своїх досліджень, Дж. Бартон виявив, що ураження різних ділянок головного мозку можуть спричинити складнощі з диференціацією облич: ураження потиличної кори часто призводило до труднощів з розпізнаванням облич в цілому, а також до порушення сприйняття деталей обличчя; ураження скроневої частки були пов’язані з труднощами впізнавання знайомих облич, а також з порушенням пам’яті на обличчя; ураження лобної частки могли призводити до проблем з обробкою емоційних виразів обличчя та з використанням контекстної інформації для розпізнавання облич [1].

Є дослідження людей, у яких прозопагнозія не внаслідок травми, а виявляється з раннього дитинства. Є думка, що вона виникає внаслідок неправильного розвитку нейронів [2, 11]. Крім того, є підстави вважати, що вона може передаватися генетично, адже нерідко, якщо в окремого індивіда виявляють цю патологію, то й у членів його/її родини (батьків, сиблінгів, дітей тощо) [3] [4].

Також деякі дослідження стверджують, що в людей на спектрі може також розвинутися прозопагнозія. Наприклад, Ш. Кордіна пише: “Іноді прозопагнозію пов’язують з розладами аутичного спектру (РАС). Зв’язок між аутизмом та прозопагнозією може бути двостороннім. Незацікавленість соціальною взаємодією, характерне для аутизму, може призвести до дефіциту розвитку розпізнавання облич” [2, 10].

Зазвичай люди з прозопагнозією запам’ятовують інших через якісь риси/особливості на обличчі: специфічна форма окулярів, структура волосся, силует, родимка, шрам, зачіска, голос тощо. Якщо щось із цього забрати або змінити, прозопагносту буде достатньо складно диференціювати цю людину. Залежно від кейсу, людина з прозопагнозією може досить непогано розрізняти близьких або тих, кого бачить часто, а тих, з ким рідко перетиналася – або взагалі не впізнавати, або з докладанням зусиль.

Суспільство оточує нас усіди, тому кожна людина має своє коло близьких та знайомих, з якими вибудовує стосунки та налагоджує зв’язок через інтеракції. Цей зв’язок підтримувати важливо для

більшості людей, і робити це можна як через постійне спілкування, так і через такі прості речі, як привітання чи “смол ток” зі знайомими на вулиці. Особам із прозопагнозією може бути достатньо складно підтримувати ці зв’язки через те, що вони видаються “непривітними” або “неприємними” для інших через те, що не вітаються, коли десь перетнуть. Або іншим, особливо тим, хто не знає про патологію, може бути образливо, мовляв: “Ми так довго знайомі, а вона навіть не може запам’ятати, як я виглядаю”, що може негативно повпливати на стосунки як з малознайомими або дальньою родиною, так і з друзями та близькою сім’єю, що й не підозрюють про патологію. У статті *Do I Know You? A Case Study of Prosopagnosia (Face Blindness)* (Чи знаю я Вас? Кейс-стаді прозопагнозії (сліпоти на обличчя) , де описана історія матері та сина, що мають прозопагнозію, написано, що Стів (несправжнє ім’я сина) має достатньо складний випадок прозопагнозії, що змушує його мати дуже обмежене коло друзів, до того ж, у цих друзів повинна бути якась риса, яка дозволить їх впізнати серед інших [3, 286].

Прозопагнозія може постійно спричиняти людині дискомфорт та створювати незручні ситуації, накопичення стресу через як може призвести до соціальної тривожності та вимушеної ізоляваності, що ще більше будуть заважати соціалізації та налагодженню зв’язків [5]. Окрім цього, часто прозопагности можуть бути позбавлені можливості мати собі або захоплення, пов’язані з іншими (наприклад, волейбол – командна гра, де в кожного є своя позиція, яку не може займати кожен) або роботу, що вимагає розпізнавання облич (наприклад, деякі прозопагности не можуть розпізнавати емоційні мімічні вирази, що могло б знадобитися психологу).

Одним із рішень для людини з прозопагнозією може бути інтернет-спілкування, де людей можна легко диференціювати за нікнеймами або іменами, які завжди написані коло повідомлення, що значно спрощує життя прозопагносту, адже не потрібно потрапляти в цю ніякову ситуацію, коли складно згадати хто це – історія чату або електронні листи вже збережені.

Усього людей з прозопагнозією вчені налічують близько 2 % від усього населення землі [4]. І звісно, що не в усіх людей із прозопагнозією усе відбувається однаково: хтось не сприймає всього обличчя, а комусь риси не можуть скластися в суцільне зображення, хоча окремо їх сприйняти можна; хтось нічого обличчя не може сприймати, навіть власне, а хтось не сприймає лише малознайомих або незнайомих людей; комусь прозопагнозія не дає будувати адекватні соціальні стосунки взагалі, а хтось уже навчився жити з нею; для когось дивною є сама лише думка про те, що людей можна розрізняти за обличчями, адже ніколи цього не могли, а хтось втратив цю можливість внаслідок травми; хтось просить усіх називати своє ім'я при зустрічі, а хтось може хоч якось розрізнити друзів та рідних; хтось може сприймати емоції й навіть відтворювати міміку інших попри нездатність сприймати обличчя, а для когось нескладно сприймати риси, але дуже важко сприймати міміку.

Феномен прозопагнозії це досить рідкісне явище, недостатньо вивчене як і на теренах України, так і в США, Канаді, Великій Британії чи будь-якій іншій розвинутій країні. Вона має вплив на соціальне життя індивіда (для когось – колосальний, для когось не такий сильний), особливо тоді, коли людина й не підозрює про наявність її не розуміє, чому люди вимагають від неї того, чого вона не може. Через те, що це питання досліджують дуже мало, багато людей навіть не здогадуються про існування цього явища. Важливо поширювати інформацію про прозопагнозію та допомагати адаптуватися тим, у кого вона є.

Список використаних джерел та літератури:

1. Barton J. J. S. Structure and function in acquired prosopagnosia: Lessons from a series of 10 patients with brain damage. *Journal of Neuropsychology*. 2008. Vol. 2, no. 1. P. 197–225. URL: <https://doi.org/10.1348/174866407x214172>.
2. Cordina C. Face blindness. *Minima Medica*. 2020. P. 10–16.

3. Diaz A. L. Do I Know You? A Case Study of Prosopagnosia (Face Blindness). *The Journal of School Nursing*. 2008. Vol. 24, no. 5. P. 284–289. URL: <https://doi.org/10.1177/1059840508322381>.
4. Duchaine B. C., Nakayama K. Developmental prosopagnosia: a window to content-specific face processing. *Current Opinion in Neurobiology*. 2006. Vol. 16, no. 2. P. 166–173. URL: <https://doi.org/10.1016/j.conb.2006.03.003>.
5. Psychosocial consequences of developmental prosopagnosia: A problem of recognition / L. Yardley et al. *Journal of Psychosomatic Research*. 2008. Vol. 65, no. 5. P. 445–451. URL: <https://doi.org/10.1016/j.jpsychores.2008.03.013>

Гафінець І. В.,

*Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
факультет міжнародних відносин,
студент 3-го курсу, 291: Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії / Міжнародні відносини*

КУРИЛЬСЬКІ ОСТРОВИ В КОНТЕКСТІ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЇ В УКРАЇНУ

Hafinets I. V.

*Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of International Relations,
3rd-year student, 291: International Relations,
Public Communications and Regional Studies / International Relations*

KURIL ISLANDS IN THE CONTEXT OF RUSSIA'S FULL-SCALE INVASION OF UKRAINE

Потрясіння від невинуватеної військової агресії проти України 24 лютого 2022 р. зачепило як основних світових гравців, так і далекі від гри в геополітику держави. Підвищення світових цін на нафту, продовольча криза, падіння акцій (зокрема, японського еталонного індексу Nikkei 225 на початку війни), сповільнення темпів зростання світового ВВП, не могли не привернути увагу до найбільшого з часів Другої світової війни конфлікту в Європі. Осторонь не залишилась і Японія, чий уряд зайняв позицію всебічної підтримки України у цьому протистоянні.

Нерозв'язання основної проблеми російсько-японських відносин – підписання мирного договору – та визначення в ньому належності Південних Курильських островів, залишається гнітючим результатом Другої світової війни, оскільки РФ є правонаступницею СРСР – оригінального окупанта цих островів. Значна допомога у протидії агресії та припинення до міжнародних санкцій щодо Росії призвели до того, що досягнення компромісу з РФ повністю випало з порядку денного японської дипломатії. Яскравим підтвердженням

цього факту є те, що 22 квітня 2022 р. МЗС Японії у своїй “Синій книзі дипломатії” вперше з 2003 року охарактеризував острови як “незаконно окуповану” територію країни [1].

Для довідки, Курильські острови – це архіпелаг у Тихому океані, що складається з десятків островів та багатьох скель вулканічного походження. Архіпелаг простягається на 1200–1300 км і має загальну площу близько 15 600 м². Хоча навіть географічні межі архіпелагу є предметом суперечок і не можуть бути визначені однозначно, оскільки японський уряд не визнає Південні Курильські острови частиною архіпелагу, вживаючи натомість назву “Північні території” (北方地域, хонпо рьодо). При цьому російська сторона включає до архіпелагу всі острови та скелі між японським о. Хоккайдо та півостровом Камчаткою й розрізняє Велику Курильську гряду (90 % від всієї території архіпелагу) та Малу Курильську гряду, яка складається з островів Хабомай та о. Шикотан (японською Шікотан). Окрім значних покладів природних ресурсів, багатої на рибу та морепродукти акваторії, Курильські острови мають стратегічне значення, оскільки той, хто володіє ними, контролює всі судноплавні протоки між Охотським морем та Тихим океаном. Не в останню чергу завдяки цим чинникам, обидві країни історично прагнули заволодіти архіпелагом, або принаймні деякими островами.

Шляхом рішучого засудження повномасштабного вторгнення в Україну, Японія змогла остаточно перетягнути політику зближення з Росією часів правління колишнього японського прем'єр-міністра Ш. Абе, яка характеризувалась тісними контактами з російським лідером та сліпим слідуванням національним інтересам, навіть якщо вони йшли наперекір переважним тенденціям взаємодій з Росією серед стратегічних союзників Японії. Ретроспективно стає зрозуміло, що цей підхід був помилковим, оскільки, як казав Ф. Рузвельт у своїй знаменитій промові “Великий арсенал демократії”, “Ніхто не здатний зробити з тигра кошеня, погладивши його”. Так само із Росією: жодні поступки, компроміси, її б не задовольнили та не призвели б до розв'язання територіального питання щодо Курильських островів. Єдиним варіантом підписання мирного договору було погодитися на

ганебний “нульовий” варіант В. Путіна, за яким Японія не отримала б суверенітет над жодним зі спірних Південних Курильських островів, не кажучи вже й про інші “вимого” укладення мирного договору – як, до прикладу, виведення американського військового контингенту з о. Окінава, що є абсолютно неприйнятним для японської національної безпеки.

В самій Росії, до того ж навіть гіпотетичне повернення південних Курильських островів вважалось “зрадою” окремими представниками суспільства, а російський уряд, незважаючи на перемовини з Японією, продовжував розвивати військову інфраструктуру на островах. Завдяки прославленню перемоги СРСР у Другій світовій війні на національному рівні, будь-які спроби історичного ревізйонізму розцінюються негативно як російським урядом, так і пересічними громадянами. Ці історичні події вважаються точкою відліку: багато російських солдатів віддали у тій війні життя за свою батьківщину, що зараз вилитося у цю націоналістичну політику, суттю якою є те, що втрача “заволоділих” територій, здобутих у боях, означатиме зневагу до жертви полеглих солдатів [2, С. 61].

Стратегічне значення Курильських островів також важко переоцінити, оскільки до акваторії архіпелагу належать всі судноплавні протоки між Охотським морем та Тихим океаном. Завдяки цьому російський флот, що базується у Владивостоці, володіє безпечним виходом у найбільший з океанів Землі. Зокрема, підводні човни з балістичними ракетами, які мають вирішальне значення для ядерного стримування США, має на Курилах можливість для дозаправлення та тимчасового розміщення. Окрім цього, з поступовим таненням льодовиків в Арктиці, відкриваються морські торгові шляхи, які проходять повз Курильські острови [3]. Тому майже неминуча мілітаризація островів у випадку встановлення Японією над ними суверенітету поставила б під загрозу всю російську систему безпеки на Далекому Сході. До того ж окрім інших природних ресурсів, на спірному острові Еторофу (Ітуруп) було знайдено значні запаси рідкісного розсіяного в земній корі металу ренію [4]. Він має одну з найвищих температур плавлення, тому

активно використовується в електронній та авіапромисловості, зокрема, для виготовлення турбін.

Зі взяттям Росією курсу на затягування війни, задля оптимізації використання військових ресурсів у її розпорядженні, з Курильських островів та Сахаліну було передислоковано на прифронтові зони таку техніку, як зенітно-ракетні комплекси С-300В4, старі танки та артилерійські снаряди, не кажучи вже про військовослужбовців з Далекого Сходу, як-от 155-у окрему бригаду морської піхоти, що з самого початку бере активну участь у бойових діях та зазнає важких втрат [5]. Все це свідчить про послаблення присутності росіян на архіпелазі, що, своєю чергою, робить його вразливим для воєнної інтервенції.

Підсумовуючи, уряд Японії, до вирішення ситуації в Україні, поставив хрест на будь-яких дипломатичних шляхах залагодження відносин з РФ. Багато експертів стверджують, що за результатами війни Японія має отримати свої законні території від країни-окупанта, хоча вона не є прямою учасницею російсько-української війни з огляду на очевидні обставини. Хоча це б означало остаточне припинення Росії на міжнародній арені та означувало політичний безлад в країні, який потенційно міг би призвести, як мінімум, до повалення нинішнього режиму. На сучасному етапі основною метою України на міжнародній арені є підтримка будь-яких дій, що послаблюють свого ворога та посилюють свою позицію. Повернення Південних Курильських островів Японії є саме такою дією. Відповідно, Україна має всебічно підтримувати Японію в цьому питанні.

Список використаних джерел та літератури:

1. Akimoto D. Japan's New Diplomatic Bluebook: Revised by the Russia-Ukraine War. *The Diplomat*. URL: <https://thediplomat.com/2022/04/japans-new-diplomatic-bluebook-revised-by-the-russia-ukraine-war/> (дата звернення: 30.04.2024).
2. Sáfrán J., Bokodi L. Japan's National Security Options: Joining the Five Eyes. *National Security Review*. 2022. Vol. 10, No.

3. Russian-Japanese Relations in the Shadow of the Ukraine-Russia War. *ANKASAM*. URL: <https://www.ankasam.org/russian-japanese-relations-in-the-shadow-of-the-ukraine-russia-war/?lang=en> (дата звернення: 30.04.2024).
4. M. A. Korzhinsky, S. I. Tkachenko, K. I. Shmulovich, Y. A. Taran & G. S. Steinberg. Discovery of a pure rhenium mineral at Kudriavyy volcano. *Nature*. 1994. 369, 51–52.
5. Russia has moved missiles off isles disputed with Japan: expert. *Kyodo News*. URL: <https://english.kyodonews.net/news/2023/08/54a2f12d1abe-russia-has-moved-missiles-off-isles-disputed-with-japan-expert.html> (дата звернення: 30.04.2024).

Герасимова М. В.,

*Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
філософський факультет,
студентка 3-го курсу, 053: Психологія*

ВПЛИВ НА “КОЛЕКТИВНЕ NESVIDOME” НА ПРИКЛАДІ РОСІЙСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ

Herasymova M. V.,

*Ivan Franko National University of Lviv, Lviv;
Faculty of Philosophy;
3rd year student, 053: Psychology*

THE IMPACT ON “THE COLLECTIVE UNCONSCIOUSNESS” SHOWN ON THE EXAMPLE OF RUSSIAN PROPAGANDA

Військова пропаганда завжди була не тільки інструментом впливу на маси, але й важливою складовою стратегії ведення війни. Російська військова пропаганда не є винятком, історично вона відображає стратегічні та тактичні зусилля кремля з метою формування образу ворога, мобілізації нації та забезпечення легітимності своїм діям як на внутрішньому, так і на міжнародному рівнях. Такі критичні історичні процеси як війна, трагедії, успіхи та поразки формують ментальність народу, в основі якої лежать установки та наративи, цілковито індивідуальні для кожної нації [4, ст. 1157].

Для соціальної психології об’єктом та предметом постають соціальні групи та процеси, які відбуваються всередині них відповідно. Так, психологи (Г. Лебон, К.-Г. Юнг, Ж. Бодрійяр та ін.) вивчали поняття як “індивідуальної”, так і “колективної душі”. Зокрема, у своїй аналітичній теорії Карл-Густав Юнг виокремив декілька рівнів психіки: свідоме (індивідуальне) та несвідоме (індивідуальне та колективне). У свою чергу, колективне несвідоме притаманне як індивідуальності так і народу загалом, оскільки в його

основі лежать національні архетипи та фантомні болі “фантомного народу”. У постюнгіанській психології виокремлюється три школи: класична, архетипічна та школа розвитку. Фундаментальні знання у цих школах однакові, відрізняються вони тільки підходом до важливості таких складових аналітичної теорії як Самість, архетип, перенос і контрперенос. У цій роботі фокус тримається саме на архетипічному напрямі, оскільки сама ідея колективного несвідомого полягає в архетипічному структуруванні людського досвіду.

У книзі Г. Лассвелла “Техніка пропаганди у світовій війні” (1927) вперше було виокремлено інформаційно-психологічну сферу війни, особливо розглядаючи пропаганду як зброю, що впливає на психічний стан особистості. Основними стратегічними цілями пропаганди було означено наступні процеси: збудження ненависті до ворога, як у власного населення, так і у населення країн-союзників та нейтральних держав; підтримка дружніх взаємин із союзниками; збереження добрих взаємин та стосунків з нейтральними державами; детермінація супротивника [5, ст. 11]. А. Понсонбі у книзі “Брехня під час війни” (1928) описав основні засади військової пропаганди. За аналізом та доповненням Сича А. можна описати їх так:

1. “Ми не хочемо війни” та “Війна ведеться лише з вини противника”. Метою є переконати людей, що пропагандистська сторона “жертва”, тоді як “погана сторона” прагне воєнств. Для російської пропаганди це проявляється в наративах про НАТО та США в цілому, а також “неонацистів”.
2. “Лідер противника – диявол”. За Понсонбі, достатньо змусити людей ненавидіти не народ, а їхнього лідера. Діючого президента України пропагандисти звинувачували в наркоманії, “неонацизмі”, називаючи його “лялькою Америки”.
3. “Ми боремося за правду, а не за свої інтереси”. Росіяни поширюють інформацію про жорстокість українців, приписуючи цю рису всій нації та висвітлюючи себе рятівниками.
4. “Ворог жорстокий цілеспрямовано, а ми – випадково”. Так, у російських масмедіа поширюється псевдоінформація про воєнні злочини, применшуючи їх [5, ст. 12–13].

Аналізуючи російську пропаганду до початку повномасштабного вторгнення в Україну можна виокремити наступні спрямування: формування позитивного образу РФ та її політики; формування негативного образу геополітичних опонентів РФ та міжнародних партнерів України; поширення деструктивних інформаційних повідомлень про події в Україні. Загалом, основним мотивом російської пропаганди є дезінформація та маніпуляції базовими архетипами колективного несвідомого українців. Наприклад, використовуючи конфліктні ситуації, які виникають з питань мови та культури національних меншин, означають це як переслідування російськомовного населення або відмову владою національним меншинам в Україні у праві на власну культуру та мову [3, ст. 353]. Розглянемо це на сучасних мотивах російської пропаганди через маніпуляції архетипами колективного несвідомого.

Основним наративом є створення образу “переможного народу” та “старшого брата”, аргументуючи це спільним історичним досвідом, вдало сфальсифікованим на користь РФ. Найбільша маніпуляція прослідковується в тиску на “колгоспне мислення”, породжуючи класову ненависть та зневагу, провокуючи “комплекс меншовартості” у населення. Варто також згадати, що пропаганда впливає не лише на противника, а й на союзників пропагандистів. Так, росіяни вдало користуються мотивом “права переможця” через привласнення собі перемоги у Другій світовій війні, мотивуючи своїх солдатів до безжалісних та жорстоких злочинів проти українського народу, як-от згвалтування, катування та ін [1, ст. 155]. Таким чином, росіяни видозмінюють ідеали війни у сучасних українців, маніпулюючи колективним несвідомим нації, яке загалом базується на минулому та фальсифікованому історичному досвіді. Пропаганда війни непрямыми методами здійснюється через ідеї “переваг російської зброї”, необхідності “захисту миру” та своїх громадян тощо. Іншим важливим архетипом є образ “ворога”. РФ маніпулює ним у безлічі різних способів. Так, створюється “екзистенційний ворог”, верхівка якого є народом, який “протистоїть” “братнім народам колишнього СРСР” (наприклад, США), представники чужого “ворога” є і серед

своїх (пропаганда проти президента, виникнення поняття “неонацисти”. Попова О. характеризує таку пропаганду як ту, яка “набуває нових форм, перед якими часто не можуть встояти норми моралі, оскільки пропаганда вміло маніпулює парадигмами справедливості, інтересами суспільства”. А в умовах соціальної аномії відбувається “зрада інтелектуалів”, спостерігаються прояви крайньої аморальності, що прикриваються закликами до миру і демонструються, як взірці моралі [4, ст. 1159]. Основною проблемою для українців як для народу, яким маніпулюють є неготовність посприяти зі своїм псевдоісторичним досвідом та подолати “комплекс меншовартості”, нав’язаний радянським суспільством. Це призводить до вічного статусу очікування, оскільки в СРСР для суспільства було звичним чекати “світлого майбутнього”, яке приходить, “якщо довіряти владі”. Зараз цей наратив вдало використовують російські пропагандисти для контролю над російським народом.

Наслідком впливу на колективне несвідоме нації є руйнування національної ідентичності індивідів. Згідно з дослідженням Ю. Медінської, була введена система лінійних рівнянь, який описує зв’язок між етнічним менталітетом, формуванням етнічної ідентичності та психічними ресурсами особистості. Згідно з нею, змінна етнічного менталітету перебуває у функціональному зв’язку як із механізмами формування етнічної ідентичності, так і з її джерелами. Відповідно зв’язок полягатиме у тому, що матеріалом формування етнічної ідентичності прямо є етнічний менталітет. Отже, зміни на нього прямо зачіпатимуть і формування етнічної ідентичності [2, ст. 77]. Таким чином, народ, проти якого використовуються пропаганда, лише закріплює деструктивні наративи, запрограмовані в колективному несвідомому. Одним із постулатів аналітичної теорії К.-Г. Юнга було правило: “чим більше витісняється архетип, тим більше він вкорінюється в підсвідомості особистості”. Таким чином, російська пропаганда вдало підмінює поняття та використовує абсолютно різні, часом навіть протилежні

наративи, вигідні власним інтересам, аби спровокувати краще засвоєння.

Згідно з теорією Г. Лебона, ідеї натовпу здатні утримуватися через категоричність, не маючи при цьому ніякого зв’язку між собою, судження засновані на асоціаціях. Натовп сприймає лише образи, при цьому раціональне та логічне сприймається менш чим емоційне. Стираються межі між “своїми” і “чужими”, створюється ситуація невизначеності, де народ не знає кому вірити. У такому випадку, згідно зі структурою психіки Юнга, особистість значно покладається на підсвідоме та довіряє своєму досвіду (яким легко маніпулюють). Таким чином, намагаючись жити в ситуації невизначеного, особистість лише застрягає у минулому, що робить її ще більш вразливою до пропаганди та інформаційних маніпуляцій. У межах нації це проявляється глобальніше та більш деструктивно.

Хоча розвиток соціальної свідомості поки неможливо назвати повністю детермінованим, через аналіз загальних закономірностей маніпуляцій та їхніх наслідків, можна зробити висновки, що пропаганда стала критичним чинником у веденні гібридної війни. Для розуміння впливу пропаганди необхідно провести подальші дослідження колективного несвідомого української нації та скласти стратегію профілактики інформаційних маніпуляцій.

Список використаних джерел та літератури:

1. Медведєва, О. В. Психологічний зміст воєнних злочинів в Україні. Злочинність і протидія їй в умовах війни: глобальний, регіональний та національний виміри : зб. доп. наук.-практ. конф., м. Вінниця, 12 квіт. 2023 р. Харків, 2023. С. 155–157.
2. Медінська, Ю. Колективне несвідоме як глибина детермінанта етнічного менталітету. Психологія і суспільство. 2004. № 2. С. 50–117.
3. Петришин Г. Російська пропаганда напередодні і під час широкомасштабної війни росії проти України. Київські

філософські студії : матеріали V Всеукр. наук. конф., м. Київ, 20 травня 2022 р. Київ, 2022. С. 352–357

4. Попова, О. Б.. Ментальність народу як колективне несвідоме та фактор соціальної агресії. “*Modern research in world science*”: зб. доп. наук.-практ. конф., м. Львів, 29–31 січня, 2023 р. Львів, 2023. С. 1156–1161.

5. Сич А. С. Вплив інформаційно-пропагандистської війни на ціннісно-сміслову сферу особистості : кваліфікаційна робота. Житомир : Поліський нац. ун-т, каф. психології, 2023. 50 с.

Дзюба Г. В.,

*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці,
факультет історії політології та міжнародних відносин,
Студентка I курсу, 014: історія (середня освіта)*

ПРОБЛЕМИ ПОХОДЖЕННЯ АБОРИГЕНІВ ЗА АНТРОПОЛОГІЧНИМИ ДОСЛІДЖЕННЯМИ

Dziuba G. V.

*Chernivtsi National University named after Yuri Fedkovich, Chernivtsi,
Faculty of History of Political Science and International Relations
1st year student 014: history (secondary education)*

PROBLEMS OF THE ORIGIN OF ABORIGINES ACCORDING TO ANTHROPOLOGICAL STUDIES

Кожна людина є особливою, але її антропологічне походження ще цікавіше. Світ, як ми знаємо, повний різноманіття, і расове різноманіття у цьому контексті не є винятком. Також ми знаємо, що над класифікацією рас, що особливо займала уми вчених-академіків починаючи з XIX ст., коли під впливом еволюційної теорії Ч. Дарвіна виникла доти невідома наука – антропологія, працювали багато великих вчених свого часу таких як Томас Гекслі, Жозеф Денікер, Еренст Геккель та ін. Проблеми расогенезу займають великий спектр питань. Кожен материк має значну кількість народів, але на цій землі кожен відрізняється особливою культурою, зовнішнім виглядом, мовою. І здається, що такий невеличкий материк, як Австралія, який є порівняно ізольованим щодо інших частин світу, і наче сам приводить нас до думки про досить одноманітне та лінійне походження його автохтонного населення у расовому відношенні. Але ці думки є хибними, і в не малій мірі саме завдяки антропологічним дослідженням ми можемо це з'ясувати. Проблема походження австралійців і тасманців є досить важливою в антропології. І вона тісно пов'язана із проблемами, такими як становлення людських рас, сама характеристика давніх расових типів, їх взаємодія і зв'язки з розселенням по землі.

В антропології аборигени Австралії займають особливе місце серед інших расових типів людини. В цілому для них характерні темно-коричнева шкіра, хвилясте чорне волосся, яскравий розвиток третинного волоссяного покриву на тілі та на обличчі (у чоловіків), досить похилий лоб з розвиненими надбрівними дугами, широкий ніс з низькою або середнього росту переносицею, великі зуби, рід був вище середнього, прогнатизм, середні розміри судового діаметра. Тому можемо говорити, що для австралійського антропологічного типу характерно поєднання різних рас: темна шкіра, широкий ніс і прогнатизм негроїдів, кучеряве волосся і розвинений третинний волоссяний покрив європеїдів. Ці ознаки дозволяють віднести аборигенів Австралії до особливий австралійської раси. Але ж які були думки вчених про австралійців і їх походження?

Одна з перших спроб вирішити проблему походження австралійців та тасманійців була здійснена у першій половині XIX ст. П. Каннінґемом. На його думку, австралійці різко відрізняються від тасманців і папуасів Нової Гвінеї, яких він вважав спорідненими між собою народами. Він припускав, що тасманці переселилися з Нової Гвінеї, а територія Австралії була населена тасманськими негроїдами, які були винищені або витіснені світлошкірими малайцями. Наслідком чого було змішання цих двох рас, результатом же такої метисації постали сучасні австралійці. Тим часом як частина інших тасманійців, що потрапила в Тасманію, ізольовану відносно материка Бассовою протокою, законсервувалися там і збереглися до сучасного для Каннінґема часу. [1, с. 2] Після Каннінґема також були висунуті припущення, що корінне населення Австралії – це продукт змішання рас. І одночасно з тим позначилася інша течія, яка продовжувала відстоювати погляд на австралійців як на однорідний, не змішаний расовий тип з єдиною культурою. Також у XIX ст. існували теорії, автори яких, спираючись на біблійну герменевтику, запевняли, що корінне населення Австралії – це “останки давніх язичницьких народів”, і вони унаслідували всі низькі, гріховні якості біблійних язичників. На думку цих авторів, саме Провидіння засудило такі низькі раси на те, щоб зникнути та очистити місце для вищих рас, представниками яких є європейські колонізатори. Більшість

радянських антропологів включає австралійську расу у велику екваторіальну, або австрало-негроїдну, расу. Окрім австралійців сюди входять веддоїди (веддоїдна, або цейлоно-зондська, раса) , айни, папуаси та меланезійці, негритоси, негри, негрилі (центрально-африканська раса) , бушмени та готтентоти (південноафриканська раса). Проміжне положення між екваторіальною та європеїдною великими расами займають ефіопська (східноафриканська) та південноіндійська (дравідійська) раси.

Дані про процес заселення Австралії людиною отримані завдяки датуванню за періодом піврозпаду ізотопу C14 містять ще надто багато прогалин, щоб можна було дати детальний опис цього процесу. Так, вік найдавніших знахідок з оз. Манго на південному сході та з Кейлора (поблизу Мельбурна) оцінюють тепер приблизно у 30 тис. Років до н. е., але в півночі (Оенпеллі) – 24 тис. років. У той же час найдавніша знахідка з Тасманії, яка колись з’єднувалася з материком на сході у районі сучасного штату Вікторія, датується лише 8 тис. Років. Але є інші зарубіжні точки зору щодо антропології аборигенів. Ми можемо говорити, за працею Т. Гекслі де він розглядав австралоїдів, як особливу расу, яка поряд із негроїдною, європеїдною та монголоїдною расами. Також свою точку зору висував К. Кун, на його думку, австралійці формувалися незалежно від расових груп Африки і Європи. І те що вони склалися, ще у плейстоцені, на територіях Південно-Східної Азії, і їхній розвиток протікав в особливому культурно-історичному світі, до яких належать і монголоїди. [2, с. 155–157] Також думки антропологічної близькості австралійців із населенням Європи висловлював А. Грдічко у своїй праці: він звертав увагу на світле волосся чистокровних аборигенів Центральної Австралії, особливо він говорив за дітей, у яких потім з віком волосся темнішало. [3, с. 150–160] Завдяки таким розбіжностям та дискусійності, антропологія надає австралійській расі особливої уваги серед інших людських рас. І ми можемо говорити, що є дві полярні точки зору: одна з них говорить нам, що антропологія австралійців більше пов’язана із негроїдами, а інша точка зору – що австралійці подібні на європеїдну расу. Але деякі із дослідників беруть за основу, що австралійці займають особливе становище серед інших рас.

Якщо говорити про внутрішні антропологічні зміни в Австралії, то вони не є значними. Ми можемо говорити, за північ Австралії (в Арнхемленді та на островах Мевіл і Батерет), і на північному сході у Квінсленді, на південному сході у Вікторії, там доволі часто зустрічається кучеряве волосся. Південні австралійці порівняно із північними є меншими на зріст і більш широконосі. Також потрібно зазначити, що невелика група аборигенів Квінсленда має деякі тасманодні антропологічні ознаки. На думку багатьох антропологів, австралійці представляють собою узагальнений, не спеціалізований, протоморфний, нейтральний антропологічний тип, більш ніж інша сучасна раса. І з цього виходить, що основні раси сучасної людини на початковій стадії їх формування характеризувалися відомою не диференційованістю расових ознак і багато груп неантропів на той час мали австралоїдні раси, або принаймні були близькі до них.

Отже, таким чином ми можемо говорити, що негроїди, європеїди і монголоїдні расові типи можна розглядати разом з протоавстралоїдами, як пізніші, які сформувалися в ході подальшої еволюції і в різних географічних умовах. Одним із перших, хто висунув таку точку зору, був К. Штриц. Він відмітив те, що в антропологічному типі австралійців простежуються всі три основні типи рас. Але це не означає, що предки цих трьох рас виглядали як сучасні австралійці. [4, с. 170–200]

Список використаних джерел та літератури:

1. Cunningham P. Two Years in New York South Wales: Braille edition, London, 1828, 366.
2. Coon C. S. The Living Races : Published by Alfred A. Knopf, inc, New York 1963, 536.
3. Hrdlicka A., The Peopling of the Earth, Proceedings of the American Philosophical Society, Philadelphia, 1926, 545 s.
4. Stratz C. H., Das Problem der Rasseneinteilung der Menschheit,- Archiv für Anthropologie: Verlag von Ferdinand Enke in Stuttgart, 1904, 456s.

Дзюба І. С.,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівець,
факультет історії, політології та міжнародних відносин,
студентка 1-го курсу, 291: Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії,
Наукова керівниця: доц. Валентина Богатирець

ВПЛИВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА ХАРАКТЕР ТА ДИНАМІКУ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Dziuba I. S.,
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi,
Faculty of History, Political Science, and International Relations,
1st-year student, 291: International Relations,
Public Communications, and Regional Studies
Academic Supervisor: PhD, Valentyna Bohatyrets

THE ARTIFICIAL INTELLIGENCE IMPACT ON THE NATURE AND DYNAMICS OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

У сучасному світі застосування новітніх наукових розробок і проривних технологій створює конкурентні переваги у багатьох сферах. Наразі це має значний вплив для національної та колективної безпеки й оборони. Розвиток нових технологій відбувається на інтердисциплінарному рівні, це синергія вдосконалення освітнього простору, нейромереж та військових технологій.

Російсько-українська війна стала безпрецедентним випробуванням для сучасних військових технологій. Одним із ключових факторів, що впливають на характер та динаміку бойових дій, стає активне застосування систем штучного інтелекту обома сторонами.

Україна використовує ІІІ у співпраці з відомими міжнародними компаніями (Palantir, Clearview AI) та національними розробками (SkyKnight 2, Warbirds та Keeprobots) для розпізнавання та розшифровки супутникових знімків, виявлення цілей на полі бою,

розвитку технологій захоплення цілей для дронів, розпізнавання облич, прогнозування засобів ураження певних цілей. Наприклад, технології, розроблені американською компанією Palantir, яка із травня 2022 року активно допомагає українським військовим. У таких проєктах як: Palantir Edge AI та Skunkit був використаний штучний інтелект для розширення пропозицій їхнього застосування. Так, модульна система Palantir Edge AI надає інформацію про найпоширеніший запит військових – візуалізацію місцевості. Технології в режимі реального часу відображає на карті дані про конкретну місцевість із різних джерел.

З лютого 2023 року українські військові також отримали доступ до комплексу мобільних центрів розвідки Skunkit. Ці комплекти, подібні до валіз, містять усе необхідне для під'єднання до супутників та щоденної обробки сотень зображень з інформацією про розташування ворожих сил: ноутбук, камери, антени, дрон та акумулятори. Штучний інтелект автоматизує аналіз даних, економлячи час та рятуючи життя військових [1].

Міноборони рф та спеціальний підрозділ з питань штучного інтелекту спільно координують науково-дослідні роботи та розробляють зброю на основі ШІ, включаючи дрони, безпілотні наземні транспортні засоби, автономні підводні апарати та системи аналізу даних.

Росія витрачає значні кошти на пропаганду, використовуючи ботів та фейкові акаунти для поширення дезінформації та маніпулювання громадською думкою в соціальних мережах. У 2022 році було створено понад 16 000 проросійських акаунтів у Twitter, а відоме “Агентство інтернет-досліджень” тим, що впливало на вибори в США 2016 році, закликала до “Третього Майдану” в Україні у 2022 році. Окрім того, з початку повномасштабного вторгнення СБУ виявила понад 10 проросійських ботоферм в Україні. Найбільша з них діяла в Запоріжжі та налічувала майже 70 тисяч фейкових акаунтів і понад 50 інтернет-спільнот, які поширювали дезінформацію [2].

Росією використовуються також алгоритми штучного інтелекту для створення “дипфейків” – фейкових відео, де нібито українські лідери закликають до конфліктів, переворотів та поширюють неправдиву інформацію. Від початку повномасштабного вторгнення в Інтернеті активно поширювали дипфейки Валерія Залужного та Володимира Зеленського. Вони не відзначались якістю та переконливістю, проте варто зважати, що Москва у 2022 році, за дослідженням ініціативи Debunk, інвестувала 1,9 млрд доларів на пропаганду, що вказує на подальший розвиток технології фабрикування контенту [3].

Окрім того, штучний інтелект може допомогти зробити кібератаки більш потужними, оскільки в кіберсфері автономія розвинена найбільше. Наприклад, код Stuxnet не вимагав від когось “натиснути на червону кнопку”. Натомість він покладався на кілька експлоїтів, які дозволяли вірусу поширюватися автономно, самостійно виявляючи свою ціль. Російські атаки на енергосистему компанії “Укренерго” в грудні 2016 р. характеризувалися схожою логікою, оскільки їхній код мав можливість визначати цілі, а потім запускати у заздалегідь встановлений час, розпочинаючи за сигналом навіть без підключення хакерів до Інтернету. Таким чином, у той час як дискусія щодо автономії у фізичному світі здебільшого стосується систем, які ще не повністю працюють, у кіберсфері автономія вже давно є реальністю. І враховуючи збільшену кількість кібератак з боку рф, а саме: масові кібербої з січня по лютий 2022, атака на українські державні та банківські сайти під час початку повномасштабного вторгнення, кібератака на “Київстар”, важливо враховувати потенційну загрозу використання ШІ в кібервійні.

Усе це призводить до необхідності звернути увагу на інтенсивне зростання ролі штучного інтелекту в контексті російсько-української гібридної війни та сприяти національним розробкам у цій сфері задля захисту та безпеки. Разом з тим, існують ризики, пов'язані з можливими помилками та зловживаннями при використанні ШІ у військових операціях. Такий вплив свідчить про нагальність

розробки та впровадження етичних та правових стандартів у галузі військового застосування штучного інтелекту.

Список використаних джерел та літератури:

1. “Ядерна зброя в ІТ”. Американський Palantir має контракти з ЦРУ, а з правна допомагає Україні. Наскільки є вирішальною роль штучного інтелекту на війні. URL: <https://forbes.ua/innovations/uaderna-zbroya-v-it-amerikanskiy-palantir-mae-kontrakti-z-tsu-a-z-travnya-dopomagaє-ukraini-naskilki-virishalna-rol-shtuchnogo-intelektu-na-viyni-10032023-12280> (дата звернення 28.04.2024).
2. Скільки росія витрачає на пропаганду? URL: <https://filter.mkir.gov.ua/skilky-rosiya-vutrachaye-na-propagandu/>. (дата звернення 28.04.2024).
3. Як російські ботоферми воюють проти України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://speka.media/yak-rosiiskii-botofermi-voyuut-proti-ukrayini-pkwtgr>. (дата звернення 28.04.2024).

Железник М. Р.,

ДВНЗ “Ужгородський національний університет”, місто Ужгород,
Магістр 1-ого року навчання спеціальності 052- “Політологія”

ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН У РЕСПУБЛІЦІ ХОРВАТІЯ

Zheleznik M. R.,

*Uzhhorod National University”, Uzhhorod
student of the 1st year of the second (master's) level of higher education
C2-0312: “Political science and civics” “*

FEATURES OF THE POLITICAL REPRESENTATION OF NATION- AL MINORITIES IN THE REPUBLIC OF CROATIA

Республіку Хорватія відносять до типу моноетнічних країн. За даними перепису населення 2021 року (який відбувався з 13 вересня по 14 листопада 2021 року, результати якого офіційно оприлюднені 22 вересня 2022 року), у державі проживало 3 871 833 чол., з яких 3 547 614 чол. (91,63 %) ідентифікували себе хорватами. Серед інших національних меншин в Хорватії, за цим переписом, найбільш чисельними є серби (123 892 чол., 3,20 %) [2].

Необхідно зауважити, що порівняно з попередніми результатами перепису населення 2011 року, у державі проживало дещо більше людей, а саме 4 284 889 чол., з яких 3 874 321 чол. (90,42 %) ідентифікували себе хорватами. Серед інших національних меншин в Хорватії, за переписом 2011 року, найбільшими були також серби (186 633 чол., 4,36 %) [2].

Як можна побачити, порівняно з 2011 роком, у 2021 році, сербська національна меншина хоч і залишається першою національною меншиною в країні, проте, її кількість зменшилася на 1,16 %. Серед інших менш чисельних, національних меншин варто відзначити босняків (24 131 чол.), ромів (17 980 чол.), албанців (13 817 чол.), італійців (13 763 чол.) та угорців (10 315 чол.).

Таблиця 1. Етнонаціональна структура хорватського суспільства за переписами населення 2011 та 2021 років [2].

Етнічні групи	Переписи населення		
	2021		2011
	Всього	%	Всього
Хорвати	3 547 614	91,63	3 874 321
Серби	123 892	3,20	186 633
Босняки	24 131	0,62	31 479
Роми	17 980	0,46	16 975
Албанці	13 817	0,36	17 513
Італійці	13 763	0,36	17 807
Угорці	10 315	0,27	14 048
Чехи	7 862	0,20	9 641
Словенці	7 729	0,20	10 517
Словаки	3 688	0,10	4 753
Македонці	3 555	0,09	4 138
Чорногорці	3 127	0,08	4 517
Німці	3 034	0,08	2 965
Українці	1 905	0,05	1 878
Росіяни	1 481	0,04	1 279
Русини	1 343	0,03	1 936

Представники національних меншин у Республіці Хорватія активно користуються державними інституціями для забезпечення своїх прав, що дозволяє їм захистити себе від асиміляції, а також сприяє розвитку їхньої культурної та національної ідентичності з метою культурного відтворення у хорватському суспільстві.

Конституційним законом про права національних меншин Республіки Хорватія пропонується для національних меншин країни наступні можливості для реалізації свого волевиявлення, захисту та розвитку ідентичності, підтримки мультикультуралізму [1]:

- офіційне віднесення себе до національних меншин через декларування;

- вживання для формальних і неформальних ситуацій прізвища, ім'я рідною мовою відповідно до рідної абетки; використання рідної мови та письма у публічному та приватному житті;
- здобувати освіту рідною мовою, але за обов'язкової умови вивчення державної – хорватської);
- користуватися символікою своїх національних меншин та автентичними назвами за умови, що вона буде відтворюватися разом із хорватськими державними символами;
- національно-культурну автономію, що передбачає права на популяризацію мистецького, мовного, літературного, іншого культурного спадків та їхнього примноження;
- сповідувати без обмежень і утисків релігію та вірування своєї національної меншини із можливістю створювати релігійні громади та об'єднання;
- використовувати рідну мову у ЗМІ та створювати відповідні – мовою та письмом національних меншин;
- створювати неурядові організації національних меншин різних форм для реалізації власних інтересів і потреб;
- політична участь національних меншин у різних органах державної та місцевої влади;
- державний і громадський захист від будь-яких обмежень та утисків прав і свобод, життєдіяльності національних меншин в країні.

Положення щодо механізмів політичного представництва інтересів національних меншин в Республіці Хорватія визначаються законодавством, зокрема “Конституційним законом про права національних меншин”, “Законом про вибори членів представницьких органів місцевого самоврядування та місцевої влади”, “Законом про місцеве й регіональне самоврядування”, а також “Законом про місцеві вибори” [1].

Національні меншини, які перевищують 1,5 % населення Хорватії (зараз це лише серби: 123 тис. осіб згідно з переписом 2021 року, що становить 3,2 % населення), гарантовано отримують від 1 до 3 місць у парламенті країни (Саборі). Тим, хто належить до

національних меншин і складає менше 1,5 %, забезпечується спільна квота, що становить принаймні 4 депутатські мандати. Згідно з результатами останніх парламентських виборів, які відбулися 5 липня 2020 року, в хорватському Саборі представлені такі партії від етнічних меншин Хорватії: Незалежна демократична сербська партія; Демократичний союз угорців Хорватії; Союз хорватських ромів “Калі Сара”; Союз албанців Хорватії.

Таблиця 2. Парламентське представництво етнічних громад Республіки Хорватія за результатами виборів 2020 року [3; 4; 5; 6].

№	Назва організації	Представник парламентської групи національних меншин	Кількість отриманих голосів виборців
1.	Незалежна демократична сербська партія/ <i>Samostalna demokratska srpska stranka</i>	Мілорад Пуповац/ Милорад Пуповац	13 228
2.	Союз хорватських ромів “Калі Сара”/ <i>Savez Roma u Republici Hrvatskoj “Kali Sara”</i>	Велько Кайтазі/ <i>Veljko Kajtazi</i>	3 745
3.	Демократичний союз угорців Хорватії/ <i>Demokratska zajednica Mađara Hrvatske</i>	Роберт Янович/ <i>Robert Jankovics</i>	2 807
4.	Союз албанців Хорватії/ <i>Unija Albanaca u Hrvatskoj</i>	Ерміна Лекай Пріяскай/ <i>Ermina Lekaj Prljaskaj</i>	1 725

У попередніх скликаннях хорватського парламенту, починаючи з 2000 року, кількість депутатів, представників національних меншин, коливалася від 5 до 8 осіб. Згідно з “Конституційним законом про права національних меншин”, у муніципалітетах, містах і селищах, де меншини становлять від 5 % до 15 % населення, їм надається право на одного представника у місцевій раді. У випадку, якщо

меншини становлять понад 15 % населення на місцевому рівні (жупанії/області), вони мають право на пропорційне представництво у всіх місцевих радах [1].

Згідно з результатами останніх парламентських виборів, які відбулися 5 липня 2020 року, в хорватському Саборі представлені наступні партії від національних меншин: Незалежна демократична сербська партія; Демократичний союз угорців Хорватії; Союз хорватських ромів “Калі Сара”; Союз албанців Хорватії.

Підсумовуючи, можемо сказати, що Республіка Хорватія відповідно до законодавства забезпечує політичне представництво національних меншин. Національні меншини мають можливість для репрезентації своїх інтересів в політиці, проте, існує чітко встановлений пороговий бар’єр, завдяки якому тільки найбільш чисельні національні меншини мають можливість бути представленими в органах місцевого самоврядування та парламенті країни.

Список використаних джерел та літератури:

1. Демешук А. Республіка Хорватія: Стан захисту прав національних меншин і аналіз відповідного законодавства. Українська призма. Рада зовнішньої політики. Дата оновлення: 13.12.2021. URL: https://prismua.org/ethno_cro/ (дата звернення: 28.04.2024).
2. Popis stanovništva, 2021. *Državni zavod za statistiku*. URL: <https://podaci.dzs.hr/hr/podaci/stanovnistvo/popis-stanovnistva/> (дата звернення: 28.04.2024).
3. Konačnerezultateizborazastupnikauhrvatskisaboruxii. izbornojediničnukojojsebirajuzastupnicigrpskenacionalnemanjanjineprovedenih 4. i 5. srpnja 2020. *DržavnoizbornopovjerenstvoRepublikeHrvatske*. URL:https://www.izbori.hr/arhiva-izbora/data/parlament/2020/izabrani/i_13_012_0000.pdf (дата звернення: 29.04.2024).
4. Konačnerezultateizborazastupnikauhrvatskisaboruxii. izbornojediničnukojojsebirajuzastupnicimađarskenacionalnemanjanjineprovedenih 4. i 5. srpnja 2020. *DržavnoizbornopovjerenstvoRepublikeHrvatske*

ke. URL: https://www.izbori.hr/arhiva-izbora/data/parlament/2020/izabrani/i_23_012_0000.pdf (дата звернення: 29.04.2024).

5. Konačnerezultateizborazastupnikauhrvatskisaboruxii. izbornojediniciukojojsebirajuzastupniciaustrijske, bugarske, njemačke, poljske, romske, rumunjske, rusinske, ruske, turske, ukrajinske, vlaškei židovskenaacionalnemanjinineprovedenih 4. i 5. srpnja 2020. *Državno izbornopovjerenstvoRepublike Hrvatske*. URL: https://www.izbori.hr/arhiva-izbora/data/parlament/2020/izabrani/i_53_012_0000.pdf (дата звернення: 29.04.2024).
6. Konačnerezultateizborazastupnikauhrvatskisaboruxii. izbornojediniciukojojsebirazastupnikalbanske, bošnjačke, crnogorske, makedonskeislovenskenacionalnemanjinineprovedenih 4. i 5. srpnja 2020. *Državnoizbornopovjerenstvo Republike Hrvatske*. URL: https://www.izbori.hr/arhiva-izbora/data/parlament/2020/izabrani/i_63_012_0000.pdf (дата звернення: 29.04.2024).

Зем’янська М. С.

Ужгородський національний університет, м. Ужгород,
факультет суспільних наук,
бакалавр 1-ого року навчання, 053-Психологія.

ДОСЛІДЖЕННЯ ПОШИРЕНОГО ВИКОРИСТАННЯ ПОЗИТИВНИХ, НЕГАТИВНИХ ТА НЕЙТРАЛЬНИХ ПЛІТОК

Zemianska M. S.

Uzhhorod National University, Uzhhorod,
Faculty of Social Sciences,
1st year bachelor student, C4-0313: Psychology.

THE RESEARCH OF WIDE USAGE OF POSITIVE, NEGATIVE AND NEUTRAL GOSSIP

Актуальність теми. Дослідження у темі вивчення пліток почали набувати своєї популярності у всіх своїх формах. І зараз можемо спостерігати неабиякий вибух цього явища, оскільки кількість статей, які містять “плітки” або “інформацію третіх сторін” у заголовку, анотації чи ключових словах, зросла більш ніж удвічі за останні 10 років [1]. А саме в цьому дослідженні, ми розглянемо кількість праць і на основі цього визначимо найбільшій характер пліток: позитивний, негативний чи нейтральний. Проаналізуємо їх детальніше. **Позитивні плітки** концентруються на позитивних аспектах людей або подій, таких, як успіхи, досягнення, хороші якості. Вони можуть використовуватися для підвищення рівня соціального статусу людини, зміцнення соціальних зв’язків між тими, хто обговорює, і для створення позитивної атмосфери. **Негативні плітки** зосереджуються на негативних аспектах людей або подій, таких, як невдачі, помилки, недоліки. Їх можуть використовувати для нівелізації соціального статусу людини, контролю або маніпулювання іншими людьми та вираження злоби або заздрості. І нейтральні плітки не мають чіткої мети, просто передають інформацію задля певної мети, певної людини.

Виклад основного матеріалу. Дослідники протягом вивчення феномену пліток ніяк не могли надати конкретне їхнє значення і певний час мали неабияку невизначеність. Тож, як наслідок, під час аналізу різних досліджень цього явища, було визначено, що існують 3 основні характеристики трактування поняття пліток: позитивний, негативний та нейтральний (тобто, без висновку негативності чи позитиву до явища пліток).

Перш за все розглянемо аналіз робіт із дослідження негативності пліток у соціумі. Розпочнемо з дослідження, яке провів Робін Данбар з Оксфордського університету. Він ретельно дослідив цю проблему і стверджує, що плітки становлять близько двох третин усіх людських розмов. Лише 15 % пліток у дослідженні були визнані цілком негативними, а 9 % – суто позитивними. У результаті аналізу зібраних ученим даних, було виявлено, що кількість негативних пліток переважала позитивні [2]. У англійській мові gossip (тобто плітки) походить від давньоанглійського *godsibb*, що означало “близький до Бога” і вживалося на позначення близьких подружок, які були присутні при народженні її дитини та ставали хресними. Згодом це слово набуло значення “розмови про справи інших людей” [3, ст. 61]. Тож зараз перенесемося в один зі штатів Америки – Південну Каліфорнію. 2019 року Марк Роббінсон та Аніта Каран видали статтю “Хто і як пліткує в повсякденному житті?”, для неї було опитано 225 учасників, де їх просили описати свої плітковальні звички та ставлення до пліток. У своєму дослідженні вони дійшли висновків, що люди частіше пліткують про негативну інформацію, ніж про позитивну, а також те, що 80 % людей регулярно пліткують, хоча й визнають, що це може бути шкідливо [4]. Для ілюстрації в організаційному середовищі Georganta et al. у статті “Розмова за спиною: негативні плітки та виснаження в лікарнях” (2014) визначили плітки як негативну комунікацію та дійшли висновку, що сприйняття пліток в організаціях пов’язане з емоційним виснаженням, низькою залученістю до роботи та низькою продуктивністю. Дослідження ґрунтується на опитуванні 200 медсестер, де їх просили описати свої плітковальні звички та рівень

виснаження [5]. Наступна робота – це стаття “Плітки – це страшна річ: вплив негативних пліток на роботі на приховування знань”. Дослідники провели два дослідження. У першому дослідженні 200 працівників заповнили опитувальник, який оцінював їхнє сприйняття негативних пліток на робочому місці, їхню схильність до приховування знань та їхню продуктивність. У другому дослідженні 150 працівників брали участь у лабораторному експерименті, у якому їх випадковим чином розділили на групи, де поширювалися або не поширювалися негативні плітки. Потім учасників попросили виконати завдання, яке вимагало від них використання знань. У загальному ця стаття надає дані про те, що негативні плітки на робочому місці можуть мати негативний вплив на знання та продуктивність працівників. Організаціям слід вживати заходів для створення середовища, вільного від негативних пліток [6]. Якщо розглядати значення пліток ще з античних часів, то філософи аналізували чутки не тільки як елемент комунікації, а й засіб політичної боротьби. Можемо розглянути це на прикладі Сократа (469–399 рр. до н. е.), який, можливо, був першим, хто дав відповідні вказівки щодо того, як краще ставитися до пліток. Усвідомлюючи їхні темні сторони, Сократ запропонував, щоб плітки відповідали трьом умовам: істинність, доброта та корисність [7].

Важливо зазначити, що проаналізовані дослідження проводяться з різними категоріями людей у різних місцях та умовах. Тож саме собою пліткування є дуже індивідуальним, а також, звичайно, багато чого залежить від принципів, за якими живе людина, яка створює плітки. Спонукає людину на негативне або позитивне пліткування можуть різні фактори – світогляд, соціум, у якому вона перебуває тощо. Також багато чого залежить від самого мотиву людини пліткувати, наприклад: контроль, нудьга, заздрість, гнів і так далі. Деякі мотиви пліток – такі, як пошук інформації та зв’язок, були частіше пов’язані з позитивними наслідками, тоді, як інші мотиви – такі, як бажання нашкодити та егоїстичні цілі, частіше пов’язані з негативними наслідками.

Наступні роботи розкривають сутність саме позитивних пліток.

Наприклад, дослідження 2012-го, проведене науковцями з Каліфорнійського університету в Берклі, зосередилось саме на “позитивній” ролі пліток – поширенні корисної інформації про недобросовісних чи нечесних людей: “Головною причиною пліток було бажання допомогти іншим – більшою мірою, ніж просто наговорити гидоти про якогось егоїста... коли ми бачимо, що хтось поводить себе аморально, ми почуваємось пригніченими... Коли люди поширюють інформацію про того, хто чинив погано у них на очах, вони почуваються краще...” [3, ст. 61]. Наступна стаття “Еволюційні погляди на плітки на робочому місці: чому і як плітки можуть служити групам”, де Kniffin KM, Wilson DS (2010), розглядають плітки на робочому місці з еволюційної точки зору. За їхніми словами, плітки можна розглядати як форму непрямої взаємності, яка допомагає людям підтримувати співпрацю та уникати шахрайства. Вони можуть поширювати інформацію про те, хто надійний і кому можна довіряти, а також про те, кого слід уникати або карати. Ця інформація може допомогти людям приймати кращі рішення щодо того, з ким співпрацювати і як поводитися на робочому місці [8, ст. 152–156]. У цілому стаття розглядає саме позитивні сторони пліток і в загальному називає плітки корисним явищем. Плітки можуть бути з мотивом зміцнення соціальних зв’язків та будівництва спільноти – такі мотиви розглядаються позитивними, про що свідчить наступна стаття “Міжособистісна хімія через негатив: зв’язок шляхом обміну”, автор Jennifer K. Bosson. Дослідження показало, що люди, які обмінювалися негативними думками про інших, відчували себе ближчими одне до одного, ніж ті, хто цього не робив. Цей ефект був сильнішим, коли негативні думки були спрямовані на людей, яких не любили або з якими не погоджувалися. Це дослідження свідчить про те, що негативні соціальні взаємодії не завжди шкідливі для стосунків. Насправді вони можуть іноді сприяти міжособистісній близькості [9, розділи 2.2 та 3.3 статті]. Підсумовуючи, можна сказати, що при спільному негативному ставленні до певної ситуації, людини тощо,

індивіди можуть формувати “спільноти” і мати спільну мету. Отже, в цій статті, нам розкривають ще одну позитивну сторону пліток.

Проглянемо ще нейтральні плітки. Вони виявляють невизначеність у дослідженнях. Таких висновків є досить багато, і один з них є в книзі “Плітки: внутрішня інформація”. У цій книзі Дж. Левін та А. Арлюк досліджують феномен пліток з соціального та психологічного погляду. В одному з їхніх досліджень було проаналізовано зміст 194 випадків розмовних пліток – і результати чітко показали широке використання позитивних пліток. 27 % випадків пліток були цілком позитивними, тоді як фактично така сама кількість (25 %) були цілком негативними. Решта випадків містила як позитив, так і негатив. [10, ст. 281–285] Bosson et al. (2006) визначають плітки як “обмін особистою інформацією про відсутніх третіх осіб, яка може бути як позитивною, так і негативною”. [9, С. 136]

Висновки. Ми розглянули понад 10 статей за кожним видом пліток – негативні, позитивні, нейтральні. Кожне дослідження мало різні результати та висновки. Отже, на основі проаналізованих результатів, можемо стверджувати, що сумарний відсоток нейтральності переважає в плітках під час розмов. Також варто наголосити на тому, що відсоток використання негативних пліток, переважає над – позитивних, тож якщо все-таки узагальнювати, плітки – це погано чи ні, то можна сказати так: плітки – це негативне явище з певними позитивними аспектами.

Список використаних джерел та літератури:

1. Terence D. Dores Cruz, Annika S. Nieper, & Bianca Beersma. (2021). Integrative Definition and Foundation for the Study of Gossip. Journal of Applied Social Science, 1–17. <https://doi.org/10.1177/1059601121992887>
2. Myronova, N. (2020, January 19). Why Gossip Isn't Necessarily a Bad Thing. Pravda Life. <https://life.pravda.com.ua/society/2020/01/19/239615/>

3. Borg, J. (2016). *The Art of Talking: Secrets of Effective Communication*. New York: Publisher.
4. Robbins, M. L., & Karan, A. (2019). Who Gossips and How in Everyday Life? *Social Psychological and Personality Science*, 11 (2), 185–195. <https://doi.org/10.1177/1948550619837000>
5. Georganta, K., Panagopulu, E., & Montgomery, A. (2014). Talking Behind One's Back: Negative Gossip and Burnout in Hospitals. *Burnout Research*, 1 (2), 76–81. <https://doi.org/10.1016/j.burn.2014.07.003>
6. Yao, Z., Luo, G., & Zhang, X. (2020). Gossip is a Terrible Thing: The Impact of Negative Gossip in the Workplace on Knowledge Hiding. *Journal of Knowledge Management*, 24 (7), 1755–1775. <https://doi.org/10.1108/JKM-04-2020-0264>
7. Wu, L.-Z., Birtch, T. A., & Zhang, H. (2016). Perceptions of Negative Workplace Gossip: A Self-Consistency Theory Framework. *Journal of Management*, 42 (5), 1323–1346. <https://doi.org/10.1177/0149206316632057>
8. Kniffin, K. M., & Wilson, D. S. (2010). Evolutionary Perspectives on Workplace Gossip: Why and How Gossip Can Serve Groups. *Group & Organization Management*, 35 (2), 150–176. <https://doi.org/10.1177/1059601109360390> [page 152–156]
9. Bosson, J. K., Johnson, A. B., Niederhoffer, K., & Swann Jr, W. B. (2006). Interpersonal Chemistry through Negativity: Bonding by Sharing Negative Attitudes Toward Others. *Personal Relationships*, 13 (2), 135–150. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6811.2006.00109.x> [опис методології та результатів цих досліджень у розділах 2.2 та 3.3 статті]
10. Levin, J., & Arluke, A. (1985). *Gossip: Inner Information*. New York: Plenum Press.

Зінькова С. В.

*Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
економічний факультет,
аспірантка 1-го курсу, 075: Marketing*

ВИКОРИСТАННЯ КОНВЕРСІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ПОШУКОВІЙ ОПТИМІЗАЦІЇ ВЕБСАЙТІВ

Zinkova S. V.

*Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of Economics,
1st year PhD student, 075: Marketing*

LEVERAGING CONVERSION TECHNOLOGIES IN WEBSITE SEARCH ENGINE OPTIMIZATION

Останні роки ключовим трендом у сфері цифрового маркетингу є поєднання технологій пошукової оптимізації (SEO, Search Engine Optimization) та оптимізації рівня конверсії (CRO, Conversion Rate Optimization). Вебсайт, який оптимізований відповідно до всіх вимог пошукової мережі Google, має перспективи отримати велику кількість органічного трафіку. Проте це зовсім не означає, що бізнес отримає з нього вигоду, а саме стабільний потік клієнтів та ріст доходів. Щоб залучена цільова аудиторія конвертувалася у реальних клієнтів, варто вивчити її потреби та поведінку та оптимізувати вебсайт таким чином, щоб він був зручним, візуально привабливим, а його сторінки містили всю необхідну інформацію про товар, послугу, пропозицію, яка необхідна в процесі прийняття рішення про покупку. Цим власне й займається CRO.

Враховуючи те, що лише близько 22 % підприємств задоволені своїми коефіцієнтами конверсії [2], можна стверджувати, що питання, які конверсійні технології можна використовувати в межах пошукової оптимізації є актуальним. Провівши дослідження було виділено 7 важливих, які не тільки підвищують конверсію, але й

сприяють росту трафіку на сайт, адже якщо він низький чи прямує до нуля, то не буде й конверсії.

1. Інтерпретація A/B-тестування в межах SEO експериментів. Часто SEO фахівці додають якісь зміни на сайт і не знають, чи вплинули вони на підвищення позицій та ріст трафіку, тому необхідно проводити тестування. Проте варто враховувати, що якщо під час стандартного A/B-тестування ми можемо зробити додаткову тестову сторінку для залучення 50 % трафіку, то в SEO такий підхід не можливий. Google негативно ставиться до копій сторінок та понизить позиції обох, вважаючи, що сайт має технічні проблеми. Крім того, навіть, якщо створити дві таких сторінки відбудеться ефект “канібалізації” запитів, коли сторінки конкуруватимуть одна з одною за позиції, в результаті обидві програють, тому що трафік розподіляється між ними, а отже на кожну припадає лише частина трафіку, це, як наслідок, погіршує поведінкові фактори в пошуковій видачі та на сайті. Таким чином погіршується ранжування сторінок. Крім того, трафік не розподіляється 50/50, а отже дані про перевагу однієї сторінки над іншою не є репрезентативними. Є 2 способи розв’язання цієї проблеми. Перший: зняти показники по вебсторінці (сайту) до внесення зміни (позиції, об’єм трафіку тощо), внести зміну, переіндексувати сторінку за потреби та через 10–14 днів оцінити зміни. Другий спосіб полягає в порівнянні між собою двох подібних сторінок з приблизно однаковою кількістю трафіку та сезонністю пошукових запитів (наприклад, дві сторінки підкатегорії однієї категорії в інтернет-магазині). На одну сторінку варто внести зміни, іншу залишити без змін, а через декілька тижнів (індії навіть місяців) оцінити, чи принесло це результати. Якщо так, то поширити на всі подібні сторінки.

2. Використання теплових карт. Це є одним з важливих інструментів CRO та юзабіліті оптимізації, дозволяє зрозуміти, як взаємодіють користувачі з різними елементами та блоками [1, с. 204]. Користь для SEO полягає в тому, що на основі аналізу таких карт можна побудувати якісні цільові сторінки сайту, які будуть містити ті

елементи, що реально важливі для користувачів. Це знизить показник відмов та покращить поведінкові фактори сайту.

3. Оптимізація навігації по сайту. Це підвищує зручність, таким чином позитивно впливає, як на конверсію, так й на ранжування сайту шляхом покращення поведінкових факторів. Внутрішня перелінювка допомагає розподілити правильно вагу між сторінками. Наприклад, можна підвищити рейтинг цільової сторінки, посилюючись на неї з якісних блогів сторінок. Тестування дозволяє не просто виділити посилання на ключові внутрішні сторінки, пов’язані з цільовою, але й за допомогою плити тегів можна підвищити густину ключового слова. Крім того, доцільно налаштувати аналітику на пошук по сайту, щоб відстежувати запити споживачів та створювати відповідні вебсторінки або, взагалі, коригувати асортимент, додаючи позиції, на які є попит.

4. Використання FAQ замість SEO текстів. У такому блоці можна дати відповіді на поширені запитання потенційних клієнтів, закрити їх болі та заперечення. За даними міжнародних досліджень в середньому 70 % споживачів віддають перевагу отримати відповіді на свої запитання на сайті, ніж спілкуватися з відділом продажів [4]. Тому FAQ значно підвищує конверсію. При цьому в нього можна вписати ключові слова та налаштувати мікророзмітку для розширеного сніпсету в пошуковій видачі. Це підвищить позиції, клікабельність та трафік.

5. Створення цільових сторінок під кожну групу пошукових запитів. Розробка лендінгів під конкретну пропозицію, товар чи послуги бізнесу є важливим та ефективним методом підвищення рівня конверсії. Компанії, які мають більше ніж 40 цільових сторінок генерують у 12 разів більше потенційних клієнтів, ніж ті, вебсайт який обмежується 1–5 сторінками [3]. Кожен лендінг можна розробити відповідно до певної групи запитів, така релевантна сторінка буде гарно ранжуватися в пошуку, а якщо у конкурентів немає подібної, має всі шанси стати лідером. Особливо часто нехтують низькочастотними запитаними, які хоч і не приносять

велику кількість трафіку, проте часто користувачі, які їх вводять конвертуються у ліди чи клієнтів.

6. Ведення блогу зі статтями релевантними тематичним інформаційним пошуковим запитам. Блог дозволяє підвищити конверсію сайту, адже читачів статей можна залучити на комерційні сторінки за допомогою контекстних перелінковок, клікабельних банерів чи просто залишивши лід-форма або кнопку. При цьому блог збільшує охоплення трафіку сайту загалом, лонгріді можна використовувати як сателіти комерційних сторінок в пошуковій видачі, уривки статей можуть потрапити в нульову позицію видачі, особливо, якщо налаштувати мікророзмітку на таблиці, чи “How to” на списки і т. д. Тому це є й хороша SEO технологія.

7. Зазначення унікальної ціннісної пропозиції та заклику до дії в метаописі (description) та заголовках рівня h2-h6. Метазаголовки (title) та заголовки першого рівня мають чіткі вимоги, а ось до решти елементів контентної SEO доцільно додати фрази, що відображають переваги продукту, послуги чи компанії, спеціальну пропозицію чи заклик здійснити покупку, замовити послугу чи консультацію, завантажити матеріали, зв’язатися тощо. Це підвищить якість та конверсію сторінки (у випадку з h2-h6), а також сприятиме зростанню рівня клікабельності сніплету в пошуку (якщо застосувати це до description).

Загалом, для максимізації ефективності вебсайту хорошою практикою є інтеграція SEO та CRO технологій, тобто трафікового та конверсійного підходу до маркетингу, щоб залучити якісний трафік на якісні та релевантні цільові сторінки. Фахівці з пошукової оптимізації повинні розуміти маркетингову складову, а CRO спеціалісти – знати фактори, за якими Google ранжує вебсайти, щоб врахувати це при розробці маркетингових рішень оптимізації конверсії та паралельно залучити додатковий потік потенційної цільової аудиторії, з якої бізнесу теж можна отримати реальних клієнтів та дохід. Найголовніше, що обидві технології є органічні, на відміну від рекламних активностей, тому інвестиція в них є

забезпечення в довгостроковій перспективі високої рентабельності інвестицій, стійких позицій в ніші та стабільного прибутку.

Список використаних джерел та літератури:

1. Онищенко Т. В., Фоміна А. М. Аналіз теплових карт в сучасних онлайн-сервісах оцінки юзабіліті інтерфейсів веб-сайтів. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Технічні науки. 2023. Т. 34, № 3. С. 204–205. URL: <https://doi.org/10.32782/2663-5941/2023.3.1/32> (дата звернення: 25.04.2024).
2. Balkhi S. 120+ Marketing Statistics, Trends, and Facts (Updated for 2024). *WP Beginner*: website. URL: <https://www.wpbeginner.com/research/marketing-statistics-trends-and-facts-updated/#conversion-rate-optimization-statistics> (date of access: 26.04.2024)
3. Heitzman A. 47 conversion rate optimization statistics to know in 2024. *Higher Visibility*: website. URL: <https://www.highervisibility.com/website-design/learn/conversion-rate-optimization-statistics/> (date of access: 26.04.2024)
4. Kammer M. 7 Benefits of Adding an FAQ Page to Your Online Store. *Perfect Bot*: website. URL: <https://perfectbot.ai/blog/7-benefits-of-adding-an-faq-page-to-your-online-store/> (date of access: 26.04.2024)

Калько А. І.,
ДВНЗ “Ужгородський національний університет”, м. Ужгород,
юридичний факультет,
4 курс, 081 “Право”

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ В УМОВАХ ВІЙНИ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Kalko A. I.
*State higher educational institution “Uzhgorod National University”, Uzhgorod,
Faculty of Law,
4th year student, 081 “Law”*

GENDER EQUALITY IN THE CONDITIONS OF WAR: COMPARATIVE LEGAL ASPECT

Питання рівності між чоловіком та жінкою на сучасному етапі залишається дискусійним, проте набирає обертів розвитку. В часи війни роль жінки міцнішає, оскільки хтось залишається один на один з життєвими проблемами, дітьми, в той час, як чоловік йде захищати державу, або стає в лави збройних сил, де останнє потребує конкретного правового регулювання та законодавчої підтримки. Рівень домашнього насильства зростає, дискримінація на державній службі досі залишається величезною перешкодою. Держава, активісти, громадські організації сприяють боротьбі за гендерну рівність як у цивільному світі, так і у військовому середовищі. Вважаємо за необхідне зазначити, що питання дискримінації за статтю стосується не лише жінок, а й чоловіків. Проте законодавство на даному етапі сприяє вирівнюванню прав жінок із чоловіками, оскільки, як всім відомо, досі існують випадки, коли жінці виплачують меншу заробітну плату за той же обсяг роботи, не беруть на роботу, у зв'язку із тим, що вона може народити дитину та піти у декретну відпустку, або вийти заміж та покинути роботу.

Питання гендерної рівності в умовах війни стосується і жінок, які перебувають в лавах Збройних сил України, проте, незважаючи

на те, що ми живемо у 21 столітті, дискусії щодо рівності за ознакою статі в армії продовжують існувати. Роль жінки в українській армії я не можу назвати чимось новим, оскільки можна зустріти реальні приклади жінок, які були в складі ЗСУ від початку незалежності України. В часи російсько-української війни кількість жінок в армії збільшилася. Станом на 1 березня 2023 року кількість жінок у ЗСУ становить 60 538 осіб, з них 42 898 – жінки-військовослужбовці. Зараз у ЗСУ 109 жінок служать командирами взводів, 12 командирів рот. Станом на кінець лютого на керівних посадах було понад 900 жінок-офіцерів. За час АТО/ООС державними нагородами відзначено 257 жінок, з них 9 посмертно. Станом на жовтень 2022 року понад 5000 жінок проходили службу на передовій. З початку війни в Україні статус учасника бойових дій отримали понад 16,7 тис. жінок-військовослужбовців. Погоджуємося із думкою Тінін Д. Г., який зазначає, що реалізацію гендерної рівності у ЗСУ не слід ототожнювати зі спробами механічно забезпечити присутність жінок у військовому середовищі в тій самій пропорції, що й чоловіків, це слід розглядати як об'єктивний сучасний суспільний процес, притаманний багатьом високо розвинутим країнам світу: так, частка жінок в армії США становить 17 %, Швеції – 13 %, Великобританії – 15 %, Франції – 15 %, Португалії – 10 % [1].

Що стосується правового регулювання ролі жінки в лавах Збройних сил України, нормативно-правова база гендерної рівності серед військовослужбовців включає різні законодавчі акти, які забезпечують дотримання рівних прав і можливостей для чоловіків і жінок у ЗСУ. Основоположним документом є Конституція України, яка забезпечує рівність перед законом та забороняє будь-яку форму дискримінації, в тому числі за статевою ознакою. Закон України “Про захист від дискримінації” (статті 2, 3, 4) – гарантує заборону будь-якої форми дискримінації на основі статі в тому числі в армії. Закон України “Про Збройні Сили України” встановлює, що військовослужбовці мають рівні права та обов'язки незалежно від статі, а також забезпечує умови для працевлаштування та професійного розвитку жінок у Збройних Силах України. У 2016 році

був прийнятий Закон України “Про засади державної політики щодо забезпечення гендерної рівності в Україні”, який передбачає захист жінок від насильства та дискримінації, встановлює державні гарантії щодо рівних можливостей жінок та чоловіків у всіх сферах життя, в тому числі в армії. Закон України “Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту” (статті 5, 6, 9) – забезпечує гендерну рівність у сфері захисту прав та інтересів ветеранів війни, включаючи жінок-ветеранів. У зв’язку з цим, українська армія поступово впроваджує політику гендерної рівності та боротьби з дискримінацією на робочому місці. Українська армія також активно співпрацює з різними громадськими організаціями та міжнародними партнерами з метою підвищення свідомості щодо гендерної рівності та боротьби з дискримінацією на робочому місці: було підписано Меморандум про співпрацю між Міністерством оборони України та Українською асоціацією “Жінки у військовій справі” з метою підвищення ролі жінок в армії та забезпечення їхньої рівної участі у всіх аспектах військової діяльності [2].

Життя – це не нормативно-правовий акт, тому жінка в армії може спіткатися із різним: із домаганнями та обезціненням, із визнанням та досягненням, що аналогічно може відбуватися і поза виконанням своїх професійних обов’язків, в буденному житті. Цивільне населення в умовах війни продовжує стикатися з проблематикою гендерної нерівності в контексті домашнього насильства, оскільки жінка-військослужбовець вдома є звичайною жінкою, матір’ю та дружиною, де буває різне. До того ж показники даного явища збільшуються. Здавалося б, в час світового хаосу та фізичного вбивства людей, питання насильства все ж набирає обертів, кількість надходження до судів адміністративних справ за статтею 173-2 КУпАП “Вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування” зростає [3].

Україна у 2022 році ратифікувала Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами [4], що є важливим напрямом підвищення

ефективності державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Своє відображення Конвенція знайшла у Законі України “Про запобігання та протидію домашньому насильству” [5].

Закон України “Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо імплементації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами” встановлює кримінальну відповідальність за вчинення насильства в сім’ї, невиконання обмежувальних заходів, обмежувальних приписів або невиконання програми для правопорушників. Також у Кримінальному кодексі України з’явився новий розділ про обмежувальні заходи, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство [6].

На сучасному етапі є низка центрів, зокрема в Закарпатті, які сприяють захисту та допомозі постраждалим від домашнього насильства. Тобто це може бути кімната для матері та дитини, квартира від відповідного органу чи центру для жінки або жінки з дитиною, які не мають куди йти. Центри чи осередки включають також психологічну допомогу, проте ми вважаємо, що проблемою є недостатня кількість таких місць, що, скоріше за все, обумовлено недостатньою кількістю коштів, так як запит перевищує можливість надати відповідну допомогу.

Цікавим є положення в законодавстві стосовно програми для кривдника, що включає комплекс заходів, складених на основі оцінки ризиків та спрямованих на зміну насильницької поведінки кривдника та формування в нього нової, неагресивної психологічної моделі поведінки, відповідального ставлення до своїх вчинків та їх наслідків, на викорінення дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов’язки жінок і чоловіків. Проаналізувавши посилення в інтернеті на цей запит, ми отримали лише пояснення, що це таке, посилення на типову програму для кривдників та приклад термінового заборонного припису стосовно кривдника. Щодо практичної реалізації це реалізація “Програми для кривдників” в одній із

територіальних громад України, де у 2023 році даною програмою скористалися 14 осіб.

Можна зробити висновок, що українським правотворцям та законодавцям є над чим працювати у сфері розробки практичних кейсів для реалізації гендерної рівності серед цивільного населення та продовжувати реформацію військової сфери, щоб підсилити роль жінки в армії шляхом залучення її до відповідних робіт, які вона може та повинна виконувати відповідно до своїх посадових обов’язків, шляхом вдосконалення законодавства щодо гендерної рівності жінок та чоловіків в Збройних Силах України. Питання домашнього насильства набирає обертів, але разом із тим суспільство розвивається та відповідні територіальні громади, громадські організації намагаються створити місця та способи для його подолання та профілактики. Необхідним є реальне створення центрів для реалізації програми для кривдників, щоб попереджувати подальші такі випадки.

Список використаних джерел та літератури:

1. Тінін Д. Г. Деякі аспекти гендерної рівності у воєнний час: як війна змінює роль жінок у суспільстві. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2023. Серія ПРАВО. Випуск 80: ч. 2. DOI<https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.80.2.69> с. 432–437.
2. Фролова Ю. Нормативно-правова база гендерної рівності серед військослужбовців. Стратегії наукового пошуку в соціальній роботі, соціальній педагогіці та соціальній освіті: поліфункціональність ідей: Збірник тез доповідей І Всеукраїнської наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти та молодих учених (Тернопіль, 4–5 травня 2023 р.) / за заг. ред. Л. Й. Петришин, В. А. Поліщук, Н. С. Олексюк. Тернопіль : ТНПУ імені В. Гнатюка, 2023. С. 95–97.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення – 26.04.2024)

4. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) від 11.05.2011 року, ратифікація від 20.06.2022 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#n24 (дата звернення – 27.04.2024)
5. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення – 27.04.2024)
6. Адаменко О. М. Протидія домашньому насильству в Україні (міжнародно-правовий аспект). VI Міжнародний молодіжний науковий юридичний форум. Національний авіаційний університет. 2023. С. 187–190.

Клімов Р. М.

*Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
факультет міжнародних відносин,
3 рік навчання, 291: Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії / Міжнародні відносини*

ЕЛЕКТОРАЛЬНИЙ СЕЗОН В РЕСПУБЛІЦІ МОЛДОВА – ЄВРОПЕЙСЬКЕ МАЙБУТНЄ ЧИ ПРОРОСІЙСЬКЕ МИНУЛЕ?

Klimov R. M.,

*Ivan Franko National University of Lviv, Lviv;
Faculty of International Relations,
3rd-year student, 291: International Relations,
Public Communications and Regional Studies / International Relations*

THE ELECTORAL SEASON IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA – EUROPEAN FUTURE OR PRO-RUSSIAN PAST?

2024 рік – очевидно, рік виборів у світі. Вперше в історії настільки велика кількість виборців голосуватиме у понад 70 країнах. Серед держав, де відбудуться вибори, є такі гіганти як Індія, США, Індонезія, Пакистан, Мексика. Пройдуть вибори і в низці європейських країн, таких як Британія, Австрія, Молдова та Грузія, а громадяни країн ЄС оберуть Європарламент [1].

Восени 2024 року у Республіці Молдова будуть проводитись президентські вибори, а вже в січні – парламентські. Результати жодних з них не є очевидними, оскільки фактично опозиція ще не обрала свого кандидата, хоча де-юре, кандидатом від опозиції є соціаліст Ігор Додон, але останнім часом росія, безперечно, менше робить на неї ставку, однак ця “опозиція” вже встигла об’єднатись, до речі, в Москві – що є дуже показовим, але про це поговоримо трохи пізніше.

Сучасна Республіка Молдова нагадує Україну до 2014 року: таку ж невизначену, залежну від керівника держави, ту – яку, вочевидь, ідеологічно штурмує. За чинної президентки Маї Санду, країна у 2023 році відійшла від обережної політики щодо Росії та обрала проєвропейський напрямок розвитку. Сталося це, зокрема, за сприяння України. На саміті ЄС 9 лютого Володимир Зеленський повідомив, що РФ готує переворот у Молдові та передав дані української розвідки Санду. Через кілька днів та підтвердила наявність інформації про проросійський переворот. “Москва планує знищити нашу країну”, – сказала Санду [1]. Потім молдовські суди завдали удару по найбільш радикальній проросійській партії “Шор” Ілана Шора. Спочатку її лідера, який з 2019 року переховувався в Ізраїлі та Росії, заочно засудили до 15 років за розкрадання грошей банківської системи Молдови. А у червні 2023 року Конституційний суд визнав незаконною його партію.

З іншого боку, напередодні осінніх виборів опозиція значно і показово об’єднується. 21 квітня в одному з готелів Москви утворився передвиборчий блок “Пабсда”, який нараховує ряд опозиційних молдовських партій. Головним організатором “заходу, присвяченого об’єднанню молдовської опозиції” став олігарх-утікач Ілан Шор, оголошений у міжнародний розшук у справі про крадіжку мільярда доларів із банківської системи Молдови. До створеного передвиборчого блоку увійшли партії “Шор”, “Відродження”, “Шанс”, “Альтернатива та сили порятунку Молдови” та “Вікторія”.

Москву обрала не просто так, адже нарагиви цих партій: розвиток відносин з РФ, Євразійським економічним союзом та СНД. Мета створення блоку є цілком очевидною – об’єднання заради перемоги на осінніх президентських виборах та на парламентських виборах наступного року, що призведе до появи другої Білорусі у Східній Європі. Навіть тези щодо ЄС у представників молдовської опозиції тогочасні з позицією російського керівництва. Наприклад, лідер забороненої в Молдові партії “Шор” заявив, що зближення з Євросоюзом за нинішньої влади не принесе користі молдавському

народу, оскільки Європою “сьогодні керують узурпатори та непрофесіонали” [3].

Варто зосередити увагу на окремих персоналіях. Очолив блок вже відомий нам Ілан Шор, виконавчим секретарем стала башкан Гагаузії – Євгенія Гуцул (та сама, яка їздила на переговори з Путіним цієї весни). До складу також увійшли чинні депутати від опозиції. Ймовірно, саме вони будуть розхитувати ситуацію зсередини та виступати проти голосування за вступ в ЄС на осінньому референдумі. Скоріш за все, опозиційний блок “Пабеда” висуне єдиного кандидата на президентські вибори, однак ним не зможуть стати ні Ілан Шор, ні Євгенія Гуцул, бо жоден з них не досягнув 40 років.

Крім того, варто продемонструвати та проаналізувати рівень російської пропаганди в сторону Кишинєва. У звіті американського Інституту вивчення війни йдеться про те, що Кремль готується до гібридної війни проти Молдови. Відповідні інформаційні прийоми, які застосовуються проти Республіки Молдова дуже схожі на ті, які Кремль використовував перед вторгненням в Україну у 2014 і 2022 роках, імовірно, щоб встановити умови, задля виправдання можливої майбутньої ескалації Росії проти Молдови. Далі Лавров стверджував, що Молдова вирішила не надавати державні субсидії таким регіонам, як Гагаузія, які виступають проти інтеграції Молдови в ЄС. Очільник МЗС РФ порівняв дії Молдови щодо Гагаузії з тим, як Захід “відмовився” надати екс-президенту України Віктору Януковичу час переглянути Угоду про асоціацію України з ЄС у 2013 році. Лавров переконаний, що Захід висуває аналогічні “ультиматуми” Кишинєву щодо євроінтеграції. Представники ISW запевняють, що терміни можливої російської гібридної операції в Молдові невідомі, але Кремль створює інформаційні умови, щоб це стало можливим найближчим часом [2].

До того ж варто звернути увагу ще на один аспект, який може колосально вплинути на весь електоральний сезон у Молдові та кардинально все змінити – референдум щодо євроінтеграції. На цей доволі ризиковий крок пішла чинна президентка Молдови Мая Санду – з метою запевнити опозиціонерів, що суспільствоналаштоване

на європейське майбутнє та підтримує вибраний нею вектор розвитку країни. Такий референдум, однозначно, одна з найбільш вдалих можливостей для розколу суспільства, організації каскаду провокацій, фальсифікацій, дестабілізації внутрішньої обстановки та навіть вторгнення.

Очевидно, що прокремлівська опозиція та сам кремль мають на меті зірвати цей референдум, налаштовують суспільство проти нього. Наприклад, лідер соціалістів Ігор Додон відмовився від участі у референдумі. “Ми категорично проти цього плебісциту і закликаємо громадян не брати в ньому участі. Якщо ви візьмете бюлетень, ви зробите свій внесок у визнання цього референдуму, метою якого є поступка частиною суверенітету Молдови Брюсселю, метою якого є меншість голосів”. Провал референдуму, звичайно, буде означати програш для Маї Санду та її політики. Можливо, після цього їй і вдасться виграти президентські вибори, але здобути монобільшість на парламентських – точно ні. Уряду Молдови варто готуватись до всіх можливих варіантів провокацій з боку опозиції.

Підеумовуючи все вищезазначене, можна бути певним, що проросійське лоббі в Республіці Молдова є максимально активним та “босездатним”. Партії більшості в молдовському парламенті, однозначно, варто готуватись до різних сценаріїв. Кремль вбачає важливість Республіки Молдова в регіоні та, я переконаний, скористається можливістю вплинути на внутрішню ситуацію вже цієї осені. Наразі все дійсно залежить від електоральних процесів в державі. Саме від виборів залежить, продовжить Республіка Молдова свій євроінтеграційний розвиток та взаємодію із європейськими стратегічними партнерами чи повернеться набагато кроків назад і стане черговою керованою Кремлем псевдодержавою. Насправді, на кону лежить не тільки майбутнє Республіки Молдова, а й майбутнє всього регіону Східної Європи. Не можна заперечувати той факт, що рівень кремлівського впливу є колосальним. Але якщо ігнорувати критичне мислення, холодний розум та зважати на дискурс проросійських парламентарів, то на цьому – пропаганда переможе, реальність програє, а історія – закінчиться.

Список використаних джерел та літератури:

1. 2024 – рік виборів у світі. Де вони надважливі для України – BBC News Україна. *BBC News Україна*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cj5ggj2z8jo> (дата звернення: 08.05.2024).
2. Russian offensive campaign assessment. *Institute for the Study of War*. February 14, 2024. URL: <https://www.understandingwar.org/backgrounder/russian-offensive-campaign-assessment-february-14-2024> (date of access: 08.05.2024).
3. Прокремлівська молдовська опозиція об’єднується напередодні осінніх виборів. Центральноевропейський ф’южн. URL: https://t.me/CEE_fusion/157 (датазвернення: 08.05.2024).

Малеш Поліна,

ДВНЗ “Ужгородський національний університет”, м. Ужгород,
юридичний факультет,
випускниця магістратури, 081: Право

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ЄС:
ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Polina Malesh,

Uzhhorod National University, Uzhhorod,
Faculty of Law,
Master’s Graduate, 081: Law

PECULIARITIES OF THE LEGAL REGULATION
OF LABOR MIGRATION ACCORDING TO THE EU LAW:
PROSPECTS FOR UKRAINE

Зважаючи на проголошену незворотність європейського та євроатлантичного курсу України [1], набуття статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу та чи не найбільше за всю історію Співдружності прибуття мігрантів з нашої держави у зв’язку з війною, питання правового регулювання трудової міграції без сумніву є і залишається актуальними для детального правового дослідження. За оцінками експертів за кордоном у будь-який момент часу перебуває приблизно 3 мільйони українських трудових мігрантів, більшість з яких – у Європі, а основними країнами призначення серед країн-членів ЄС є Польща, Італія, Чехія, а віднедавна й країни Балтії [2].

Ключовими нормативно-правовими актами для Європейського Союзу є Договір про функціонування Європейського Союзу (1958 р.) і Договір про Європейський Союз (1993 р.), де гарантована свобода пересування працівників в межах Союзу [3, С. 83].

Іншими нормативно-правовими актами, які відповідають за гармонізацію правил та процедур, відповідно до яких забезпечується

втілення принципу свободи руху працівників з третіх країн на території країн-членів ЄС, є такі директиви:

- Директива Ради 2003/109/ЄС від 25 листопада 2003 р. про надання статусу “довгострокового резидента” тим громадянам третіх країн, які проживають на території ЄС більше ніж п’ять років;
- Директива Ради 2003/86/ЄС від 22 вересня 2003 р. про право возз’єднання для членів родини громадянина третьої країни у випадку його довготривалого та законного перебування на території ЄС;
- Директива 2004/114/ЄС від 13 грудня 2004 р., яка гарантує можливість громадянам третіх країн перебувати на території ЄС з метою навчання (в тому числі за обміном) , зайняття волонтерською діяльністю, професійною підготовкою на безоплатній основі на період більше ніж три місяці;
- Директива Ради 2021/1883/ЄС від 28 жовтня 2021 р., яка встановлює умови для працевлаштування на умовах висококваліфікованої зайнятості як на умовах довгострокової, так і короткострокової мобільності та з можливістю наступного отримання статусу “довгострокового резидента”;
- Директива Ради 2011/98/ЄС від 13 грудня 2011 р., де передбачена можливість отримання єдиного дозволу на перебування на території ЄС в рамках спрощеної процедури, а також встановлено “уніфікований” перелік прав для працівників третіх країн безвідносно первинної підстави їх перебування (у випадку якщо таке перебування є законним).

Тим не менш, якщо дані директиви регулюють питання так званої добровільної міграції, то низка інших нормативно-правових актів присвячені вимушеній міграції, тобто врегулюванню тих випадків, коли факт перетину кордону ЄС та перебування на території Співдружності викликані сторонніми чинниками поза добровільним волевиявленням самої особи, яка була змушена покинути країну свого постійного проживання чи перебування. До таких нормативно-правових актів відносяться і Хартія Європейського Союзу про

основні права, яка у 2009 році із прийняттям Лісабонського договору набрала своєї юридичної сили.

Зокрема, стаття 18 Хартії гарантує кожному право на притулок у відповідності до положень Женевської конвенції від 28 липня 1951 року та Протоколу від 31 січня 1967 року щодо статусу біженців та відповідно до Договору про функціонування ЄС, а стаття 19 забороняє колективне видворення, а також будь-які переміщення, видворення або ж екстрадицію до держави, де існує серйозний ризик того, що особу буде піддано смертній карі, тортурам або іншому нелюдському або принизливому поводженню або покаранню [4].

Окремо варто зазначити про “Common European Asylum System” (CEAS) – Загальноєвропейську систему надання притулку, тобто нормативний та інституційний комплекс, який базується на трьох основних принципах: ефективні процедури надання притулку та повернення, солідарність і справедливую частку відповідальності, а також зміцнення партнерства з третіми країнами.

До нормативної основи такої системи, зокрема, відносять:

- Директиву 2013/32/EU від 26 червня 2013 р., або *Asylum procedures directive*, метою якої стало встановлення єдиних правил надання міжнародного захисту для держав-учасниць ЄС, а також гарантій для тих, хто шукає притулку в межах Співдружності (в тому числі в аспекті надання додаткових гарантій для окремих категорій як-от неповнолітні, які шукають притулку без супроводу, або для жертв, постраждалих від катувань) ;
- Директиву 2013/33/EU від 26 червня 2013 р., або *Reserption conditions directive*, яка, доповнюючи попередню Директиву, визначила мінімальні стандарти, які повинні бути забезпечені приймаючою державою, в тому числі доступ біженців до ринку праці, можливості професійно навчатися, а також покривати матеріальні витрати на їхній прийом у випадку наявності достатніх ресурсів;
- Директиву 2011/95/EU від 13 грудня 2011 р., або *Qualification directive*, котра роз’яснює підстави для надання міжнародного

захисту і, отже, робить рішення щодо притулку більш обґрунтованими. Дана директива також забезпечує доступ до прав та заходів щодо інтеграції для бенефіціарів міжнародного захисту;

– Дублінський регламент № 604/2013, *Dublin regulation*, покликаний встановити правила вибору держави, відповідальної за прийом біженців та надання їм притулку, а також умови взаємодії між державами, обміну інформацією, вирішення спорів щодо пріоритетності прийому тою чи іншою державою осіб, які шукають притулку;

– Регламент № 603/2013, який запровадив систему Eurodac (European Dactyloscopy System), покликану забезпечити допомогу у виборі держави-учасниці ЄС, відповідальної за надання притулку у відповідності до вже згаданого Дублінського регламенту. Крім того, у Регламенті визначені виключні випадки надання доступу Європолу та національних правоохоронних органів до бази відбитків пальців шукачів притулку, а також стандарти захисту персональних даних.

Якщо ж перейти до питання ключових трендів у трудовій міграції та, зокрема, правовому регулюванні даного питання в межах ЄС, то визнається, що сьогодні Європейський Союз намагається подолати так звану трудову дилему, коли, з одного боку, Союз робить усе можливе, щоб не допустити іноземців та мігрантів до трудового ринку: зміцнює кордони, зводить стіни та огорожі з безпелочниками та датчиками тепла, передає відповідальність за надання притулку третім країнам, криміналізує пошуково-рятувальні місії неурядових організацій у країні. Або ж, з іншого боку, анонсує так звані “Tinder for jobs” (листопад 2023 року), ідея якого знайти відповідність між роботодавцями в ЄС і кваліфікованими шукачами роботи з третіх країн за допомогою механізму, схожому до відомого сайту знайомств [5]. Зокрема, розкриваючи сутність зазначеного вище “Tinder for jobs”, то пілотний проєкт EU Talent Pool (його офіційна назва), запущений серед українських біженців у жовтні 2022 року, став онлайн-інструментом пошуку роботи для людей, які рятуються

від війни в Україні та шукають роботу в ЄС. Проєкт реалізований через спеціальний портал для пошуку роботи, що поєднує національні бюро з працевлаштування, приватні агенції з працевлаштування та роботодавців по всьому ЄС. Такою можливістю можуть скористатися ті особи, які підпадають під дію Директиви ЄС про тимчасовий захист.

Іншим перспективним напрямком, безперечно, варто вважати соціальну інтеграцію біженців з України у європейський трудовий простір, активне впровадження якої розпочалося із прийняттям вже згадуваної Директиви ЄС про тимчасовий захист у березні 2022 року [6]. Європейський Союз запропонував активувати дану Директиву з метою надати пришвидшену допомогу людям, які рятувалися у країнах Європейського Союзу від війни. Це допомогло полегшити інтеграцію українських біженців, надаючи їм доступ до проживання, доступ до роботи (ст. 12 Директиви), доступ до соціального забезпечення та медичного обслуговування, а також доступ до належного за якістю житла.

Підводячи підсумки, варто зазначити, що правове регулювання трудової міграції в Європейському Союзі розвивається органічно із загальними трендами суспільства та тими викликами, з якими зустрічається Співдружність (чи то збільшення кількості мігрантів, чи то необхідність залучення їх до працевлаштування). Для України ж сьогодні як для майбутньої держави-учасниці ЄС доцільним є вивчення механізмів та процедур, які запроваджені нормативним масивом актів Європейського Союзу з огляду на те, що із набуттям статусу держави-учасниці згадані регламенти автоматично підлягатимуть застосуванню, а норми, зазначені у директивах, мають бути органічно імплементовані в межах національного законодавства.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України від 28.06.1996. Відомості Верховної Ради України. 1996 р. № 30. Ст. 141.
2. Migration and Sustainable Development. *The International Organization for Migration (IOM)*. URL: <https://ukraine.iom>.

int/migration-and-sustainable-development (дата звернення: 30.04.2024).

3. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями. Офіційний вісник Європейського Союзу. 2010 р..

4. Charter of Fundamental Rights of the European Union (2000/C 364/01). *Official Journal of the European Communities*. 2000. URL: https://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf (дата звернення: 30.04.2024).

5. ‘Tinder for jobs’: Brussels unveils plan to match migrants with EU jobs amid labour shortages. *Euronews*. 2023. URL: <https://www.euronews.com/my-europe/2023/11/15/tinder-for-jobs-brussels-unveils-plan-to-match-migrants-with-eu-jobs-amid-labour-shortages> (дата звернення: 30.04.2024).

6. Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001 on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons and on measures promoting a balance of efforts between Member States in receiving such persons and bearing the consequences thereof. *Official Journal of the European Communities*. 2001. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32001L0055> (дата звернення: 30.04.2024).

Мирошник Анатолій Олександрович,

ДВНЗ “Ужгородський національний університет”, м. Ужгород,
факультет суспільних наук
бакалавр 3-го року навчання ОПП “Психологія”,
Науковий керівник: Соломка Едуард Тіберійович

РОЗГЛЯД САМОТНОСТІ З ТОЧКИ ЗОРУ КОНСТРУКТУЮЧИХ ТА ДЕКТРУКТУЮЧИХ ПІДХОДІВ

Anatoly Oleksandrovich Myroshnyk,

State Educational Institution “Uzhgorod National University”, Uzhhorod
Faculty of Social Sciences
bachelor of the 3rd year of study of the OPP “Psychology”
Supervisor: Solomka Eduard Tiberiyovych

CONSIDERATION OF LONELINESS FROM THE POINT OF VIEW OF CONSTRUCTIVE AND DESTRUCTIVE APPROACHES

Актуальність теми. Сьогодні актуальними є дослідження самотності у зв’язку з інформатизацією всіх сфер суспільства, за сприяння якої формалізуються і набувають поверхневого характеру соціальні контакти індивідів, що максимізує у модерну добу кількість випадків явища самотності серед людей. В ході опрацювання теоретичного матеріалу автором було виявлено кілька специфічних рис стану розробленості проблеми. Їх можна охарактеризувати у двох думках. Перша:

На думку антрополога Ігоря Кона, самотність є “багатоликою”, що характеризує її неможливість цілком перелічити її різновиди і надати їм чітке визначення. На його переконання, відтінки самотності настільки змінливі, що оцінка її в термінах “позитивно – негативно”, “корисно – шкідливо” і т. д. є неможливою. [1]

І друга думка:

Психологиня Оксана Помазова вважає, що в історії філософсько-психологічної думки самотність трактується неодноразово.

значно. Вона виокремлює два напрямки. З одного боку, самотність розуміється як руйнівна для особистості, з іншого – як необхідна умова, етап розвитку, самопізнання та самовизначення. Ця розбіжність, на переконання науковиці, свідчить про недостатню увагу до феномена самотності [2, с. 209].

Як стало зрозуміло, з усіх теоретичних конструкцій цього феномена неможливо встановити одну, яка була б для всіх прийнятною. Але щоб показати, що це не є результатом недостатнього його вивчення – і це цілком закономірно, була висунута необхідність написання цієї роботи.

В дослідженні розглядається два протилежні види підходів – деструктуруючий та конструктуючий. Перший має своєю основою підходи, які розглядають самотність як об’єктивно негативне явище, деструктивне для людини. Другий – підходи, які створюють уявлення про самотність як про біполярне явище, яке має як позитивні, так і негативні аспекти. Виходячи з цього, і можна сказати, чому саме це явище трактується неоднозначно.

Виклад основного матеріалу. Теоретичний аналіз проблеми самотності показав два основні підходи до її розуміння. Перший характеризується тим, що самотність сприймається як винятково негативне явище, що виникає внаслідок об’єктивних обставин життя, і вихід з якого пов’язаний з встановленням значущих для особи та корисних для неї контактів. До нього можна віднести такі підходи, як – психодинамічний (акцентує на значенні дитячих вражень в почутті самотності, вплив стосунків з матір’ю на це явище), соціологічний (виходить з ситуації й стану суспільства у поясненні стану самотності індивіда), та інтеракціоністський. Його можна назвати деструктуруючим.

Основою другого виду підходів становить уявлення про самотність як про явище суб’єктивного переживання незадоволеності глибиною та інтенсивністю своїх соціальних контактів з іншими. Він виходить не з об’єктивних обставин життя, не з потреб в соціальних контактах як таких, а з суб’єктивного ставлення до цих обставин, з оцінки рівня соціальних контактів, який задовольняв би конкретного суб’єкта. Він представлений іншими підходами – екзистенційним, за

яким людина безнадійно самотня тому, що всі люди різні й жодна людина не здатна зрозуміти іншу людину, бо не була нею, когнітивним, який доводить зв’язок між самотністю й мисленням тощо. Як зазначала Помазова О. В., висловлюючись, на авторське переконання, про ідеї дослідників першого типу – Г. С. Саллівана, Р. С. Вейса, Ф. Фромма-Рейхманна, П. Лейдерма: “Кожен з вищезначених поглядів на самотність як дефіцит спілкування та близькості з іншими людьми спирається на об’єктивну ситуацію відсутності спілкування або відсутності якісного емоційного зв’язку з іншим людьми. Проте не підкреслюється, що міра спілкування та близькості з іншою людиною визначається особисто і є питанням суто індивідуальним”. [3, с. 5].

Треба сказати, що ці два види підходів аж ніяк не можуть бути узгодженими або поєднаними: вони протиставляються одне одному, бо виходять з різних основ і принципів. Вони розглядаються як різні, з яких лише один – вірний. Тому й утворюють вид позиції, яку можна прийняти, але не можна довести її істинність. Тому й закономірно, що погляди у різних авторів так різко відрізняються, а отже, це не залежить від повноти розробленості теми. Розглянемо ці підходи детальніше.

Основою їх поділу є два явища. Перше – відношення теоретичних конструкцій “Самотність” та “Усамотнення”, а друге – уявлення про позитивне і негативне в самотності.

В межах дослідження скажемо, що усамотнення – це певна потреба людини бути на самоті, з самим собою, для того, щоб відпочити від соціальних контактів, здійснити самоаналіз або рефлексію.

Якщо перший підхід акцентує на тому, що самотність – протиставлення усамотненню, то другий – що усамотнення є одним з видів самотності. Відповідно, згідного першого типу, самотність – виключно негативне явище, пов’язане з об’єктивними обставинами життя, а усамотнення – виключно позитивне і пов’язано з суб’єктивними обставинами, або вибором людини. Другий тип наголошує на тому, що самотність не погана сама по собі, а негативні переживання є одним з варіантів її переживання. Вони виникають в

разі негативного ставлення до факту самотності, негативної його інтерпретації, наприклад, через думки про те, що з самою людиною щось не так, що вона не заслуговує самотності тощо. А позитивне ставлення дозволяє виникнути позитивним переживанням. Воно може бути наслідком знаходження позитивного в самотності – можливість краще пізнати себе, свої почуття, зрозуміти свої стосунки з іншими та ін. І якщо ці позитивні аспекти тотожні тому, що, згідно з першим підходом, зветься “усамітненням”. Далі, згідно з конструюючим підходом, самотність – вибір людини. Перший підхід вважає вибором тільки усамітнення. Відповідно, одним з виходів зі стану самотності згідно деструктуруючого підходу є перетворення самотності на усамітнення. Це можна підтвердити порадами, які дають психолог Ілля Полудьонний і психологиня Марія Лемешук: “Практикуйте усамітнення” в розповіді про можливість впоратися з самотністю [4]. “Усамітнення важливе, тому що тільки в такі моменти я усвідомлюю себе і починаю розуміти, чого хочу. Це ніби оновлення системи на комп’ютері” (Полудьонний І. В.). Можна також сказати, що, згідно з першим підходом, самотність буде в людини, яка попала в певні обставини, незалежно від ставлення до цих обставин (Згідно з поглядами І. С. Кона, самотність – це “туга, суб’єктивний стан ізоляції, незрозумілості, почуття незадоволеності потреби у спілкуванні, людській близькості”) [1]. Це положення відображає об’єктивну спричиненість самотності ізоляцією і незадоволеністю потреби в спілкуванні. Водночас про саме усамітнення літератури небагато. В основному усамітнення розглядається як самотійна потреба, відповідно, її протилежність – потреба у соціальних контактах. Калашникова Л. В. зазначає, що поряд з потребою в усамітненні, яку задовольняє людина, формується почуття самотності, що вказує, знову ж таки, на можливість вибору людиною самотності при задоволенні цієї потреби, а отже, можливу їх спорідненість, переливання з одного в інше [6, с. 29]. В основному вказується на те, що це позитивний феномен і він слугує ознакою психічного здоров’я особистості. Прикладом погляду на самотність з точки зору деструктуруючого підходу може бути дослідження “Рецепт щастя”, яке тривало 75 років і висновки якого можна звести

до положення, що головним в нашому щасті й задоволеності життям є не що інше, як задовільні для нас соціальні контакти. “Добрі соціальні зв’язки корисні для нас, самотність вбиває. Ті учасники експерименту, які мали сім’ї, друзів, хороші контакти в спільнотах, щасливіші, фізично здоровіші і живуть довше, аніж ті, у кого таких соціальних зв’язків було мало. Ті, хто більш ізольований від інших людей, аніж їм хотілося б, менш щасливі, їхнє життя погіршується в середньому віці, раніше погіршуються функції мозку, а життя коротше, аніж в тих, хто не одинокий”, вказують експерти Ці висновки прямо вказують на об’єктивну зумовленість самотності ізоляцією і негативний її сенс [7].

На останок, обидва типи підходів вказують, що самотність – це психологічне переживання, пов’язане з певними емоціями, і причиною якого є труднощі в задовільних соціальних контактах. Перший зазначає, що ці емоції – виключно негативні, а труднощі – об’єктивні, і для їх подолання необхідно встановлювати соціальні контакти, змінювати свою поведінку, адаптувати її під потреби інших. Другий наголошує на тому, що ці емоції можуть бути також позитивними, а труднощі в стосунках – суб’єктивними, і такими, що не прямо впливають на переживання людиною самотності, а через ставлення людини до них.

Висновки. Отже, розглянувши основні погляди на сутність самотності, можна прийти до висновку, що вони діляться на два полюси, які неможливо поєднати – погляд на самотність як на негативне і пов’язане з об’єктивними чинниками явище, ставлення до якого не є основним в переживанні його, і протилежністю якого є потреба в усамітненні, яка є самотійною потребою, і на погляд як на явище, яке має також позитивні риси і його суб’єктивне переживання залежить в першу чергу від ставлення до нього. Для нього усамітнення – форма самотності. Ці два види підходів ми поділили на конструюючий та деструктуруючий. Перспективами досліджень стане виявлення можливих видів психотерапії, які відповідають кожному з двох розглянутих типів підходів, а також пояснення сутності потреби в соціальних контактах згідно з кожним підходом, визначення самого поняття “соціального контакту”. Їх

можна розглянути крізь призму ідеалістичного – другий тип, і матеріалістичного – перший тип. Дослідник самотності має спочатку обрати одну з цих позицій, а потім виходити з неї при дослідженні даної проблематики.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кон, І. (1990). Багатолика самотність. В В. Мироненка (Ред.), Популярна психологія: Хрестоматія: Навчальний посібник для студентів педінститутів (с. 162–170). Москва: Просвітництво.
2. Помазова, О. В. (2013). Самотність як психологічний феномен. Наукові записки. Серія “Психологія і педагогіка”, (23), 206–214.
3. Помазова, О. В. (2019). Теоретичні аспекти самотності як суб’єктивного переживання. Теоретико-методологічні проблеми психології особистості, 1 (15). <https://doi.org/10.33989/2226-4078.2019.2.177345>
4. The Village Україна. (б.р.). Я боюся самотності. Що з цим можна вдіяти? Вилучено з <https://www.village.com.ua/village/knowledge/simple-words/289593-ya-boyusya-samotnosti-scho-z-tsim-mozhnavdiyati>
5. Колісник, Л. О. (2016). Розвиток емоційного інтелекту як чинника запобігання самотності в юнацькому віці [Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук, Спеціальність 19.00.07]. Київ.
6. Калашникова, Л. В. (2020). Усамітнення в житті юнака: матеріали наукового круглого столу on-line: “Усамітнення та самотність в житті особистості”. Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України.
7. Рецепт щастя: результати найдовшого у світі експерименту Гарвардського університету. (б.р.). Твоє Місто – твоє телебачення. Вилучено з https://tvonemisto.tv/news/retsept_shchastya_rezultaty_paydovshogo_u_sviti_eksperimentu_garvardskogo_universitetu_pro_75395

Мокрецова Є. М.

*Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
Факультет міжнародних відносин,
студентка 2-го курсу, 293: Міжнародне право*

ВПЛИВ КОНТРСАНКЦІЙ РФ НА МІЖНАРОДНИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ АРБІТРАЖ

Mokretsova Y. M.,

*Ivan Franko National University of Lviv, Lviv;
Faculty of International Relations,
2nd-year student, 293: International law*

THE IMPACT OF RUSSIAN COUNTER-SANCTIONS ON INTERNATIONAL COMMERCIAL ARBITRATION

Одним із наслідків повномасштабного вторгнення рф на територію України стало посилення санкційного тиску на російських фізичних та юридичних осіб. Це, в свою чергу, внесло новели у практику міжнародного комерційного арбітражу (далі – МКА). Серед конкретних наслідків впливу можна виокремити: вплив санкцій на арбітражну процедуру (практичні/адміністративні перешкоди для оплати; заборона на в’їзд учасників слухання тощо), вплив санкцій на суть спору (арбітрабельність спору; винагороди та відшкодування; визнання та виконання рішень), дедалі більш непослідовні режими санкцій (наприклад, після Brexit санкції Великобританії відрізняються від санкцій ЄС), введення контрсанкцій Росією, зростання популярності азійського арбітражу. У цих тезах ми пропонуємо розглянути саме заходи, які вжила росія для “захисту” російських сторін у спорах, що підлягають арбітражному розгляду, та які наслідки вони мають на МКА в цілому.

Почнімо з того, що ґрунтовні кроки, аби покращити становище своїх сторін у спорах, росія вжила ще до початку повномасштабного вторгнення [1]. Так, у червні 2020 року були внесені зміни до Арбітражного процесуального кодексу росії: тепер відповідно до

нових статей 248.1–248.2 АПК РФ дозволено перенести суперечку до російського суду у разі наявності перешкод у доступі до правосуддя та винести заборону ініціювати чи продовжувати розгляд за кордоном. Тобто підсанкційна сторона може посилатися на виключну юрисдикцію російських судів вупереч триваючому міжнародному арбітражу (і отримати захист проти іншої сторони, якщо арбітражне застереження не може бути виконано через те, що санкції створили перешкоду правосуддю).

Тут хочемо зазначити, що, відповідно до практики міжнародних арбітражних судів, сам факт санкцій не запобігає доступу до правосуддя. Натомість санкції спричиняють численні регулятивні, процедурні та адміністративні перешкоди, які змушують контрагентів шукати обхідні шляхи. Натомість російські сторони широко тлумачать це поняття та намагаються показати цю ситуацію як відмову у доступі до правосуддя [4].

Таке положення вже активно використовується російськими судами. Першою знаковою справою стосовно цього стала *UralTransMash v. PESA* [2]. У ній російська сторона, яка потрапила під санкції, брала участь у Стокгольмському арбітражі протягом кількох років, однак верховний суд Росії постановив, що запровадження іноземною державою обмежувальних заходів (як заборон, так і персональних санкцій) достатньо, аби перешкодити повноцінній реалізації права на судовий захист у цій державі, у зв’язку з чим для переведення спору до юрисдикції російських арбітражних судів достатньо одностороннього волевиявлення підсанкційної особи. З цієї практики випливає, що підсанкційні російські сторони можуть ігнорувати міжнародну арбітражну угоду і замість цього посилатися на виключну юрисдикцію російського суду.

У 2023 р. російські суди, розглядаючи позови за ст. 248.1 АПК, почали застосовувати її до спорів, які розглядаються в санкційно-нейтральних арбітражах. Так, у спорі між ТОВ “РусХімАльянс” та Linde GmbH (“Linde”) [3] суд визнав свою компетенцію розглядати цю справу, незважаючи на те, що арбітражна угода сторін передбачала

передачу суперечок до Гонконзького міжнародного арбітражного центру (HKIAC). Хоча Гонконг не вводив обмежувальні заходи проти російських осіб, суд взяв до уваги такі докази “РусХімАльянсу” щодо того, що ГМАЦ не гарантує справедливого розгляду справи: 1) Гонконг хоч і знаходиться під юрисдикцією Китаю, але в країні діє політико-правова концепція “одна країна – дві системи”, у зв’язку з чим у Гонконгу існують свої політичні, правові та економічні системи, багато в чому засновані на аналогічних системах Великобританії; 2) правова система Гонконгу ґрунтується на англосаксонській системі права; судді з Великобританії та Європейського союзу (“ЄС”) входять до складу вищого апеляційного суду Гонконгу, при цьому в силу їх громадянства вони зобов’язані дотримуватися введених Великою Британією та ЄС санкцій; 3) англійська мова є однією з офіційних мов Гонконгу. У зв’язку з цим арбітражний суд визнав, що позивач перебуває у нерівній позиції і Гонконг не можна назвати нейтральною юрисдикцією для вирішення спорів.

Натомість Linde була не згідна з таким рішенням та хотіла продовжувати розгляд справи в Гонконзі. Наприкінці вересня 2023 р. Високий суд Гонконгу дійшов висновку, що твердження російської компанії про те, що її право на справедливий судовий розгляд у Гонконгу буде порушено, сильно перебільшено і не має під собою суттєвих підстав: для ТОВ “РусХімАльянс” не існує перешкод для розгляду спору у Гонконгу, оскільки санкції іноземних держав у Гонконгу не мають сили. Також суд підкреслив, що арбітри в силу закону зобов’язані діяти незалежно, неупереджено і ставитись до сторін однаково.

Тому даний момент існують два розгляди з одного й того самого питання: один в арбітражному суді Санкт-Петербурга, а другий – у рамках арбітражу в HKIAC. Це не тільки тягне за собою суттєві витрати для обох сторін, але, що більш важливо, ставить питання про здійсненність винесених у справі підсумкових рішень. Така практика ризикуює зробити нездійсненим практично будь-яку арбітражну угоду, якщо країна, в якій знаходиться арбітражний

інститут, пов’язана з Євросоюзом, Великобританією, США (наприклад, Дубайський міжнародний арбітражний центр) (DIAC).

Таким чином є декілька основних напрямків впливу російських контрсанкцій на МКА. По-перше, внаслідок законодавчих змін у 2020 році та підсанкційні російські сторони в арбітражних провадженнях нехтують обов’язковими арбітражними застереженнями та звертаються до російських судів, щоб отримати вигідні для них рішення. Російські суди захищають підсанкційні сторони тим, що встановлюють особливо низький юрисдикційний поріг та здійснюють широке тлумачення арбітражних угод. Відтак вони розглядають спір навіть тоді, коли базові угоди між сторонами містять обов’язкові арбітражні застереження. По-друге, російські суди нехтують санкціями ЄС та іншими відповідними санкціями і, як наслідок, приходять до різних висновків щодо певних питань права. Однак, хоча російські судові рішення в обхід арбітражних застережень можуть не підлягати виконанню в західних юрисдикціях, вони все ще вважаються дійсними в росії та в інших юрисдикціях, які відносяться до “дружніх” країні-агресору. По-третє, сучасна практика російських судів унеможливає розгляд справ за участю російських сторін навіть в санкційно-нейтральних арбітражах інших держав.

Вищезазначені факти вказують на необхідність пошуку нових шляхів притягнення російських фізичних та юридичних осіб до відповідальності у спорах, що підлягають юрисдикції міжнародних арбітражних судів, шляхом, зокрема, звуження можливостей розгляду справ у російських арбітражних судах через т. зв. відмову у правосудді.

Список використаних джерел та літератури:

1. Ряченко М., Чураков М. Проблеми визнання й виконання арбітражних рішень за участі російських компаній. Всеукраїнське професійне юридичне видання “Юридична газета online”. 2011. № 13–16. С. 771–774. URL: <http://surl.li/tipqz> (дата звернення: 29.04.2024).

2. Decision of the Russian Supreme Court (PESA v. UralTransMash). 28 May 2021. URL: <http://surl.li/tiprtq> (дата звернення: 29.04.2024).
3. Tsang S. Sanctions in Current Geopolitical Climate: Challenges to International Arbitration in the Context of the Russia-Ukraine War. Kluwer Arbitration Blog: website. URL: <https://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2024/04/04/sanctions-in-current-geopolitical-climate-challenges-to-international-arbitration-in-the-context-of-the-russia-ukraine-war/> (дата звернення: 29.04.2024).
4. Bernitsa A. The Impact of Sanctions on International Arbitration. British Institute of International and Comparative Law blog: website. URL: <https://www.biicl.org/blog/72/the-impact-of-sanctions-on-international-arbitration-key-issues?cookieset=1&ts=1714505614> (дата звернення: 29.04.2024).
5. Decision of the Court of First Instance of the High Court of Hong Kong (Linde v. RusChemAlliance). 27 Sept 2023. URL: <http://surl.li/tipzpl> (дата звернення: 29.04.2024).

Належита К. П.

*Національний університет “Львівська політехніка”, м. Львів,
Інститут комп’ютерних технологій, автоматики та метрології,
3 рік навчання, 123: Комп’ютерна інженерія*

МІФИ ПРОТИ ЛЮДЕЙ:

АНТИЧНА ІСТОРІЯ В КОМП’ЮТЕРНИХ ІГРАХ

Nalezhyta K. P.,

*Lviv Polytechnic National University,
Institute of Computer Technologies, Automation and Metrology,
3rd year student, 123: Computer Engineering*

MYTHS VS PEOPLE: ANCIENT HISTORY IN COMPUTER GAMES

Комп’ютерні ігри та відеоігри займають помітне місце у сфері розваг сучасної людини. З розвитком технологій та ростом добробуту споживачів індустрія комп’ютерних ігор бурхливо розвивається і змушена використовувати все нові й нові сюжети та спецефекти. Проте, незважаючи на плин часу деякі стратегії та сюжетні лінії залишаються дещо актуальними. Серед таких сюжетів є антична (переважно грецька) міфологія і видатні війни з історії Греції та Риму. Остання тематика є добрим тлом для будь-якої гри, адже дозволяє будувати стратегію, розвивати любовну лінію, або робити перше і друге разом. Війни в історії стародавнього світу завжди мали визначальний вплив на розвиток історії, але найбільш контраверсійними та значимими для розвитку античної (а отже європейської) цивілізації є Троянська та Пелопоннеська війни. Ці війни були у першому випадку – військовою світовою масштабу, а у другому – військовою системою, війською двох світів – Афін і Спарти. Це є передумовою того, що розробники комп’ютерних ігор не могли оминути своєю увагою цих сюжетів, адже реваншизм в історії є давно знаним, а віртуальна реальність є добрим “полем”, щоб “переграти” події. Цікавим є факт, що ігри, які так чи інакше стосуються

троянської війни дослідниками виділяються в окрему групу ігор. Ця група не належить до більш широкого об’єднання ігор з сюжетами з історії Стародавньої Греції.

У наближенні сюжету до реальності сприяє імпозантність і доступність античних руїн Риму, Афін, Пергаму, Помпей. Те, що гравець міг їх відвідувати особисто додає ще більше привабливості самій грі.

Напевно найвідомішою грою, яка розповідає про міфологічну історію Пелопоннеської війни між Афінами та Спартою з 431 по 422 рік до н. е. є “Assassin’s Creed Odyssey”. На початку гри гравець може вибрати роль Алексіоса або Кассандри, грецьких найманців і нащадків спартанського царя Леоніда I. Порівняно з іншими іграми серії, Одиссея більше зосереджена на історичній міфології та меншою мірою на конфлікті між асасинами та тамплієрами, який є центральним оповідним елементом у більшості ігор “Assassin’s Creed”. Основні місії гри розказують про те, як найманці возз’єднують свою сім’ю та зупиняють Культ Космосу, додаткові лінії завдань ставлять перед гравцями завдання перемогти містичних істот з Атлантиди та знищити культистів. Оскільки дія гри відбувається під час Пелопоннеської війни, Афіни та Спарта контролюють різні частини Греції. Територію можна послабити, якщо гравець уб’є лідера нації, переможе членів їхньої армії, спалить військові припаси або пограбує скрині своєї нації. Коли регіон ослаблений, гравці можуть приєднатися до битви за завоювання, щоб допомогти або стороні, яка атакує, або ж стороні, яка обороняється. Перемога в битві принесе гравцеві цінні трофеї та спорядження. [2] Подібно до інших ігор із серії, “Odyssey” була натхненна історією. Стародавня Греція була одним із найбільш затребуваних фанатами регіонів, а епоху Пелопоннеської війни було обрано місцем дії, оскільки це дозволило команді представити відомих історичних постатей, таких як Сократ, Леонід та Гіппократ. [1] Менш відомою за “Assassin’s Creed Odyssey”, але не менш важливою є гра-попередниця “Assassin’s Creed Origins”. В основному дія гри відбувається в Єгипті, наприкінці періоду Птолемеїв з 49 по 43 pp. до н. е., історія розповідає про меджая, на

ім’я Байек із Сіви, та його дружину Айю, які прагнуть помститися за вбивство свого сина. За сюжетом головні герої співпрацюють з Клеопатрою, яка дає їм завдання. Деякі з них полягали у тому, щоб допомогти Клеопатрі з вторгненням Римської імперії на територію Єгипту на чолі з Юлієм Цезарем. Цікавим є те, що під час створення гри розробники залучали до роботи команду істориків, а потім і самі їздили на 10-денну екскурсію античними містами, після чого ілова Александрія отримала свій вигляд після відвідин античного міста Пергам (сучасна Туреччина). [3] Гра “Rome: TotalWar” відмінна від двох попередніх, бо належить до стратегій. У цій грі гравець виступає у ролі очільника стародавнього Риму. Хронологічно гра починається з Пунічних воєн і закінчується смертю імператора Октавіана Августа. Протягом цього проміжку часу гравець керуватиме економікою держави, захищатиметься від замахів на своє життя, а також відвідуватиме гладіаторські бої у Колізеї. Найцікавіше, що гра не має як такого однозначного фіналу для всіх, бо для кожного гравця він буде іншим, в залежності від вибраних ним дій.

Як було сказано вище, ігри про Троянську війну відносяться до окремої категорії, і я скравим її представником є “TotalWar: Troy”. Ця гра є найновішою серед усіх, згаданих мною, адже вийшла всього у 2020 році. За сюжетом гравець має обрати одну зі сторін – ахейців або троянців. Події гри, як і події оригінальної поеми, відбуваються по обидві сторони стін Трої. Цікавим є те, що розробники вирішили додати міфічних персонажів, таких як кентаври, мінотаври та гіганти до лав обох армій, чого в інших іграх немає. Також, на відміну від літературного твору у грі менша роль відводиться олімпійським богам. Тобто гравець має цілковите покладається на людський фактор. [4] Отже, в сучасній індустрії відеоігор антична тематика впевнено посідає високе місце. Розробники досі цілковито не відійшли від сюжетів, які поєднують міфологію і реальні історичні події. Це, ймовірно, пов’язано із, якщо можна так сказати, “ігровим” фактором самої гри. На відміну від античних часів, коли міф був способом розказати історію, в комп’ютерних іграх міф є чистою вигадкою і казкою. Однак тематика ігор все частіше зачіпає соціальні конфлікти та показує можливі моделі їх розв’язання.

Список використаних джерел та літератури:

1. Assassins Creed Odyssey: Tips-guide-walkthrough: вебсайт. URL: <https://www.pegamer.com/assassins-creed-odyssey-tips-guide-walkthrough/> (дата звернення: 29.04.2024).
2. Assassins Creed Odyssey: mythical beasts guide: вебсайт. URL: <https://www.gamespot.com/articles/assassins-creed-odyssey-mythical-beasts-guide-10ca/1100-6462466/> (дата звернення: 29.04.2024).
3. Assassins Creed Origins tips guide: вебсайт. URL: <https://www.vg247.com/assassins-creed-origins-tips-guide> (дата звернення: 30.04.2024).
4. A TOTAL WAR SAGA: TROY – INTERVIEW: вебсайт. URL: <https://web.archive.org/web/20190928134120/https://ulvespill.net/2019/09/25/a-total-war-saga-troy-interview/> (дата звернення: 30.04.2024).

Новак Д. Є.,

*Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
юридичний факультет,
магістрант I-го року навчання, спеціальність “081: Право”*

ОСНОВНІ ТЕОРІЇ ПОХОДЖЕННЯ ПРАВА

Novak D. Y.,

*Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of Law,
1st year master's student, specialty “081: Law”*

BASIC THEORIES OF THE ORIGIN OF LAW

Процеси утворення, формування та становлення права як базового соціального інституту й основи для появи держави, беззаперечно, мають практичне значення для сучасного праворозуміння, адже знання про походження права не тільки дозволяє нам вгамувати нашу наукову цікавість, але й може пояснити чому сучасні державні та правові системи є такими, якими вони є, дозволяє виявити та з'ясувати причину (або ж причини) відмінностей між тими чи іншими правовими системами, формами державного правління, рівнем правової культури різних суспільств тощо. Саме тому теорії походження права слід розглядати як класичні наукові теорії, що можуть дозволяти нам перш за все робити передбачення стосовно того як поведитиме себе та чи інша правова система за різних теорій. У цих же тезах доповіді я постараюся окреслити основні теорії походження права, які виділяються у науковій доктрині та описати їхні базові характеристики та визначальні ознаки.

Найпершу теорію, яку згадують у контексті походження права, беззаперечно є Аристотелева політико-правова концепція, з якої традиційно виводять природну теорію походження права [1]. Як відомо, Аристотель писав, що людина є за своєю суттю істотою політичною (соціальною) та від природи прагне до об'єднання у різні за розміром групи. Відносно мирне ж співіснування таких груп,

особливо великих, неможливе без регулювання суспільних відносин певним чином – що і є правом. Тою чи іншою мірою до прихильників природної теорії походження права можемо зарахувати на різних історичних етапах англійського філософа Томаса Гоббса, який у своєму творі “Левіафан” обґрунтовував існування так званого “природного стану людини”, у якому панувало насильство, беззаконня та для якого була характерна доволі висока смертність. Виходом же з природного стану за Гоббсом була саме поява централізованої держави, Левіафана, який спирався на закон і право [2]. Також до цієї теорії можемо долучити таких мислителів і філософів як Джон Локк та Жан Жак Руссо.

Наступну теорію походження права заведено називати **теорією примирення**. Цю теорію обстоював зокрема британський юрист Гарольд Берман у своїй праці “Law and Revolution: The Formation of the Western Legal Tradition” (з англ. “Право та революція: формування Західної правової традиції”). Основна ідея Бермана полягає у тому, що право сформувалося з потреби укладати договори та угоди. Першим етапом такого формування, безумовно, були усні домовленості між, наприклад, вождями родів, племен, народів, що надалі переростали у вже письмові договори між князівствами та державами. Це могли бути мирні договори, договори про торгівлю, взаємодопомогу, військові союзи тощо. З цим перших договорів і виникла, говорить Берман, ідея складання обов'язкових правил та їхнього дотримання [3].

Психологічну теорію походження права висунув польський соціолог та юрист Лев Петражицький. Інша назва цієї теорії – емоційна теорія права, вчений говорить, що основним джерелом права є емоції людини. У його працях також можна простежити класифікацію права на інтуїтивне та офіційне право. Офіційне право – це норми, які санкціонує держава як загальнообов'язкові правила поведінки, тоді ж як інтуїтивне право радше нагадує правовий звичай [4]. Ідея Петражицького також розділяв французький психолог і кримінолог Габріель Тард, адже вважав, що всі соціальні явища, в тому числі право, має психологічне підґрунтя [6].

Шарль Луї Монтеск'є, один з найвідоміших французьких правників, один з авторів концепції розподілу влади на законодавчу, виконавчу та судову, був прихильником іншої теорії – **історичної теорії** походження права. Її представники вважають, що право є історичним явищем, тобто поява права обумовлена історичними чинниками насамперед розвитком спільнот, етносів та народів. Таку теорію підтримували Карл Фрідріх Савіньї та Георг Фрідріх Пухта. Хоч і зрозуміло, що ідеї Монтеск'є носили дещо глибший характер. Зокрема, він розрізняв право і закон, вважають, що перше є передумовою появи другого, водночас для утворення права Монтеск'є вважає важливим досягнення концепції справедливості, яка лежить в основі права [5].

Окрім перерахованих чотирьох основних теорій існують також інші, зокрема, теорії, які пов'язують виникнення права з появою власності, марксистські або ж соціалістичні теорії виникнення права, релігійні теорії тощо.

Зрозуміло, що станом на зараз не можна виокремити якусь теорію чи групу теорій, які б домінували та ми мали докази щодо їхньої валідності й тим самим відкидаючи всі інші теорії. Ба більше, скоріше за все, не можна буде в принципі виокремити якусь теорію походження і сказати, що саме вона повністю і вичерпно пояснює нам утворення та формування такого явища як право. Адже складність соціальних процесів і явищ вимагає комплексного підходу і міждисциплінарних методів, відповідно, комбінації теорій.

Список використаних джерел та літератури:

1. Арістотель. Політика / Пер. з давньогрек. та передм. О. Кислюка. – К.: Основи, 2000. – 239 с. – ISBN 966-500-037-3.
2. Томас Гоббс. Левіафан, або Суть, будова і повноваження держави церковної та цивільної. Переклад з англійської: Ростислав Димерець, Володимир Єрмоленко, Наталія Іванова, Євген Мірошніченко, Тетяна Олійник; передмова та примітки: Тамара Польська та Віктор Малахов. К.: Дух і Літера, 2000. – 600 с. – ISBN 966-7888-04-5

3. Harold J. Berntman. Law and Revolution: The Formation of the Western Legal Tradition. Harvard University Press, 1983 – Law – 657 pages
4. Петражицкий Л. И. Теория права и государства в связи с теорией нравственности-С. Петербург, 1907. 608 с.
5. Монтеск'є, Шарль Луї де // Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. – Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України : Абрис, 2002. – С. 396. – 742 с.
6. Тард Г. // Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. – К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2004. – Т. 6 : Т – Я. – С. 20. – ISBN 966-7492-06-0.

Новосад В. Д., Феделеш А. В.,

*Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
юридичний факультет, студенти 3-го курсу, 081 “Право”;
Науковий керівник: Шуп'яна М. Ю.*

ДЕЯКІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ДІЯНЬ ПЕРЕДБАЧЕНИХ ЧАСТИНОЮ 1 СТАТТІ 197–1 КК УКРАЇНИ

Novosad V. D., Fedeleş A. V.,

*Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of Law, 3rd year students, 081: “Law”;
Supervisor: Shup'iana M. Y.*

SOME ISSUES OF THE QUALIFICATION OF ACTIONS PROVIDED FOR BY PART 1 OF ARTICLE 197–1 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE

The direct object of this crime is land relations as social property relations regarding ownership, use and disposal of land. Hence, land relations are social relations regarding ownership, use and management of a land plot. At the same time, can some relations be covered by the legal regime of land relations, which is not related to the “official” ownership, use and disposal of a plot of land. At the same time, the issue of qualification of the act under Art. 197–1 of the Criminal Code of Ukraine, when a person in the process of free privatization of a land plot begins to use it without the permission or consent of the owner, who transfers the land plot to this person for ownership. For example, the procedure for free privatization of a land plot is provided for in Art. 118, Article 122 of the Civil Code of Ukraine establishes that citizens interested in obtaining free ownership of a plot of land from state or communal property shall submit a petition to the relevant executive authority or local self-government body, which transfers land plots of state or communal ownership into ownership in accordance with the authority. After that, within the period established by law, citizens receive a relevant decision (local self-government bodies) or order (state authorities) on granting

permission for the development of a land management project regarding the transfer of a land plot to ownership (hereinafter – Decision 1), but at the same time they do not acquire more rights to this land plot. The land management project regarding the allocation of the land plot is developed at the request of citizens by business entities that are executors of land management works in accordance with the law within the terms determined by the agreement of the parties. Such a period can be quite long, lasting one year or more. Since many citizens do not wait for the production of project documentation and the subsequent decision of the state authority or local self-government on the approval of the land management project and the transfer of the land plot to ownership, which is already the basis for the emergence and registration of ownership rights in individuals, but start using the land plot. Such haste has both a positive and a negative aspect. It will be positive that when the land is forested, abandoned or contaminated (which can lead to contamination of the land), and the future owner, who received only Solution 1, proceeded to clear it for further intended use. The negative aspect will be that when the land plot is used by another person with the consent of the local self-government body (which follows from the contract, decision), but before the privatization of this plot by the future owner, the intervention of this owner, who received only Decision 1, will be considered as a violation of rights the person who actually owns it.

As we can see in such situations, the citizen does not yet have classical land relations, since he has not “officially” acquired any authority to own, use or dispose of the land plot. Moreover, such use can cause (and in many cases does) significant harm to its rightful owner or possessor. And here an important practical question arises, whether such use of the land plot will fall under the scope of Art. 197–1 of the Criminal Code of Ukraine, whether there is no criminal liability here.

Interesting for analysis is the letter of the State Committee of Ukraine for Land Resources dated November 11, 2008 No. 14–17–4/12991 “Regarding the use of the term ‘arbitrary occupation of a land plot’, which indicates the absence of arbitrary occupation of a land plot, if there is a decision of the authority or local self-government on allocating a land plot to a person. In this letter, attention is drawn to the fact that the relevant

legal definition refers to the decision of the executive authority or local self-government body specifically to transfer the land plot into ownership or provide it for use (rent). Therefore, if the use of the land plot is carried out in the presence of any other decisions of the specified authorities (for example, on granting permission for the development of the land plot allocation project, on approval of the location of the object), such actions should be considered as arbitrary occupation of the land plot” [1]. We consider this understanding of the arbitrary occupation of the land plot to be unfounded. In practice, a large number of land plots are used only according to Decision 1, which has a positive effect on social and economic relations in the territory of the body that issued this Decision 1. Moreover, in actions that contain a positive aspect, there is no public danger of the action at all, and the state body whether the local self-government body, on the contrary, encourages citizens to use land plots within the limits of their intended purpose. Separately, it seems correct that the technical documentation, namely its production, requires considerable costs for a person who seeks to acquire the right of ownership of a land plot. Such use, on the basis of Decision 1, will allow the person to receive income for its registration. We also note that the letter of the State Committee of Ukraine on Land Resources by its legal force cannot interpret the norms of the Criminal Code of Ukraine, this is only entrusted to the Supreme Court of Ukraine, therefore we consider such conclusions to be advisory and rather conditional.

In our opinion, only in certain cases such actions of a citizen can be considered as a criminal offense provided for in Art. 197–1 of the Criminal Code of Ukraine. In support of this, we cite the following considerations: The purpose and size of the land plot, the location of the land plot and its boundaries are reflected in the decision of the state authority or local self-government body on granting permission for the preparation of the land management project regarding the transfer of the land plot to ownership. From the point of view of the incrimination of Art. 197–1 of the Criminal Code, among other features, the area, boundaries and location of the land plot are the most important, because they are taken into account when determining the damage caused by arbitrary occupation of the land plot. Therefore, they must be defined in

Decision 1, without such a definition, legitimate use is impossible. If a citizen who has been granted such a permit begins to use the land plot in accordance with the intended purpose, area, location and boundaries of the land plot, which are covered by Decision 1, then this cannot be interpreted as its arbitrary occupation, and therefore liability under Article 197–1 of the Criminal Code of Ukraine cannot impose. At the same time, it is not important whether such a plot of land belongs to especially valuable lands. There are actions that are legitimate. In addition, the positive aspect of such use must be taken into account. So, let's highlight the signs of legitimate use according to Decision 1: a) Decision 1 provides for the purpose, area and location of the land plot, its boundaries; b) Such use is carried out for the intended purpose, on the appropriate area and place, within the limits defined in Decision 1; c) Presence of a positive aspect.

8. If in the future it turns out that a different purpose is established by the technical documentation or in the Extract of the State Land Cadastre (hereinafter referred to as the State Land Cadastre) than in Decision 1, then such use will not be recognized as arbitrary occupation of the land plot, but at the same time, if such use led to significant damage, then such damage must be compensated to the entity that made Decision 1, and the future owner must immediately stop using the land plot for the purpose specified in Decision 1 and use it in accordance with the technical documentation. Signs: a) Decision 1 provides for the purpose, area and location of the land plot, its boundaries; b) Such use is carried out for the intended purpose, on the appropriate area and place, within the limits specified in Decision 1; c) Presence of a positive aspect; d) Technical documentation or Extract of DZK has changed its purpose; e) The future owner compensated for the damage and uses the plot in accordance with the technical documentation.

9. If a person arbitrarily occupied a plot of land and uses it not in accordance with its intended purpose, which is specified in Decision 1 and at the same time causes significant damage to its owner, then such actions should be qualified under part 1 of Art. 197–1 of the Criminal Code of Ukraine. Moreover, such use must be exclusively on the territory and within the limits defined in Decision 1. In the case

of occupation of another territory, area or boundaries of a land plot not provided for in Decision 1, such an act must also fall under the qualification under Art. 197–1 of the Criminal Code of Ukraine.

10. If a person does not use the land plot for the intended purpose specified in Decision 1, but a different purpose (which he carries out) follows from the technical documentation, then such actions should also be qualified under Art. 197–1 of the Criminal Code of Ukraine, due to the ongoing nature of such actions, because the production of documentation for a land plot takes some time, and therefore, such use will be contrary to Decision 1, which may lead to the assignment of damages.

That is, in our opinion, it follows from the above that the use of the land according to Decision 1 will not be qualified under Art. 197–1 of the Criminal Code of Ukraine, only in those cases when such actions correspond to the characteristics specified in paragraphs 1 and 2 of this scientific article.

Therefore, considering the direct object of this crime – land relations, we believe that their interpretation as social relations regarding the ownership, use and disposal of a land plot is unsuccessful and needs to be supplemented. In our opinion, such relations should be conditioned as follows: public relations regarding the ownership, use and disposal of a land plot or those arising in the process of privatization of a land plot.

The named cases of use according to Decision 1, if they correspond to the features provided for in clauses 1 and 2 of our article, will be subject to actions that are lawful under the law, because they do not directly contradict the law and stem from its spirit, while such actions will not cause public danger, which will exclude the punishment of such an act.

Список використаних джерел:

1. Лист Державного комітету України із земельних ресурсів від 11 листопада 2008 р. № 14–17–4/12991 “Щодо застосування терміну ‘самовільне зайняття земельної ділянки’”. [Електронний ресурс]. Дата звернення: 29.04.2024. Режим доступу: https://zakononline.com.ua/documents/show/4254714_25536

Погорілов А. А.,

*Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
історичний факультет,
студент 3-го курсу, 032: Історія та археологія*

ІНТЕРДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД ТЕОРІЇ АНТРОПОСОЦІОГЕНЕЗУ В СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ НАУКАХ

Pohorilov A. A.,

*Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of History,
3rd-year student, 032: History and archaeology*

INTERDISCIPLINARY APPROACH TO ANTHROPOGENESIS THEORY IN SOCIAL AND HUMANITARIAN SCIENCE

У міру накопичення теоретичного і практичного базису соціально-гуманітарних наук центральним об'єктом їхніх досліджень постає співвідношення людини та суспільства, а саме вивчення процесів взаємодії між цими двома категоріями. Кожна наука з різних ракурсів підходить до вивчення цієї проблеми та формує певні висновки у вигляді теорій. З часом розширення практичного і теоретичного досвіду різних наук зумовило необхідність їхньої взаємодії для розв'язання наукових питань. На сучасному етапі наукова спільнота дедалі частіше використовує інтердисциплінарний підхід, адже здобуті наукові знання дають можливість застосовувати інші технології та методи, поєднуючи їх та створюючи нові. Теорія антропосоціогенезу не є винятком.

У ході розвитку науки про первісне суспільство – історії первісного суспільства дослідники зосереджували увагу на двох основних процесах, за якими категоризували підходи до розуміння історії первісного суспільства: антропогенезі та соціогенезі. **Антропогенез** – це процес фізичного розвитку людини, еволюційні

зміни її фізичного типу [4, с. 27]. **Соціогенез** – це процес становлення і формування людського суспільства [3, с. 268]. Розглядаючи процес становлення суспільства лише в цих двох напрямках виявилось недостатньо, щоб пояснити процес формування в первісній людині якостей не стільки біологічної, скільки соціальної істоти. Саме тому важливо виділити третій напрямок антропосоціогенезу. **Антропосоціогенез** – це ширше поняття, яке пояснює трансформацію людини з біологічної істоти з першочерговими центральними біологічними потребами до формування людини як соціальної істоти з базовими соціальними потребами, а особливо потребою взаємозв'язку людини з суспільством [1, с. 7].

Дослідження процесу формування в людини соціальних якостей, а саме процесу становлення людини як соціальної істоти, потребує інтердисциплінарного підходу. Ця проблема лежить в царині антропологічної науки, яка поділяється на окремі напрями дослідження (соціальна антропологія, культурна антропологія, політична антропологія тощо). Антрополог Броніслав Малиновський стверджує, що антропологія сама по собі є унікальною інтердисциплінарною наукою, яка ввібрала в себе всі теорії та проблеми, що стосуються суспільства [2, с. 6]. Антропологія досліджує мінливість людини в часі та просторі, вивчаючи найдавніші форми людського суспільства, наслідки еволюції та її продовження в сучасному суспільстві. Теорія антропосоціогенезу активно використовується в рамках соціальної та культурної антропології та напряму стосується історії первісного суспільства [2, с. 6].

Що стосується деталізації, окрім антропології, слід виділити ряд інших наук, які роблять свій внесок у розуміння Теорії антропосоціогенезу. Серед них можна виділити: **соціологію**, як науку про суспільство, яка досліджує антропосоціогенез як фундаментальний процес становлення людського суспільства. Її методика спільно з археологічними напрацюваннями активно використовується в історії первісного суспільства задля пояснення соціальних норм і структур у первісному суспільстві. **Історія** описує

загальні процеси розвитку людства. Історичні дослідження узагальнюють теорії та формують базу пояснення.

Науки про мову відіграють значну роль у вивченні антропосоціогенезу, адже процес виникнення мови є взаємозалежним з процесом появи якостей соціальності у людей.

Обґрунтування антропосоціогенезу традиційно здійснюється з позицій соціальної філософії, соціології та психології. Однак, зважаючи на здатність людини втілювати уявлення про світ, а особливо про взаємодію з ним, у матеріальне середовище, археологія відіграє неабияку роль у цьому процесі.

По-перше, археологія дає можливість досліджувати період антропосоціогенезу, коли єдиними джерелами інформації слугують антропологічні знахідки та археологічні матеріали, що свідчать про діяльність первісних людей (знаряддя праці, наскальні малюнки, первісні музичні інструменти тощо).

По-друге, як зазначає Ювал Ной Харарі, формування людиною мифів зумовлює потребу в їх матеріальному втіленні для збереження пам'яті та передачі наступним поколінням.

Про ці процеси він описує у своїй книзі “Sapiens: A Brief History of Humankind” [5].

Отже, сучасна наукова спільнота дедалі частіше використовує методи інтердисциплінарного підходу для вирішення наукових проблем. Одним з актуальних питань сучасності залишається питання формування в людини соціальних якостей. Інтеграція знань та методів різних наук призвела до формування Теорії антропосоціогенезу, яка охоплює широкий спектр питань, пов'язаних з формуванням соціальності в людини, виникненням мови, її роллю, а також появою віри та міфу.

Список використаних джерел та літератури:

1. Гуцуляк, О. Б. Теорія антропосоціогенезу : Навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ: ПП Голіней, 2015. 92 с.

2. Петриківська, О. С. Культурна антропологія: навчально-методичний посібник. Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2019. 112 с.
3. Соціологія: словник термінів і понять / Є. А. Біленький та ін.; ред.: Є. А. Біленький, М. А. Козловець. Київ : Кондор, 2006. 372 с.
4. Філософський енциклопедичний словник / ред. В. І. Шинкарук. Київ : Ін-т філософії ім. Григорія Сковороди НАН України : Абрис, 2002. 742 с.
5. Naragi Y. Sapiens: A Brief History of Humankind. CITIC Press Corporation, 2020. 245 p.

Процишин Л. Ю.,

*Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
факультет міжнародних відносин,
студент I-го курсу, 291 : Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії / Міжнародні відносини*

В'ЯЧЕСЛАВ ЛИПІНСЬКИЙ – ФЕНОМЕН УКРАЇНСЬКОГО КОНСЕРВАТИЗМУ

Protsyshyn L. U.,

*Ivan Franko National University of Lviv, Lviv;
Faculty of International Relations,
1st-year student, 291: International Relations,
Public Communications and Regional Studies / International Relations*

VYACHESLAV LYPYNSKYI – A PHENOMENON OF UKRAINIAN CONSERVATISM

Як сьогодні, у час повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну, так і в довоєнний період, різні класери українського політикуму ніколи не репрезентували якоїсь певної визначеної ідеї чи ідеології. Українське суспільство – суспільство індивідуентне та доволі політично пасивне. Це прослідковується ще з часів української революції 1917 року та тягнеться до сьогоднішніх днів. Власне зараз формується українська нація як політичний конструкт та в майбутньому українське суспільство буде відходити від вищезгаданих негативних тенденцій. На мою думку, українські політичні партії в майбутньому повинні будуть бути ідеологічно підкріпленими та ідейно спрямованими.

Одною з таких може стати доктрина консерватизму. Етимологія цього слова відсилає нас до латинського слова “conserve”, що означає “зберігати”. Основне гасло консерва-тизму – “старого не міняємо (що добре працює)”, нового не вводимо”. Власне зараз відбувся семантичний зсув цього слова, адже до цього поняття на Заході тепер приписують анти-ЛГБТК риторику, рух проти абортів, білий

супремасизм та інше. Переважно це роблять прихильники ліволіберального суспільства, щоб дискредитувати своїх опонентів. Однак сьогодні вважаю за необхідне розглянути саме ідеї українського консерватизму В’ячеслава Казимировича Липинського. В. Липинський – етнічний поляк, католик лагінського обряду, походив зі шляхетного роду. Відтак його ідеї були стриманими та поміркованими, він не став на шлях соціалістичних експериментів як його колеги М. Грушевський та В. Винниченко.

Український консерватизм, або ж як теоретик називає це “гетьманським націоналізмом”, є по своїй суті конституційною монархією з українською специфікою. Єдиною легітимною династією В. Липинський називає рід Скоропадських, який після консервативної революції 1918 року ненадовго утвердився в Києві: “Навівши ті місяці зі своїх статей в ‘Хліборобській Україні’, в яких я писав. про необхідність персоніфікації Гетьманства, кінчу я свою відповідь, друковану в цій-же самій ‘Америці’, так: ‘Що під цим Родом, біля якого мають об’єднуватись і організовуватись українські Гетьманці, я розумів і розумію Рід Скоропадських – це ясно для кожного, хто мої праці читав і хто мою політичну діяльність цікавився. Від нашої козацької державності XVII–XVIII в. тільки цей один Гетьманський Рід удержався до сьогоднішнього дня на відповідній висоті; тільки йому одному Бог дав стільки мужності і сили, щоб в 1918 р. нашу державну, і своєю Родову, гетьманську традицію відновити”’ [1, с. 520]. Однак сьогодні ця догма піддається ревізійності та розглядають ще такі династії, як Розумовські та Виговські. Також учений вводить термін “клясократія”, що є державним устроєм, за якого зберігається паритет між сильною владою та громадськими свободами. Автор не вважає прогрес (поступ) взаємновиключним із консерватизмом, а навпаки, переконував, що ці два поняття є взаємнозалежними та доповнюють один одного: “Розуміється ніякого поступу при от таких ‘природнім розвитку’ не було б. Не було б тому, що поступу не можна помислити без досконалення і розвитку вже існуючого, яке, щоб могли досконалитись і розвиватись, мусить бути задержане, мусить бути консервоване” [2, с.286].

Гарантом такого ладу повинен стати монарх – дідовичний гетьман. Основну роль у державнім будівництві буде відігравати національна аристократія, така собі креативна меншість. Це свідчить, що ця ідеологія є доктриною елітаризму та політичною реакцією на егалітарні соціалістичні експерименти тих часів. Соціальний клас же для автора – це лише маса, рушієм для якої має стати згадана вище еліта.

Підсумовуючи, можна сказати, що український консерватизм – одна з найбільш автентичних ідей усередині українського політологічного дискурсу. В. Липинського часто звинувачують у фашизмі та інших авторитарних напрямках політологічної думки, хоча він був прихильником обмеженого парламентаризму у вигляді двопалатного парламенту та громадських свобод. Відтак вважаю, що актуалізація теми українського консерватизму та клясократії є на часі в сучасному науково-теоретичному дискурсі.

Список використаних джерел літератури:

1. Липинський В. Листи до братів-хліборобів : про ідею і організацію українського монархізму. Відень, 1926. 580 с.
2. Липинський В. Консерватизм і поступ // Дзвони. 1931. № 4–5. С. 283–295.
3. Гай-Нижник П. П. Український консерватизм і Гетьманський рух у XX ст.: нариси історії становлення та розвитку // Гілея. 2011. № 43 (1). С.15–38
4. Липинський В. Хам і Яфет. Львів, 1928. 30с.

Радько А. І.,
*Ужгородський національний університет, м. Ужгород,
 факультет суспільних наук,
 бакалавр 3-го року навчання, 052 – Політологія*

КОРУПЦІЯ В КАПІТАЛІСТИЧНИХ ДЕРЖАВАХ

Radko A. I.,
*Uzhhorod national university, Uzhhorod,
 Faculty of social sciences,
 3rd-year student, C2-0312 Political sciences and civics*

CORRUPTION IN CAPITALIST STATES

Як корупція та капітал пов'язані між собою? Країна, побудована на економіці капіталу, створює власну низку соціальних норм і акторів, у яких уряд, підприємці та громадяни мають спроектувати й запустити ринок розподілу й вироблення різноманітних благ на теренах приватної власності та індивідуальної ініціативи, які держава зобов'язується охороняти й гарантувати через органи законодавчої та виконавчої влади, за якими будуть стежити суди.

У такій країні для суспільства та його індивідів пріоритетними будуть такі задачі:

- здобуття капіталу індивідами для початку власної підприємницької діяльності;
- вироблення із капіталу, пущеного в обіг, максимально можливого прибутку;
- організація підприємства із його потужностями як людськими, так і промисловими, сировинними, аби воно свій статутний капітал на вироблення прибутку;
- вибудова відносин з іншими підприємствами та їхньою політикою і діяльністю для побудови мережі, яка буде власне ринком, яка стане платформою для тривалої, прогнозованої, взаємодовірчої, продуктивної діяльності;

- створення системи правил порядку діяльності на ринку у форматі консенсусу, що найчастіше виражаються як звичай ділового обігу та законодавство держави, що складає собою право;
- побудова інших соціальних (неекономічних) інститутів як родина, шлюб, усиновлення, медицина, релігія, мистецтво, освіта на капіталістичних засадах [1, ст. 115–184].

Але варто відзначити, що на світі наразі немає жодної суто капіталістичної держави, як і соціалістичної. Кожна країна, відповідно до своєї історії та іншої специфіки, будує найбільш оптимальну модель свого життя.

Проте необхідно погодитися, що корупція притаманна для всіх країн світу тією чи іншою мірою, бо вона є природним соціальним явищем, для якої необхідно отримати привабливу й нестандартну вигоду за зловживання індивідом чи інститутом своїм статусом і впливом на важливі для формальних бенефіціарів їхньої роботи продукти їхньої діяльності.

Капітал, на якому будують господарство й політику держави, де суспільства надали йому довіру як найкращому засобу свого розвитку, буде першочерговою мішенню для тих людей чи інститутів суспільства, що готові вдатися до корупції. Бо капітал є ключовим джерелом для продукування матеріальних і духовних благ, правила й алгоритми розподілу створюють актори для втілення вищезазначених задач, через які вибудовуються корупційні схеми та заходи для перекроювання потоків капіталу в різних формах, що опиняється недоброчесним чином у замовника та виконавця.

Якою є корупція в капіталістичній державі? Як її там подолати? Корупція в державі, що надає значний кредит довіри капіталу, робить його мішенню для корупціонерів та їхніх стейкхолдерів. Варто розглянути які корупція в такій країні виражає себе. А виражає вона себе через провідні задачі, що необхідно вирішувати щоденно для розбудови капіталістичного суспільства:

- **Правила оформлення й здобуття капіталу**, регульовані державою, допомагають за привабливої винагороди оминати або підім'яти державні реєстратори, аби, наприклад, зменшити частки в них різних акціонерів чи оминати обтяжливих податків;

- **Нездорова жага до надприбутків** спонукає підприємців звертатися до корупції, аби через зловживання законодавців та урядовців вибавити собі податкові пільги, сплачуючи які вони не ввійдуть в збитки, або модифікувати трудову та соціальну політику в бік зменшення нормативів гідної заробітної платні, правового захисту найманих працівників, знищення професійних асоціацій та колективних договорів про консенсусні умови праці тощо;
- **Прагнення до максимального прагматизму** в організації підприємства сприяє тому, що через корупцію здійснюється оминання або законодавче зниження стандартів промислової, санітарної, соціальної комплектації підприємства для економії на цих речах та приховування своєї можливої сумнівної репутації на ринку;
- **Бажання ринкового монополізму заради легкого отримання прибутків без інновацій та конкуренто-спроможності** реалізовується здебільшого через корупцію, у межах якої охочі надати урядовцям чи законодавцям певні блага як піарчи фінансування прохають їх про створення штучних перешкод для створення й роботи бізнесу конкурентів чи фабрикацію проти них виконавчих проваджень, які усувають їх з ринку. У результаті такої схеми створюють гігантські корпорації або трести, на які потрібні вже антимонопольні заходи [1, ст. 19–106].

Єдиним ефективним шляхом подолання капіталістичної корупції є імплементація трьох елементів в суспільну систему:

1. **Прозорі й динамічні правила обігу капіталу і підприємництва**, які будуть формуватися електрональним консенсусом й громадською участю; вирішувати індикувані паритетні ринкові й соціальні запити з орієнтацією на створення людських й промислових потужностей для забезпечення більшості конкурентоспроможною приватною ініціативою.
2. **Розбудова цільної та вільної системи сильних і незалежних професійних і громадських асоціацій**, які матимуть рівноправний статус і можливість для оскарження й

пропонування політики, що стосується їхніх секторів господарства та життя. Вони будуть так званою “протидійною силою”, яка чинитиме супротив акторам, що прагнуть монополії та зниження стандартів і протиправного привласнення прибутку.

3. **Перехід урядового апарату від контролюючого й нормотворчого формату робіт із капіталом до аналітичного й стандартизуючого**, такий спосіб роботи уряду буде сприяти позбавленню контролюючих повноважень органів влади, якими найчастіше зловживають, а норми, що він створює, оминають – найкраще урядовому апарату створювати аналітичні рекомендації, підкріплені здоровими аргументами, що не мають імперативної юридичної сили, але добросовісно відтворюють його бачення політики, яку йому делегують виконувати, яку має розглянути громадськість і схвалити сформовані нею законодавчі органи [1, ст. 185–259].

Список використаних джерел та літератури:

1. Райх Роберт. Врятувати капіталізм. Як змусити вільний ринок працювати на людей / пер. з англ. Роман Корнута. Київ: Наш Формат, 2018. 288 с.

Смолінська А. В.

*Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
географічний факультет,
3 рік навчання 106: Географія
Науковий керівник: Бурачик О. О.*

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Smolinska A. V.,

*Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of Geography,
3rd year student, 106: Geography
Supervisor: Burachuk O. O.*

DIGITALIZATION OF HIGHER EDUCATION IN UKRAINE

У наш час у світі постійно відбуваються зміни: збільшується швидкість інновацій, відбувається науковий та технічний прогрес, глобалізація. Усе це створює нові можливості та виклики. Суспільство та ринок праці постійно трансформуються через появу нових технологій.

Цифровізація – поповнення матеріального світу цифровими засобами, обладнанням, системами та згладжена комунікація поміж ними, що робить можливими взаємодію матеріального та віртуального світу [2]. Цей немінучий глобальний процес торкається практично всіх галузей, зокрема й освіти. Освіта є одним з найважливіших чинників в житті кожної людини, адже пристосовує нас до суспільства та надає нові знання.

Цифровізація освіти – це збільшення частки та ролі цифрових технологій в організації, менеджменті та проведенні освітнього процесу. Останнім часом введення таких засобів стає все більш необхідним для забезпечення якісної та доступної освіти.

Головним чинником пришвидшеного поширення цифрових технологій у школах та вищих навчальних закладах в Україні стали примусовий карантин на початку 2020 року через розповсюдження

пандемії COVID-19 та повномасштабне вторгнення у лютому 2022 року.

Основними причинами використання цифрових технологій в освітньому процесі є покращення якості освіти, збільшення її доступності та публічності.

Наслідками цифровізації освіти є запровадження електронних журналів, бібліотек, курсів і безпосередньо оновлення підходу до навчання. Це також стосується покращення якості та розширення безпосередньо матеріально-технічної бази. До прикладу на географічному факультеті це може стосуватися забезпечення доступу до пакета GIS, які використовуватись для створення більш точних топографічних карт.

За цей час в Україні було створено та розпочато низку проєктів, що сприяють впровадженню цифрових технологій у вищій освіті, зокрема: “URIS”, “SELFIE”, “Digital University –Open Ukrainian Initiative” [1,3,4].

За останні роки в українській освіті, внаслідок карантину в проведенні освітньої діяльності заклади освіти почали активно використовувати онлайн платформи Microsoft Teams, Moodle, Google Classroom, Zoom, Skype. За допомогою цих навчальних платформ з’являється можливість комунікації між студентами та викладачами. На платформах Moodle, Microsoft Teams, Google Classroom розміщуються матеріали курсів (підручники, методичні матеріали, силабуси), завдання та важливі повідомлення для студентів. Також для організації спільної роботи популярними є Trello, Asana, Slack.

Окрім того, існують допоміжні цифрові ресурси, такі як Coursera, edX, Udemu, Prometheus, що дозволяють додатково отримувати знання в будь-який час та з будь-якого місця за допомогою мережі Інтернет. На цих платформах розміщені онлайн-курси, які складаються здебільшого з лекцій, тестів, створення проєктів, написання есеїв. Від початку повномасштабної війни більшість курсів на платформі Coursera для українських студентів стали безплатними [7].

Ще одним кроком до інновацій стало створення STEM-лабораторій. Як правило, вони використовуються у закладах

середньої освіти для навчання природничих і технічних наук, проте ці лабораторії також необхідні для вишів, як приклад для підготовки педагогічних працівників [5,6].

Останнім часом набуває популярності використання в освіті штучного інтелекту (AI). Найбільшою його перевагою вважають можливість персоналізованого навчання. Крім того, штучний інтелект може слугувати як помічник педагога: автоматизовувати оцінювання студентів, допомагати в оцінці роботи викладача, організовувати підготовку до занять та інше [8].

У майбутньому роль цифрових технологій у освітньому процесі збільшуватиметься, що даватиме більше можливостей для студентів та викладачів. Варто пам'ятати, що цифрові технології лише інструменти, які потрібно використовувати правильно.

Список використаних джерел та літератури:

1. Національна електронна науково-інформаційна система (URIS) – ДНТБ України. ДНТБ України. URL: <https://dntb.gov.ua/in-progress-projects/urisinfo> (дата звернення: 30.04.2024).
2. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-p#n13> (дата звернення: 30.04.2024).
3. SELFIE // Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/cifrova-osvita/selfie> (дата звернення: 30.04.2024).
4. “Digital University – Open Ukrainian Initiative”: нові можливості для вищої освіти. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/digital-university-open-ukrainian-initiative-novi-mozhlivosti-dlya-vishoyi-osviti> (дата звернення: 30.04.2024).
5. Про затвердження Типового переліку засобів навчання та обладнання для навчальних кабінетів і STEM-лабораторій: Закон України від 29.04.2020 р. №0410–20. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0410-20#Text> (дата звернення: 30.04.2024).

6. У Черкаському університеті запрацювала STEAM-лабораторія – Черкаська обласна державна адміністрація. Черкаська обласна державна адміністрація. URL: <https://ck-oda.gov.ua/povupuu-cherkaskoyi-oblasti/u-cherkaskomu-universiteti-zapracyuvala-steam-laboratoriya/> (дата звернення: 30.04.2024).
7. Coursea пропонує безкоштовні онлайн-курси для українських студентів. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/coursea-proponuye-bezkoshtovni-onlajn-kursi-dlya-ukrayinskih-studentiv> (дата звернення: 30.04.2024).
8. Візнюк І. М., БуглайН. М., КудакЛ. В., Поліщук А. С., КиливникВ. В.. Використання штучного інтелекту в освіті. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методи навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми, м. Вінниця. С. 14–22. URL: <https://vsru.net/sit/index.php/sit/article/view/3031> (дата звернення: 30.04.2024).

Терехова А. І.,
Одеський національний економічний університет, м. Одеса,
Факультет менеджменту, обліку та інформаційних технологій,
студентка 3 курсу, 071: Облік і оподаткування
науковий керівник: Семенова К. Д., канд. екон. наук, доцент

**АНАЛІЗ ДИНАМІКИ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ В УКРАЇНІ
ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ**

Terekhova A. I.,
Odesa National Economic University, Odesa,
Faculty of Management, Accounting and Information Technologies,
3rd year student, 071: Accounting and taxation
Scientific supervisor: Semenova K. D Ph.D. in Economics, Docent

**ANALYSIS OF DYNAMICS OF FOREIGN TRADE IN UKRAINE
DURING THE WAR PERIOD**

Експорт та імпорт є важливими складовими економічної активності країни, відображаючи її зовнішню торговельну діяльність та інтеграцію у світові економічні процеси, виступаючи рушійним механізмом економічного зростання, сприяючи задоволенню різноманітних потреб суспільства та забезпеченню балансу між виробництвом всередині країни та попитом споживачів.

Під впливом останніх подій на економіку та зовнішню торгівлю, а саме пандемії та воєнного конфлікту на території України, динаміка та структура показників експорту й імпорту зазнає значних змін і потребує всебічного аналізу та практичної оцінки впливу цих чинників на економічний розвиток країни. Це дозволить оцінити ефективність економічної політики в умовах Російської збройної агресії проти України, виявити можливі шляхи для збереження стійкості та розвитку економіки в умовах нестабільності.

Співвідношення між експортом та імпортом визначає баланс платіжної здатності країни. Позитивний баланс (експорт перевищує імпорт) може свідчити про економічну стабільність, тоді як

негативний – може бути сигналом фінансових проблем. Тому дуже важливим є аналіз торговельного сальдо, як одного з визначальних чинників розвитку економіки країни (рис. 1).

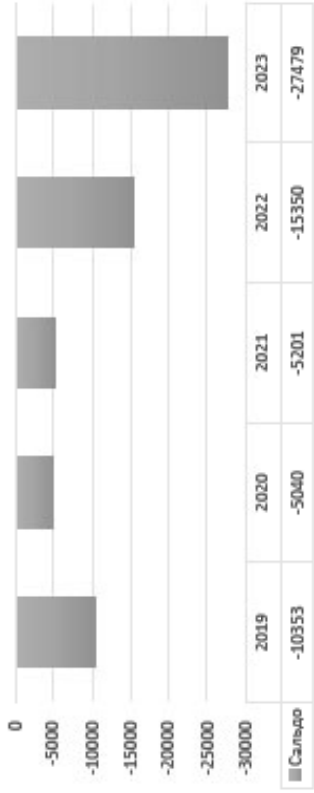

Рис. 1. Динаміка торговельного балансу України за 2019–2023 рр., млн доларів США

Джерело: розроблено на підставі [1]

За період 2019–2021 рр. спостерігається позитивна тенденція зміни торговельного сальдо. У 2020 р. порівняно з 2019 р. від’ємне значення сальдо скоротилося з 10353 млн дол. США до 5040 млн дол. США, тобто на 5313 млн дол. США. Наприкінці 2020 р. почалася пандемія COVID-19, що призвело до незначного, порівняно з попереднім, зростання у 2021 році негативного сальдо на 161 млн доларів США. У 2022 р. темпи падіння експорту значно перевищували темпи падіння імпорту, що призвело до зменшення показника торговельного балансу на 10149 млн дол. США. Такі негативні наслідки були викликані початком повномасштабного вторгнення на територію України, внаслідок чого багато підприємств втратили контроль над своїми активами, середній рівень цін значно збільшився, а бізнес-середовище стало вкрай небезпечним. У 2023 р. порівняно з 2022 р. сальдо торговельного балансу зменшилося на 12129 млн дол. США та склало від’ємне значення – 27479 млн дол. США. У 2023 р. в умовах продовження воєнного стану, відбувалося пришвидшення темпів збільшення різниці між експортом та імпортом у негативну сторону.

Також важливим є аналіз динаміки товарів зовнішньоекономічної діяльності, для того щоб виявити товарні групи промислового виробництва, які є найбільш прибутковими для країни, а які зазнали найбільшого негативного впливу від воєнних дій та потребують допомоги з боку держави (табл. 1).

2022 рік ознаменувався початком воєнних дій на території України, що одразу суттєво вплинуло на показники зовнішньоекономічної діяльності, як результат – показники експорту та імпорту зазнали різкого падіння. У 2021 р. за кордон було продано товарів на суму 6888 млн дол. США, а у 2022 р. – 44173 млн дол. США, тобто за 2022 р. обсяг експорту скоротився на 23915 млн дол. США або на 35,12 %, тобто більш ніж на третину. У 2023 р. експорт продовжував негативну тенденцію, але вже повільнішими темпами, та зменшився на 8203 млн дол. США або на 18,57 % та склав 35970 млн дол. США. Позитивний вплив на показники експорту під час воєнного стану становили такі події: відновлення роботи українських портів, спрощення процедури митного оформлення, спрощення процесу отримання ліцензії, зміни граничного терміну розрахунків за операціями з експорту та імпорту товарів та ін. [2] Незважаючи на це, також з об’єктивних причин з боку держави були застосовані певні нововведення, які негативно впливали на розвиток експортних можливостей в країні. Для запобігання виникнення кризи було запроваджено перелік критичних товарів, необхідних для військових та цивільних потреб. Це призвело до того, що держава фактично заборонила експорт таких товарів, як худоба, м’ясо, жито, овес, гречка, просо, цукор та сіль, шляхом зменшення їхніх експортних квот до нуля [3].

Зменшення обсягів імпорту було не таким суттєвим. У 2023 році порівняно з довоєнним 2021 роком показник зменшився на 9839 млн дол. США або на 13,42 % та склав 63450 млн дол. США. Така значна відмінність у змінах експорту та імпорту призвела до збільшення негативного торговельного балансу. Така суттєва відмінність між імпортом та експортом свідчить про низьку конкурентоспроможність національного виробника на світовому ринку та високу залежність України від зовнішньої торгівлі [4].

Таблиця 1. Динаміка товарів зовнішньоторговельної діяльності в Україні за 2021–2023 рр., млн доларів США

Найменування	2021 р.		2022 р.		2023 р.	
	Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт
1	2	3	5	6	8	9
Продовольчі товари та с/г продукція	27710	7741	23410	5955	21849	6950
Мінеральні продукти	7630	638	3284	312	1963	270
Паливно-енергетичні товари	784	14938	1042	17063	391	10338
Продукція хімічної промисловості, каучук	3921	14553	1759	9560	1145	11039
Шкірсировина, хутро та вироби з них	166	300	105	241	78	258
Деревина та целюлозно-паперові вироби	2541	1553	2166	958	1713	1013
Текстиль, текстильні вироби, взуття	1055	3233	847	3057	407	2881
Вироби із каміння, скла, кераміка	568	943	301	660	293	689
Метали та вироби з них	16992	4369	6006	2594	3888	3356
Машини, устаткування та транспорт	6118	23254	4217	15976	2853	19815
Інші товари	1603	1768	1038	3128	1390	6841
ВСЬОГО	68088	73289	44173	59503	35970	63450

Розроблено: на підставі [1]

Найбільшу частку експорту в Україні у довоєнні часи, зокрема у 2021 р., складали продовольчі товари та сільськогосподарська продукція і метали та вироби з них, які становили 40,70 % та 24,96 % відповідно. У 2023 р. порівняно з 2021 р. обсяги продажу сільськогосподарської продукції за кордон скоротилися на 5651 млн дол. США або на 21,15 % і склали 21849 млн дол. США. Значних втрат зазнала металургійна промисловість, внаслідок чого показник експорту зазначених товарів скоротився на 13104 млн дол. США або на 77,12 % і склав 3888 млн дол. США. Незважаючи на це, основними джерелами експортного доходу залишаються продукція сільського господарства та металургія, хоча остання зазнала значного зниження. Деякі інші товарні групи, такі як виробництво мінеральних продуктів, деревини та целюлозно-паперових виробів, машин, устаткування та транспорту, також підвищують свою значущість у переліку топ-експортних позицій, хоча вони є лише фрагментарними компонентами порівняно з сільським господарством та металургією.

Структура товарів, що були придбані з-за кордону, у мирні та воєнні часи майже не змінилася. У 2023 р. найбільшу частку імпортованих товарів як і в попередні роки складають машини, устаткування та транспорт, продукція хімічної промисловості, каучук та паливно-енергетичні товари, що складають 31,23 %, 17,40 % та 16,29 % загального обсягу відповідно. Значних зрушень зазнав сектор “Інші товари”, у 2023 р. порівняно з 2021 р. їх імпорт збільшився на 5073 млн дол. США або на 286,93 %, тобто майже в 4 рази, і склав 6841 млн дол. США. Під час воєнного стану зросла потреба в товарах, які належать до категорії “Інші товари”, адже в неї включаються дипломатичний вантаж, міжнародні експрес-відправлення, консолідований вантаж та гуманітарна допомога [5].

Висновок. Дослідження динаміки та структури товарів експорту й імпорту України під час воєнного стану свідчить про значні зміни в торговельних потоках країни. Зокрема, відбулося зменшення обсягів торговельних операцій, зміна асортименту експортованих та імпортованих товарів, а також перенаправлення торговельних потоків. Підвищена потреба у військовій техніці та обладнанні, а

також сільськогосподарській техніці призвела до збільшення обсягів імпорту відповідних товарів. Небезпечне бізнес-середовище та складності збуту готової продукції за кордон призвели до значного скорочення експорту. Як наслідок відбулося збільшення негативного торговельного балансу, який є важливим індикатором економічного розвитку. Все це показує необхідність розробки ефективних стратегій управління зовнішньоекономічною діяльністю країни в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел та літератури:

1. Статистика декларування, переміщення товарів та транспортних засобів. Державна митна служба України. 2024. URL: <https://customs.gov.ua/statistika-ta-reiestri> (дата звернення 25.04.2024).
2. Нечипорук А., Котова М., Кочубей Д. Експорт України в умовах воєнного стану. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2023. № 5. С. 27–29.
3. Харченко К. Особливості імпортно-експортних операцій в період воєнного стану. LigaZakon. 21.06.2022 URL: https://biz.ligazakon.net/analitics/211993_osoblivost-mporjno-eksporthnikh-operatsiy-v-perod-vopnogo-stanu (дата звернення 25.04.2024).
4. Лівіцкая А., Курус В. Зміни у сфері імпорту та експорту товарів на час дії воєнного стану. European Union. 08.04.2022. URL: <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=cb769c3d-f702-4185-b502-40c72407997e> (дата звернення 25.04.2024).
5. Гвоздьова О. Експорт з України під час війни: як змінилась структура поставок української продукції за кордон. Економічна правда. 24.10.2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/10/24/692959/> (дата звернення 25.04.2024).

Федак С. В.,

*Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
юридичний факультет,
2-го року навчання, 081: Право*

БУЛІНГ ТА МОБІНГ: ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Fedak S. V.,

*Ivan Franko National University of Lviv, Lviv,
Faculty of Law,
2nd-year student, 081: Law*

BULLYING AND MOBBING: COMPARATIVE CHARACTERISTICS

Буллінг – соціально-педагогічна, психологічна проблема сучасності. Один з найвідоміших дослідників булінгу Д. Ольвеус виділив такі три важливих компоненти: 1) булінг – агресивна поведінка, що охоплює небажані, негативні дії; 2) булінг охоплює патерн поведінки, прийняті в певній культурі зразки та стереотипи поведінки), який весь час повторюється; 3) булінг характеризується нерівністю влади, становища та/або сили. [1] Цькування може бути як і фізичним, так і вербальним, економічним або ж сексуальним. Це соціальне явище, властиве переважно організованим колективам, отож з огляду на зазначене, виділяють основні місця булінгу: булінг у школі; булінг на робочому місці (мобінг) ; булінг в армії (“ддовщина”) ; кібербулінг (насилля в інформаційному просторі).

Ці два поняття є схожими, та не тотожними. Спочатку виник термін “мобінг”, а вже пізніше – “булінг”. Вперше слово “мобінг” було введено в 1958 р. австрійським зоологом Конрадом Лоренцо. Зоопсихолог позначив ним агресивну поведінку звірів і птахів, які попереджають інших тварин про наближення ворога і спільними зусиллями відганяють його. На сферу людських відносин термін був перенесений шведським лікарем Петером Паулем Хайнеманом. У 1960–1970-х рр. шведський лікар Петер Паул Хейнеман переніс

цей термін у сферу людських відносин. Під булінгом він розумів взаємовідносини дітей у школах, які нерідко переростали у конфлікти через боротьбу за владу, увагу чи навіть любов. У Скандинавських країнах, де почалося вивчення цього явища, німецькомовний термін “мобінг” залишився більш поширеним, в той час як в англійській та російськомовній спільноті вживають зазвичай термін “булінг”. [2] Визначення терміну “булінг” міститься в ст. 1 Закону України “Про освіту”. Згідно з ч. 1 цієї статті, булінг (цькування) – діяння (дії або бездіяльність) учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров’ю потерпілого.

У цьому ж акті визначено його типові ознаки, зокрема:

- систематичність (повторюваність) діяння;
- наявність сторін – кривдник (булер) , потерпілий (жертва булінгу) , спостерігачі (за наявності) ;
- дії або бездіяльність кривдника, наслідком яких є заподіяння психічної та/або фізичної шкоди, приниження, страх, тривога, підпорядкування потерпілого інтересам кривдника, та/або спричинення соціальної ізоляції потерпілого. [3] В українському законодавстві булінг розглядають не загальною, а лише в освітньому середовищі, хоча це поняття повинне включати в себе всі дії, які систематично вчиняє одна особа щодо іншої, викликаючи негативні наслідки різного виду, незалежно від того, чи це відбулося на вулиці, у школі чи на роботі. Тобто булінг є значно ширшим порівняно з тим, як цей термін визначено в нормі.

Варто зауважити, що булінг може вчинятися не тільки щодо дітей, а й щодо вчителів. Учні можуть лягтися на вчителя та навіть ображати його, батьки здатні тиснути на вчителя та навіть погрожувати йому. [4] Поняття “мобінг” визначено у Кодексі законів про працю. Мобінг (цькування) – систематичні (повторювані) тривалі

умисні дії або бездіяльність роботодавця, окремих працівників або групи працівників трудового колективу, які спрямовані на приниження честі та гідності працівника, його ділової репутації, у тому числі з метою набуття, зміни або припинення ним трудових прав та обов’язків, що проявляються у формі психологічного та/або економічного тиску, зокрема із застосуванням засобів електронних комунікацій, створення стосовно працівника напруженої, ворожої, образливої атмосфери, у тому числі такої, що змушує його недооцінювати свою професійну придатність.

У цьому ж нормативно-правовому акті закріплено, у яких формах проявляється мобінг. [5] У цьому понятті мобінг розглядають як дії чи бездіяльність роботодавця, окремих працівників або групи працівників трудового колективу щодо працівника. Проблема полягає в тому, що мобінг може бути спрямований не лише щодо працівника, а й до роботодавця. Хоча такі випадки трапляються рідко, але варто було б внести до норми зміни, які включали б і роботодавця як можливого потерпілого.

У Кодексі законів про адміністративні правопорушення визначено відповідальність за вчинення булінгу та мобінгу. Булінг тягне за собою накладення штрафу від п’ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від двадцяти до сорока годин. Вчинення мобінгу (цькування) працівника тягне за собою накладення штрафу на громадян від п’ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від двадцяти до тридцяти годин і накладення штрафу на фізичних осіб – підприємців, які використовують найману працю, посадових осіб – від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від тридцяти до сорока годин. За вчинення булінгу передбачено одні й ті ж самі види покарань, зокрема штраф та громадські роботи, хоча за здійснення мобінгу можливе застосування суворішого покарання. [6] Виокремлення поняття “мобінг” у законодавстві України має практичне значення. При розгляді справи можна посилатися на статтю, яка безпосередньо вказує на форми

такої дії чи бездіяльності, а не шукати спільні ознаки з іншими правопорушеннями. Визначення цього терміну привертає увагу до цієї проблеми, що дає поштовх для розроблення програм профілактики мобінгу. Певною мірою це допомагає зменшити кількість випадків цькування на робочих місцях, адже до цього мало хто думав над протиправністю та караністю такого діяння.

Поняття “мобінг” або ж “mobbing” використовується в багатьох європейських країнах, таких як Німеччина, Італія, Швеція. [2] Запровадження заходів щодо протидії мобінгу йдеться в Директивах Європейського Союзу від 12 червня 1989 року про запровадження заходів, покликаних заохочувати до покращення безпеки та охорони здоров’я працівників на роботі та “Про загальну систему рівного поводження у сфері зайнятості й професійної діяльності” від 27 листопада 2000 року, якими прямо встановлюється забезпечення захисту здоров’я працівника на робочому місці, рівність поводження у сфері праці та зайнятості, визначаючи поведінку з метою приниження гідності людини або образливої обстановки як переслідування працівника, що привносить до дискримінації трудових прав. [7,8] Згідно зі ст. 424 Угоди про асоціацію між Україною, такі директиви ЄС повинні бути імплементовані в національне законодавство. [9] Отже, булінг і мобінг не тотожні. Поняття “булінг” включає в себе поняття “мобінг”, але в законодавстві України булінг розглядають лише як цькування в освітньому середовищі, а не загалом. Визначення поняття “мобінгу” має превентивне значення, сприяє обговоренню та вирішенню проблеми та допомагає адаптувати законодавство України до законодавства Європейського союзу.

Список використаних джерел та літератури:

1. Dan A. Olweus. Making an Impact on School Bullying. The Olweus Bullying Prevention Program (OBPP).
2. Ingri Myklestad, Melanie Straiton. The relationship between self-harm and bullying behaviour: results from a population based study of adolescents.

3. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII : станом на 24 берез. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 04.04.2024).
4. Бровінська Ю. За що цькують учителів? Як зупинити булінг вчителів? 2020. URL: <https://osvitnova.com.ua/posts/3275-zachcho-tskuiut-uchyteliv-yak-zuruputu-bulinh-vchyteliv>
5. Кодекс законів про працю України : Кодекс України від 10.12.1971 р. № 322-VIII : станом на 24 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 04.04.2024).
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1-212-24) : Кодекс України від 07.12.1984 р. № 8073-X : станом на 14 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 04.04.2024).
7. Директива Ради від 12 червня 1989 року про запровадження заходів, покликаних заохочувати до покращення безпеки та охорони здоров'я працівників на роботі (89/391/ЄЕС) : Директива Європ. екон. співтовариства від 12.06.1989 р. № 89/391/ЄЕС : станом на 11 груд. 2008 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b23#Text (дата звернення: 04.04.2024).
8. Директива Ради 2000/78/ЄС від 27 листопада 2000 року про встановлення загальних рамок для однакового ставлення у сфері зайнятості та професійної діяльності (2000/78/ЄС) : Директива Європ. екон. співтовариства від 27.11.2000 р. № 2000/78/ЄС : станом на 27 листопада 2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_003-00#Text (дата звернення: 04.04.2024).
9. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Угода Україна від 27.06.2014 р. : станом на 30 листоп. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 04.04.2024).

Шумський І. О.,

Ужгородський національний університет, м. Ужгород,
факультет суспільних наук,
бакалавр 2-го року навчання, 052: Політологія

ТЕОРІЯ КАРТЕЛЬНОЇ ПАРТІЇ В КОНТЕКСТІ ЗАНЕПАДУ ПАРТІЙ

Shumskiy I. O.,

Uzhhorod National University, Uzhhorod,
Faculty of Social Sciences,
2nd-year student, 0312: Political sciences and civics

CARTEL PARTY THEORY IN THE CONTEXT OF PARTY DECLINE

Модель картельної партії Каца та Мейра, вперше викладена у їхній роботі 1992 року та розвинута подальшими публікаціями, була опублікована як певне альтернативне класичній (70-их – 90-их рр.) теорії занепаду партій пояснення сучасного стану партійних систем. За визначення занепаду партії беремо інтерпретацію Говарда Райтера: “Занепад партій – це феномен, при якому політичні партії в цілому менше впливають на ставлення та поведінку політичних акторів на рівні масовому та рівні еліт, гірше оцінюються [політичними акторами] та з меншою ймовірністю надихають на електоральну поведінку в порівнянні з тим як вони це робили в минулому” [9, с. 326]. Дослідження цього феномену операціоналізуються через аналіз змін у взаємовпливі та механізмах впливу політичних партій та громадянського суспільства та ставленні громадянського суспільства до партій.

У оригінальній роботі Кац і Мейр озвучують думку, що більшість тогочасних робіт щодо занепаду партій мають певні методологічні проблеми та, відповідно, приходять до неточних висновків. Вони вважали, що тогочасні дослідження ґрунтувалися на обмеженому розумінні партій. Судження про партії робилися на основі моделі

масової партії як стандарту та розглядалися лише згідно з їхнім відношенням до суспільства, коли як більш коректним було б інтерпретувати доступні дані про функціонування партій через призму постійного розвитку партійних моделей та розгляду відносин між партією та державою [3, с. 5–6].

Кац та Мейр відмічають, що процеси, які спостерігали теоретики занепаду партій, тобто руйнування традиційних колективних ідентичностей, розвиток ЗМІ, економічне зростання та розширення держави загального добробуту призвели до появи всеохоплюючих партій, які більше не покладалися на мобілізацію конкретно визначеної соціальної групи, а на боротьбу за вільних від зобов’язання голосувати за “свою” партію виборців [3, с. 7–8].

Отож у концепції Каца та Мейра важливе місце посідає розуміння розвитку та зміни партійних моделей. Центральним аспектом для визначення партійної моделі стануть зв’язки між партією, суспільством та державою. Згідно з моделлю Каца та Мейра з постання кадрових партій, що були комітетами людей, які знаходилися на перетині держави та суспільства, партії поступово рухалися далі від громадянського суспільства та ближче до держави, відіграючи роль ланки, що з’єднує суспільство та державу, а потім відіграючи роль посередника між державою і суспільством та державного актора [3, с. 10–13]. При цьому, як зазначає Рууд Кул у своєму критичному коментарі на роботу Каца та Мейра, еволюційний розвиток партій не має означати формування лише одного “кращого” типу партій для певного періоду [6, с. 520].

Пітер Мейр підкреслює, що основні об’єктивні зміни пов’язані з занепадом зв’язків між партіями та виборцями. Ці зміни охоплюють зниження відданості виборців до партій, руйнування традиційних політичних розмежувань, постання нових проблем та деполітизацію старих, постання нових нетрадиційних суперників на політичній арені та створення ландшафту з новими можливостями формування коаліцій [7, с. 264–265]. В контексті концепції Мейра це скоріше є не ознакою занепаду партій як інституту, а ознакою трансформування політичних, в тому числі і партійних, систем у напрямку адаптації

до більшої швидкості, різноманітності та гнучкості сучасності, що у свою чергу рухає партії до зближення структур партійної організації [8, с. 267].

Виклики сучасності змусили держави та партії реагувати на зміни у політичному процесі, що призвело до появи нової моделі партії та зміну партійної системи на систему картельної партії. За Кацом та Мейром картельні партії характеризуються взаємопроникністю партії та держави разом з міжпартійною “змовою”, що дозволяє говорити про картельні партії як на системному, так і на індивідуальному рівнях [3, с. 17].

Одними з ключових характеристик партійних моделей є основні цілі їхньої політики та базис партійної конкуренції. Якщо політичний конфлікт масових партій розгортався навколо підтримки соціальних реформ (або опонування їм) на основі партійної спроможності репрезентувати відповідні групи громадян, то конфлікт картельних партій розгортається навколо політики як професії, тобто базу партійної конкуренції складає спроможність конкуруючих партій ефективно управляти наявними ресурсами держави [3, с. 19]. Це, а також зниження кількості членів партій призвело до включення до складу партій спеціалістів, відібраних не на ідеологічній, а на професійній основі.

Поява картельної партії тісно пов’язана з впливом державної політики на партійні системи, що є фактором, який впливає на уподібнення партій одна до одної. При цьому цей вплив не є чисто зовнішнім, адже партії виступають як державні актори та самостійно формують правові аспекти функціонування партій. Одним з найголовніших факторів впливу на формування цієї моделі Кац і Мейр вважали державне фінансування. На їх думку воно знижує бажання партій брати роль посередника між державою і суспільством через незалежність партії від позадержавного фінансування [3, с. 764]. В процесі розвитку концепції переглянули своє ставлення до цього фактору як головного та в подальшому розглядали й інші фактори, зокрема – економічну глобалізацію і феномен європеїзації партій.

Європеїзація в даному випадку позначає феномен за якого політика Європейського Союзу та Ради Європи призводить до уніфікації партійних систем європейських країн. Зокрема через антикорупційні рекомендації Ради Європи, за виконанням яких стежить GRECO, відбувається стандартизація фінансування партій. Європейський Союз також успішно просуває стандартизацію фінансування політичних партій, що спостерігається, наприклад, у рекомендаціях у щорічних звітах Єврокомісії про країни-кандидати на вступ у ЄС [11, с. 4]. Саме для відповідності антикорупційним критеріям ЄС країни Центрально-Східної Європи ввели складні регуляції [11, с. 12–13].

Нове законодавство таким чином і створює систему, де ризики у випадку електоральної поразки головних партій є зниженими, через постійний їх доступ до ресурсів та можливості формування коаліцій будь-якої конфігурації [4, с. 530]. Емпіричні дослідження цього дають змішані результати, велика кількість регуляцій справді знижують можливість для входу нових партій, але фінансування партій, поріг для надання якого нижчий за електоральний навики полегшує існування нових партій [10, с. 4].

Різниця між членами та нечленами картельної партії сильно розмивається через надання прихильникам партії права на участь у партійних заходах на рівні з членами, при цьому члени партії беруть роль у прийнятті рішень безпосередньо як індивіди [3, с. 21].

Феномен занепаду партій в концепціях Мейра стосується скоріше однієї окремої частини партійної організації через те, що навіть згідно самому Мейру занепад партій розглядається з перспективи відносин партій та громадянського суспільства, а конкретніше з послаблення ролі партій як акторів, що репрезентують суспільство [7, с. 40–43]. Таким чином занепад партій за Мейром стосуватиметься переважно одного з трьох “облич” партійної організації – партії “на землі”, тобто найнижчий рівень, що містить прихильників, членів, коштадавців. Іншими “обличчями” партійної організації є партія “у центральному офісі” та партія “в державному органі” [5, с. 6]. У свою чергу занепад партії “на землі” та тенденція руху партій до держави

призводять до посилення партії “в державному органі”, а конкретно – в парламенті. Через це партійні інтереси ототожнюються з інтересами частини партії, що представлена у парламенті та як наслідок цього партії загально зацікавлені досягненням рівноваги Неша в парламенті: рівноваги чи компромісу за яких її учасники не матимуть мотивації вийти, що призводить до картелізації навіть без існування конкретної змови між лідерами партій [2, с. 756–757].

Таким чином теорія картельної партії, що з’явилася у відповідь на велику кількість літератури щодо занепаду партій, розглядає сучасні партійні системи західного світу як такі, що мають тенденцію до зрощення партій з державою та міжпартійної кооперації. Зниження кількості членів партій призвело до постанови держави як основного джерела партійного фінансування, що в свою чергу, призвело до зниження залежності партій від членів та зниження ризиків, що пов’язані з програшем партії на виборах.

Список використаних джерел та літератури:

1. Hayward, J. E. S. (1995). *The crisis of representation in Europe*. Taylor & Francis.
2. Katz, R. S., & Mair, P. (2009). The Cartel party thesis: A restatement. *Perspectives on Politics*, 7 (4), 753–766.
3. Katz, R. S., & Mair, P. (1995). Changing models of party organization and party democracy. *Party Politics*, 1 (1), 5–28.
4. Katz R. S., Mair P. Cadre, Catch-All or Cartel? A Rejoinder. *Party Politics* Vol. 2. № 4. 1996. P. 525–534.
5. Kölln, A. (2014). *Party decline and response : the effects of membership decline on party organisations in Western Europe, 1960–2010*.
6. Koole, R. (1996). Cadre, catch-all or cartel? *Party Politics*, 2 (4), 507–523.
7. Mair, P. (1998). *Party system change: Approaches and Interpretations*. Oxford University Press on Demand.

8. Mair, P., Müller, W. C., & Plasser, F. (2004). Political parties and Electoral change: Party responses to electoral markets. In *SAGE Publications Ltd eBooks*.
9. Reiter, H. L. (1989). Party decline in the West a skeptic's view. *Journal of Theoretical Politics*, 1 (3), 325–348.
10. Van Biezen, I. (2014). The end of party democracy as we know it? A tribute to Peter Mair. *Irish Political Studies*, 29 (2), 177–193.
11. Walecki, M. (2007). The Europeanization of Political Parties: Influencing the Regulations on Political Finance. *EUI Working Papers*.

Ямкова А. Р.

Ужгородський національний університет, м. Ужгород,
Економічний факультет,
бакалавр 2-го року навчання, 051-Економіка

РОЗВИТОК МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Yamkova Alina,

Uzhhorod national university, Uzhhorod,
Faculty of economics,
2nd-year bachelor student, CI–0311 Economics

DEVELOPMENT OF SMALL AND MEDIUM-SIZED BUSINESSES IN UKRAINE DURING THE WAR

Як війна вплинула на Малий та Середній бізнес (МСБ) в Україні? Від початку повномасштабного вторгнення на територію України РФ загальні підрахунки кажуть, МСБ втратили понад 83 мільярдів доларів США. Понад 10 мільйонів українців переїхали в інші міста отримавши статус ВПО, а деякі іммігрували за кордон [2]. Ті проблеми, з якими стикнулися підприємства в Україні були непередбачувані, а сам перебіг подій було важко спрогнозувати.

Війна вплинула на всі сфери діяльності МСБ:

- фінансова сфера, а саме – зменшення кредитування МСБ через загрозу банкрутства та підвищення процентної ставки;
- виробнича сфера, а саме – зростання дефіциту на сировину і матеріали та збільшення їх у ціні;
- логістична сфера. Зруйнована транспортна інфраструктура (дороги, мости, склади). Необхідно шукати нові шляхи перевезення та зростають витрат на них;
- комунікаційна сфера. Перебої з електропостачанням що не дає змогу постійно тримати зв'язок з замовниками та потенційними покупцями продукції, підвищення випадків кібератак;

- інноваційна сфера, а саме – зниження інвестиційних вкладів у інновації через загрозу банкрутства, та втрата кваліфікаційних кадрів через імміграцію за кордон.

І до сьогодні підприємці відчують руйнівний вплив війни на сфери їхньої діяльності. Але незважаючи на складнощі, малий та середній бізнес адаптувався до умов і продовжують розвиватися.

Які МСБ працюють зараз на ринку України? Незважаючи на те, що щомісяця закривається близько 17 тисяч ФОПів через різні причини, зазвичай банкрутство, але в той самий період реєструється понад 25 тисяч нових [2].

Найстійкішою в умовах війни виявилась ІТ-сфера. Ні один з проєктів не було закрито. Такий результат був спричинений тим, що в ІТ можна працювати з будь-якої точки світу і багато підприємств зберегли свої високо кваліфікаційні кадри. ІТ підприємства не втратили інвестиції та продовжили свою діяльність на українських і міжнародних ринках.

Немалий вклад в розвиток економіки України зробили бізнеси ветеранів. Вони та їхні сім'ї започатковують багато малих та середніх справ різного спрямування:

- сільського господарства;
- громадського харчування;
- інші малі підприємства різних галузей.

За аналітикою, саме бізнес ветеранів стане однією з рушійних сил для відновлення бізнесу в Україні.

Як малий та середній бізнес адаптується в умовах війни? У більшості випадків власники МСБ вирішували проблеми самостійно. Для підтримки роботи бізнесів підприємці вжили наступні заходи:

- **релокація підприємства.** Більшість малих та середніх підприємств були релоковані зі східних та центральних регіонів у західні через проведення військових дій;
- **адаптація товарів та послуг до сучасних потреб.** Велика кількість компаній перекаліфікувала свої товари та послуги до актуальних потреб. Наприклад: пошиття спецодегу для військових, виробництво продукції тривалого зберігання тощо;

- зростання кількості товарів на імпорт;
- отримання кредитування на пільгових умовах.

Розвиток та продовження життєдіяльності можливе тільки у тому випадку, коли власник винахідливий і вміє швидко примати рішення стосовно власного бізнесу і навіть у скрутні часи не закривати власну справу.

Де знайти фінансування на створення та розвиток малого та середнього бізнесу? На сайті “Дія.Бізнес” знаходиться безліч програм фінансування з різноманітними умовами.

“Маркетплейс фінансових можливостей для бізнесу”, а саме так називається цей відділ на сайті допоможе підприємцям обрати фінансову програму, прочитати детально умови кожної програми про отримання фінансування та безпосередньо звернутись до банків та інших фінансових установ. На сервісі налічується понад 450 різноманітних державних, регіональних, грантових, міжнародних програм для бізнесу [1].

Перспективи розвитку малого та середнього бізнесу в Україні на 2024 рік. Власники малих та середніх бізнесів націльовані досить оптимістично. Близько 56 % – планують підтримувати бізнес, 30 % – планують розширюватись, 8 % – планують збільшити кількість партнерів, 2 % – планують вийти на новий ринок [2].

Такі результати спричинені у більшості випадків через грантові системи, які надаватиме держава власникам МСБ. Гранти допоможуть реалізувати бізнес-ініціативи та стартапи, що своєю чергою приведуть до збільшення кількості ФОПів і покращить економічний стан країни.

Список використаних джерел та літератури:

1. Маркетплейс фінансових можливостей. Дія.Бізнес. URL: <https://business.dia.gov.ua/marketplace/finansuvanna>. (дата звернення: 27.04.2024 р.).
2. Український бізнес під час війни: реальна аналітика та перспективи на майбутнє у 2024 році. FinStream. URL: <https://finstream.ua/ukrayinskyj-biznes-pid-chas-vijny-analityka/> (дата звернення: 27.04.2024).

Mgr. Szittyaiová M.,

*Pavol Jozef Safarik University, Kosice, SK,
Faculty of Law, 1st-year PhD. student,
Academic advisor: doc. JUDr. Molnár, P., PhD. 0421: Law*

WHO JUDGES THE JUDGES? LIABILITY OF THE COURT FOR THE PSYCHOLOGICAL HARM CAUSED BY THE CIVIL CONTENTIOUS PROCEEDINGS (SLOVAK NATIONAL PERSPECTIVE)

This paper hypothesizes that the current state of de lege lata in Slovak contentious procedural law does not take into consideration the procedural vulnerabilities arising from both pre-existing and proceedings related psychiatric conditions in civil litigants. This hypothesis is henceforth proved by the comparison of the current psychiatric academic research results [1] and psychological practice with the Slovak legal framework and practice. The particular focus is on the (lacking) legal options of the litigant to secure a monetary compensation for their (both statistically [2] and practically [3]) worsened condition. In this instance the term “critogenic harm” has been coined in the academic debate [4] – referring to psychological damage caused by the legal proceedings. While the term was coined by the American academia, European reality is comparably grim. A recent study (preprint) on 360 subjects in Spain shows that both plaintiffs and defendants “processed” by the justice system end up with more pessimistic outlook with the closing statement that “*The health of the group with the longest exposure to legal proceedings was the most deteriorated*” [5].

Slovak legal context, naturally, has a limited awareness of the fallibility of its procedural framework, establishing the Slovak republic as the liable person in such cases [6]. However, the intended target group for these legal provisions are the “procedural victims” of either the breaches of the Codes of Civil Procedure or circumvention of the stated purpose of the law (i.e. the acting Court makes a procedural mistake, e.g. information leaks or delays in proceedings and a pecuniary damage/non-pecuniary harm occurs as a result) which is accordingly reflected in the

legislation. In the above-mentioned situation the problem is, however, not a breach of the Code of the Civil Procedure per se, but rather a non-empathetic (mis) use of the Code of the Civil Procedure (e.g. unnecessary repeated exposure to traumatic events in hearings). The Code of the Contentious Civil Procedure does explicitly expect the acting court to take into account “*individual needs related to health condition of the parties to the case*” [7], however, the explanatory note to The Code of The Civil Procedure (dated 2016) only states that protection is supposed to be granted to the targeted groups of procedurally inconvenienced persons (e.g. consumers or employees suing employers) [8].

One the most problematic aspects of trying to fit (force) psychological non-pecuniary harm into this category (and an indicator that it was more of a legislative after-thought than a legislative intention) is the limitation period. The Act No. 514/2003 Coll. on the liability for damage caused by discharge of public authority states the limitation period of 3 years since the date the injured party has become aware of the damage [6]. In this case it would mean the limitation period would begin to run even before the proceedings ends. The current psychiatric research points to a necessity to psychologically process a traumatic event before the litigant / patient / “procedural victim” is able to speak and be questioned about the experience (due to e.g. dissociation or trauma denial/minimization [9] [10]), otherwise there is an increased risk of the symptoms worsening (most of the post-traumatic stress disorder studies have been carried out in the criminal proceedings, yet they may still apply for the general purposes of revisiting traumatic memories in court) [11]. This seems particularly counter-intuitive taking into consideration that it would presumably mean not only re-traumatization of the litigant / patient / “procedural victim”, but would also likely mark the beginning of another limitation period, trapping the litigant in a never-ending circle of being harmed in the process of seeking compensation for said harm.

The proposed solution of this problem lies in the modification of the limitation period under the circumstances described above *in concreto* suspension of the beginning of the period until at least 1 year after the final conclusion of the civil proceedings, lengthening the limitation period

to 4 years after the final decision. Notwithstanding that the current state of de lege lata would also profit from specific provisions aimed at improving the procedural status of vulnerable people in contentious proceedings (e.g. possible ad hoc intervention of a therapist).

Another area of improvement may be situated in the realm of soft law. Both the acting court and the attorney have a significant role in informing the litigant about the expected psychological impact of the proceedings, so the client is enabled to make an informed decision regarding the feasibility of making the claim. The aforementioned, however, expects both the court and the attorney to be well-versed in the area of psychology to the extent of predicting possible harm to the client. In the attorney's case it also expects professional selflessness to the extent of being able to sacrifice potential revenue in the name of sparing the client's health. While procedural empathy cannot be (en) forced by the government in a directive or an action plan, a better understanding of the individual risks involved with this specific procedural context may be reached by actively engaging the courts and attorneys in an interdisciplinary academical and practical debate with therapists, which will better equip the apparatus to evaluate the severity of the situation.

The other side of the metaphorical coin is the expected (mis) use of this legal protection by healthy litigants, formally feigning the status of a “procedural victim” and practically seeking to take advantage of the privileged position granted to the vulnerable persons (e.g. the extended limitation period). To counter this, measures posing statutory presumptions on filing this claim would have to be implemented (e.g. independent evaluation of the diagnosis by two experts or legally defining maximum compensation limits based on the perceived harm to the “procedural victim”).

References:

1. Strasburger L. H. (1999). The litigant-patient: mental health consequences of civil litigation. The journal of the American Academy of Psychiatry and the Law, 27 (2), 203–211.

2. Parimah, F., Davour, M. J., Kwakye-Nuako, C. O., Kenneth, O. A., Adade, A., & Adih, P. (2021). A snapshot of emotional harms caused by the litigation process – qualitative data from Ghana. Forensic Science International: Mind and Law, 2, 100050. <https://doi.org/10.1016/j.fsml.2021.100050> Tom R. Tyler, (1992) *The Psychological Consequences of Judicial Procedures: Implications for Civil Commitment Hearings*, SMU L. Rev. 46 (2), 433–445
3. Gutheil, T. G., Bursztajn, H., Brodsky, A., & Strasburger, L. H. (2000). Preventing “critogenic” harms: Minimizing emotional injury from civil litigation. The Journal of Psychiatry & Law, 28 (1), 5–18. <https://doi.org/10.1177/009318530002800102> Clemente, M., & Padilla-Racero, D. (2020). The effects of the justice system on Mental Health. Psychiatry, Psychology and Law, 27 (5), 865–879. <https://doi.org/10.1080/13218719.2020.1751327>
4. The Act No. 514/2003 Coll. on the liability for damage caused by discharge of public authority
5. The Act No. 150/2016 The Code of Civil Contentious Procedure
6. Explanatory notes relating to The Act No. 150/2016 The Code of Civil Contentious Procedure
7. Briere, J., & Runtz, M. (2015). Dissociation in individuals denying trauma exposure. Journal of Nervous & Mental Disease, 203 (6), 439–442. <https://doi.org/10.1097/nmd.0000000000000303> Church, C., Andreassen, O. A., Lorentzen, S., Melle, I., & Aas, M. (2017). Childhood trauma and minimization/denial in people with and without a severe mental disorder. Frontiers in Psychology, 8. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.01276> Almeida, I., Fernandes, A. F., Frade, C., Nobre, C., & Osório, L. (2021). Vulnerable victims in court: From childhood to senescence. Annals of Medicine, 53 (supl). <https://doi.org/10.1080/07853890.2021.1896199>

СЕКЦІЯ “ПРИРОДНИЧІ НАУКИ”

Біланчук М. В.,

*Ужгородський національний університет, м. Ужгород,
фізичний факультет,
бакалавр 2-го року навчання, 105: Прикладна фізика та наноматеріали
Наукові керівники: Доц. Біланч В. С., к.ф.-м.н., УжГНУ,
н.с. Кормош В. В., НДІ ЗАТ УжГНУ*

НАПІВПРОВІДНИКОВІ ГАЗОВІ СЕНСОРИ ДЛЯ СИСТЕМ МЕДИЧНОЇ ДІАГНОСТИКИ

Bilanchuk M. V.,

*Uzhhorod National University, Uzhhorod,
Faculty of Physics,
2nd-year bachelor student, E5–0533: Physics
Scientific supervisors: Assoc. Prof., V. S. Bilanch, Ph.D., UzhNU,
Sc. R., V. V. Kormosh, Research Institute of AED*

SEMICONDUCTOR GASSENSORS FOR MEDICAL DIAGNOSTIC SYSTEMS

В галузі діагностики та моніторингу фізіологічного стану людини зростає інтерес до розробок неінвазивних методів і, особливо, методів, пов’язаних з аналізом вмісту газоподібних сполук (біомаркерів), які містяться у видиху людини. Це стимулює розробку нових напівпровідникових газочутливих сенсорів для вимірювання малих концентрацій окремих газів, зокрема летких органічних сполук. У даний час для ідентифікації та визначення концентрації таких біомаркерів застосовуються складні аналітичні пристрої

(оптичні спектрометри, мас-спектрометри, хроматографи) [1]. Такі пристрої малодоступні для широкого використання в масовій діагностичній практиці. Перспективним напрямком є резистивні сенсори на основі металооксидних напівпровідників, які є простими в експлуатації, економічними, мають малі габарити та низьку ціну [2]. Вони сумісні за типом і рівнем сигналу з комп’ютерною технікою і можуть бути також використані для створення портативного діагностичного пристрою на базі смартфона. Проблема надійного практичного впровадження таких сенсорів, зокрема в практику медичної діагностики, ще не вирішена. В основі цієї проблеми лежать: чутливість до мікроконцентрацій, стабільність і селективність. Це досить важко реалізується одночасно і в більшості випадків оптимізується емпірично внаслідок дуже великої складності як процесів утворення плівок, так і фізичних та хімічних механізмів їх взаємодії з газами. Значні труднощі пов’язані також з отриманням відтворюваних і досить стабільних газочутливих плівок.

У даній роботі представлені результати досліджень чутливості газових сенсорів на основі діоксиду олова, легованого наночастинками платини, при детектуванні малих концентрацій ацетону в повітрі.

Актуальною є проблема неінвазивної діагностики цукрового діабету шляхом вимірювання концентрації у видиху людини ацетону, який є його біомаркером. Вважається, що у видиху здорової людини концентрація ацетону менше за 0.9 ppm (partspermillion). Якщо концентрація ацетону у видиху перевищує 1.8 ppm, то людина вважається хворою на цукровий діабет.

Оксид олова (SnO_2) широко використовується для створення напівпровідникових газових сенсорів. Він є напівпровідником *n*-типу, який є хімічно інертним при високих температурах. До того ж за рахунок природної нестехіометричності, діоксид олова здатний хемосорбувати кисень, що є необхідним для протікання реакції окислення, відповідальної за певну чутливість сенсорів [3]. Для підвищення чутливості сенсорів в газочутливий шар сенсора вводять каталітично-активні домішки. Перспективними для цього можуть

бути нанорозмірні частинки благородних металів (Pd, Au, Pt), які є активними каталізаторами в реакціях окислення.

Механізм детектування ацетону постулюється в більшості досліджень обумовлений адсорбцією на хемосорбованому кисні у формі O^- з протіканням надалі реакції окислення ацетону:

Причому передбачається, що відбувається повне окиснення ацетону.

Для детектування ацетону малих концентрацій були виготовлені газові сенсори на основі порошків SnO_2 , легованих наночастинками Pt (рис. 1).

Рис. 1. Зовнішній вигляд газових сенсорів (а), та зовнішній вигляд напівпровідникового газочутливого шару (б)

Газові сенсори виготовлені в уніфікованих металоскляних корпусах типу ТО-5. При виготовленні використовувалась товстоплівкова технологія – полікристалічні підкладки з оксиду алюмінію розмірами $1,6 \times 1,6 \times 0,25 \text{ мм}^3$ з платиновим електродом на передній стороні та платиновим нагрівачем на тильній стороні та електродами з платинового дроту діаметром 40 мкм. Порошки SnO_2 ретельно розтирали з етанолом в агатовій ступці, отриману пасту наносили на підкладки, відналювали при 570°C протягом 1 год на повітрі. Товщина газочутливого шару становила близько 15 мкм. Для вимірювань чутливості виготовлених сенсорів були приготувані ацетоно-водно-повітряні суміші різних концентрацій [4].

Були виготовлені сенсори на основі SnO_2 з додаванням Pt від 0.05 до 1.0 мас. %, на яких досліджувалась чутливість до 10 ppm ацетону.

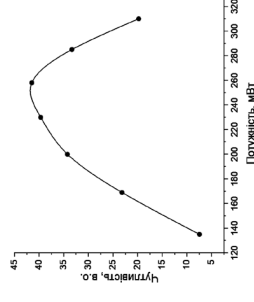

Рис. 2. Залежність чутливості сенсора до 10 ppm ацетону в повітрі від потужності газового сенсора

Досліджувався вплив різних концентрацій ацетону в повітрі на сенсори на основі SnO_2 з додаванням 0.2 мас. % Pt, зокрема динаміка зміни опору сенсора при концентрації ацетону у повітрі від 0.37 до 10 ppm (рис. 3). На основі отриманих результатів була побудована залежність опору від концентрації (рис. 4). Концентраційна залежність побудована у подвійному логарифмічному масштабі, як прийнято у світовій практиці.

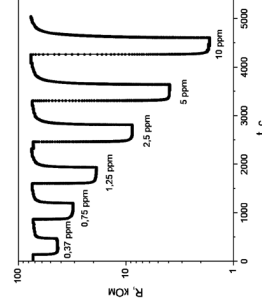

Рис. 3. Динаміка зміни опору сенсора при подачі різних концентрацій ацетону

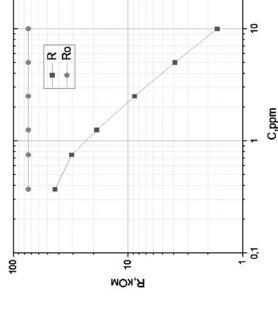

Рис. 4. Залежність опору сенсора від концентрації ацетону в повітрі

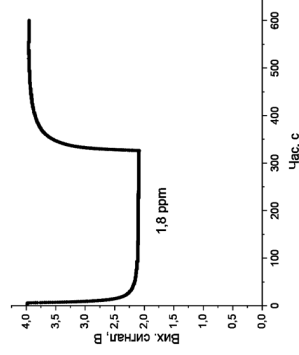

Рис. 5. Динаміка зміни вихідного сигналу сенсора при подачі 1.8 ppm ацетону

З рис. 3, 4 видно, що у всьому представленому діапазоні концентрацій (включаючи інтервал концентрацій ацетону у видиху здорових людей) спостерігається надійне фіксування опору сенсора, що в перспективі дасть змогу створити на основі такого сенсора пристрою для діагностування цукрового діабету. На рис. 5 представлено зміна вихідного сигналу сенсора при подачі 1.8 ppm ацетону, що вважається пограничною при діагностиці цукрового діабету.

Результати дослідження показали, що сенсори SnO_2 -Pt мають високу чутливість до низьких концентрацій ацетону у вологому середовищі. Введення невеликої кількості іонів Pt (0,2 мас. %) підвищує як граничну чутливість, так і відгук сенсорів SnO_2 -Pt в широкому діапазоні концентрацій ацетону. Нахил градієнтальної кривої SnO_2 -Pt – сенсорів дозволяє надійно реєструвати зміни концентрації ацетону в діапазоні 1,0–5,0 ppm, що необхідно для діагностики цукрового діабету.

Список використаних джерел та літератури:

1. Buszewski B., Kęsy M., Ligor T., Amann A. / Human exhale dair analytics: biomarkers of diseases // Biomedical chromatography. 2007. Vol. 21, № 6. P. 553–566.

2. Liu W., Xu L., Sheng K., Zhou X., Dong B., Lu G., Song H. A highly sensitive and moisture resistant gassensor for diabetes diagnosis with Pt@ In_2O_3 nanowires and a molecular sieve for protection // NPGAsiaMaterials. 2018. Vol.10, № 4. P.293–308.
3. Ovodok, V. Kormosh, V. Bilanych, M. Ivanovskaya. Semiconductor Metal Oxides Doped with Gold Nanoparticles for Use in Acetone Gas Sensors. // 2022 J. Phys.: Conf. Ser. 2315 012018. doi:10.1088/1742-6596/2315/1/012018. Malysheva A. O., Baldin M. N., Gruznov V. M. // Determination partition coefficients of volatile organic substances in the system liquid-air for the creation of calibration gas-phasesamples with trace concentrations of substances, J. of Anal. / Chem. 2017. vol. 72, no. 10, pp. 1013–1017. doi: 10.1134/S1061934817100112

Гузинець О. В.

*Ужгородський національний університет, м. Ужгород,
біологічний факультет,*

*студентка 3-го курсу, 09: Біологія
Наукові керівники: Кривцова М. В.,*

*доктор біологічних наук,
доцент кафедри генетики, фізіології рослин і мікробіології,*

Жукова Ю. П.,

*кандидат хімічних наук,
старший науковий співробітник кафедри аналітичної хімії,*

Студеняк Я. І.,
кандидат хімічних наук, доцент кафедри аналітичної хімії,

ВПЛИВ ІНДИКАТОРІВ НА МІКРООРГАНІЗМИ**Huzynets O. V.**

*Uzhhorod National University, Uzhhorod
Faculty of Biology,*

3rd-year student, 091: Biology

Scientific supervisors: Kryvtsova M. V.,

*Dr. Sci. (Biol.), Associate Professor of the Department
of Genetics, Plant Physiology and Microbiology*

Uzhhorod National University

Zhukova Y. P.,

*Ph. D. of Chemical Sciences,
Senior Researcher of the Department of Analytical Chemistry*

Uzhhorod National University

Studeniyak Y. I.,

*Ph. D. of Chemical Sciences, Associate Professor of the Department of Analytical
Chemistry Uzhhorod National University*

IMPACT OF INDICATORS ON MICROORGANISMS

4-гідроксистирилові барвники (4-ГСБ) – це клас органічних сполук, відомих своїми унікальними оптичними властивостями, які

демонструють додаткові механізми колориметричної відповіді на зовнішні подразники, окрім світла, такі як термохромізм (реакція на зміну температури), сольватохромізм (зміна забарвлення в залежності від полярності розчинника) і галохромізм (зміна кольору в залежності від кислотності середовища). Вони часто використовуються в біологічній візуалізації, флуоресцентній мікроскопії, де точна візуалізація має вирішальне значення, в якості індикаторних речовин та хемосенсорів. Антимікробна активність чутливих до змін навколишнього середовища і 4-ГСБ є малодослідженою щодо розробки нових антимікробних агентів і методів виявлення з потенційним застосуванням у сфері охорони здоров'я, захисту навколишнього середовища та безпеки харчових продуктів.

В роботі досліджено водні розчини 4-гідроксистирилових барвників (ОП-ДМС, 2-βГЕВТ-МС, 4-МХ-ДМС, ВТ-ГС, ВТ-ДМхуС), похідних 2-,4-хіноліну, бензтіазолу та 2-, 4-піридину, які були синтезовані реакцією конденсації о-гідроксидальдегідів з відповідними солями гетероциклічних метиленових основ. Чистоту барвників перевірено методом рідинної хроматографії з мас-спектрометричним детектором, а структуру методами ¹H ЯМР та ІЧ-ФП спектроскопії. Загальна чистота барвників становить понад 95 %, що свідчить про можливість їх використання в подальших дослідженнях.

Спектрофотометричним методом встановлено максимуми світлопоглинання протонованих (λ₁) та депротонованих (λ₂) форм досліджених 4-ГСБ у водних розчинах (Таблиця 1).

Таблиця 1. Максимуми світлопоглинання водних розчинів барвників.

Барвник	ОП-ДМС	2-βГЕВТ-МС	4-МХ-ДМС	ВТ-ГС	ВТ-ДМхуС
λ ₁ , нм	383	422	424	405	425
λ ₂ , нм	480	530	546	493	552

Встановлено, що в залежності від кислотності середовища барвники можуть набувати різноманітного забарвлення (табл. 2) та можуть бути використані в якості кислотно-основних індикаторів.

Таблиця 2. Колір барвників при різній кислотності середовища.

Барвник	ОП-ДМС	2-βГЕВТ-МС	4-МХ-ДМС	ВТ-ГС	ВТ-ДМхуС
pH<7	жовтий	жовтий	помаранчевий	жовтий	жовтий
pH~7	зелений	помаранчевий	бурий	-	помаранчевий
pH>7	фіалковий	малиновий	сіній	помаранчевий	малиновий

Метою роботи було дослідити принципову можливість використання барвників для ідентифікації мікроорганізмів. В умовах пілотного дослідження нами було використано 30 ізолятів бактерій – представників факультативної мікробіоти організму людини (*Candida spp.*, *Starhylococcus spp.*, *Klebsiella spp.*, *Escherichiaspp.*). Проведено скринінгове дослідження впливу індикаторів на клінічні ізоляти бактерій. В ході дослідів, було встановлено, що 5 ізолятів *Starhylococcus aureus* (Стафілокок золотистий) прореагував з ВТ-ДМхуС, набуваючи фіалкового кольору. *Starhylococcus aureus* – бактерії, які можуть викликати різноманітні захворювання у людини, від м'яких шкірних інфекцій до серйозних системних інфекцій, таких як сепсис.

- Морфологія: Стафілокок золотистий – це кульова або овальна бактерія, яка може утворювати золотисті колонії на поживних середовищах;
- Грам-фарбування: Він є грам-позитивною бактерією, що означає, що вона забарвлюється в фіолетовий колір у грам-фарбуванні (грам-фарбування – це процедура, яка використовується для розрізнення бактерій на грам-позитивні та грам-негативні за їхньою реакцією на фарбування);
- Патогенність: Стафілокок золотистий може викликати широкий спектр захворювань, включаючи фурункули, абсцеси, пневмонії, а також їзову токсикоінфекцію, яка може виникнути від споживання продуктів, забруднених токсинами, що виділяються бактерією;
- Резистентність до антибіотиків: Деякі штами стафілокока золотистого можуть бути резистентними до багатьох

антибіотиків, включаючи метицилін (MRSA) , що робить їх складною для лікування;

- Методи діагностики та лікування: Для діагностики та лікування інфекцій, спричинених стафілококом золотистим, можуть використовуватися методи культур бактерій, антибіотикотерапія, хірургічне втручання тощо.

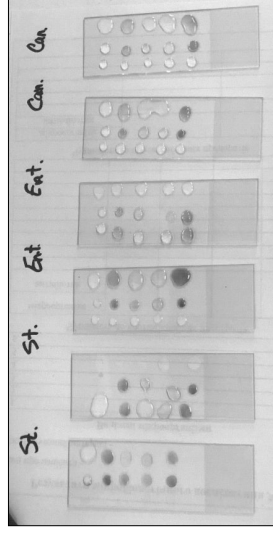

Рис. 1. Скеళ్ы з різними видами мікроорганізмів та відповідними індикаторами в кожному скеళ్ы

Отримані пілотні результати вказують на реакцію індикатора на метаболіти бактерій. Встановлені закономірності потребують подальших досліджень для з'ясування механізмів зміни кольору індикатора та можуть бути перспективними для швидкої ідентифікації золотистого стафілокока.

Прозорий розчин – розчин з відповідним мікроорганізмом, кольоровий розчин – барвник змішаний з мікроорганізмом.

Список використаних джерел та літератури:

1. Широкова В. П. Медична мікробіологія, вірусологія та імунологія : підручник для студ. вищих мед. навч. закладів. 3-тє вид., оновл. та допов. Вінниця : Нова Книга, 2021. – 920 с. : іл.
2. Протченко П. 3. Загальна мікробіологія, вірусологія, імунологія. Вибрані лекції: Навч. посібник. Одеса: Одес. держ. ун-т, 2002. 298 с.
3. Non-laboratory express gas-chromatographic method of human breath analysis with automated graduation.

Павленко А. О.,

*Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів,
геологічний факультет,
студентка 3-го курсу, 103: Науки про Землю
Науковий керівник: Побережська І.В.*

ШЛАК МАРГАНЦЕВОЇ РУДИ НІКОПОЛЬСЬКОГО БАСЕЙНУ ТА ПРОБЛЕМИ ЙОГО ПОВТОРНОГО ВИКОРИСТАННЯ

Pavlenko A. O.,

*Ivan Franko National University of Lviv; Lviv;
Faculty of Geology,
3rd-year student, 103: Earthscience*

MANGANESE ORE SLAG OF THE NIKOPOL BASIN AND PROBLEMS OF ITS REUSE

Марганцевий шлак вважається відходом при виготовленні феромарганцевих сплавів. На одну тону всього виготовленого сплаву феромангану припадає орієнтовно 900 кг шлаку марганцевої руди [1] [2]. Силікомангановий шлак утворюється різними методами, які до прикладу за допомогою електричних дугових печей, які використовують процес карботермічного зменшення оксидних матеріалів, а також процеси плавлення марганцевих руд, коксу, флюсів та кварців в доменних печах. Подальший розплав проходить через розливання, очищення та подрібнення [3] [6].

До складу шлаку входить кількість Si та ангідриди та, в меншій кількості, залишки власне марганцевої руди. Основні елементи у загальному хімічному складі зазвичай такі: SiO_2 – 17,4 %–42,6 %, MnO – 5,1 %–21,0 %, Al_2O_3 – 12,2 %–27,0 %, CaO – 17,1 %–43,3 %, MgO – 4,2 %–8,6 %. Щойно утворений марганцевий шлак має світло-жовте або світло-зелене забарвлення. Справжня щільність шлаку марганцевої руди сягає – 2870 кг/м³ [5].

Рис. 1. Шлаки марганцевої руди

Досліджувані взірці шлаків марганцевої руди Східної ділянки Нікопольського марганцеворудного басейну були надані для детального дослідження Марганецьким гірничозбагачувальним комбінатом. Взірці мають зеленкувате забарвлення внаслідок вторинних змін; структура – масивна, часто пориста. Під час мікроскопічних досліджень шліфів шлаку марганцевої руди було встановлено суміш, яка в паралельних ніколях за показниками заломлення віднесена до VI групи, має яскраве жовте забарвлення, наявна тріщинуватість.

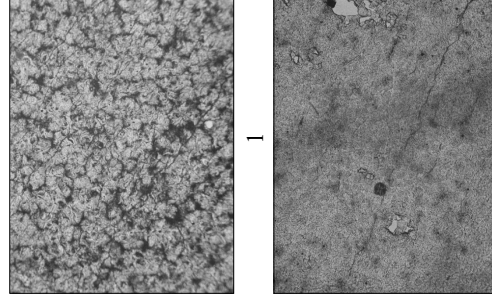

Рис. 2. Шлак марганцевої руди, зб. 60; 1, 3 – II нік; 2, 4 – X нік.

Шлак марганцевої руди являє собою суміш аморфного стану з наступним складом: кальцій – кремній – манган. Під час аналітичних розрахунків було встановлено відсотковий вміст оксиду мангану, який коливається від 23,71 до 27,26 мас. %.

Один з візріців шлаку марганцевої руди складається з повністю суцільної щільної маси, інший ж візріць – мікросферичної будови, яка схарактеризована зливистими утвореннями. Серед основної маси стягнення шлаку наявні чіткі рудні утворення розміром від 5 до 10 мкм. Хімічні формули стягнень визначаються за допомогою аналітичного методу та мають наступний вигляд: 1 – $Si_{15}Mn_2Fe_{12}$; 2 – $Si_{19}Mn_{71}Fe_{10}$; 3 – $Si_7Mn_{79}Fe_{13}$.

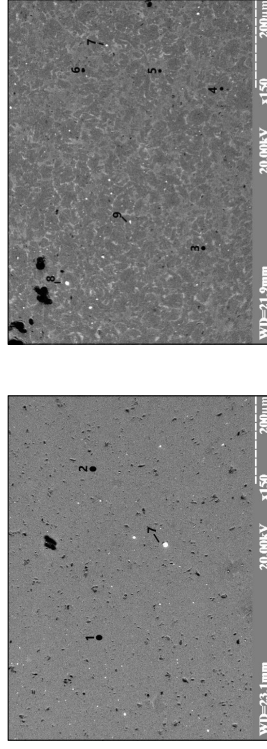

Рис. 3

Як висновок можна зазначити, що шлаки карбонатної марганцевої руди, які були отримані зі Східної ділянки Нікопольського марганцеворудного басейну, містять в собі достатній вміст залишків марганцевої руди. Великий вміст залишків обумовлений застарілими методами збагачення руди, під час яких якісний матеріал (руда) відправляється в шлаки.

Повторне використання шлаків марганцевої руди у світі. Більшість провідних країн світу (Китай, Індія, Іспанія та Південна Корея) здійснюють дослідження у сфері повторного застосування шлаків марганцевої руди. Згідно з результатами дослідження, шлаки розглядають як додатковий компонент-матеріал для виготовлення промислових товарів, призначених для будівництва (бетон, скріплючі пасти, і т. д.). Проведені дослідження позитивно вказали на міцність, щільність та стиснення утвореного бетону зі шлаку марганцевої руди.

Шлак може бути використаним як альтернатива піску, під час виготовлення будівельних матеріалів. Вміст шлаку не впливає на затвердіння цементу та відповідає всім необхідним виробничим вимогам. До заготовленої суміші можна додавати від 1 до 35 % подрібненого шлаку марганцевої руди [7] [8] [9].

Дослідженням щодо очищення стічних вод, насичених важкими металами, шлаком марганцевої руди займаються китайські дослідники. Очищення відбувається безпосередньо з допомоги А-EMS (цементний матеріал, який отримали шляхом змішування марганцевого шлаку та 5 % NaOH). Ефективність такої фільтрації сягає близько 100 %. Для прикладу розглядається важкий метал Hg (II), який в основному електростатично зв'язувався з поверхнею А-EMS та утворював сполуки $HgSiO_3$, $Hg(OH)_2$ та HgO . Також під час експериментальної фільтрації простежувалось, що іони елементу Ca пов'язані з адсорбцією важких металів, які складають безпосередньо сам цемент А-EMS. Адсорбція означає іонний обмін, який відбувається між важкими металами цементу марганцевого шлаку та Ca [10].

Повторне використання шлаків марганцевої руди в Україні.

Всі утворені шлаки, які утворились в результаті виробництва феромангану, зберігають у спеціально відведених місцях-відвалах. Подібні облаштовані “зони” для зберігання займають величезну площу під відкритим небом. Повторною переробкою шлаків в Україні займається одне з найбільших в Європі підприємств з виробництва феросплавів – АТ Нікопольський завод феросплавів.

Завод, спрямовує свій виробничий функціонал на повторну переробку шлаків марганцевої руди та виготовляє матеріал з вогненно-рідких шлаків марганцевої руди, що називається “Нікроліт”. “Нікроліт” є власним торговим матеріалом, тому повний хімічний склад речовини перебуває під комерційною таємницею. Використовують сам матеріал як грузило для магістральних газо-і нафтопроводів, гарнісажне облицювання металевих деталей. АТ Нікопольський завод феросплавів здійснює виготовленням щебнево-піщаної продукції різної фракції. В Україні сфера застосування такого

щебно, виготовленого з марганцевого шлаку, є доволі обмежена. Використовують щебінь як основу дорожнього покриття, додаткова домішка для укріплення основ будівель і фундаментів споруд, підсилює ям на різних територіях.

Після початку повномасштабного вторгнення щебінь з марганцевого шлаку гранульованої фракції 0–10 мм, яку випускає АТ Нікопольський завод феросплавів, застосовують як захисний шар споруд від обстрілів [11].

Зараз гостро стоїть питання способів та застосування повторної переробки шлаків марганцевої руди саме в Україні, адже найважливішим компонентом для функціонування якісної роботи заводу “Максіпром” Дніпропетровська обл., який мав займатись переробкою шлаків, а саме вилученням рудного компонента зі шлаку, є вода. Всі запаси води завод мав отримувати з Каховського водосховища, яке припинило своє існування через агресію РФ. Тому питання саме вилучення марганцевої руди зі шлаку зараз перебуває на стадії “заморозки”, тому питання альтернативного використання шлаку гостро стоїть сьогодні. Хорошим прикладом сфер застосування шлаку марганцевої руди можуть стати успішні досліді іноземних колег, але для повторення такого досвіду необхідно забезпечити новітні лабораторії з кращими приладами для дослідження.

Список використаних джерел та літератури:

1. Антаков Є. Сучасний стан світового та українського ринку марганцю: основні проблеми та тенденції. Київ : Вісн. Київ. Нац. Ун-ту ім. Тараса Шевченка. Сер. Геологія., 2013. С. 44–48
2. Білецький В. 3. Мала гірнича енциклопедія : у 3 т. Д. : Донбас, 2007. 670 с.
3. Грінченко О. Металічні корисні копалини України. Київ : ВПЦ “Київ. ун-т”, 2006
4. Мянєвська Я.В., Пройдак Ю.С., Камкіна Л.В. Перетворення мінеральних складових марганцевих руд при температурних умовах формування агломерату: “Теорія і практика металургії”, 2019. 42–43 с.

5. Олійник Т.А., Компанієць Л.Ю., дослідження технологічних властивостей марганцевих шлаків. Кривий Ріг: ДВНЗ “Криворізький національний університет.”
6. A.T.M. Marsh, T. Yang, S. Adu-Amankwah, S.A. Bernal Utilization of metallurgical wastes as raw materials for manufacturing alkali-activated cements, 2021, Pages 335–383.
7. John L. Provis, Angel Palomo, Caijun Shi Advances in understanding alkali-activated materials, December 2015, Pages 110–125.
8. Maria Criado, Xinyuan Ke, John L. Provis, Susan A. Bernal Alternative inorganic binders based on alkali-activated metallurgical slags 2017, Pages 185–220.
9. Ngiehing Wong, Choo Ching Siung, Changsaar Chai Physicochemical Characteristics of Silico Manganese Slag as A Recycling Construction Material: A Systematic Review September 21st, 2022.
10. Rui Ji, Tian-Ji Liu, Le-Le Kang, Yi-Tong Wang, Jun-Guo Li, Fu-Ping Wang, Qing Yu, Xiao-Man Wang, A review of metallurgical slag for efficient wastewater treatment: Pretreatment, performance and mechanism Journal of cleaning production , Volume 380, Part 2, 20 December 2022, 135076.
11. АТ Нікопольський завод феросплавів: веб-сайт. URL: <https://www.nzf.com.ua/main.aspx>

Наукове видання

СУЧАСНІ ТРЕНДИ В НАУЦІ: МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД

Збірник матеріалів I Міжнародної студентсько-аспірантської
науково-практичної конференції

м. Львів, 9 травня 2024 р.

Редактор *Наталія Ільків*
Комп'ютерне верстання *Вікторія Лоїк*
Обкладинка *Ірина Чайка*

Формат 60х84/16.

Умовн. друк. арк. 8,84. Тираж 50 прим.

Видавець та виготовлювач:
Львівський національний університет імені Івана Франка.
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК № 3059 від 13.12.2007 р.